

SVATÝ VÁCLAV.

JEHO ŽIVOT A ÚCTA.

NAPSAL
Dr. FRANTIŠEK STEJSKAL.

S 23 OBRÁZKY V TEXTU A XVI TAB. V PŘÍLOZE.

V PRAZE 1925.

NÁKLADEM „DĚDICTVÍ SV. JANA NEPOMUCKÉHO“.
TISKEM ARCIB. KNIHTISKÁRNY.

Předmluva.

Roku 1929 budeme slaviti tisící výročí smrti svatého Václava. Dílo toto má sloužiti za podklad ku slavnostem, které se chystají, a pobídkou, aby věrní Čechové, následující zářivého příkladu svých předků, jich se účastnili. Na základě bohatých a četných pramenů původních a velice hojné literatury snažil jsem se podati obraz dědice země České, používaje namnoze mluvy pramenů a ukazuje na správné názory o svatém Václavu a odmítaje domněnky, které považují za neshodné s prameny. Novým jest poukaz na sakramentář Veronský, který ušel pozornosti badatelů, ač pro vývoj úcty svatého Václava jest velice důležitý. Při práci dbal jsem stručnosti, aby dílo toto se příliš nezdrazilo, zvláště když má býti ozdobeno značnou řadou obrazů, většině čtenářů málo přístupných. Děkuji všem, kteří mi přispěli při této práci, především J. M. nejd. biskupu dru Ant. Podlahovi.

V Praze, o svátku blah. Hroznaty 1924.

Dr. Frant. Stejskal.

O B S A H:

	Strana
Seznam zkratek.	
Úvod	1
I. Narození svatého Václava	14
II. Na Budči	31
III. Poručnická vláda Drahomiřina .	41
IV. Samostatná vláda svatého Václava	52
V. Boleslav I.	73
VI. Smrt svatého Václava	84
VII. Přenesení těla svatého Václava do Prahy	94
VIII. Zázraky svatého Václava	98
IX. Životopisy svatého Václava	114
X. Hrob, ostatky a památky svatého Václava	131
XI. Úcta svatého Václava	141
Závěr	210
Přílohy:	
I. Officium svatého Václava v den 28. září	215
II. Formulář mše svaté v den 28. září	224
III. Officium v den přenesení těla svatého Václava, dne - 4. března	227
IV. Mše svatá v den přenesení těla svatého Václava, 4. března	232
V. Památka sebrání ostatků svatého Václava, dne 27. června	232
VI. Zvláštnosti řádové o svatém Václavu	233
VII. Rozhodnutí papežů o svátku svatého Václava .	234
VIII. Nový text písně k svatému Václavu	235
Rejstřík jmen a věcí	237

SEZNAM ZKRATEK:

- AA SS = Acta Sanctorum Bollandistů.
CDB = Codex diplomaticus Bohemiae, vyd. G. Friedrich.
ČČH = Český časopis historický.
ČČM = Časopis českého musea.
ČKD = Časopis katolického duchovenstva.
GB = Geschichte Böhmens.
KGB = Kirchengeschichte Böhmens.
KRA = Kirchenrechtliche Abhandlungen (Ulrich Stutz).
MG = Monumenta Germaniae Scriptores.
MIÖG = Mitteilungen des Instituts für die österreichische
Geschichtsforschung.
MVGDB = Mitteilungen des Vereines für die Geschichte der
Deutschen in Böhmen.
PAM = Památky archaeologické a místopisné.
PDČ = Prameny dějin českých.
PL = Migne, Patrologia latina.
RBM = Regesta Bohemiae et Moraviae.
RI = Regesta imperii, vyd. J. F. Böhmer².
Sb. z. a n. = Sbírka zákonů a nařízení republiky Česko-
slovenské.
WLL = Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit
Christians von Josef Pekař.
-

Úvod.

Nesvornost národů a kmenů slovanských záhy byla zpozorována od jejich sousedů. Již Prokopios z Caesaree, dějepisec řecký, provázeje od r. 527 vojevůdce Belisara jako tajemník a jsa později vysokým úředníkem na dvoře Justiána II., napsal¹⁾: „Slované a Antové nejsou jedním mužem ovládnuti, nýbrž ode dávna žijí demokraticky a proto záležitosti i příznivé i obtížné vždy projednávají se společně. Stejně i jiné věci všechny u obojích těchto barbarů ode dávna bývají spravovány podobným způsobem“.

Zprávu Prokopiovu z r. 545—546 doplňuje podrobněji císař byzantský Maurikios (582—602), jemuž bylo bojovati s Avary a jejich slovanskými spojenci, který tedy poznal slovanské poměry z vlastního názoru a napsal o nich²⁾:

„Národové slovanští a antští mají stejný způsob života a stejné mravy; jsou svobodni a nikterak nedají se přemluvit, aby otročili nebo byli poddáni; zvláště ve své vlastní zemi jsou četní a vytrvalí . . . Poněvadž vlády nad sebou nestrpí a navzájem na sebe nevraží, neznají ani vojenského šiku ani neusilují bojovati v hustém boji nebo ukazovati se na místech holých a rovných. Jsou věrolomni v každé příčině a ve smlouvách nestálí, spíše pro strach než pro dary povolujíce. Neboť, když zavládne mezi nimi různost mínění, buď se neshodnou, anebo jestliže se shodnou, druzí usnesení zkrátka přestupují, poněvadž na sebe navzájem nevraží a nikdo druhému nechce ustoupiti . . . A poněvadž jest u nich mnoho králů a jsou nesvorní mezi sebou, doporučuje se získávati si

¹⁾ Ἰπὲρ τῶν πολεμῶν VII 14 — De bello gothico III 14 (ed. Teubner 1905, 357). Viz překlad Dra Frant. Groha v Niederle Lubor, Slov. starožitnosti, odd. kulturní I 25. — ²⁾ Στρατηγικόν XI 5, Niederle l. c. 27.

některé z nich buď přemlouváním anebo dary, a to hlavně ty, kteří jsou blízko hranic, a na ostatní dotíratí, aby všeobecné nepřátelství nezpůsobilo sjednocení nebo jedynovládu . . .“

Tyto zprávy týkají se ovšem přímo pouze Slovanů jižních, kteří sousedili s říší byzantskou, ale jsou přece k naší bolesti i dosti věrným, ač nepříznivým obrazem poměrů mezi kmeny a národy severnějšími, pokud ze zpráv dějepisných nám lze souditi, alespoň pokud se týče jejich nejednotnosti a nesvornosti. I kmeny západní a naše předky v Čechách donutila pouze krutá nadvláda a nájezdy Avarů k dočasnému sjednocení. Pokusy, které tak slibně začínaly utvářeti větší říši slovanskou, která by byla mohla odporovati a rovnati se říši národů německých, vedly sice k založení větších útvarů politických, ale tyto trvají jen po dobu života význačného panovníka a po smrti jeho se hned rozpadají.

Také španělský obchodník Ibrahim ibn Ja'qub ¹⁾ kol r. 965 vypravuje, že „Slované vůbec jsou neohrožení a bojovní, a kdyby mezi sebou nebyli nesvorni následkem rozmanitého rozvětvení jich kmenův a rozdělení jich plemen, žádný národ na světě by se s nimi v moci měřiti nemohl“.

Kmeny slovanské, pak píše Prokopios, „bydlí po zemi roztroušeni a následkem toho také zaujímají rozsáhlý kraj“. Okolnost tato působila jistě, že při náhlém a neočekávaném vpádu nemohli se rychle sjednotiti ku společné obraně. Tak podrobeny byly na začátku sedmého století i kmeny západní od Avarů, jichž jméno se zachovalo dosud ve slově obr. Kmeny tyto byly donuceny ke službě pacholské, jak píše Fredegar ²⁾ táhly s Avary do boje a bojovaly v prvních řadách, aby zvítězíce daly Avarům příležitost k loupeži, anebo podléhající s přispěním těchto dosáhly vítězství. Avari zajistili si a udržovali kmeny v západních krajinách slovanských sídlící v poddanosti vojenskými posádkami, dopouštěli se na Slované násilí a tito byli povinni odváděti roční poplatek.

¹⁾ ČČM 1880, 298. — ²⁾ MGSS. rer. Merov. II 144, PL 71, 633.

Poroba tato v krátké době způsobila přirozeně společnou nenávist proti utiskovatelům a tak asi roku 623 dochází k mocnému odboji proti Avarům a jejich vůdci (kaganu). Roku 40. vlády Chlotara II. (tedy 623—4) přichází do těch krajín Samo, prý z kraje Senonago, místa dosud neurčeného, za obchodem patrně se značným průvodem ozbrojeným¹⁾, jak bylo tehda zvykem i potřebou.

Samo vynikal zřejmě svou neohrožeností a duchem vojenským i podnikavostí nemalou, přidal se k odbojným kmenům slovanským, které sjednotil, a tak přemohl snadno rozptýlené posádky avarské. Tím vlastně byla poroba odstraněna, ovšem bylo nutno porazit také vpadlé tlupy avarské, spěchající na pomoc posádkám. Avari právě v té době r. 626 byli poraženi u Cařihradu a nebyli již s to, aby obnovili nadvládu svou v krajinách naší vlasti. Vděčné kmeny slovanské uznávaly Sama za společného panovníka, jímž skutečně již byl, a doufaly, že je povede k dalším úspěchům. Nejspíše za pomoci Sama a slovanských kmenů osvobodily se také ostatní krajiny západních Slovanů od jha avarského, a tak povstává první poměrně velká říše slovanská, ač její hranice není lze přesně stanovit²⁾.

Samo použil porážky Dagobertovy u Vogastisburgu³⁾ ku vpádům do Durynska, takže i vévoda srbský Drevan odstoupil od Franků a uznal Sama za vrchního panovníka, čímž se moc Samova utužila a říše zvětšila. Samo měl 22 syny a 15 dcer⁴⁾, avšak říše jeho se rozpadla hned po jeho smrti, ano i jméno Samovo upadlo v Čechách v zapomenutí. Kosmas nezná této první velké říše slovanské v naší vlasti; dozvídáme se o ní pouze od cizince Fredegara:

¹⁾ V Podbabě nalezené kostry merovejské jsou považovány za těla těchto průvodců. Píč, Starož. III 66. Buchtela-Niederle, Rukověť čes. archeologie 88. Avšak Boh. Horák v Časop. pro děj. venkova dokazuje, že střed říše Samovy byl na poli Moravském. Prof. Pekař již dříve tak tvrdil. ČČH 1924, 373. —

²⁾ Korutany asi k ní nenáležely, byl tam kníže Valluch (PL 71, 651), ovšem mohl uznávat vrchní moc Samovu. — ³⁾ Podle Palackého u Domažlic, kdežto Sedláček PAM XI klade ji do okolí Purberku u Kadaně, kde ještě v 15. století byla Úhost. —

⁴⁾ MGSS rer. Merov. II 144, PL 71, 636.

Rozdrobené kmeny české počaly se opět slučovati, když Libuše z kmene Čechů uprostřed naší vlasti vzala si manžela Přemysla ze Stadic z kmene Lemuzů, založila nový hrad nad Vltavou Prahu, kdežto dříve sídlila na Libušíně, odkud viděti jest na hory u Stadic. Někteří by chtěli ztotožňovati Přemysla se Samem, ale, počítáme-li Kroka, Přemysla a další nástupce Nezamysla, Mnatu, Vojena, Křesomysla, Neklana a Hostivíta a u každého z těchto vládu průměrně 20 roků, jak tomu jest od Bořivoje do Boleslava II., začínala by tato řada začátkem osmého století. Krok a Přemysl nebyli tedy v přímé souvislosti se Samem, neboť tato souvislost byla by jistě zachovala památku Samovu v Čechách.

Pro nesjednocenost kmenů slovanských nenarazil Karel Veliký na všeobecný odpor a počal si podrobovati kmen za kmenem. První obětí stali se Slované na horním Mohanu a Ratenici sídlící, takže již r. 791 územím jejich táhly tlupy durynské a saské domů, územím „kudy přišly“, oddělily se totiž od vojska, které vytáhlo jako ony proti Avarům, za Enží, postupovaly po Nábě „markou českou“ nebo, jak se také nazývala, zemí slovanskou (terra Slavorum)¹⁾. R. 805 porazil Karel Veliký srbský kmen Glomačů²⁾ a jejich knížete Semila, přinutil Srby, ano získal i pomoc Bodrců k výpravě do Čech. Tito Slované polabští táhli se Sasy, tehdy ještě usedlými ve Vestfálsku, přes Krušné hory. Ze západu přes Šmrčiny přivedl vojsko Karel, syn Karla Velkého, přes Šumavu zase Bavoři vedeni Audulfem a hrabětem Werimarem³⁾. V Čechách došlo k větší srážce u Kanburgu⁴⁾, snad v okolí Mělníka, kde byla krajina popleněna. Čeští bojovníci sledovali asi způsob boje, jak jej líčí Maurikios, výše uvedený, a ustoupili do hustých lesů a nepřístupných hradišť, kam už dříve odtáhlo obyvatelstvo se svými stády a statky movitými, a tak nezbylo Němcům po šesti nedělích nic jiného, než odtáhnouti. Vítězství jejich spočívalo v tom, že spálili opuštěné osady s dřevěnými příbytky. Poněvadž do Čech přicházelo dosti zbraní, bylo

¹⁾ Stejskal, Sv. Lídmla 9. — ²⁾ MGSS I 407. — ³⁾ MGSS I 308. — ⁴⁾ Podle Dobnera u Kadaně, Sedláček má za Kaninu v okolí Mělníka, kde byla tvrz Hradsko.

zakázáno téhož roku obchodníkům německým, dodávati tyto věci do Čech¹⁾. Roku následujícího (806) táhl týž Karel, syn císařův, do Míšně proti Srbům a do Čech vypraveni byli Bavoři s Alemanny a Burgundy, kteří opět poplenili zemi²⁾ a vrátili se bez veškeré zvláštní obtíže, jak píše německý kronikář. Zdá se, že některý kmen český, aby ušel pohromám vpády vojska franckého učiněným, zavázal se k poplatku, alespoň životopisec Karla Velkého tak tvrdí a vztahuje to na všechny kmeny³⁾, a proto také v dílčí listině⁴⁾ z roku 817 Ludvík Pobožný uděluje Čechy svému synu Ludvíku Němci vedle Bavorů, Korutanců a Avarů; roku 822 dostavují se do Frankfurtu k říšskému sjezdu skoro všichni západní Slované: Bodrci, Srbové, Lutici, Češi, Moravané, Braničevci a Avari s dary, které přinesli vyslanci oněch kmenů⁵⁾. Tak dochází k oné poplatnosti, o které se zmiňuje Kosmas⁶⁾. Ze všeho, co dosud uvedeno, jde na jevo, že značný počet Slovanů nedovedl se opřítí nátlaku německému a že Němci považovali celé Čechy za poplatné, ač celých nedobyli, a poplatek mohl se vztahovati asi na Lučany nebo jižní Čechy.

Vnitřní poměry říše francké poskytly na delší dobu klid vlasti naší. Útěk Ludvíka Němce zemí Slovanů a křest 14 náčelníků českých r. 845 nedotýkal se rovněž Čech, jak bylo vyloženo⁷⁾. Za to však dochází k nepřátelství mezi Lučany a Čechy, mezi Vlastislavem a Neklanem, které zakončeno bylo bitvou u Turska pod Řivnáčem. Kosmovu vypravování⁸⁾ není potřebí upírati pozadí historické. Lučané mají velké území a z toho souditi možno na jejich početnost i při řídkém osídlení. Vpád Lučanů poukazuje asi na snahu tohoto kmene dobytí převahy nad sousedním kmenem českým. Není lze přesně určit, kdy tato domácí válka občanská se vedla, a nebyla-li v nějakém spojení s vpády vojska franckého, když Ludvík Němec chtěl pokořiti Rostislava Moravského

1) CDB I č. 1. — 2) MGSS I 353. — 3) MGSS II 451. — 4) CDB I č. 3. — 5) RJ I 766 a. — 6) PDČ II 80. — 7) Stejskal, Sv. Lidmila 11. — 8) PDČ II 18. Výkopy dra Albína Stockého nezjistily mohly Tyrovy v Tursku. Časop. spol. přátel starož. 1923, 94.

a r. 846 se vracel zemí českou s velikou obtíží a velkou ztrátou svého vojska ¹⁾; oplatil sice tuto porážku roku 847 šťastně bojuje ²⁾, ale jde tu asi jen o poměrně nepatrné srážky pohraniční ³⁾, nejspíše v jižní části, kdy Ludvík získal zpět, co ztratil roku předešlého. Když nejménovaný kmen český ⁴⁾ vpadl r. 848 do říše francké, opakovala se výprava, vedená Ludvíkem, synem Ludvíka Němce, který zvítězil, a Češi — opět se nedovídáme, zda všichni nebo spíše onen kmen západní — donuceni jednati o mír skrze posly a dáti rukojmí ⁵⁾. Ano r. 849 za nemoci Ludvíkovy přitáhl Ernst, správce marky české, s mnohými hrabaty a opaty v čele jejich vojenských oddílů a se správcem marky srbské Thakulfem. Útok, věrolomně Němci podniknutý za vyjednávání, byl příčinou rozhodné porážky Němců, Češi zmocnili se značné kořisti v táboře německém, ano ponechali si rukojmí německé ⁶⁾. Za nastalých sporů mezi Ludvíkem Němcem a Lotharem a pohrom i podniků jiných byla země česká ušetřena několik let od vpádů těch a vítězství roku 849 zbavilo onen český kmen povinnosti platiti poplatků. Výprava správce marky české Ernsta roku 855 nepřinesla úspěchu ⁷⁾; podobně ani Ludvík nedosáhl velkého vítězství na výpravě téhož roku proti Rostislavovi na Moravě ⁸⁾. Roku následujícího donutil Ludvík Glomače k poplatku a také některé kmeny české, ovšem v bojích těchto ztratil hraběte Barda a Erpfa ⁹⁾; aby také jiné kmeny přinutil k podobnému závazku, vypravil r. 857 nové vojsko pod vůdcem Otgarem, biskupem Lichstädkým, Ernstem, synem správce české marky, proti hradu Wiztrach ¹⁰⁾, nejspíše na jihu země České, kde bratr Slavitaňův, oddaný Němcům, byl tímto vypuzen a utekl k Čestiborovi Srbskému. Němci dobyli hradu, dosadili vyhnaného stoupence, a Slavitaň uchýlil se k Rostislavovi ¹¹⁾. Tentokráte se postavili Slované všichni proti Ludvíkovi r. 858, Čestislav byl vyhnán

¹⁾ MG I 364, 442, II 228. — ²⁾ MG I 443. — ³⁾ RJ I 1388 b. — ⁴⁾ RJ I 1387 b. — ⁵⁾ MG I 365, 443. — ⁶⁾ MG I 366, II 229, RJ I 1392 b. — ⁷⁾ CDB I č. 7. — ⁸⁾ MG I 369, V 3, RJ I 1412 b. — ⁹⁾ MG I 370. — ¹⁰⁾ Nejspíše Vitoraz, tak vykládal Balbín, Pubička, Dobner, Palacký, Tomek a jiní. — ¹¹⁾ MGSS I 370.

ano i zavražděn a Karlmann, syn Ludvíkův, spojil se s Rostislavem proti otci. Výprava tohoto proti knížeti moravskému r. 864 se nedotkla Čech, odkud kmeny západní r. 869 vpadaly do krajin německých a odváděly odtud zajatce, podobně jako to činili Srbové a Suselci v Durynsku¹⁾. Nepoužili však nesnází Ludvíkových, aby založili velký jednotný stát slovanský, který tehda se mohl uskutečnit. Srbové sice byli spojeni v tu dobu s Čechy, avšak Ludvík, syn Ludvíkův, je přemohl, jakož i najaté od nich vojsko české, a donutil Srby, aby se podrobili. Karlmann táhl tehda proti Slovensku, které poplenil, a Karel se dostal až k velice opevněné pevnosti (*ineffabilis munitio*), které ani neobléhal. Zdá se, že to bylo hlavní sídlo Rostislavovo, Velehrad. Němci poplenili jen zemi a připisovali si vítězství, Češi pak žádali Karlmana o mír²⁾.

Nová doba válek nastává za Svatopluka, který r. 870 zradou zmocnil se panství nad Moravou a stal se nástupcem Rostislava. Byl sice roku 871 obviněn Němci z nevěry a uvržen do vězení, ale byl z něho vysvobozen a novou zradou na nich domohl se zase vlády. Češi v této době vpadli do Bavorska a v důsledku toho hrabě Ruodolt s biskupem Vircburským táhli do jižních Čech, kde se jim podařilo zaskočili svatební průvod, snad sestry Bořivojovy, určené nejspíše Svatoplukovi, jak dokazuje neobyčejně velký průvod 644 koní a štítů, kterých se Němci zmocnili, ač průvod sám unikl lesem³⁾. R. 872 táhlo vojsko francké opět proti Moravanům, bylo však poraženo, do Čech vedl vojsko téhož roku arcibiskup Mohučský Liutbert asi podél Ohře až k Mělníku, kde došlo k bitvě, v níž seúčastnilo šest knížat českých: Zuentislan, Witislan, Heriman, Spitimar, Mojslan a Goriwei (Bořivoj)⁴⁾. Němci si připisovali vítězství „s pomocí Boží a bez pohromy se vrátili“. V boji proti Svatoplukovi pomáhal Karlmannovi Arn, biskup Vircburský, a Sigihart, opat Fuldský; z bitvy u Dunaje zachránil se jen Emricho, biskup Řezenský⁵⁾. Když Karlmann sám byl v bitvě o-

¹⁾ MG I 380, RJ I 1473 b. — ²⁾ MG I 382, 482, RJ I 1473 c. —

³⁾ MG I 384, 492, RJ I 1485 b. — ⁴⁾ MG I 384, RJ I 1490 a, e. —

⁵⁾ MG I 386, RJ I 1493 b.

hrožen, smluvil Ludvík Němec se Svatoplukem mír roku 873¹⁾), který obnoven byl ve Forchheimě r. 874²⁾), kde se Svatopluk zavázal k ročnímu poplatku a podobně i Češi, kteří tím zachovali si svou samostatnost. Po smrti Ludvíka Němce r. 876 obdržel Karlmann Bavorsko s Korutany a Panonií, pak Slovary české a moravské³⁾). Těmto velice prospívaly spory, které povstaly mezi syny Ludvíkovými. Svatopluk dosáhl toho, že mu náleží Velká Morava až k Dunaji, Slovensko až k Hronu a sousedí s Bulhary⁴⁾). Se Svatoplukem jsou spojeni Čechové, Slovani až k Sále a Odře, ano béře poplatek i z končin saských, takže se mu dává titul krále⁵⁾), český název byl odvozen ovšem od Karla Velkého. Čechové mají i při tomto poměru s Moravou svou samostatnost, je to poměr čistě spojenecký, nehledě k svazku příbuzenskému. Svatopluk byl švakrem Bořivojovým, ano poměr ten utužen byl nad to křtem Bořivojovým, který mu udělil sv. Method na dvoře Svatoplukově r. 874; nelze tedy vytýkati něco tomuto vročení, které dobře přiléhá ku všem okolnostem⁶⁾). Tento poměr spojenecký trval až do smrti Bořivojovy, nejspíše r. 888, kdy nebylo nástupce dospělého, an Spytihněv byl asi třináctiletý⁷⁾). Svatopluk v zájmu svém a snad i jako poručník nedospělého knížete ujal se vlády v Čechách asi proti vůli knížat kmenových, kteří by byli chtěli opatřiti dobu mezivládí způsobem jiným. Tak se stalo, že při schůzi v Omuntesperku uznal Arnulf, nemanželský syn Karlmann a Liutswinidy, vrchní moc Svatoplukovu nad Čechy⁸⁾). R. 891 byla smlouva potvrzena, když Arnulfovi bylo brániti se ve Švábsku i proti Normannům, ač snažil se změnit tento stav pro něho ponižující r. 892, kdy hledal spojence v Chorvatsku, kde panoval Braslav, a nejspíše také u Maďarů, kteří tehda přispěli pomocí k výpravě Arnulfově⁹⁾), nalézaliť se již tehdy částečně v Podunají. S výpravou Arnulfovou na Moravu, kde došlo pouze k dlouhému ple-

¹⁾ MG I 386, 496. — ²⁾ MG I 388, 497, RJ I 1504 c. — ³⁾ MG I 389. — ⁴⁾ PDČ II 27. Konst. Porfyrog., De administr. imper. (ed. Bonn) 173—176. — ⁵⁾ CDB I č. 26 rex. — ⁶⁾ Stejskal, Sv. Lidmila 39. — ⁷⁾ t. str. 69. — ⁸⁾ MG I 407, 601. — ⁹⁾ MG I 408, CDB I č. 30, RJ 1875 a.

nění, souvisí také vpád Arna, biskupa Vircburského, do Čech, jehož účastnil se i markrabě Poppo, kteří ničeho nepořídili; při návratu územím Chuticů byl Arn 13. července 892 zabit¹⁾ a Poppo sesazen. Z nové výpravy roku 893 dostal se Arnulf domů na přímlovu sv. Jirama²⁾. K dalším výpravám nedošlo hned, neboť Svatopluk zemřel r. 894³⁾. Vynikal, jak praví Regino, mezi svými velikými vlohami a chytrostí; jest jisto, že dovedl za nepříznivých okolností dobře hájiti samostatnost své velké říše slovanské. Svatopluk zajisté předvídal, co se stane s říší Velkomoravskou po jeho smrti, znaje sdostatek nesvornost slovanskou, a napomínal proto své syny ku svornosti známým příkladem s pruty ve svazek svázanými a pak jednotlivými⁴⁾. Zanechal synu Mojmirovi II. vrchní vládu, kdežto bratr Svatopluk a třetí nejmenovaný měli dostati údělná knížectví. Svatopluk mladší však neřídil se napomenutím prozíravého otce.

Čechové byli donuceni Svatoplukem podříditi se jeho vládě, kterou neradi snášeli, a použili první příležitosti po smrti Svatoplukově, když i Spytihněv dospěl, a odešli r. 895 do Řezna k Arnulfovi, s nímž vešli v bývalý závazek s říší franckou⁵⁾. Rozdrobenost kmenů českých jest patrna z toho, že do Řezna přicházejí jednati všichni vévodové, mezi nimiž první byli Spytihněv a Witisla, jak posledního označuje kronikář německý. Byl to nejspíše pán východní polovice Čech, tedy z rodu později označovaného jménem Slavníkovců. Nezapomínejme, že mezi vévody r. 872 s Němci válčícími byl muž téhož jména a není zajisté nemožno, že se tento Vitizla (snad Vítězslav) dočkal delšího života než Bořivoj, který zemřel poměrně mlád, maje 36 let⁶⁾. Považuji úplně za nesprávné a vyloučeno, mysliti tu na Vratislava, bratra

¹⁾ MG I 605. — ²⁾ MG I 409, IV 551. — ³⁾ PDČ II 27. —

⁴⁾ Konstantin Porfyrogen., *De admin. imperio*, ed. Bonn, 175. Tille, ČČH 1899, 177 dokazuje umělý původ této pověsti, ale okolnost, že příklad tento jest již v bajkách Esopovských, není ještě důvodem, že ho Svatopluk nepoužil. Kolik příkladů se denně užívá ve vychovatelství, ač nejsou původní. — ⁵⁾ MG I 411, RJ I 1909 b. — ⁶⁾ PDČ I 123.

Spytihněvova, který byl nejen mladší ¹⁾, ale také jistě nevládl se Spytihněvem zároveň a mohl býti po případě jen knížetem údělným, a neměl tedy té svrchovanosti, která by ho byla opravňovala, aby byl mezi předními vévody českými. Společná vláda jest něco neslýchaného v dějinách té doby a v dějinách českých vůbec, jakož viděti jest i u synů Svatoplukových, za svatého Václava, za synů Boleslava II. Čechy jsou té doby rozděleny na dvě polovice, to pozorovati můžeme z plurálu u kronikářů německých ²⁾.

Vévodové čeští, uznávše a přijavše svrchovanost říše francké a opustivše svazek říše Velkomoravské, zasadili této ránu smrtelnou, která se stává nezhojitelnou, když jí přibyl vážný a nebezpečný nepřítel v Maďarech, kteří byli roku 896 donuceni usaditi se v nížinách uherských. Mimo to znesvářili se i bratři, Mojmir II. chtěl řídití říši celou, Svatopluk však se tomu zpěčoval, nejspíše z návodu německého, kam se utekl o pomoc, a zaváděl tím zase závislost Moravy od říše francké ³⁾, které se podrobili i Bodrci r. 895 a Srbové r. 897. Mojmir II. snažil se připojiti Čechy, zdvihl válku proti nim, v níž Čechové utrpěli ztráty a stěžovali si proto v Řezně roku 897 do útisků od Moravanů činěných. Arnulf byl hotov jim pomoci, a když Svatopluk se k němu utekl o pomoc, došlo ku vpádu na Moravu r. 898 a 899 ⁴⁾. Mohlo dojíti k lepším koncům, když 8. prosince 899 zemřel Arnulf a nastoupil nezletilý Ludvík IV. Dítě, třeba poručníci opět uspořádali výpravu na Moravu roku 900 ⁵⁾, ale kmény české spojují se s vojskem německým a plení Moravu po tři neděle. Všecka odvaha a moudrost Mojmirů II. nestačila, aby odvrátila pohromu, kterou přinášejí Maďaři. Nevíme o podrobnostech, ale jisto jest, že v době bitvy u Bratislavy (5. července 907) říše Velkomoravské již nebylo, a pravděpodobně po roce 896 stává se sídelním městem Velehrad na Moravě na místě nynějšího Starého města u Uherského Hradiště. Druhá velká říše slovanská na západě rozpadla se nesjednoceností Slovanů samých a

¹⁾ Stejskal, Sv. Lidmila 69. — ²⁾ MG III 432 Boemias tributarias faciendo. — ³⁾ MG I 413, RJ I 1936 c. — ⁴⁾ MG I 414. — ⁵⁾ t. 415, RJ I 1988 d.

rozpínavostí Němců. Roku 906 táhnou Maďaři Moravou na pomoc Glomačům ¹⁾, z čehož lze souditi, že Mojmir II. padl před touto výpravou.

Maďaři začali pustošiti krajiny západní, vpadajíce na rychlých koních a používajíce dovedně šípů z dálky, vyhýbali se bojům z blízka a spíše lstí, stavějíce se, jakoby utíkali, dosahovali úspěchu. R. 899 dostali se k Pavii, Nonantule a Benátkám, r. 900 vtrhli do marky východní (Rakous), r. 907 zvítězili nad Němci u Bratislavy ²⁾, 908 táhnou do Sas (Vestfálska), 909 do Švábska, 910 jsou u Augšpurku, vpadli do Francie a Durynska, 913 do Švábska a 915 do Saska. Při všech těchto vpádech ani ve starších pramenech maďarských není zmínky o nějakém vpádu do Čech. Teprve Šimon de Keza ³⁾ a malovaná kronika Vídeňská z r. 1358 ⁴⁾ tvrdí, že Maďaři zpustošili Moravu a Čechy, což asi spíše z dohady psáno jest ku větší chvále Maďarů, kdežto spis notáře krále Bely ⁵⁾ uvádí výslovně pomoc vévody Českého proti Maďarům. Ostatně není vyloučeno, že by nějaká tlupa maďarská nebyla pronikla hvozdem hraničním, ale o vážnější škodu jistě nešlo. Svědčí to zajisté o znamenité ostrážitosti našich předků, kteří opevnili nečetné stezky, hvozdy pohraničními vedoucí, že vlast naše nebyla navštívena onou metlou Evropy, do které si stěžují svorně tehdejší kronikáři italští a zvláště němečtí. Pokud Spytihněvovi lze přičítati účast na této obraně země nevíme, neboť životopisy svaté Lidmily a sv. Václava zmiňují se pouze o jeho činnosti na poli církevním, o jeho zbožnosti a dobrotě, kterak zakládal kostely a shromažďoval k nim kněze a kleriky nižších svěcení ⁶⁾. Výslovně se připomíná chrám Matky Boží na hradě Pražském ⁷⁾. Druhý

¹⁾ RJ I 2035 a, MG 6, 591 a, 16, 60. — ²⁾ RJ I 2044 c. —

³⁾ Florianus M., *Historiae hungaricae fontes domestici*, svazek II 93. — ⁴⁾ t. 134. — ⁵⁾ t. 14. Dümmler, *Jahrt. Ostfrankreiches* III/2 452 píše, že spisovatel tento důvěry nezasluhuje pro pozdní skladbu a nedostatek zpráv starších. — ⁶⁾ PDČ I 204, 144, 193, WLL 95. — ⁷⁾ PDČ I 183, 148, naproti tomu PDČ 204, WLL 94. Kristian připisuje stavbu tuto Bořivojovi zcela správně, neboť nedá se mysliti pobyt křesťanského knížete trvale na místě, kde by nebylo také kostela, v té době ovšem ještě dře-

kostel, jak dále uvidíme, založil ku cti svatých apoštolů Petra a Pavla na Budči¹⁾. Překvapuje však údaj nejstaršího životopisu sv. Václava Crescente fide v redakci bavorské, že „Spytihněv zároveň s vojskem svým a vším lidem, shodiv ohavu modloslužby, pokřtěn jest“²⁾, česká redakce tohoto nejstaršího životopisu připisuje správně přijetí křesťanství Bořivojovi³⁾, z čehož následuje, že Spytihněv byl již před rokem 895 pokřtěn. Pro Němce byl ovšem Spytihněv prvním křesťanským knížetem. Bavorští biskupové totiž ve svém spise z roku 870⁴⁾, ani v listě stížném z roku 900⁵⁾ neuznávali křesťanství, které nepřišlo od nich. Tím však se nemění nic na pravdě historické proti výkladům historiků německých, kteří ovšem rádi dokazují, že teprve Spytihněv byl pokřtěn⁶⁾.

Spytihněv podrobiv se r. 895 svrchovanosti německé, uznal tím zároveň alespoň fakticky i odvislost Čech od biskupa Řezenského, listiny nějaké o tom nemáme, ani zprávy kronikářů německých. Nebylo jiné pomoci. Dílo svatého Methoda, tak slibně začaté, bylo Svatoplukem na návrh Vichinga přerušeno násilně, když učedníci svatých

věného, který jistě potřeboval oprav a po případě i nové přestavby za Spytihněva. Zdá se, že kostel tento stával nikoliv na místě nyní (od roku 1921) odkrytém na třetím nádvoří hradu Pražského (viz PAM 32, 240, kde jsou udány i zprávy v časopisech), nýbrž blízko u brány mostní; ještě ve století čtrnáctém činí se zmínka o této svatyni. Také Dalimil či lépe rýmovaná kronika Staroboleslavská (PDČ III 49) píše: „(Bořivoj) první kostel v Hradci postavil . . . druhý svaté Márie na Pražě ot velikých vrat inhed na drážě“. R. 1092 přivítal biskup Kosmas knížete Břetislava II. v bráně hradské před chrámem Panny Marie (PDČ II 133). Názor starší, který ztotožňoval kostel Panny Marie Spytihněvem postavený s kostelem Matky Boží před Týnem (Palacký, Děj. nár. čes. 57, Frind, KGB I 14), není možno považovati za správný.

¹⁾ PDČ I 183, 205, WLL 96. — ²⁾ PDČ I 183; podle něho Gumpoldt 184, později i WLL 389. — ³⁾ Dobrovský, Versuch III 24. — ⁴⁾ MG XI 12. — ⁵⁾ CDB I č. 30. — ⁶⁾ Spangenberg H., MVGDB 1900, Lippert, Sozialgesch. B. I 153, Bachmann, MJÖG 1899, 49 a Gesch. B. I 109 a 216, Naegle Aug. KGB I/1 112, I/2 2, Kapras, Právní dějiny II/1 81.

věrozvěstů krutou mocí byli vyhnáni z Velké Moravy a v Čechách zůstalo poměrně velice málo kněží slovanských, kterým se nedostávalo nástupců. Ani obnovená hierarchie na Moravě za Mojmíra II. skrze legáty Janem IX. r. 898 poslané, totiž arcibiskupa Jana a biskupy Benedikta a Daniele, nebyla pokračováním díla sv. Methoda ve směru slovanském, a za nedlouho i tato hierarchie, o níž nevíme nic bližšího, zaniká skoro úplně pádem říše Velkomoravské. Nezbylo tedy Spytihněvovi a ostatním knížatům v Čechách než přikloniti se pro výkony biskupské k nejbližšímu biskupovi v Řezně. Avšak ani Spytihněv nedává si posílati kněze od tohoto biskupa, nýbrž shromažďuje je sám, vybíraje si z kněží a řeholníků, kteří do Čech přišli z různých krajin, také neslyšíme ani nečteme nic o tom, že by biskup Řezenský byl určil, rozdělil a dohlížel na činnost oněch kněží v Čechách, jak by se dalo nutně předpokládati, kdyby Čechy byly bývaly formálně přičleněny k diecési Řezenské. Formálně tedy Čechy nebyly připojeny, nestaly se součástí diecése Řezenské ani r. 895, zůstávají územím misijním, jako byly za sv. Methoda.

Spytihněv vládne v době, kdy se Čechy ubránily vpádům Maďarů a nebyly ani po smrti Arnulfa Bavorského r. 898 obtěžovány říší franckou, která svíjela se pod vpády onoho divokého národa, rozervána jsouc spory vnitřními za nedospělého Ludvíka Dítěte (narozeného r. 893 a vládnoucího od r. 900 do 911), ani za vlády Konráda I. franckého (911—918); v této době se již jméno Čechů neozývá v letopisech německých. Čechové stali se samostatnými a neplatili žádného poplatku; podrobení se roku 895 bylo tím odčiněno. Není doloženo, že by Liutpold býval pověřen toho roku dozorem nad Čechy¹⁾, neboť bylo mu starati se o bezpečnost hranic proti Čechům a Moravě²⁾, a jmenuje-li se dux Boemannorum³⁾, týká se to pouze české marky, jak i Novotný překládá, tedy nikoliv Čech⁴⁾.

1) Novotný, České děj. I/1 422, Naegle, KGB I/2 170. —

2) Dümmler E., Jahrb. der deut. Gesch. (Gesch. des ostfränkischen Reiches III² 394. — 3) Ried, CD Ratisbon. I 78, 80. —

4) RJ I² 2005.

Spytihněv zemřel nejspíše r. 915, když přidržíme se údajů životopisů sv. Lidmily ¹⁾, „došed věku svého let čtyřidceti, zemřel“, a Kristiánova ²⁾, „dosáhnuv pak 40. roku života, ze světa vyšel, putuje k hvězdám“. Vzhledem ku stáří Bořivoje při jeho smrti 36 let, sv. Lidmily roku 921 šedesáti a jednoho roku, lze míti za to, že Spytihněv se narodil r. 875. Pouze pro Vratislava udává týž životopis 33 let života, takže nutno klásti jeho narození do r. 888, poněvadž známe den jeho úmrtí 13. února 921. Staroslovanský životopis (prolog) ³⁾ sice má údaj odlišný, „Vratislav převzal stolec otcovský a vládnuv 30 a 3 leta, skonal v Pánu“, ale tento životopis nepočítá nebo alespoň neuvádí vůbec Spytihněva, který určitě byl starší než Vratislav; vládě obou lze tedy přičítati 33 leta, z nichž Spytihněv panoval 20 (895—915), Vratislav 6 a Svatopluk v nedospělosti Spytihněvově 7 let.

I. Narození sv. Václava.

Křesťanská výchova, které dostalo se péčí a zásluhou sv. Lidmily Spytihněvovi a Vratislavovi, přinesla dobré ovoce také v tom, že neslyšíme nic o nesvornosti mezi oběma bratry. Vratislav, patrně o 13 let mladší Spytihněva, rád spokojuje se s postavením, které ostatně bylo všude v sousedních krajinách zvykem, že se mladšímu synu dostalo pouze údělu v odvislosti od staršího bratra panujícího.

Vratislav byl svou matkou vychován zbožně a také i v potřebných vědomostech působením kněží na dvoře ovdovělé kněžny sv. Lidmily, ve věku dospělejším začíná se také zaučovati prakticky v řemesle vojenském, používati meče, střileti lukem a házeti kopím. Ano jest pravděpodobno, ač se o tom životopisy sv. Lidmily a svatého Václava nezmiňují, že záhy účastní se i života vojenského, snad i dosti dalekých výprav vojenských, jako na př. roku 906 na pomoc Luticům proti vpádu Maďarů, kteří táhli tehdy do Durynska oklikou přes Moravu, když si nemohli zkrátiti cestu Čechami ⁴⁾, které hornatý a lesnatý ráz

¹⁾ PDČ I 144. — ²⁾ t. 204, WLL 95. — ³⁾ PDČ I 123. —

⁴⁾ Palacký 56 míní sice, že i Čechy byly Maďary probíhány

země uchránil od osudu Moravy¹⁾. Snad také častěji byli posíláni poslové do vzdálených krajů slovanských ku vzájemnému prospěchu. Na takové cestě seznámil se kníže Vratislav s Drahomíř, dcerou knížete Luticů, ve Stodoru na řece Havole; otcem jejím nebo bratrem byl asi Tugumír²⁾. Kosmas sice napsal o této manželce Vratislavově³⁾, že „byla k víře tvrdší než skála“, ale Kristian⁴⁾ udává pouze, že kmen Luticů byl pohanský, což nevylučuje možnost, že Drahomíř byla pokřtěna, což do-
svědčuje životopis staroslovanský⁵⁾, že svatý Václav narodil se z křesťanských rodičů, otce Vratislava a matky Drahomíře. Vavřinec, mnich z Monte Cassina, označuje Drahomíř jako *deo digna* (Boha hodnou)⁶⁾, ano, čteme také v staroslovanském životopise⁷⁾, že „radovala se víře syna svého a milosti, již prokazoval“. Zajisté by také svatá Lidmila nebyla souhlasila se sňatkem s pohankou, a při zbožnosti Vratislavově nedá se předpokládati, že by uzavřel sňatek manželský s překážkou tak značnou, před kterou varuje i svatý Pavel⁸⁾. Ovšem jiné životopisy⁹⁾ tvrdí, že „nevěřila v Boha“, Kosmas¹⁰⁾, Dalimil¹¹⁾

a totéž opakuje i Bachmann GB I 122. Čechové také nevešli ve spolek s Maďary a neúčastnili se jejich vpádu, jak na jednom místě uvádí Adam Brémský (MG 7, 303) o sto let později, ale nespojuje oba vpády dohromady, jak to činí RJ I² 2095 a, „Hamburg od Slovanů jest zničen“, tedy ne od Čechů. Dümmler, Jahrb. III² 569 se o Češích již nezmiňuje; Marquart, Streifzüge 128, 132, 139 vyvozuje z té zprávy důsledky příliš smělé, podobně i Bretholz I/2 135. O spojenectví Čechů s Maďary není možno mluvit.

¹⁾ Dudík, Děj. Mor. II 7—8, Novotný I/1 447. ²⁾ MG III 444. Viz mapku v díle Stejskal, Sv. Lidmila. — ³⁾ PDČ II 28. ⁴⁾ t. I 295, WLL 95. Nesprávně tvrdí Novotný I/1 450, že i Kristian pokládá Drahomíř za pohanku, což prý vyplývá ze souvislosti. Zapomíná, že někdo může být křesťanem a při tom počínati si hůře, než pohan, když nedbá předpisů své víry. A Kristian více nepovídá. — ⁵⁾ t. I 135. ⁶⁾ t. I 170. — ⁷⁾ t. I 129. — ⁸⁾ 1. Kor. 7, 39 a 2. Kor. 6, 14. — ⁹⁾ t. I 184, bavorská recense, česká vynechala tuto větu. WLL 35, Dobrovský, Versuch III, Gumpold I 154 „rodem i nešlechtností činů pohanky“, dá se rovněž vyložit jako výše výrok Kristianův. — ¹⁰⁾ PDČ II 28. — ¹¹⁾ t. III 51.

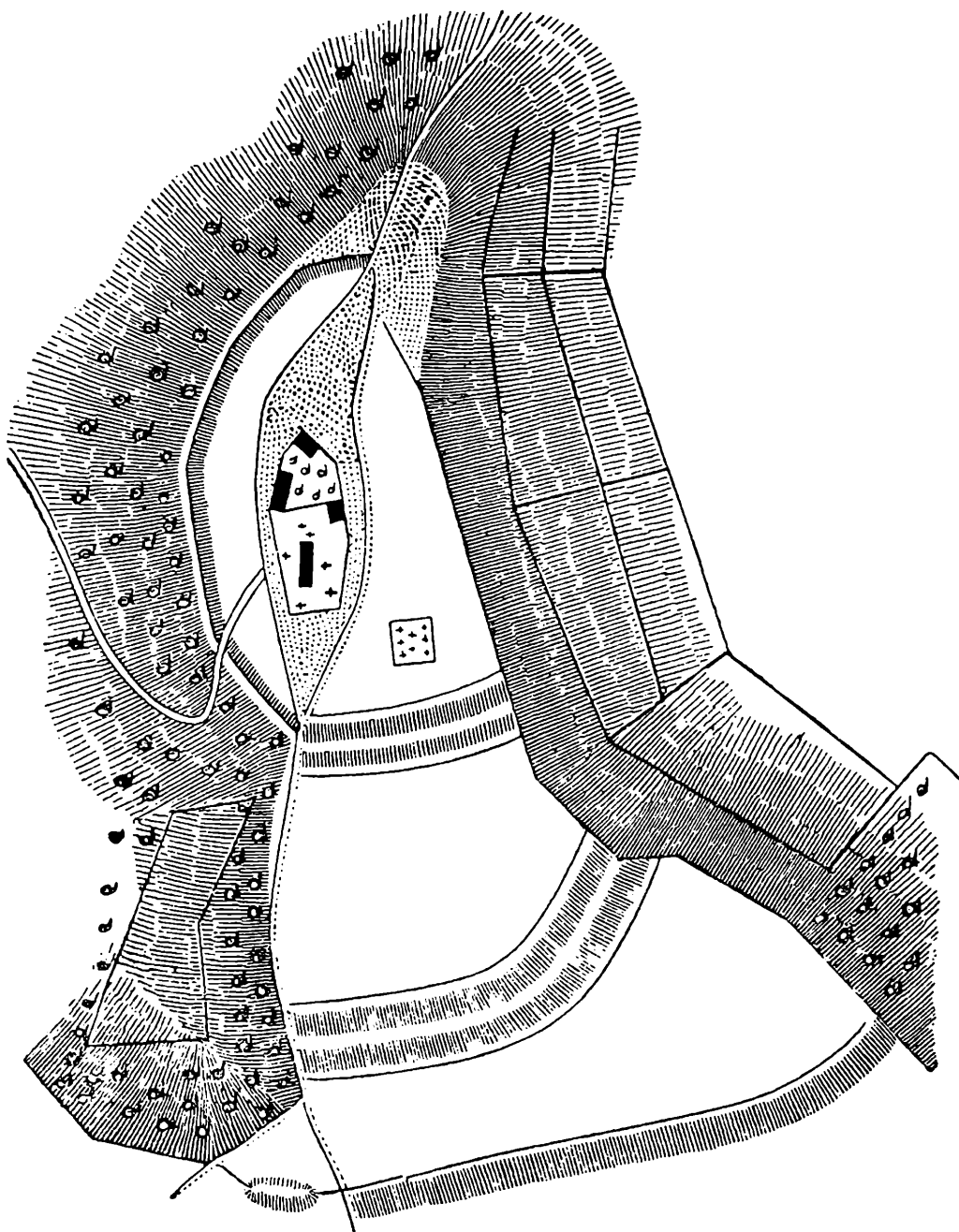
„ta kniení pohanka bieše“, životopis Oportet nos¹⁾ tvrdí, že Drahomír „vždycky nenáviděla víru a kulturu křesťanskou, . . . ona však pohanka velice milovala pohany“, ovšem i Boleslav jest tu líčen jako „muž nejpohanštější“²⁾, životopis Oriente iam sole³⁾ ji nazývá „ctitelkou model“, a tak se dá vysvětliti, proč od Pešiny⁴⁾ až k Frindovi⁵⁾ Drahomír jest líčena jako pohanka; proti tomuto, do té doby všeobecnému, názoru píše Tomek⁶⁾, Kryštůfek⁷⁾, Vacek⁸⁾ a Pekař⁹⁾ vedle četných jiných. Činnost Drahomířina bude vyličená na místě příslušném, zde jde pouze o otázku, byla-li pohankou, a tu nutno popřít. Dalimil¹⁰⁾ podlehl omylu a považoval Drahomír za dceru knížete Lučanů v kraji Žateckém. (Vratislav) „poje ženu z Stodor, dceř hrabie českého, tej diechu Drahomír, z kraje Žatečského“, kdežto nejnověji Marquart¹¹⁾ se domnívá, že původ její jest odvozovati z kmene Chorvatů, názor nepřijatelný.

Ze životopisů svatého Václava se nedovídáme ničeho o místě, kde se sv. Václav narodil, a možno tu jen použítí později zapsané pověsti, jejíž stáří se nedá zjistiti. Pověst ta jmenuje určitě Stochov jako rodiště dědice země České. A nutno říci, že se shoduje s poměry tehdejšími dosti dobře. Známe totiž nepřátelství kmene Lučanů proti kmenu Českému v době Neklanově¹²⁾ a také za Boleslava I. r. 936 dochází k válce s některým vévodou¹³⁾ v Čechách, nejspíše Lučanským podle Tomka¹⁴⁾. Jest tedy přirozeno, hledáme-li úděl Vratislavův blízko hranic tohoto mocného kmene, a tu připadá nám Libušín u Kladna, kde podle Dalimila¹⁵⁾ byl dvůr Libuše, odkud založila Prahu a kde také byla pokřtěna, „skončě svůj život Liubuše, pohřebu ju ve vsi, jież diechu Libušě“ ;

¹⁾ WLL 398. — ²⁾ t. 403. — ³⁾ WLL 410. — ⁴⁾ Phosphorus septicornis 130. — ⁵⁾ KGB I 15. — ⁶⁾ ČČM 1861, 273. — ⁷⁾ ČKD 38, 294, Všeob. cír. děj. Středověk I 403. — ⁸⁾ Cír. dějiny čes. I 807. — ⁹⁾ WLL 215. — ¹⁰⁾ PDČ III 51. — ¹¹⁾ Streifzüge 129; důvod jeho spočívá v chybě tiskové životopisu staroslovanského ve vydání Marquartem používaném, kdežto v PDČ I 133 jest věta celá. — ¹²⁾ PDČ II 18. — ¹³⁾ MG III 438. — ¹⁴⁾ ČČM 1858, 499. — ¹⁵⁾ PDČ III 16—18.

a o Libušíně praví Kosmas ¹⁾: „Libuše vystavěla hrad tehďáž velmi mocný, vedle lesa, který se táhne ke vsi Stbečnu a podle svého jména jej nazvala Libušín.“

Hrad Libušín ²⁾ podle zvyku staročeského vystavěn byl na protáhlém ostrohu, který pouze na západní straně

Obr. 1. Půdorys Libušína³⁾ (Vocel, Pravěk 404).

spojen jest s rozsáhlou planinou; zabezpečen byl trojím valem dosud znatelným. Po obou stranách ostrohu, do špičky vybíhajícího, jsou dosti příkré stráně. Vocel ³⁾

¹⁾ t. II 8. — ²⁾ Píč, Starožit. země české III 231, 305. —

³⁾ Pravěk 403.

zjistil délku valu západního 379 m o výšce 1·90 m, místy pouze 63 cm, kdežto prostřední násep byl 3·79 m, ano na severní straně 9·48 m vysoký, vnitřní val měl 2·53 m a k severu 3·79 m výšky. Na sev. straně ostrohu hradištního byl rovněž val, jehož stopy do doby Vocelovy se zachovaly. Valy tyto byly původně jistě zvýšeny a opevněny palisádami, koly dřevěnými hustě vedle sebe zatlučenými do země. V době nynější nastaly mnohé změny dolovacími pracemi na šachtě Schöllerově, které ohrožují již nejbližší sousedství kostela. Hradiště je na východní části nyní úplně opuštěno až na dva domky u kostelíka svatého Jiří se hřbitovem. Vzhledem k tomu, že kostely zpravidla nemění jméno světce, jest velmi pravděpodobno, že jest to původní založení Vratislavovo, který vystavěl také bezpečně dosvědčený kostel sv. Jiří na hradě Pražském, jakmile stal se knížetem po smrti bratra Spytihněva¹⁾. Slavný velký mučedník, r. 303 v Lyddě umučený, uctíván byl záhy po celém světě, takže k jeho počtě pojmenováno území u Kavkazu Georgistan, považován byl za ochránce císařství byzantského a za vůdce vojsk proti Saracénům. Ač jeho akta či popsání života a smrti v pátém století byla církví odmítnuta jako nepravá²⁾, přece papež Gelasius roku 496 uznal úplně úctu tohoto světce, jehož památka slaví se 23. dubna³⁾. Úcta jeho na západě vzrostla, když Hatto, arcibiskup Mohučský a poručník Ludvíka Dítěte, obdržel roku 896 hlavu tohoto mučedníka od papeže Formosa. Hatto vystavěl v Oberzell na ostrově Reichenau na jezeře Bodamském kostel k jeho počtě a mniši benediktinští šířili úctu svatého Jiří mezi věřícími v severních krajinách. Což divu, že v době tak bouřlivé, kdy Maďaři šířili zhoubu po všech krajích sousedních, četně se stavěly kostely k účtě tohoto rytířského obránce křesťanství, jak vidíme na Libici a Starém Kouřimu. Nynější kostel na Libušíně má presbytář gotický, později rozšířen byl o hlavní loď⁴⁾. Původní kostel ovšem

¹⁾ PDČ I 183, 184, 204, WLL 96. — ²⁾ c. 3, Sancta Romana D, 13. — ³⁾ Nilles, Kalendar. I 143, AA. SS. IV/3 101, Z. für k. Th. 1892, 549. — ⁴⁾ Velc, Soupis um. hist. pam. Slaný 118, Podlaha, Posvátná místa VII 196.

byl pouze dřevěný, jako všechny ostatní budovy onoho památného hradiště, které za Dalimila bylo již opuštěno.

V době Vratislavově byla na Libušíně značná posádka, které bylo střežiti pohraniční bezpečnost a nadto bdíti také nad tím, aby divoké šelmy v lesích tehdejších se nalézající: hnědý medvěd, kočkovitý rys (s tělem průměrně 80 cm dlouhým a 40 cm vysokým) a šedožlutý vlk, neškodily stádům a majetku pokojného obyvatelstva onoho hradského okrsku. Můžeme si tedy představit alespoň poněkud onen pestrý a zároveň hlučný život na hradišti Libušínském.

Od sv. Jiří na Libušíně skoro 5·5 km k západu vzdálena jest ves Stochov na svahu k úrodnému a širokému údolí potoka Kačického čili Kačáku, který tu vyvěrá a teče pak kolem sv. Jana pod Skalou a blízko Tetína se vlévá do Berounky. Na Stochově byla stará tvrz, jejíž zděné základy ještě se zachovaly ve statku na sev. straně ¹⁾ v blízkosti dubu starověkého ²⁾ o 12 loktech v objemu, nyní udává se přes 8 m. Koluje o něm pověst, že zasazen byl při narození sv. Václava. Záhy tu byl postaven kostel, později slohem přechodním přestavěný, a zasvěcen sv. Václavu. Pověst tato je dosti pravděpodobna, vzhledem k tomu, že Vratislav asi byl knížetem údělným a nemohl sídliti na hradě Pražském. Tím padá také domněnka Balbínova ³⁾, který kladl rodiště sv. Václava na Vyšehrad u Prahy, což ovšem bylo nemožno, poněvadž tehdy ještě nebyl sídlem knížecím. Tím méně se mohl naroditi ve Staré Boleslavi, jak se domníval Pubička ⁴⁾, která v době narození sv. Václava nebyla ještě založena. Rovněž neodůvodněn jest názor, který považuje Olomouc ⁵⁾ za rodiště našeho světce, neboť v těchto letech nemohla býti ještě Morava údělným knížectvím a přičleněna ku státu Českému, neboť úpěla dosud pod jhem Maďarů. Proto můžeme přisvědčiti pověsti o Stochově, kam se asi ode-

¹⁾ Vocol, Pravěk 431. — ²⁾ Heber Fr., Böhmens Burgen VII 69, Votka, Památky Staroboleslav. (Děd. Sv. Janské 1879) 129, Kryštůfek, Všeob. české dějiny II/1 402, Košnář, Čítanka sv. Václavská 49, Píč, Staroč. III 384, Procházka K., Stochov, legendární rodiště sv. Václava 1902. — ³⁾ Epitome VI 14. —

⁴⁾ Chronol. GB II 373. — ⁵⁾ Časop. vlast. sp. mus. 1886.

brala Drahomír z Libušína, aby ušla hřmotnému životu na tomto hradišti. Ze Stochova nejspíše byl zásobován Libušín obilím, které hojně se dařilo v poměrně dosti úrodném údolí Kačáku.

Ibrahim ¹⁾ líčí, že „země od Slovanů obývané jsou ze všech nejúrodnější, a nejbohatší, ani horlivě se zabývají rolnictvím a jinými odvětvími průmyslu, v čemž vynikají nade všechny národy severní. Hlad nebývá následkem nedostatku deště a trvalého sucha, nýbrž následkem přílišného deště a trvalého rozvodnění. Co nejvíce sejí, jest proso. Zima jim svědčí, i když je prudká, horko naproti tomu jest jim škodlivé“.

Pole, pokud neležela toho roku úhorem, zorána byla radlem ²⁾, zaseta pšenicí, prosem, ovsem, snad i žitem a ječmenem, hrachem a čočkou, která poskytovala našim předkům pokrm různě upravený, zvláště v podobě kaše. Dozrávající nebo zralé obilí bylo posečeno srpy nebo kosou ³⁾, vymláceno a zrní rozemleto v mouku ⁴⁾, z níž pečeny placky a chléb. Také zeleniny nebyly neznámy: cibule, česnek, mrkev, ředkev, okurka, boby, řepa a ovšem také mák. U svých domů pěstovali jabloně, hrušky, slívy a třešně, čemuž divil se španělský kupec Ibrahim ibn Ja'qub ⁴⁾ na konci desátého století. Jídla kořenili kmínem, anýzem, sladili medem, kupovali dováženou sůl z Německa na Sále, z Haliče a vých. Slovenska u Prešova. Mimo to sloužilo za potravu i maso hovězí, vepřové, husí, pokrmů připravovaly se máslem a tuky, hojně se požívalo také mléka, sýra a tvarohu. Oheň rozdělávali křesáním ocilky o křemen nebo pazourek. Křesadel se nalezlo veliké množství. Jiskra křesadlem způsobená zachycena byla do troudu, látky snadno zápalné. Svítili si loučí dřevěnou. Znali nože malé, které se nalézají hojně v hrobech té doby, nosili je za pasem, ano i lžíce nebyly neznámy, dřevěné i kovové. Med vybírali brtníci z dutin stromů lesních, kde včely se usadily, a vařili pak s vodou medovinu, která se nechala kvasit, ano za nedlouho počali i chovat včely u domů svých. Bylo známo také již víno ⁵⁾, kterému se ve vlasti naší dařilo.

¹⁾ ČČM 1880, 298. — ²⁾ Píč, Starož. III 314. — ³⁾ PDČ I 184. — ⁴⁾ Niederle, Slov. Starožit. 1, 193. — ⁵⁾ PDČ I 184.

Ibrahima překvapil v zemích našich „černý pták se zeleným zbarvením, který všeliké hlasy lidské i zvířecí dovede napodobovati a jenž sluje sba (špaček). Dále jest tam polní kúr, který po slovansku sluje tetra (tetřívka); maso jeho chutná výborně“.

Obydlí našich předků byla většinou dřevěná. Někde snad ještě bydlili v jeskyních nebo v chatách, které z polovice byly vykopány v zemi a kryty nahoře střechou. Obsahovaly ohniště uprostřed a jámu pro odpadky, lavičky kolem dokola. V době svatého Václava byly však nejspíše obvykly domy z kmenů stromů jehličnatých, které byly dosti rovné a hladké, a těch u nás v Čechách bylo dosti v nejbližší blízkosti. Pně tyto, později otesané, se na koncích bez hřebů vázaly v uhel do čepů, že do záseků spodních zapadaly záseky vrchní. Uvnitř byly mezery vymazány hlinou a natřeny rozhašeným vápnem či olíčený. Stropu původně nebylo, povstal později, když se začaly stavěti komíny, aby odváděly kouř. Dříve místo stropu byly upevněny nahoře trámce, aby se snadněji osušily vlhké předměty. Střecha kryta byla obyčejně slámou nebo rákosím ¹⁾. Dům měl síň dosti prostornou, pak jizbu ²⁾ s pecí a ohništěm, opatřenou stolem, lavičkami a postelí, někde přistavěna i t. zv. kleť či komora bez kamen, kde se ukládaly věci, jichž se méně potřebovalo. U bohatších přistavěny chlévy pro dobytek, sýpky, stodola s humnem, kde se mlátilo obilí. Každý dům měl pravidelně sklep, některý také sušírnu, a stavby tyto byly postaveny kolem dvora uzavřeného vraty. V každé osadě bývaly i lázně parní ²⁾.

Lázeň byla „bouda ze dřeva, jehožto skouly ucpaly se mechem se stromů. V jednom koutě vystaví kamennou pec a svrchu nechají průduch k vypouštění kouře. Když pak pec do žhava jest vytopena, zacpou průduch a zavřou dvěře. V boudě té jsou štoudve s vodou, z těch oni počnou vodu líti na rozžhavenou pec, takže vystupují páry. Boudu tu nazývají i(s)tba“. Tak Ibrahim.

Ve vesnicích vedle hospodářů a dělného lidu byli řemeslníci, zvláště kováři, kteří robili nástroje potřebné na

¹⁾ Niederle, Slov. Starožit. 2, 827. — ²⁾ PDČ I 223, Niederle 139.

kovadlině¹⁾, hrnčíři, od nichž kupovány hliněné nádoby, vyráběné na hrnčířském kotouči, tkalci, kteří ze lněné příze, pomoci vřetene (přeslenů na zatížení vřetene se nalézají hojně) ze lnu udělané, tkali plátno, a toto sloužilo z velké části za oděv našim předkům vedle kožešin v době zimní a suken, zhotovených ze srsti zvířecí. Na těle nosili rubáš, asi bez rukávů (alespoň u žen), dosti dlouhý, později se ujala košile s rukávy, a pak nohavice dosti přiléhající. Na obrazech sv. Václava²⁾ vidíme takové nohavice, ale krátké, a dole od kolen jakési holeně, které byly drženy úvazem pod kolenem nebo obvázáním celého lýtka. Jako vrchní oděv sloužila sukň, podle jména zhotovená ze sukna, kratší nebo delší šat³⁾, který býval i nádherně ozdoben lemovkami. Na obraze viděti jest tuto sukni pouze z částí u pravé ruky a kousek rukávu na levé ruce. Mimo to viděti jest vpředu a na levé straně sv. Václava plášť či krzno, které se spínalo na pravém rameni a bývalo rouchem osob vznešených, z koží hranostajových a j., zlatem lemované. Osoby nižšího stavu mívaly krzna podšitá kožemi ovčími z látek obyčejných a bez lemu stkvostného⁴⁾. Mimo to nosívali naši předkové i kožichy čili šubu, dlouhé roucho svrchní, kožešinou podšité a vroubené. Na nohou mívali opánky, postoly či škrpály od latinského *scarpa*; Přemysl podle Kosmy⁵⁾ měl pouze lýkové, prosté, které v době kronikářově chovány byly na Vyšehradě. Lépe upraveny byly střevíce, z kůže dovedně sešité a pokrývající nohu až po kotníky, kdežto škorně pokrývaly i holeně a lýtka⁶⁾. Roucho mužské i ženské bylo přepásáno pasem prostým nebo ozdobně upraveným, na něm býval zavěšen nůž v pochvě a měšec. Nosívali také mošnu či brašnu, kabelu. Přemysl prý měl prostou, z lýka upravenou pro chléb a sýr na oběd. Okrasy na pasech, plíšky, kování, sponky nalezeny byly velice hojně ve starých hrobech. Na hlavě nosívali čepice, zpravidla z nějaké kožešiny, obyčejně tvaru kulovitého, a pak klobouky plstěné, barvy přirozené, šeré⁷⁾, ano v letě ze

¹⁾ Píč, Starož. III 311. — ²⁾ Rkp. Wolfenbüttelský z konce 10. stol. Viz tab. I.—III. — ³⁾ Zibrť, Děj. kroje 60. — ⁴⁾ t. 64. — ⁵⁾ PDC II 13. — ⁶⁾ Zibrť, Dějiny kroje 76. — ⁷⁾ t. 54.

slámy pletené širáky. Vlasy nosívali krátce přistřižené; dlouhé vlasy a vousy byly považovány za obyčej pohanský. Svatý Václav na obraze má vlasy rozčesány uprostřed, šíje nepřesahující, a plnovous s dlouhou bradou do špičky zastřiženou, jiné osoby mají pod nosem knírky dlouhé a svislé až přes bradu sahající. — Ženy vdané mívaly hlavu i vlasy zakryty závojem, šátkou rozličně upravenou, panny chodívaly prostovlasé, bez pokrývky na hlavě, ale nosívaly vlasy ozdobené věncem; proto se Kosmas ¹⁾ horší na Doubravku, že ač vdaná, přece nosila věnec panenský, což byla známka velké pošetilosti. Nosily rubáš bez rukávů, pak oblékaly voplečí, živůtek často vyšíváný, s rukávci. U žen vznešených lišil se oděv pouze výzdobou a látkou dražší, střih a tvar oděvu byl stejný. Sukně byla kratší nebo tak dlouhá, jako rubáš, lemovaná kolem krku, okolo širokých rukávů, v pasu, od krku přes pás dolů a dole kolem okraje ²⁾. Mimo to nosily ženy také plášť, který spínán byl prostřed prsou a po případě býval i nádherně ozdobený. Obuv žen se od mužské obuvi mnoho nelišila.

Hospodářská práce na Stochově střídala se s dny svátečními, kdy chodívali křesťané do svého chrámu na hradě Libušínském, kam příslušeli farou. Sv. Václav narodil se nejspíše r. 907, jak souditi můžeme z pozdějších údajů o jeho věku, že při smrti svého otce Vratislava roku 921 byl čtrnáctiletý ³⁾. Lze si představit radost rodičů i babičky svaté Lidmily, která se dožila radosti, že rod Přemyslovců nevyhyne, i když vládnoucí kníže Svyatopluk byl svoboden. Dítko bylo brzo po narození pokřtěno, jak dí životopis staroslovanský ⁴⁾. Mnich Vavřinec z Monte Cassina ⁵⁾ sice tvrdí, že sv. Václav byl pokřtěn teprve později, jako dospělejší chlapec, ale jest to omyl, způsobený snad tím, že neporozuměl významu postřižin a zaměnil je za křest. Ano dá se i mysliti, že křest

¹⁾ PDČ II 40. — ²⁾ Zibrt 93. — ³⁾ Pastrnek, Slov. legenda 55, kde ovšem jest 18, ale omylem písaře místo 14, neboť na straně 50. jest psáno, že byl malý, což by se nemohlo říci o 18letém jinochu. — ⁴⁾ Pastrnek, Starosl. leg. 41. „Když jej pokřtili, dali jemu jméno Václav, i vzrostlo pachole.“ PDČ I 127. Vajs, ČKD 1910, 421. — ⁵⁾ PDČ I 171.

svatému Václavu udělen byl Pavlem, domácím knězem svaté Lidmily, podle obřadu řecko-slovanského a tudíž spojen zároveň i s biřmováním, aby tak kněz, který snad pokřtil svatou Lidmilu a její syny, uvedl i vnuka do lůna církve. Myslím totiž, že jde o téhož kněze, který přišel do Čech s Bořivojem z Velehradu, jménem Kaich ¹⁾).

Vocel ²⁾ poukazuje na to, že Slované tvořili jména osobní podobně jako Řekové, a jméno Václav srovnává se s řeckým *Πολυκλῆς* nebo *Πολυκρατής*; hlaholský životopis ³⁾ nazývá ho Věšteslav, Vjaceslav, což vykládá Dalimil ⁴⁾ ve známém proroctví Libušině o Praze městě „vyndeta dvě olivě zlatiej z něho, Václav bude jmě olivě prvej a Vojtěch olivě druhej Tě to miesto oslavíta a juž pohřebená všiu zemiú obráníta,“ nebo jak Kosmas ⁵⁾ píše „jedna (zlatá oliva) bude slouti větší sláva, druhá voje utěšení“. Za péče matky Drahomiře a babičky svaté Lidmily vzrostlo dítě do 4et, kdy podle zvyku slovanského byly konány tak zvané postřižiny či postřihy ⁶⁾, jak ostatně činili téměř všichni národové pohanští ⁷⁾ a církve katolická obřad ten rovněž podržela ⁸⁾. Není tedy správně, vykládati postřižiny za obřad výlučně slovanský.

Postřižiny byly asi první stříhání vlasů, před tím nůžkami nedotknutých, při čemž ten, kdo stříhal, stával se tímto činem příbuzným malého chlapce, asi jako kmotr při svatém křtu. Obtíž pro výklad tohoto obřadu činí věk dítěte, v němž se vlasy po prvé stříhaly, neboť i u Slovanů dalo se to u věku různém ⁹⁾, u Rusů v jedenáctém století ve 2 až 3 letech, v Polsku v 7, u Srbů po roce, ale také v 3., 5., ano i v 7. roce. Někde byly troje postřižiny: ve 3., 8.—12. a v 15. roce. První v útlém věku byly jaksi první obětí, kterou dítě přinášelo jako výkupné za sebe, a obřad spadal do doby, kdy dítě vstupovalo

¹⁾ PDČ I 203, WLL 93. — ²⁾ Pravěk 259. — ³⁾ Pastrnek 41, PDČ I 127. — ⁴⁾ PDČ III 1 (19), 7. — ⁵⁾ t. II 16. — ⁶⁾ Niederle, Slov. Starož. 1, 63. Slovo postřižiny zavedl Hanka podle polského, ruské letopisy nazývají obřad ten postrigy, zástrižky. — ⁷⁾ Naegle, KGB I/2 89 velmi podrobně o všech národech. K. Potkański, Postrzyzyny u Slowian i Germanów. Rozpr. Akad. Krak. roč. II. roč. 7, 330. — ⁸⁾ Franz A., Die kirchl. Benediktionen im MA II 247. — ⁹⁾ Niederle, d. u. 64.

z výhradné péče matčiny do volnějšího vedení otce. Není tedy pravděpodobno, že by hlavní důvod k postřížinám byl zdravotní a pak teprve nahražen obsahem náboženským. V církvi východní jsou postřížiny známy a prováděly se hned po křtu a biřmování, kteréžto svátosti se udělují v této církvi dohromady a neoddělují se jako v církvi západní¹⁾, neboť postříhy tam jsou považovány za součástku křtu a užívá se tu zvláštních modliteb²⁾. V církvi západní jest obřad postřížin obsažen již v obřadné knize svatého Řehoře Velkého pro udělování svátostí³⁾, ano uváděny jsou i různé formuláře, které jsou rozdílny od tonsury duchovních osob, aniž se spojují se křtem. Neznalostí této okolnosti, že i církev katolická postřížiny přejala a upravila, vykládali někteří postřížiny svatého Václava za křest⁴⁾, jiní za biřmování⁵⁾ anebo za obřad známý pouze církvi řecké⁶⁾.

O postřížinách sv. Václava píše životopisec staroslovanský⁷⁾: „I vzrostlo pachole, že mu bylo ujmouti vlasů, i pozval Vratislav kníže jakéhosi biskupa se vším duchovenstvem, a když odzpívali liturgii v chrámu svaté⁸⁾ Marie, vzav pachole, postavil je na stupních před oltářem a žehnal je, takto řka: „Pane Ježíši Kriste, požehnej toto pachole požehnáním, jímž jsi požehnal všechny spravedlivé tvé. I postříhli jej knížata jiná“. Ovšem rukopis jiný⁹⁾ udává dobu jinou, „když bylo otci jeho Vratislavovi posaditi chlapce na stolci, sám byl stár, očekáváje své smrti“, ale údaj tento jest ojedinělý, neboť všechny jiné rukopisy slovanské ho nemají; neshoduje se se skutečností, neboť Vratislav zemřel ve věku 33 let, a poněvadž následuje líčení o tom, kterak svatý Václav se učil u babičky i na Budči, nutno tento ojedinělý údaj opomenouti.

¹⁾ Franz, d. u. 257. — ²⁾ Goar, Euchologion² 1730, 306. —

³⁾ PL 78, sl. 233 a 552. — ⁴⁾ Ottův Slov. Nauč. 26, 184. —

⁵⁾ Novotný, Čes. děj. I/1 453. — ⁶⁾ Tomek, Apologie 67, Čes. dějiny 29, ČČM 1860, 286, KrásI, Sv. Vojtěch 81, Sv. Prokop 106, Kryšřufek, Všeob. děj. c. II/1 402, Vacek, Círk. děj. č. 334, Zíbrť, Dějiny kroje 43. — ⁷⁾ Pastrnek 42, ČKD 1910, 421. —

⁸⁾ Tento na východě neobvyklý výraz při jméně Panny Marie se považuje za doklad, že životopis staroslovanský vznikl v Čechách. — ⁹⁾ PDČ I 127.

Kostel svaté Marie v rukopise právě uvedeném, „nejsvětější královny naší Bohorodičky a neposkvrněné Panny Marie“, bývá obyčejně ztotožňován s kostelem Panny Marie na hradě Pražském, však nezdá se mi, že by tento výklad byl úplně opodstatněn. Neboť, uvážíme-li, že postřižiny byly pouze slavností rodinnou a Vratislav jako úřední kníže v Praze nesídlil, není nutno mít za to, že by obřad ten byl vykonán na hradě Pražském, nýbrž mohlo se tak státi na místě jiném. Jest nám totiž známo, že na hradech bývalo více kostelů, jako na Plzenci, Libici, v Praze, ano i na Budči byly nalezeny základy druhého chrámu¹⁾. Tím také dostává se výkladu slovům životopisu²⁾ „i přizvav Vratislav knížete, který tehda byl ve své oblasti, i biskupy i veškeré duchovenstvo církevní“, pokud to není libovolné rozvedení původní zprávy, jak naznačuje i množné číslo „biskupy“, což se s poměry v Čechách zcela neshoduje, a nutno-li tedy přihlížeti ku knížeti, který byl ve svojí oblasti, tedy jím byl Spytihněv a nikoliv Arnulf Bavorský³⁾, o němž přece nelze říci, že by Čechy byly jeho oblastí. Ano i kdyby postřižiny byly konány v Praze, lze větu tuto vztahovati na Spytihněva, který byl v těch letech asi zaměstnán obranou země proti Maďarům; tito roku 913 pustošili Švábsko a roku 915 opět tudy táhli do Durynska a Saska⁴⁾. Mimo to čteme ve většině životopisů slovanských „i postřižili jej knížata jiná“, tedy asi náčelníci ostatních kmenů v Čechách osazených. Podobně jest v životopise uvedeném⁵⁾ modlitba uvedena zcela rozdílně od modlitby životopisů hlaholských a jména Konstantiny a Heleny přidána podle zvyku ruského. Jiná otázka týká se biskupa, který v některých rukopisech hlaholských⁶⁾ jest označen jménem Notara. Jagič⁷⁾ poukázal, že i u Kosmy⁸⁾ jest uveden k roku 995 biskup jménem Notharius. Jméno není slovanské a tudíž by bylo mysliti na biskupa německého, ale ne Řezenského, jímž byl Tuto (893—930); nejspíše to byl nějaký význačnější kněz, který býval označován

¹⁾ Píč, Starož. III 327. — ²⁾ Pastrnek 42. — ³⁾ Pekař ČČH 1903, 327. Nejstarší kronika čes. 20. — ⁴⁾ Dümmler, Ostfränk. Reich III² 591 a 596. — ⁵⁾ PDČ I 128. — ⁶⁾ ČKD 1910, 421, PDČ I 127. — ⁷⁾ Legenda o sv. Vjaceslavě 9. — ⁸⁾ PDČ II 45.

pro značnou pravomoc chorepiscopus, ačkoliv biskupem nebyl. V době této se sice úřad tento odstraňoval, ale někde přece byl podržen¹⁾, měl také právo konsekrovati kostely a tím by se vysvětlila i jeho přítomnost při posvěcení kostela sv. Jiří²⁾. Nebo byl jím některý z oněch 4 biskupů moravských, kteří byvše roku 799 konsekrováni, ovšem podle obřadu latinského a ne východního, vypuzeni byli Maďary a utekli se do krajín bezpečnějších, třeba i do Řezna? Název coepiscopus, který mu dává Kristián³⁾, by spíše s touto domněnkou souhlasil a onen Notarius by byl světícím biskupem. Na biskupa obřadu řecko-slovanského vůbec není možno mysliti; za nesprávnou považujeme i domněnku⁴⁾, že Vratislav pozval k postřižinám Jana, biskupa v Podivíně u Břeclavě na Moravě, o němž není vůbec dokladu, a tím méně⁵⁾, že chtěl vzkřísiťi znova Methodějovo arcibiskupství a přenéstí jeho sídlo z Velehradu do Prahy.

Podle zpráv odjinud doložených jest jisto, že ten, kdo stříhal vlasy hochovi, vstupoval s ním v jakési duchovní přibuzenství, ale nesprávně jest mysliti z toho, že u svatého Václava vykonal postřižiny biskup Řezenský a stal se tak zvláštním ochráncem a kmotrem⁶⁾ dědice země České. Životopis staroslovanský výslovně dí⁷⁾: „I postřišli jej knížata jiná“. Účast biskupa jest vymezena na požehnaní a úkon stříhání vlasů oddělen, což tím spíše jest možno, poněvadž jde o svátostninu, při které bylo nutno přihlížeti ku zvykům právním z nedávné doby pohanské zachovaným a věroučně nezávadným. Ostatně biskup onen slul Notar a proto byl zcela jiný, než Tuto, biskup Řezenský. Kosmas⁸⁾ sice píše, že sv. Václav „ctil s velkou náklonností biskupa Řezenského co duchovního otce a biskupa dobrotivého. Neboť i biskup Michal podobně jeho vyvolil za syna nejmilejšího, tu jeho často navodě k bázni a k lásce Boží, tu jemu často posílaje dárků svých,

¹⁾ PL 110, 1195, Real-Enzyklop. 11, 273, Hinschius, System d. kathol. Kirchenrechtes II 168. — ²⁾ WLL 107, PDČ I 213. — ³⁾ PDČ I 213, WLL 107. — ⁴⁾ Středovský, S. Moraviae hist. 423. — ⁵⁾ Kryštůfek, Všeob. církv. děj. II/1 502. Borový, Dějiny diecése Praž. 6. — ⁶⁾ Naegle I/2 132—134. — ⁷⁾ Pastrnek 42, PDČ I 128, v pozn. 10. — ⁸⁾ PDČ II 30.

kterých toho času nejvíce potřeboval nový chrám Kristův“. Slova tato neobsahují více, než správný názor o poměru biskupa k věřícímu panovníkovi a nikoliv nějaké zvláštní příbuzenství jiného původu ¹⁾).

Obřad postřižin byl začátkem činnějšího života mladého hocha, kdy počíná se sv. Václav učití knihám slovanským a prospívá s milostí Boží dobře, jak dosvědčuje životopisec ²⁾): „Myslím tudíž, že požehnáním toho biskupa a modlitbami pravověrnými počalo pachole prospívat, milostí Boží chráněno. I dala jej bába jeho Lidmila naučití písmu slovanskému po návodu kněžském, i naučil se smyslu jeho dobře“. Lze předpokládati, že učitelem v tomto oboru byl kněz slovanský, který přebýval na dvoře ovdovělé kněžny sv. Lidmily, Pavel ³⁾). Z toho jde také, že obřad řecko-slovanský udržel se, třeba poměrně řídké, poněvadž nebylo dorostu tohoto obřadu, a trval dokud žili kněží sv. Methodem vyučení, ač není vyloučena možnost, že přišel některý kněz z Bulharska do Čech. Zpráv výslovných o tom není. Učení písmu slovanskému dalo se patrně na základě žaltáře slovanského a částí liturgie (mše svaté) řecko-slovanské, pokud se jí účastnil lid nebo sbor zpěváků. Učení vztahovalo se také na psaní a počty, a při tom učitelem i babičkou svatou Lidmilou byly kladeny základy k životu podle víry křesťanské, jehož právě sv. Lidmila byla vzorem nejkrásnějším. Mimo vroucí lásky k Bohu, laskavému a dobrotivému otci veškerenstva, rozněcována byla v útlém srdci mladého kněžice i láska k bližnímu, zvláště strádajícímu, úcta k Rodičce Boží Panně Marii a svatým, nezapomínáno tu ani na svaté věrozvěsty slovanské Cyrila a Methoda, kteří upravili písmo a přeložili knihy svaté do jazyka slovanského. Zde bylo hojně příležitosti seznámiti sv. Václava s mocnou říší byzantskou, národy slovanskými, s nimiž se tiho světci stýkali, mluvití o věčném Římě, kde sv. Cyril odpočívá, o náměstku Kristovu na zemi, papeži, který přijal a schválil knihy a skutky věrozvěstů a svatého Methoda vysvobodil z nedůstojného žaláře biskupů německých. Vzpomínáno

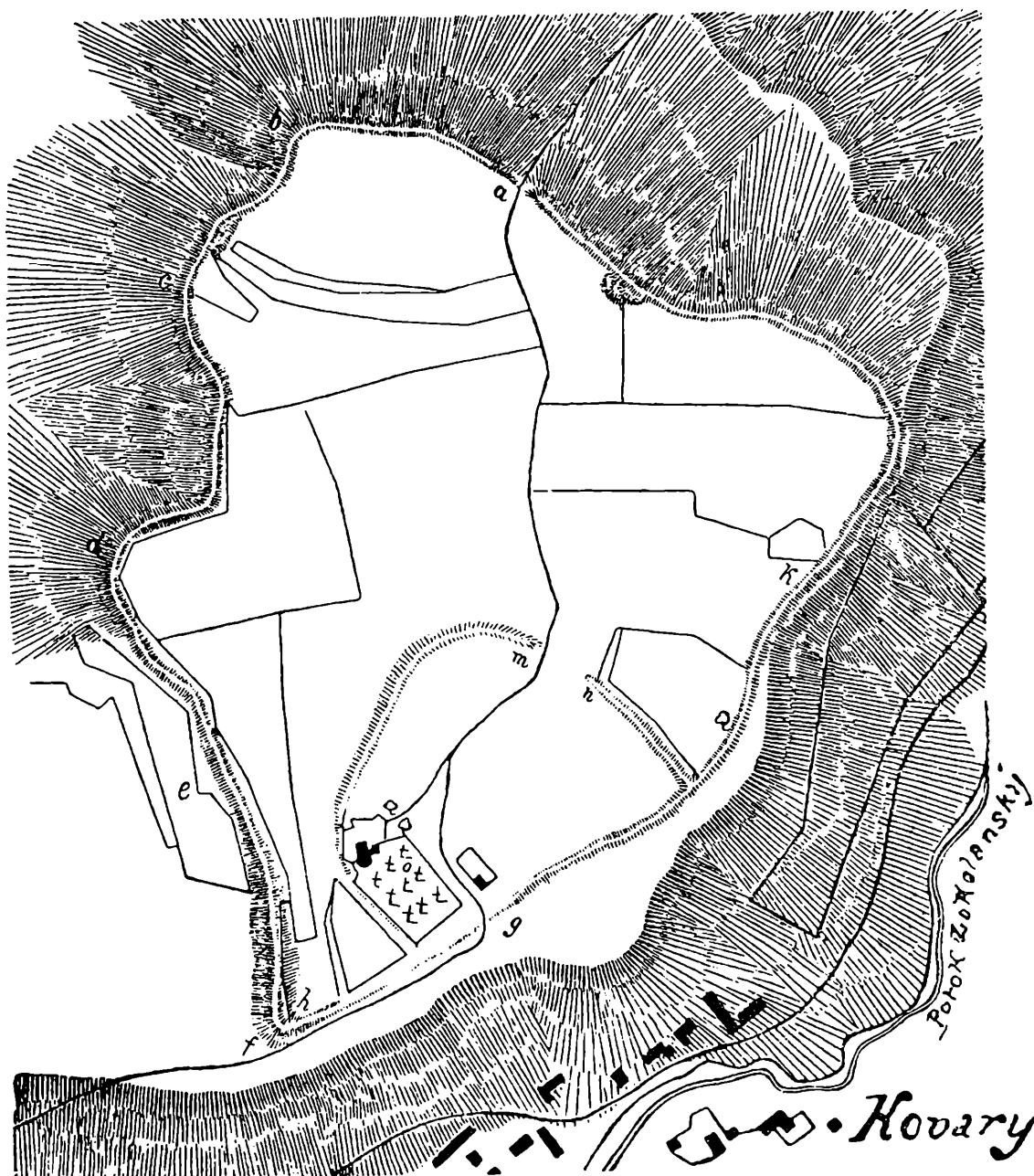
¹⁾ Co uvádí Naegle I/2 124 a příklady dokládá, není téhož druhu jako u postřižin svatého Václava. — ²⁾ Pastrnek 47, PDČ I 128, ČKD 1910, 422. — ³⁾ PDČ I 153, 206 WLL 97.

tu Svatopluka, jeho veliké říše, která nesvorností byla zničena, nevděku, kterého se tento panovník dopustil na učednících svatého Methoda, a opuštěného hrobu tohoto světce. Hrozné zprávy o vpádech divokých hord maďarských do zemí sousedních, o ukrutnostech od nich páchaných, vzbuzovaly přirozeně úmysl, aby mladý knězic stal se jednou obráncem vlasti a jejích obyvatelů, aby nebyli také oni postiženi takovou pohromou, která by prolila krev nevinnou a v prach obrátila, co bylo vybudováno s velkou námahou pilnou rukou.

Sv. Václav poznával také svou vlast, když, opouštěje sídlo svých rodičů, odebral se ku své babičce, poněvadž matka jeho Drahomír byla zaměstnána vedle jiných starostí také péčí o mladší jeho sourozence: Boleslava, asi o rok neb dvě leta mladšího, a Spytlihněva¹⁾, o němž se mimo jméno ničeho nedovídáme, snad zemřel záhy, a čtyři sestry²⁾, z nichž známe jednu podle jména Příbyslavu³⁾, se kterou se shledáme později. Místo, kde se sv. Václav učil knihám slovanským není udáno, můžeme však předpokládati, že na sídle sv. Lidmily buď na hradě Pražském, kde kněz mohl i při velikém ruchu tu panujícím naléztí místo poněkud tišší, jistě však na hradě Tetínském⁴⁾, neboť dobře znal místnosti tohoto hradu nad Berounkou, jak víme z líčení jeho snu o smrti svaté Lidmily⁵⁾. Než sv. Václavu bylo přiučiti se také jazyku, jehož používala tehdejší diplomacie a cizinci kupci, pokud neměli tlumočníků anebo neznali sami jazyka země, aby se dorozuměli, jazyku, v kterém konány služby Boží od kněží obřadu západního — latině, a proto mu bylo vykázano místo nové. Není bez zajímavosti a pro naše poměry jistě velmi důležité, jak kladena tehda váha u svatého Václava na to, aby naučil se dříve dobře jazyku rodnému a pak teprve začal učit se latině. O němčině není tu zmínky, nebylo jí potřebí v době, kdy vládla latina. Životopis staroslovanský sice vypravuje⁶⁾, že „když vzal řecké knihy nebo slovanské, přečítal je zřetelně bez

¹⁾ PDČ I 125, — ²⁾ t. I 128, Pastrnek 52. — ³⁾ PDČ I 222 a 226, WLL 118 a 124. — ⁴⁾ Stejskal, Sv. Lidmila 78. — ⁵⁾ PDČ I 127, 154, 206, WLL 98. — ⁶⁾ PDC I 128, Pastrnek 52.

chyby“. Hlaholské rukopisy ¹⁾ udávají jen knihy slověnské a latinské. Nezdá se býti správným, že by svatý Václav byl se mohl naučiti také řečtině, která v Čechách neměla té doby takového významu; zpráva tato asi byla přidána

Obr. 2. Půdorys Budče (Vocel, Pravěk 408).

z dohodu v Rusku, jak ukazuje také umístění této věty dále než tam, kde se mluví o tom, jak se svatý Václav učil.

¹⁾ ČKD 1910, 422.

II. Na Budči.

Z údolí, jímž protéká potok Zakolanský, nad vesnicí Kováry (původně Kováři) zdvihá se 47 *m* nad údolím vrch, na němž stojí starobylá rotunda, okrouhlá kaple sv. Petra na Budči, která je obehnána náspy. Tyto skládají se ze dvou částí, z valů, které obkličují celý ostroh na jihozápadní straně v planinu přecházející, a z valu menšího, který obklopuje v podobě podkovy povýšené místo s kostelem, u něhož stával hrad; tento val přiléhá k valu hlavnímu. Původně vedla cesta ze Zákolan do ohrady (a) otvorem v náspu 5·69 *m* vysokým. Val hlavní se táhl na kraji příkrého srázu, za Vocela¹⁾ se již rozvážela část b—c, mezi c—d byl násep nižší, od d—f byl val nejvyšší, chránil hradiště se strany té, kde souvisí s planinou. Mezi h—g zbyly nepatrné stopy hráze, u g vstupuje novější cesta z Kovar na hradiště, pak val místy až 5·69 *m* vysoký. Délka tohoto valu hlavního obnáší 2085 *m* či 2525 kroků, val menší je 547·2 *m* dlouhý a vysoký 0·95 až 2·53 *m*, jen mezi m—n byl rozvezen. Valy byly nasypány ze země, vodorovně kladené a pěchované, někde jsou i menší vrstvy opuky. Valy tyto opevněny byly ještě sruby či ploty dřevěnými, které opatřeny byly otvory pro obranu hradu. Na vyvýšeném místě kratším valem obehnáném stál kostel a hrad. Tento byl patrně starší, kostel zprvu asi pouze dřevěný, založen byl Špytihněvem²⁾. Nynější kostel, ač jeden z nejstarších v Čechách, postaven byl teprve později, když se počalo u nás stavěti na maltu. Okrouhlá stavba, vlastně eliptická, jest vybudována z lomového kamene, zevně jest pozorovati šikmý sklon zdi, aby docílena byla větší opora pro klenbu, která jest uprostřed sploštělá. Zdivo bylo později zvýšeno o více než dva metry a tři okna jsou rovněž novější³⁾. Ve století třináctém byl přistaven gotický presbytář a prolomen hrotitý oblouk vítězný, v 17. století bylo postaveno nové

¹⁾ Pravěk 404. — ²⁾ PDČ I 183, 148, 205, WLL 96. —

³⁾ Podlaha, Posv. místa VII 9, Baum, PAM 10, 5, Madl t. 14, 84, Lehner, Děj. umění I/1 176, Herain ve sborníku Budeč a okolí 1905, Cvrk K., Levý Hradec a Budeč 1904, Vacek, Method 17, 7, Braniš, Děj. střed. um. I 3.

kněžiště skoro čtvercové. Při severním boku rotundy stojí čtyrboká věž románská z 12. století, sdružená okénka v hořejší části byla zazděna.

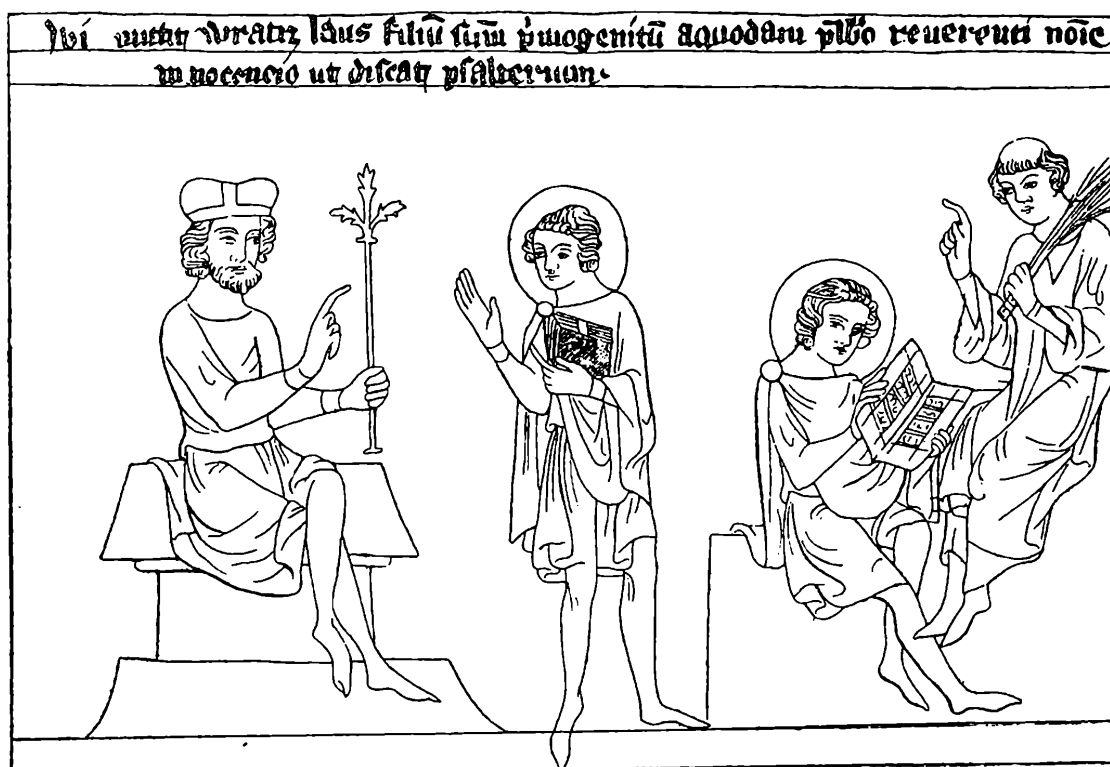
Opodál byl malý kostelík románský¹⁾, Panně Marii zasvěcený, podlouhlá stavba s apsidou a čtyrhannou předsíní, na konci 18. století stržený, zdiva se užilo při ohradní zdi hřbitova tamějšího. Píč²⁾ zjistil na Budči nedaleko od domku hrobníkova, dvě podezdívky příční 6'70 *m* a tím i délku místnosti 14 *m* a tři malé místnosti o něco hlouběji, jednu o 2 × 2 *m*, pak 3:3'50 *m* a 4:3'50 *m*, zde nalezena stopa ohniště, pak další stopy tří místností jednu 4'50:2'60 *m*, druhou 5:1'50 *m* a třetí o šířce 1'50 *m*, z podélné stěny zbyla podezdívka o 2'50 *m* délky. V budově této našel střepy hradištné a dva hřebeny zdobené, přesleny a j.

Na hradě tomto nalézal se kněz, jenž se stal učitelem sv. Václava. Nazýval se podle jednoho rukopisu Uceno, což vykládá Pekař³⁾ za jméno slovanské, a není vyloučeno, že jde o kněze rodem z Čech, který získal si studiem v cizině nevšedních vědomostí, tím spíše, že nutno předpokládati, že kněz ten mohl se s mladým kněžicem po česku dohovoreti a vyložiti mu různé obtíže, které se při učení se nové řeči vždy naskytají. Obyčejně mají rukopisy zkomolené jméno Uneyo a některé zase Uuenno, což by mohlo poukazovati na jméno Benno. Národnost česká u tohoto učitele sv. Václava je pravděpodobnější. Svatý Václav byl poslán na Budeč, aby se naučil latinskému jazyku a to na základě žaltáře⁴⁾: „Tu sv. Václav chápavým duchem rád se počal učit, prospívaje co den více a více“. Gumpold⁵⁾ rozvádí tato slova „maje rozum bystrou chápavostí Bohem nadaný, krátkým učením knize žalmů i ostatním mnohým knihám božským dobře porozuměl a vše pevně u vnitřní paměť si všlípil“. Vavřinec⁶⁾ dokládá, že „v krátkém čase přede všemi spolužáky se vyznamenáváje v každém ohledu za rovna učitelům svým považován byl; neboť oddávaje se obyčejným toho věku hrám, nezapomínal na to, co kdy od učitelů byl slyšel, nýbrž pravdy božské, které u přítom-

¹⁾ Píč, Starož. III 327. — ²⁾ Starož. III 306 a tab. XXVII. —

³⁾ WLL 32. — ⁴⁾ PDC I 183. — ⁵⁾ t. 149. — ⁶⁾ t. 170.

nosti učitele náboženství (katechety) srdci byl všlípil, tytéž i za nepřítomnosti jeho v knize srdce svého opakovával“. Životopis staroslovanský¹⁾ shrnuje to krátce slovy významnými „i počal chlapec učit se písmu latinskému a naučil se jemu dobře“ a o něco později doplňuje ještě²⁾: „I vložil Bůh takovou milost na Václava knížete, i počal pak rozumět písmu latinskému jako dobrý biskup anebo kněz, že když vzal řeckou knihu anebo slovanskou, přelíčil ji zřetelně bez chyby“.

Obr. 3. Svatý Václav na Budči. (Z bible Velislavovy.)

Bylo uvedeno, že sv. Václav účastnil se také her se svými spolužáky, což bychom mohli vykládati nejen na hry dětské, nýbrž i na cvičení se zbraní, pokud to síly ještě nedospělé připouštěly, poněvadž v době té bylo potřebí těchto znalostí každému muži a tím spíše budoucímu knížeti, aby i v tomto oboru vynikal; ostatně chlapci rádi napodobí v tom dospělejší a časté vyprávění o bojích a bitvách snahu tuto podporovalo. Jest pravda, že učení křesťanské chce a usiluje od počátku odstraniti úplně veškeré prolévání krve lidské, ale to může

¹⁾ PDČ I 128, Pastrnek 47. — ²⁾ t. 52.

nastati až tehdy, kdy všichni lidé bez výjimky budou pro-
dchnuti tímto učením lásky a ustanou od nespravedlivých
útoků proti životu, svobodě a majetku svých spolubliž-
ných, kteří mají právo, ano, pokud jsou v čele lidu, i po-
vinnost, hájiti těchto statků proti nespravedlivým útoč-
níkům. Ochraňovati bezbranné a nevinné stalo se vedoucí
myšlenkou pozdějšího stavu rytířského, v bojích těchto
rozhodovala udatnost a obratnost jednotlivců a ne zá-
keřné zabíjení moderní kultury pomocí jedovatých plynů,
dalekostřelných děl a všech těch vynálezů vědy, která
tím lidstvu velmi málo prospěla. Svatý Václav jest jaksi
prvním takovým rytířem křesťanským, který dovede tasiti
meč a používat zbraní tam, kde není jiného východiska.
Doklady toho uvidíme v pozdějším líčení jeho činnosti
jako knížete Českého.

Vedle toho můžeme za to míti, že zbožný žák při-
hlížel již dříve u kněze Pavla a i nyní na Budči ku pra-
cem svých učitelů, kteří jako kněží musili si připravovati
hostie a víno k oběti mše sv., poněvadž podle předpisů
církevních, které tehdy byly přesně zachovávány, měly
tyto hostie býti připravovány od osob duchovních za
modliteb vhodných, jak se to děje doposud v kláštorech
ano i od mnohých kněží. Svatý Václav zajisté nepřihlížel
nečinně k těmto pracem a pomáhal, pokud mohl a bylo
toho potřebí. Odtud lze si vysvětliti základ k oněm zprá-
vám pozdějším, které nalézáme pravidelně v každém jeho
životopise¹⁾: „ve žni za noci vstáváje chodil po tajmu na
pole, požínal pšenici a na ramenou svých domů nosil,
mlátil, mlel a mouku čistil, a podobně, přibrav jednoho
sluhu, v hluboké noci chodil s vědrem k vodě, kterou
nabíraje říkal: Ve jménu Otce i Syna i Ducha sv.! z vody
této, domů přinešené, a ze zmíněné mouky pekl oplatky.
Podobně spěchával za ticha nočního do vinice své s věr-
ným sluhou. Tam natrhavše hroznů, snesli je na hromadu
a donášeli úkradkem či tajně do odlehlejší místnosti, pak
víno lisovali a ulévali do džbánů. A to činil za tím účelem,
aby kněží toho užívati mohli při oběti spásy Hospodinu
přinášené“. Tak byl bedliv ve službách Božích, že ka-
ždého dne oběť svou rukama vlastníma způsobenou po-

¹⁾ PDČ I 184.

dával Pánu ¹⁾). Vypravování toto odnáší se ovšem až do doby vlády sv. Václava jako knížete a tím si vysvětlíme, proč se to děje za noci a tajně, což při jeho povaze, která si nelibovala v hostinách a jiných vyraženích, zpravidla obvyklých, nýbrž ve službě Boží, nikterak nepřekvapuje. Víme zajisté, že svatí konají mnohdy skutky dobré, na které jiní téhož stavu nejen nepomyslí, nýbrž většina snad by je měla i za ponížení své důstojnosti. Práce tyto mohly konány býti asi týdně při přípravě hostií a jednou do roka při lisování vína. Ovšem odmítnouti jest pověst udržovanou, že se tak dělo v „kuchyňce svatého Václava“ ²⁾ v kostele téhož světce ve Staré Boleslavi, neboť jest to stavba původu novějšího; ostatně sv. Václav tam za svého života nepřebýval a v mládí jeho tento hrad ještě nestál. Také vinice svatého Václava za Nedomicemi na sever, zvané „ostrov svatého Václava“, odkud prý tato kuchyňka byla přenesena do Staré Boleslavi, nedá se vyložit jinak než výsledek snahy umístiti někam tyto vinice, o nichž se nynější dějepisec nemůže jinak vyjádřiti, než, že neví, kde se nacházely. Podobně jest tomu i s „vinicí sv. Václava“ na Opyši mezi vozovou cestou a starými schody zámeckými na svahu ostrohu hradu Pražského směrem ke Klárovu, třeba v listině desk zemských ³⁾ z roku 1751 jest psáno, že „ji svatý král Václav, náš svatý dědic zemský, sám vzdělával a víno z ní urodilé ku mši svaté obětoval“. Důvod, proč ani tuto vinici nelze mít za zjištěnou, spočívá v tom, že Černou věží končily hradby hradu Pražského a pro tehdejší poměry obranné bylo by bývalo velice nebezpečné, aby svah Opyše byl

¹⁾ PDČ I 214, WLL 109. Gumpold, t. 153 líčí, jak svatý Václav přeskakoval ohrady vinic a pak se vracel s hrozny. Slova Gumpoldova furto laudabili byla vykládána jako krádež, které se svatý Václav dopouštěl, avšak ze slovosledu jde na jevo, jak i Fr. J. Zoubek v PDČ I 153 přeložil, že s chvalitebnou tajností či úkradkem vešel do své komůrky. Není tedy třeba příliš se rozčilovati nad touto frází, která by ostatně jinak musila zníti cum furto — s krádeží. — ²⁾ Balbín, Histor. Bolesl. (Epitome histor. I. VI, str. 14). Vořka Jan, Památky Starobolesl. (Děd. sv. Jan. 66) 137. — ³⁾ Schaller, Beschreib. d. Stadt Prag 465. Železný památní kvatern 588, D 28.

zarostlý vinnými keři nebo křovím, v němž by se mohl skrývat nepřítel. Nutno tedy hledati vinice tyto jinde, třeba v blízkosti hradu, jakož i pole pro hrad vzdělávaná. Není třeba tyto zprávy o úpravě hostií a vína považovati za pozdější a podvržené, tím méně za směšné, poněvadž shodují se s názorem křesťanským a jsou dobře dosvědčeny, není také nutno mysliti, že se tak dalo pravidelně.

Roku 915, kdy sv. Václav se vzdělával ať ještě u babičky sv. Lidmily nebo na Budči, zemřel strýc jeho, kníže Spytihněv, a otec jeho Vratislav posazen byl na stolec předků svých na hradě Pražském¹⁾: „Všichni rodové knížete Spytihněva shromáždivše se vyvolili bratra jeho mladšího jménem Vratislava za vévodu a knížete na místě jeho“, Vratislav „věkem mladší, byv souhlasem obecným vyvolen, v knížetství následoval²⁾“. Staroslovanský životopis³⁾ udává 33 let vlády Vratislavovy, ale opomíjí Spytihněva, maje Vratislava za bezprostředního nástupce Bořivojova, čímž se počet let života Vratislava a jeho vlády úplně kryje. V důsledku toho odmítnouti jest názor⁴⁾, že oba bratři panovali zároveň, nejen proto, že u Slovanův a v Čechách nikdy to nebylo obyčejem, nýbrž i proto, že pak by nebylo potřebí nějaké volby, o které životopisy výslovně se zmiňují. Volbu Vratislava za knížete nesmíme si představovati jako volbu králů německých, kde skutečně došlo k volbě Konráda, vévody Franckého, roku 911, ač byli i jiní nápadníci, a pak roku 918 k volbě Jindřicha Ptáčníka. V Praze byl dán spíše souhlas, neboť Vratislav, právem dědickým nastupující vládu, uvítán byl jako kníže. V Čechách nebyla volba knížete z několika nápadníků ani zvykem ani právem od dob nejstarších, ano i Libuše ujala se vlády po otci Krokovi⁵⁾.

Vratislav, ujav se vlády, vystavěl na hradě Pražském druhý kostel k počtě sv. Jiří mučedníka⁶⁾. Druhého kostela bylo třeba, poněvadž kostel P. Marie byl malých rozněřů a proto nemohly se konati obřady církevní nerušeně; slavné služby Boží i hodinky církevní, které u nás ještě

1) PDČ I 183. — 2) t. 148 a 204, WLL 95. — 3) t. 123. —

4) Naegle, KGB I/2 29. — 5) PDČ II 8. — 6) t. I 183, 148, 204, WLL 96.

ve století čtrnáctém se zpívaly i na venkově¹⁾, přerušovány byly obřady farními, při nichž udělovaly se svátosti četným věřícím velké fary tehdejší, křest, žehnání sňatků i pohřby zemřelých. Proto bylo potřebí druhé svatyně, kde by se konaly hodinky kněžské způsobem slavnostním v hodiny předepsané i mše sv. zpívané sloužily s náležitou slavností. Při kostelech bylo zpravidla více kněží, z nichž jeden, obyčejně asi nejstarší, slul arciknězem a řídil úkony služeb Božích a bděl i nad rozdělováním příjmů, jichž se duchovenstvu dostávalo od knížete. Arcijáhnů v Čechách v této době ještě nebylo. Novější životopis sv. Václava²⁾ líčí, kterak Vratislav ustanovil při tomto kostele duchovní, kteří by Bohu sloužili dnem i nocí a ze svých statků jim ustanovil výživu, oděv a ostatní věci, které nutny jsou ku potřebě lidské. Podobně tomu bylo patrně i na hradech ostatních, kde byly kostely postaveny. Za vlády zbožných knížat můžeme předpokládati, že život duchovních v Praze byl vzorný a souhlasil ve všem s předpisy a zákony církevními, tedy že tyto osoby tvořily jakousi náboženskou společnost, kterou později nazývali kollegiátní kapitolou³⁾. Jisto je, že i po šesti stoletích užívali kněží kostela sv. Jiří titulu kanovník pro sebe, ano měli i své prebendy, ale přece vlastní kapitolu kollegiátní netvořili, poněvadž kostel se stal za nedlouho působením bl. Mladý klášterním⁴⁾. Není lze předpokládati, že kněží tito u sv. Jiří byli všichni obřadu řeckoslovanského⁵⁾, neboť bylo skoro nemožno seskupiti jich větší počet, uvážíme-li, že mnozí od sv. Methoda vysvěcení, umřeli a příchod nových z Bulharska přes Maďarsko nebyl tak snadný. Život společný duchovenstva při kostelích t. zv. panských (Eigenkirchen) byl zcela snadno možný i podle předpisů biskupa Chrodeganga z Met kol 760, již proto, že pánu nebylo nésti tak velkého nákladu,

¹⁾ Štítný, Knížky šestery (Erben) 228. — ²⁾ WLL 390. —

³⁾ Frind, KGB I 14, 103. Borový, Dějiny diecése Pražské 145. Dudík, II 90. — ⁴⁾ PDČ II 36. — ⁵⁾ Krásl, Svatý Vojtěch 81. Kryštůfek ČKD 38, 292. Hammerschmied Jan Fl., Historia monasterii S. Georgii 4 tvrdí na základě staré listiny pergamenové, že tu byli ze začátku 4 kněží, 2 jáhni a 2 podjáhni, což není pravdě nepodobné.

jako kdyby každý kněz měl svou domácnost sám. Nelze tedy bez výhrady přijímati názor ¹⁾, že při panských kostelech kapituly zřizovány nebyly. To záviselo zcela na vůli pánů, tedy zde na knížeti Českém. Tím by se vysvětlila zpráva ²⁾, že Vratislav založil klášter sv. Jiří, ač spisovatel této řeči z třináctého století asi spíše myslí nepřesně na kostel, při němž později povstal klášter, ale v těch dobách i příbytek kněží slul monasterium (klášter).

Není možný ani pravděpodobný názor, že by Vratislav byl chtěl v Praze zřídit biskupství řeckoslovanské, poněvadž jednak nebylo na Moravě vůbec biskupů toho obřadu, neboť biskupové r. 899 posvěcení byli obřadu latinského a jejich světitelé arcibiskup Jan a biskupové Benedikt a Daniel vrátili se do Itálie ³⁾ a mimo to není o tom žádných zpráv starších. Může-li co jasněji označiti poměr biskupa Řezenského k Čechám v této době, jest to právě okolnost, že ani v životopisech sv. Václava, ani v zápiscích v Řezně není ničeho, co by dokazovalo, že by biskup ten byl zasahoval do ústrojí církve křesťanské v Čechách, posílal a ustanovoval kněze, dohlížel nad jejich činností a životem, jak to bylo svatou povinností biskupa každého v hranicích diecése jeho. Není pochybnosti, že by se byl Vratislav neprotivil, co by biskup k lepší organizaci a účinnější správě duchovní zařídil, ale toho prostě nebylo.

Hájek ⁴⁾ napsal, že Vratislav zbudoval ve Staré Boleslavi kostel sv. Cyrilla a Methoda, což z něho přijali Dubravius ⁵⁾ a později Balbín ⁶⁾ a po něm ji opakovali i jiní ⁷⁾, ano ti to dovolávají se i Neplachovy kroniky ⁸⁾; avšak vydání kritické ⁹⁾ nemá věty o založení tohoto kostela v Staré Boleslavi. Jde tu asi o kapli sv. Klimenta tamže, ovšem ne z doby Vratislavovy, kteréž dávali jméno

¹⁾ Schaefer H., Pfarrkirche u. Stift (KRA 1903). — ²⁾ PDČ I 193. — ³⁾ Nesprávně jsou uváděni dosud v seznamu Olomouckém 1908, 7, jak upozornil Dudík, Dějiny Moravy I 222. Kryštofek, Všeob. cír. děj. II/1 402. — ⁴⁾ Kronika česká k roku 915. — ⁵⁾ Hist. Boh. 28 (ed. 1611). — ⁶⁾ Epitome 3. — ⁷⁾ Votka, Památky Starobolesl. 29. — ⁸⁾ Mon. hist. Bohem. (Dobner) 4, 98. — ⁹⁾ PDČ III 462.

svatých věrozvěstů slovanských, což do doby Vratislavovy promítati možno není. Schází nám vůbec doklad o úctě těchto věrozvěstů u nás jako světců až do čtrnáctého století. Tím padá ovšem i další výmysl Hájkův o tehdejších prvním proboštu jménem Boleslavu a děkanovi Všemilovi i dvou kanovnících, jak zcela správně již bylo Dobnerem odmítnuto ¹⁾, jakož i že by kostel ten byl posvětil Jan, biskup Polešovský nebo Podivínský na Moravě.

Vratislav, „ujav se slavně vlády a obýváje v Praze, rozšíření pravé víry za nejbedlivější péči vladařství svého měl. Jemu podle zásluhy pravověrnosti jeho tak velikého vítězství s nebes poskytnuto, že milostí Boží nepřátele své téměř bezpočetné slavně přemohl“ ²⁾. Škoda, že nebyly tu nebo v jiných životech udány bližší podrobnosti, abychom poznali, s kterými nepřáteli Vratislavovi bylo bojovati. Pozdní ohlas vidíme v kronikách uherských ³⁾, kde čteme (v polovici čtrnáctého století psáno), že Maďaři Moravu a Čechy, ve kterých té doby vévoda Vratislav kralovali se zdál, ukrutně poplenili, ano ⁴⁾ starší spisovatel Šimon z Kezy dodává, že Vratislav, vévoda Čechů, v bitvě byl zabit. Zpráva taťo, dosti pravděpodobná, vysvětlovala by nejlépe, že Vratislav umřel dosti mlád, aniž by tomu odporovalo mlčení pramenů domácích, které mají za účel líčiti život sv. Václava a o Vratislavovi se zmiňují pouze mimochodem a nad to obyčejně nerado se vzpomíná neštěstí, které v bitvě může postihnouti i nejstatečnějšího. V breviáři ⁵⁾ abatyše u svatého Jiří Kunhuty, dcery krále Přemysla Otokara II., nalézá se v kalendáři v den 13. února poznámka: „Léta P. 921 zemřel Vratislav, otec svatého Václava“. Letopisy české ⁶⁾ udávají týž rok až na jednu stovku (DCCCXXI.), nekrolog Opatovický ⁷⁾ má tu pouze den, ale rok tu udán není. Není pochybnosti, že jeptišky a dříve kněží u svatého Jiří vzpomínali vděčně svého zakladatele a modlili se za něho o výroční den úmrtí tím spíše, že tělo Vratislavovo po-

¹⁾ Annales Hageciani III 447. — ²⁾ PDČ I 170. — ³⁾ Histor. Ungar. fontes (Florianus) II 134. — ⁴⁾ t. 73. — ⁵⁾ Univ. knih. Praž. 12 D 9, našel Dr. Karel Konrád 1878. — ⁶⁾ PDČ II 380. — ⁷⁾ Mon. h. B. III 19.

hřbeno bylo v tomto kostele na hradě Pražském, kde dosud odpočívá na straně epištolní před schody vedoucími k hlavnímu oltáři; nad hrobem a mramorovým náhrobkem stojí dřevěný nástavek ze století čtrnáctého, který dosud hlásá: *Hic iacet beatus Wratislaus, pater S. Wenceslai, fundator huius ecclesiae* (Zde odpočívá blahoslavený Vratislav, otec svatého Václava, zakladatel tohoto kostela) ¹⁾.

Smrt knížete Vratislava násilně ukončila výchovu a klidnou přípravu sv. Václava, který, jsa nejstarším synem zemřelého vévody, právem dědičným byl povolán za panovníka, jak to krátce líčí životopis staroslovanský ²⁾: „posadili knížete Václava na stolci dědičném a od té doby počal mu Boleslav poddán býti“. Život latinský ³⁾ ovšem zase opakuje: „I shromáždil se všechen lid oné země, vyvolil sv. Václava za vévodu na místě otcově a posadil jej na stolec onoho“. Sv. Václav posazen byl na kamenný stolec knížecí ⁴⁾, který stával před kostelem sv. Jiří. Při této slavnosti připomenut byl novému knížeti původ jeho předka Přemysla ze Stadic, ukázali mu lýkové střevíce a mošnu ⁵⁾, která chována byla v úctě a ukazována asi při nastolení Břetislava I. ⁶⁾ i Břetislava II. ⁷⁾; tohoto zvyku bylo opomenuto poprvé r. 1228 ⁸⁾ při korunovaci Václava I. k bolestnému překvapení vlastenců, dbalých starých řádů. Ale svatý Václav ještě nemohl nastoupiti a ujmouti se vlády sám osobně, neboť „oba bratři byli malí a máti jejich Drahomíř upevnila zemi a lidi své spravovala, až vychovala své syny, takže počal svatý Václav spravovati lidi své“ ⁹⁾. A o něco dále ¹⁰⁾ se v témže životopise dočítáme, že svatému Václavu bylo „let 18, když mu zemřel otec“. Zpráva tato zřejmě ukazuje, že jde tu o nějakou chybu, buď v prepise původního životopisu hlaholského do kyrillicí psaného zaměněna byla číslice písmenem označená $\mathcal{D}=4$ za $8=II$ nebo údaj týká se doby, kdy se ujal

¹⁾ Podlaha, PAM 31, tab. 18. — ²⁾ PDČ I 129, Pastrnek 50. ČKD 1910, 422. — ³⁾ PDČ I 183. — ⁴⁾ Tomek, Děj. města Prahy I 2/9. — ⁵⁾ PDČ II 14. — ⁶⁾ PDČ II 66. — ⁷⁾ t. 133. — ⁸⁾ t. II 284, III 170. — ⁹⁾ t. I 129. Pastrnek 59. ČKD 1910, 422. — ¹⁰⁾ Pastrnek 55. PDČ I 129.

svatý Václav vlády ¹⁾). V 18 letech obecně byl kníže považován za dospělého a nebylo by třeba vlády poručnické. Z toho jde, že svatému Václavu bylo 18 let teprve, když začal spravovati lidi své, roku 925.

III. Poručnická vláda Drahomířina.

Při nastolení svatého Václava, „poněvadž chlapeckému nebo jinošskému věku ještě úplně neodrostl, usnesli se všichni přednější Čechové, že svěří Lidmile, služebnici Kristově, nezkušeného vévodu s bratrem jeho Boleslavem k výchově, pokud by s pomocí Boží věkem nedospěli. Vidouc to matka svrchu jmenovaných hochů, která jako vdova na stolec manžela svého dosedla, vnuknutím ďábelským vším hněvem jedovaté duše své proti služebnici Boží Lidmile vzplanula a ohavným podezřením se soužila, domnívajíc se, že, poněvadž všecken lid hochy tchyni na výchovu svěřil, oloupena bude o vládu a moc, a Lidmila pak že veškerou vládu získá, i berouc nejohavnější radu se syny Belialovými, všemožnou jala strojiti se jí zkázu ²⁾). I pravila: „Proč pak má býti ona jako paní? Zničím ji a budu dědičkou veškeré její moci a svobodně budu vládnouti“ ³⁾). Z těchto slov snad by se dalo souditi, že Drahomíř v důležitých otázkách vlády země se týkajících byla povinna poraditi se se svatou Lidmilou, jejíž zkušenost v dlouhém životě jejím byla daleko větší mladé Drahomíře. Vždyť svatá Lidmila již zažila poměry horší po smrti Bořivojově. Svatá Lidmila dovědévši se toho, vzkázala snaše své po poslech, řkouc: „Po žádné části vlády tvé hříšně jsem nezatoužila, ani žádného panování nad tebou si nežádám. Vezmi syny své nazpět a, jak ti libo, vládni s nimi. Mně pak dovol sloužiti všemohoucímu Kristu, na kterém místě chceš“ ⁴⁾). Drahomíř však nechtěla vyhověti prosbě této, ba ani vyslechnouti

¹⁾ Pekař, Nejst. kron. čes. 31, WLL 215. Pekař považuje 18 za chybu místo 8, a Novotný, Dějiny české I/1 452 místo 14, což mám za správné. — ²⁾ PDČ I 206. WLL 97. Pekař, Nejstarší kron. česká 174, překlad Josefa Truhláře. — ³⁾ PDČ I 144. — ⁴⁾ viz poznámku 1.

svatou Lidmilu. Proto odebrala se svatá Lidmila z hradu Pražského na Tetín, předvídajíc, co se stane, a připravovala se k smrti dobrými skutky ¹⁾).

Svatý Václav zůstal po odchodu babičky u matky Drahomíře, a tu ovšem postrádal na dvoře jejím ono proniknutí náboženské celého života soukromého i veřejného, vážnou vroucnost a opravdivost, která na každý čin pohlíží se stanoviska víry, onu shodu se zákony Božími a předpisy církevními, což vše byl poznal a zamiloval si podle naučení svaté Lidmily a jejího příkladu, jakož i kněží, učitelů svých. Proto vzpomínal na vzdálenou babičku svou, s níž ho pojila něžná páska lásky a snahy po dokonalosti křesťanské; poznal také z vidění, co očekává svatou Lidmilu. Životopisec ²⁾ dovolává se tu vypravování hodnověrných lidí a Gumpold ³⁾ rozvádí: „Když měl z vnuknutí Božího vidění za ticha nočního z nenadání síně kněze Pavla, která ochozem příjemných a mohutných stavení opevněna jest, před jasným zrakem Václava svatého, duchem Božím naplněného, objevila se býti zbavena všeho obezdění a k obývání lidskému nadobro nepříhodná. Vidění to, když zapuzena byla tíseň snu tělesného, probudiv se bdělým na mysli přemítáním, oznámil některým řečí rozumnou, co byl viděl, potom pak, co by budoucího a pravdivějšího úkaz zjevený ohlašoval, ústy prorockými vypovídaje, k svolaným těmito slovy promluvil: „Když jsem na lůžku ležel, milí přátelé a vy, věrní služebníci, za ticha nočního vážné a významné mne obkličilo vidění: Sloupovou síň kněze Pavla viděl jsem nadobro zbavenou vši vyšší výstavnosti a všeho lidského přebývání. To vida, zarazím se celý zarmoucený a tíží vroucí pečlivosti o služebníky Boží byl jsem celý zkomoucený. Avšak jakož nekonečnou láskou k znateli všech věcí poddám se naději, skrze niž věřící, jakž slíbeno jest, všecko může, dám se do jistého věcí uvažování a vykládání, aby pravý význam toho vidění za hrozícího již pádu poznán byl. Zboření domů, které jsem viděl, šťastnou smrt báby mojí Lidmily, svaté a ctihodné matrony, předpovídá. Ona zajisté zběsile nastrojenými úklady mé matky, rodem i nešlechtností činů pohanky,

¹⁾ PDC I 144. — ²⁾ t. 184. — ³⁾ t. 153.

a některých služebníků k ohavnosti stejně odhodlaných času nedlouho odtud příštího zbraněmi nešlechtníků tajně bude přepadena a pro vyznávání jména a víry křesťanské podstoupí ukrutné těla umučení. Prostora síně od lidí opuštěná, jak vidění svědčí, naznačuje kněžstva ukrutné ze země vyhnání a všeho jmění nezasloužené potracení za marné naší obrany. Neboť rodička moje, zlořečené paměti, víru živoucí, kterou já ze vší síly vyznávati, ctíti, z celého srdce následovati a milovati usiluji a dále všude a vždy bez ustání budu usilovati, trpce nenávidí a kněze rozličných stupňů, protože se mnou stejně smýšleti neodporují, statků zemských zbaviti a ukrutně ze země vyhnati se strojí“.

Třeba bychom mohli některá slova považovati za libovolný dodatek a rozšíření zprávy původní a tudíž na příklad označení „zlořečené paměti“ jako nesynovské si odmysliti, přece lze i toto vyložiti jako nestranný úsudek o činech, které nemohou býti podkladem dobré paměti, a úsudek takový, třeba s bolestí, může pronést i syn, který jinak jest sobě vědom povinnosti, kterou zavázán jest své matce. Kristián¹⁾ převzal tuto zprávu Gumpoldovu do slova do svého díla. Nelze ničeho namítati proti vidění a proroctví svatého Václava, ač oboje od mnohých badatelů novějších jest odmítáno pro předem zaujatý předsudek, že proroctví vůbec není možno. Poněvadž však, jak bylo výše uvedeno, výslovně se dovolává životopisec vypravování lidí hodnověrných, není potřebí popírati vidění a proroctví toto, které působením Božím jest možno, což předem a bez důvodu popírati jest nekritickým.

Drahomíři nestačilo, že svatá Lidmila odešla na Tetín, a stalo se, co předpověděl svatý Václav. V sobotu dne 15. září 921 zardousena byla první křesťanka v Čechách od vyslaných stoupenců Drahomíře Tuny a Komoně²⁾ a dosáhla koruny mučednické. Neboť příčinou její smrti nebyla pouze nenávisť vzešlá z obavy, že by svatá Lidmila získala celou vládu, ani lakota toužící po vdovském statku Tetínském, který měl zajistiti výživu ovdovělé kněžně

¹⁾ PDČ I 206, WLL 97. — ²⁾ PDČ I 141, 145, 208, WLL 99.

příjmy z celého onoho hradského okrsku, nýbrž, jak svatý Václav v řeči své uvedl, odpor Drahomířin proti živoucí víře, to jest životu, který úplně přesně odpovídal víře Kristově, a odpor ten sesilován byl také snahou pohanů, tehdy v Čechách ještě dosti četných, nejen udržeti se, nýbrž i nabýti vrchu nad křesťanstvím. Že jde o pohnutky náboženské a nikoliv pouze ziskné ¹⁾, jest viděti z postupu Drahomíře proti kněžím směru přísného, kteří byli v okolí svatého Václava, který právě tím měl býti odveden od svých dosavadních zásad živé víry, že mu odňata a vyrvána byla opora, kterou nalézal u svaté Lidmily a kněží, jimž bylo uchýliti se do vyhnanství.

Drahomíř a přívrženci její, „majíce v nenávisti činy a nejsvětější snahy svatého Václava, vešli mezi sebou v radu a řekli: „Aj, co máme činiti nebo kam se vrhnouti? Kníže náš, kterého k vládě jsme povýšili, zkažen od kněží, téměř mnichem se stal a nedá nám kráčet po kluzké a obvyklé cestě nešlechtností našich. A činí-li to nyní za věku chlapeckého nebo jinošského, jakže bude teprve jednati, až dospěje v muže nebo starce?“ Od onoho pak času počali mu klásti překážky, kárajíce jej velmi a přemnohá jiná příkoří mu činíce“ ²⁾. „To všechno Bohu milý muž zbraněmi víry odmítal a ozbrojen štítem trpělivosti snášel neoblomným duchem. Neboť i kněžím jeho a jistým nábožným mužům, jejichž učení on požíval, neustále úklady bezbožníci tito a vraždy strojili a hrozili, takže žádný z nich k němu dostati se nemohl. Velmi mnozí z jeho kněží a nižšího duchovenstva byli vyhnáni ze země a oloupeni o svůj majetek. I naplněno jest nedávné proroctví jeho. A od toho dne hrozili svatému Václavu, žádajíce, aby zmoudřel a od pravé víry se odvrátil, i střežili jej“ ³⁾. „On pak posilněn jsa ochranou zbroje nebeské k takovým svůdným přimluvám dvořanů někdy posvátných svých uší před nej přednějšími urozenci své země nakloňoval, jako by se s nimi snášel, ale podle vnitřního srdce svého uvažování souhlasu v činech jim odpíral. Ačkoliv dělal, jako by bázni lidské se poddával a chrámy Boží za veřejných služeb Božích o něco řid-

¹⁾ To tvrdí Novotný, Dějiny české I/1 457 nesprávně. —

²⁾ PDČ I 210, WLL 103. — ³⁾ t. 185.

čeji než obyčejně navštěvoval, přece co v hloubi srdce miloval, podivnou stálostí ve skutcích projevoval. Celou řadu modliteb a nábožného říkání vepsal v malou knížečku, častým do rukou braním zvarhaněnou¹⁾, kterou co nejbedlivěji a nejskrytěji při sobě schovanou míval, když na chvíli starostí světského zaměstnání odložil, jistými chvilkami dne nebo noci čistým úmyslem Krista velebě až do konce přeříkával, ačkoliv někdy toliko v bezpečnější tichosti komůrky nebo i samého lože k modlitbě místo míval²⁾. Svatý Václav i za těchto velmi nepříznivých poměrů s muži důvěrnými obcoval kradmo skrze dvířka zadní, když slunce zapadlo, tajně některého kněze k sobě volával a učiv se v noci všemu, co mu bylo prospěšno, když se rozednívalo, učitele nebo sobě milého kněze tajně odcházeti nechával³⁾.

V době svatého Václava bylo dosti pohanů v Čechách, kteří „chodili obětovati modlám beránky a selata, aby z ohavných obětí pojedli; on sám, vyhledávaje záminky, odloučil se od nich a nikdy poskvrněn nebyl při hodech jejich⁴⁾. Ano i sami velmi vznešení mužové dosud v surové nauce a víře (pohanské) se potáceli a častěji do roka se sbíhali, aby ve svatyních zlopověstných a na oltářích litic na čest bohů cizích hodovali; k takovýmto ohavným hostinám obětním, ačkoliv často zván býval, svatý Václav nepřicházel a lačně především po hodech stolu nebeského, nejen že kvasů nedovolených od sebe odmítal, nýbrž i světskému styku s hodovníky, ďábelskou nečistotou poskvrněnými, co nejstatněji se vyhýbal“⁵⁾.

Důsledkem zločinu Tetínského bylo, že „Drahomíř po-brala všecken majetek své tchyně a jala se vládnouti s Tunou a Komonem, darujíc jim, příbuzným jejich a celé čeledi stkvosty zlaté a stříbrné i velmi nádherný šat. I panovali v celé zemi České jako znamenití vévodové, ale nikoliv z Boha“⁶⁾. Již v této době docházejí na dvoře vévodském velké moci úředníci, jmenování a ustanovení panovníkem, a zatlačují znenáhla moc náčelníků kmenů a rodů či pánů, vedle šlechty rodové začíná šlechta úřednická. Tuna a Komon stali se tímto povýšením „velmi

¹⁾ PDČ I 152. — ²⁾ PDČ I 155. — ³⁾ PDČ I 210, WLL 103. — ⁴⁾ t. 185. — ⁵⁾ t. 157. — ⁶⁾ t. 208, WLL 101.

pyšnými a počali pohrdati všemi svými současníky. Proto povstala roztržka a převeliká nenávisť mezi Tunou a Komonem a Drahomíř, takže tato přemýšlela a mluvila dnem i nocí, směřujíc ke zkáze jejich. Tuna, dovědév se o tom, začal se velice báti, i dal se se všemi příbuznými svými na útěk ze země a ode všech nenáviděn jako psanec sem tam se toulal; nikdo pak z rodu jeho ne navrátil se více domů. Komon však, když hledal s bratrem svým spásu útekem, byl chycen a s bratrem k smrti odsouzen; ztratil život vezdejší i budoucí. Drahomíř všechny potomky jejich utratila jedním dnem a výrokem od nejstaršího do nejmladšího¹⁾. Tato pohroma, která stihla vinné i nevinné a zahubila dvě rodiny, opakovala se často i později v životě Čechů: Slavníkovci i Vršovci podlehli témuž zákonu našich předků, že za vinu jednoho člena trpí celý rod.

Za vlády Drahomířiny dochází roku 922 k výpravě Arnulfa, vévody Bavorského, do Čech²⁾; teprve pozdější zpráva uvádí, ale nesprávně, že tažení tohoto zúčastnil i král Jindřich Ptáčník³⁾, neboť tento táhl proti Slovanům polabským a nikoliv proti Čechům. Stručný a málomluvný zápisek kronikářů německých nepodává nám dosti, abychom poznali příčinu a dosah této výpravy Arnulfovy, která jistě měla větší důležitost než jen pouze nevýznamný boj na hranicích naší vlasti. Arnulf tento se poddal Jindřichovi roku 921; když Jindřich s velikým vojskem oblehl Řezno, Arnulf bez boje otevřel brány. Svatý Václav asi již zúčastnil se osobně této obrany vlasti, neboť čteme v jeho životě⁴⁾: „chránil jsem podle možnosti vlast proti síle nepřátel“. Z těchto slov mohli bychom souditi, že výsledek boje nebyl příliš příznivý. Bylo již na to poukázáno⁵⁾, že Čechy nebyly v této době úplně sjednoceny, poněvadž celý východ podléhal moci rodu, z něhož o něco později vzešel Slavník, otec svatého Vojtěcha⁶⁾.

¹⁾ PDČ I 209, WLL 101. — ²⁾ MG 9, 565, 771 a 17, 583. — ³⁾ SS. rerum Austr. II 68 k roku 921. — ⁴⁾ PDČ I 156. — ⁵⁾ Tomek, ČČM 1858, 483. — ⁶⁾ Tanner, Balbín, Epitome 38, Loserth, AÖG 65, 34 projevíli názor, že Střezislava byla sestrou svatého Václava. Voigt, Adalbert von Prag 250 odmítl tento dohad.

Slavník podle životopisu sv. Vojtěcha¹⁾ rodem dotýkal se krve králů německých, vlastně římských, a byl nejbližší strýčenec (nepos) Jindřicha. Pravděpodobně tehdy (roku 922) měl děd svatého Vojtěcha, jehož jméno se nám nezachovalo, ač bychom tu mohli mysliti na Radslava Zlického nebo Kouřimského, za manželku dceru Liutbolda († 907), jejímž synem byl Slavník²⁾. Arnulf, vévoda Bavorský (911—937), její bratr, dal pak dceru Juditu Jindřichu Saskému, který se stal vévodou Bavorským (947 až 955); po něm následoval syn Jindřich II., otec Jindřicha II. Svatého, krále římského (1002—1024). Toto švakovství otce Slavníkova s Arnulfem Bavorským mohlo býti důvodem k výpravě za poměrů českých, v době poručnické vlády Drahomířiny, které nebyly zcela klidné. Na to asi naráží i životopis staroslovanský³⁾: „Rozbujněli mužové čeští a povstali proti sobě, neboť mlád byl jim kníže“. Nesvornost slovanská objevila se hned, jakmile zmizela ruka dosti silná, která dovedla poflačiti snahy odstředovací a nespokojení se stavem dosavadním; zvláště zdá se, že švagr Arnulfův chtěl rozšířiti své panství na úkor knížectví Českého. Víme zajisté, že za doby svatého Vojtěcha moc vévody Libického vztahovala se na území ohraničené na západě potokem Surinou⁴⁾ a hradem na hoře Oseku vedle řeky Mže, nynější Berounky, na jihu mu patřily tyto hrady pomezí: Chýnov, Doudleby a Netolice až k rozhraní lesa, na východ byly hranice moravské a severovýchodně Kladsko. O poměru Chýnovska (Táborsko), Bechyňska a Dúdlebska (Budějovicko) ku knížetství Českému, nebo alespoň posledního kmene Dúdlebů, máme zprávu v kronice ruské, řečené Nestorově⁵⁾, že „Avaři přemohli Dulěby, kteří seděli na Bugu“. Jsouce utiskováni Avary, vystěhovali se, a někteří od Avarů donuceni přesídliti do Pannonie a do jižních Čech⁶⁾, snad již v době Samově, kde založili hrad, o němž mluví Kosmas⁷⁾, a kraj po nich jmenován až do roku 1461. Doudleby jsou nyní farní vsí v okrese Čes. Budějovice, jiná ves Doudlebce či Doudlevec (fara Litice u Plzně),

¹⁾ PDČ I 266. — ²⁾ Vacek, Církv. děj. č. 443. — ³⁾ t. 129. Pastrnek 55. — ⁴⁾ Sbor. hist. kr. 1923, 63. — ⁵⁾ Šafařík, Slov. starož. II 59 a 122. — ⁶⁾ t. II 62, 348. — ⁷⁾ PDČ II 41.

Doudlebice nyní Dublovice u Sedlčan a Doudlebičky nyní Doublovičky (fara Jesenice), Doudleby nad Orlicí (děkanství Kostelec nad Orlicí) a Doudleby, víska, která později pojmenována byla Přívlaky (fara Stranná u Chomutova).

O těchto Doudlebech čteme u Mas'udiho¹⁾, který vypočítává národy slovanské: Volyňany, Ostrotrany, „pak Dulaba, jejichž král nyní sluje Venčeslav, pak Namčín, jejichž král se nazývá Girana. Tento národ jest nejudatnější a nejbojovnější ze Slovanů. Pak Manabin, jejichž král se jmenuje Ratimír. Pak národ Surbin . . . , pak Morava, Chorvatin, Cachin, Guščanin, Braničašin . . . První z králů slovanských jest říše ad Dir, která má rozsáhlé hrady, četné vzdělané pozemky, silná vojska a četnou výzbroj válečnou. Muslimští obchodníci navštěvují jeho sídlo s různými druhy zboží. U této říše slovanské jest nejbližší říše al Frag (Praha), která má rýžovnu zlata, hrady, četné vzdělané pozemky, silné zástupy a četnou moc vojenskou. Bojuje s Romey, Franky a Maďary a jinými národy a válka se vede mezi nimi se štěstím střídavým. U této říše nejbližší leží říše Turků (Maďarů). Tento národ jest postavou nejkrásnější, nejpočetnější a nejudatnější ze Slovanů“. Mas'udi vypravuje také o bývalé jednotnosti národů těchto: „pak nastal nesvár, zřízení jejich přestalo a jednotliví národové se sjednotili, každý národ zřídil si krále“. Kdyby se našly knihy Mas'udiho „dějiny doby“ a „al ausat“ (nejlepší), zvěděli bychom ještě více a podrobněji.

Z toho lze souditi, že jih český patřil ještě svatému Václavovi, a můžeme pokládati úchvat onoho boje (roku 922), totiž oddělení krajiny na levém břehu Vltavy u Zbraslavi s mohylou Kazinou, za základnu k pozdějším pokusům dalším, které asi směřovaly k tomu, aby vévoda Libický stal se jediným panovníkem v Čechách a kníže Český mu byl podřízen. Do této doby podle mého soudu spadá také osídlení hradu Libického, jakožto hlavního sídla tohoto mocného rodu Slavníkovců, alespoň tomu

¹⁾ Abul Hassan Ali ben Husain al Mas'udi, *Mugrub ad dahab* (Rýžovna zlata) u Marquarta, *Osteuropäische und ost-asiatische Streifzüge* 97. Dílo arabské, psané roku 943.

nasvědčuje také založení nového hradu kmene Českého, totiž Staré Boleslavě. Jest zajímavě, sledovati stará hradiště na levém břehu labském: Lobkovice, Brandýs, Toušeň, Sedlčánky, Přerov, Hradištko a na pravém břehu potoka Černého: Škramníky, Přistoupim a Doubravčice ¹⁾.

S těmito snahami rodu Slavníkovců v době svatého Václava souvisí pravděpodobně vpád Radslava, o němž vypravuje Dalimil ²⁾:

- Uzřev to kněz Zličský Radislav,
že jest tak pokoren kněz Václav,
nemně, by se směl brániti,
i je se jemu zemi škoditi.
- 5 K tomu jej jeho nemúdrost připudi,
že všě Zličsko proti jemu vzbudi.
I je se Zitomiřského dvoru dobývati,
kněziu Václavovi pletichy dávati.
Mýlieše se v tom Zličský kněz.
- 10 Neb to ote mne každý jistě věz,
že dobrodružské jest znamenie:
tiší skutci a pokorné mluvenie.
Neudatný nevie jedno láti,
dobrý dá se u příhodě znáti.
- 15 To sobú kněz Václav dobře ukáza:
Kakoti bieše tich, všem na vojnu vstáti káza,
když kněz Václav z Prahy potěže,
kněz Zličský proti jemu vytěže.
Kněz Václav vida, že se boju sníti,
- 20 po poslu je se kněziu Radislavovi mluviti:
Který cti a užitka žádá,
tomu se slušie bítí, to má rada.
Proto mně a tobě slušie se bítí
a nedajvě liudu u boju býti.
- 25 Kterýž mezi náma živ ostane,
ten v obojím kněžstviu knězem zůstane.
Obojiemu vojsku kažvě s mírem státi,
ni mně ni tobě pomáhati.
Radislav nevěda, co tomu zdieti,
- 30 pro hanbu musí v tu řeč podjieti.

¹⁾ Píč, Starož. III, mapa C. — ²⁾ PDČ III 55.

- V tu dobu raději by na Zličsku byl,
 aby toho, jemůž pletichy dáváše, zbyl.
 Vynidesta dva kněze z svých lidí:
 slyš, kako-ti je Bóh dvorně skliudi!
- 35 Když Radislav blíž kněze Václava bieše,
 uzřě, že kněz Václav kříž zlatý na čele jmějieše,
 dva angely s obú stranú jeho.
 Uzřěv to, užese se kněze Českého,
 Radislav skočí s koně svého
- 40 i da se na milost jeho.
 Kněz Václav přije jeho k milosti
 řka: „Báfo, mého nechaj, jměj v svém dosti!“
 Přěbyv s ním tu v Žitomiři,
 o všě dobré s ním se smíři.

Odchylné tvary staročeské jsou tu ve verši: 1. kníže, 4. jal, 5. připudila, 6. vzbudil, 7. jal, 8. knížeti pletichy strojil, 9. mýlil se, 11. hrdinské, 13. jedině, 15. na sobě ukázal, 16. ačkoliv, kázal, 17. vytáhl, 19. bojem utkati, 20. jal, 24. nedejme lidu bojovati, 26. knížetství knížetem zůstane, 27. obojímu vojsku kažme, 29. odpověděti, 30. té řeči se podrobiti, 33. vyjela dvě knížata, 34. kterak pěkně uklidnil, 35. byl, 36. uzřel, měl, 37. s obou stran, 38. užasl, 39. skočil, 40. dal, 41. přijal, 44. smířil.

Dalimil tu jen pěknými slovy rozvedl a něco také přidal z dochované pověsti místní o Žitomiři, co máme zapsáno v životopise¹⁾: Hrad(ní okrsek) jeden, jménem Kouřim, maje mnoho lidu, se pozdvihl a s knížetem svým (Radslavem) proti svatému Václavu vzpouru strojil. Když bylo s obou stran dosti vraždy se stalo (před obležením Štolmíře), usnesli se brzy všichni, aby ten, který z vévod obou v souboji zvítězí, panoval. Když vyšli vévodové na souboj, Kouřimskému Bůh nebeský toto vidění dal: uzřel totiž svatého Václava, an obraz svatého kříže na čele zářící nesl. Spatřiv to, daleko odhodil zbraň, k nohám se mu vrhl a hlasitě volal, že není možná přemoci toho, komu Bůh takovým znamením pomoci poskytuje. I pozdvihl jej svatý vévoda, políbení míru mu dal a jej i kraj k hradu

¹⁾ PDČ I 227, WLL 125. Podlaha, Vita S. Wenceslai 27. Výbor z literatury české I 314.

náležitý panství svému mírně podrobil, jeho pak sama nechal v území tom vládnouti až do smrti.

Žitomiř vyskytuje se v listinách roku 1328 a zase roku 1401 jako Štomir¹⁾; jest to nynější osada Štolmíř, 1·8 km severozápadně od Českého Brodu vzdálená, tedy na západ od hranice území Zličského, totiž potoka Suriny či Černého, který teče kolem Zvěřínku a u Píst se vlévá do Labe. Radslav vpadl do území kmene Českého a svatý Václav byl nucen hájiti práva. Učinil tak šetře lidu poddaného a donutil Radslava k smíru, kterým ponechány mu byly hranice dřívější. Ovšem, kdyby slova Dalimilova byla přesná, byl by svatý Václav mohl žádati více, totiž vlády nad celým územím Radslavovým, on ale cenil výše dohodu než sjednocení, vývojem ještě nepřipravené; podle Kristiána však bychom mohli míti za to, že sjednocení vlastně bylo provedeno, neboť Radslav uznával vrchní moc knížete Českého. Smířlivý a prozíravý postup svatého Václava způsobil jednotu Čech politickou, která teprve v následujících bojích za Boleslava I. byla porušena ztrátou jižního území, jak lze dovoditi z panství Slavníkova²⁾, ano i na levém břehu Labe rozšířena moc Libických, soudě dle toho, že svatý Vojtěch daroval Břevnovskému klášteru vsi Bříství a Vykáň³⁾, které jsou na západ od potoka Černého; proto někteří považují za hranici knížectví Slavníkova potok Mochovský, který se vlévá do Labe u Selčánek blíže Čelakovic, dříve u Jiřiny⁴⁾.

Zářící kříž na čele svatého Václava dal by se asi vysvětliti tím, že slunce ozářilo jasně stříbrný kříž na přilbici svatého Václava, jak bude v oddíle X. uvedeno. Tím bychom získali doklad, že přilbice u svatého Víta v Praze chovaná, patřila skutečně svatému Václavu.

Kněžna Drahomiř dala, když uplynula delší doba po smrti svaté Lidmily, tedy ku konci své vlády, postavit nad hrobem svaté Lidmily na Tetíně kostel k počtě svatého Michala, archanděla⁵⁾, aby podivuhodná znamení na tom místě připisována byla svatému Michalu nebo spíše

¹⁾ Tomek, PAM 9, 503. — ²⁾ PDČ II 41. — ³⁾ t. V 27. —

⁴⁾ Prášek J. V., Brandýs nad Lab. III 265. — ⁵⁾ PDČ I 142, 209, WLL 102.

přímlově svatých, jejichž ostatky byly do oltáře vloženy. Nesprávně dovolávají se někteří ¹⁾ chybného překladu, že Drahomír proměnila dům svaté Lidmily v kostel ²⁾.

IV. Samostatná vláda svatého Václava.

Roku 925 nejspíše ujal se vlády svatý Václav sám došed potřebného věku a ohlásil tento svůj úmysl matce své Drahomíři a všem mužům, vytýkáje jim, že mu bránili učit se zákonu Pána našeho Ježíše Krista a poslouchati přikázání jeho, když jim oškливо sloužiti Kristu, proč aspoň nenechali jeho, a proto, byv dříve pod dohledem a v moci jejich, ode dneška ji odmítl a Bohu všemohoucímu s čistou duší sloužiti chtěl ³⁾. Nesvornost ovšem skoro přirozeně se ukázala; podle svědectví téhož životopisce stala se pro to i' pro jiné věci převeliká roztržka mezi velmoži, kteří lnuli ke straně nábožného vévody, a ostatními, kteří náleželi ke straně Drahomířině, oddělili se rádcové a velmoži země od sebe a trní rozbrojů zbujnělo, až i krev byla prolévána.

Svatý Václav, chtěje odstraniti tento nesvár a vraždy, svolal opět šlechtice a oslovil je tímto důtklivým výrokem: „Jako pachole po smrti otcově, jsa mezi bratry nejstarší, nastoupil jsem usnešením vaším v knížetství, mírnou uzdou zákonů a vedením Božím řídil jsem zemi a chránil podle možnosti vlast proti síle nepřátel, vy pak, poněvadž nedbajíce v srdcích svých poznání pravdy svrchované a že u víře mi nerovni zůstáváte, ve svých úmyslech, které převrácenost vaše miluje, které však jsou pravé cestě velice nepodobny, byli jste mi velice neprávi, ač jsem to dosud snášel; těchto pout, zůstane-li živobyť a panování bez porušení, chci odtud prost a prázděn býti, a stav se z jinocha mužem, podle Písma vyprázdním, co bylo jinošského: nebudu více poslouchati vaší nepravosti, nýbrž řídě činy své přikázáním Božím, pevně státi budu, posilněn jsa vyšší milostí. Pročež marné budítež šeptů vašich proti mně úklady, ať minou o schůzích obecných

¹⁾ Naegle, KGB I/2 162. Košnář, Poutní místa 107. —

²⁾ Stejskal, Sv. Lidmila 87. — ³⁾ PDČ I 210, WLL 103.

ukrutné vaše rady. Láska k míru ať vře doma i venku v zemi. Práce jakékoliv prospěšnosti ať od soudců neberou pohromy převracováním. Ohavnosti vraždy, kterou poskvrnění býváte, ať se nikdo více nedopouští. Jestliže z bázně před králem nejvyšším neustanete od porušování tohoto zákona, hněv náš, horoucností k Bohu proti nešlechtníkům rozevřelý, každému takovému provinilci dá stíti hlavu“ ¹⁾).

Jest ovšem zřejmo, že životopisec upravil tuto programovou řeč, která vystihuje velice dobře směr vlády mladého panovníka, hodí se do poměrů tehdejších a ukazuje svatého Václava, kterak dbá všeho, co jest ku prospěchu země, kterak chce laskavě vládnouti, ač neodříká se ani nejtěžších trestů proti těm, kteří by přestoupili zákon. Řeč tato měla také žádaný úspěch. Účastníci nešlechtného spiknutí v strachu domů odešli a pocítivše ráznou sílu svatého knížete, hrdou pýchu myslí svých odložili a obvyklé úklady proti muži divné svatosti, ač jen na kratičký čas, strojit přestali.

Svatý Václav, chtěje odstraniti podnět a záminku k dalším nepokojům, ustanovil, aby matka jeho Drahomíř opustila hrad Pražský. Došlo k tomu na radu bojarů, „kteří knížete k tomu přemluvili: Drahomíř chce tě zabít s bratry, neboť ona před tím zabila i bábu tvou Lidmilu. I odehnal máteř svou na Budeč“ ²⁾. Za nedlouho však přesvědčil se, že Drahomíř nebyla sama osobně příčinou rozbrojů, a proto dal ji přivést k sobě do Prahy ³⁾, aby tak splnil čtvrté přikázání Boží, a plakal velmi a kál se, řka: „Pane Bože, nepokládej mi toho hříchu!“ Také Kristián ⁴⁾ uvádí tento trest Drahomíři uložený pro její účast na vraždě svaté Lidmily, a dodává, že „povolal ji zpět, když zběsilost rozbrojů byla utlumena a vše bylo uspořádáno, co k míru země náleží, když vypuzením a vyhnáním odbojův pokoj byl zjednán. Drahomíř vrátila se tedy se ctí opět domů, ale důstojenství vlády dřívější byla zbavena až do smrti. A tak ctil matku svou“. Z toho lze souditi, že Drahomíř se smířila se směrem svatého Václava a začala

¹⁾ PDČ I 155. — ²⁾ t. 125. Pastrnek 58. ČKD 1910, 422. —

³⁾ Pastrnek 58, v římském breviáři hlaholském. — ⁴⁾ PDČ I 211, WLL 104.

souhlasiti s jeho zásadami, jak podotýká životopis staroslovanský: Ona radovala se z víry syna svého a z milosti, kterou prokazoval chudým¹⁾.

Rozpomenuv se na babičku svou svatou Lidmilu, dal svatý Václav tělo její přenést do Prahy do chrámu svatého Jiří, což se stalo v pátek, dne 21. října 925²⁾, o čemž podrobně psal jsem ve spise Svatá Lidmila³⁾.

I jako panovník neustal sv. Václav pokračovati v životě křesťanském, plném ctností; zvláště chválí se jeho pravdomluvnost v řeči⁴⁾, spravedlnost v soudech, věrnost a laskavost nad míru dobroty lidské, mírnost a shovívavost i ke zločincům, z kteréžto příčiny, měl-li obžalovaný při soudu býti odsouzen k smrti, vzdaloval se toho jednání a odcházel. Pozdější životopisy dodávají k tomu, že odsouzeným odkládal trest, navštěvoval tyto odsouzené a daroval jim peníze, aby se mohli vykoupiti⁵⁾. Poněvadž v té době žaloby i veškeré řízení soudní bylo pouze ústní a tudíž mnohdy se mohlo státi, že utracen byl i život nevinný, když se hned neprokázala jeho nevina a známky usvědčující nebyly správně oceněny, chtěl svatý Václav dobu odsouzení jaksi prodloužiti a tím odsouzenému poskytnouti možnost ospravedlniti se nebo i polepšiti svůj život; bořil žaláře, snad na místech, kde nebylo vlastního soudu, který se konal na hradech v každém okrsku hradském, také boursal šibenice od starodávna postavené a za jeho časů ještě stojící. Při zasedání soudním hájil majetek chudších proti lakotě mocnějších⁶⁾.

Vedle této snahy zmírniti soudnictví v Čechách podle zásad křesťanských, konal také skutky milosrdenství tělesného⁷⁾, jak všechny životopisy jednomyslně líčí: sirotky, vdovy, chudé, nařikající raněné neúnavně těšil, hladové sytil, žíznivé napájel, nahé odíval, nemocné navštěvoval, mrtvé pochovával, pocesné a cizince jako své příbuzné přijímal, násilím a lstí nikomu ničeho neodjímal. Pozdní životopis⁸⁾ líčí, kterak svatý Václav nosil značné úvazky

¹⁾ PDČ I 129. Pastrnek 60. ČKD 1910, 422. — ²⁾ PDČ 211, WLL 104. — ³⁾ Stejskal, Svatá Lidmila 91. — ⁴⁾ PDČ I 214, WLL 108. — ⁵⁾ Viz přílohu I. na konci tohoto díla. — ⁶⁾ WLL 393. — ⁷⁾ PDČ I 128, 130, 150, 184 a 214, WLL 108. Pastrnek 54 a 60. — ⁸⁾ Podlaha, Vita S. Wenceslai 18.

dříví tajně noční dobou vdovám a sirotkům v čase zimním. Na dříví chodil do vlastního lesa kradmo, aby hajný ho nepozoroval. Tento ovšem poznal škodu a nemoha při vší bedlivosti chytiti škůdce, žaloval to svatému Václavovi, který mu uložil, aby dával bedlivě pozor, a uvidí-li toho, kdo dříví bere, aby ho důkladně zbil, ale v tváři ho neranil a dříví mu nechal odnésti. Hajný se divil, že je mu dovoleno bít onoho zloděje, ač jinak to bylo zapověděno. Tak se stalo, že hajný překvapil sv. Václava, nesoucího dříví, a nepoznávaje knížete, povalil ho na zem a zasadil mu mnoho ran a odešel. Světec nemohl skoro unést dříví, jež uložil před dvěře chudých, raduje se z ran, kterých se mu dostalo, a to se prý stalo mnohokrát. Ve starých životech není o tom zprávy a proto můžeme s jistotou považovati tuto příhodu s hajným za dodatek pozdní.

Svatý Václav účastnil se také hodinek nočních či vigilií a doma dával sobě od svých předčítati po částech celé vypravování Starého Zákona podle času roku církevního. Když se konal slavný křest v sobotu Bílou a v sobotu svatodušní, nebylo-li dosti katechumenů, kteří se v čas předchozí připravovali a zkoumání bývali (scrutinia), zdaž jsou hodni křtu svatého, poslal na trh, kde podle zvyku tehdejšího prodáváni byli zajatci, dlužníci nebo zločinci a jejich dítky jako otroci, a dal koupiti kolik hochů měli kupci na prodej z lásky k Pánu Bohu a tak staral se o službu Boží, aby ničeho nescházelo při obřadech Božích¹⁾. V postním neb zimním čase kráčival bos po studených a příkrých pěšinách z hradu do hradu navštěvuje pěšky chrámy Kristovy, takže v šlépějích jeho spatřovaly se krůpěje krve²⁾. Šlépěje tyto byly tak teplé, že Podivenovi nohy se v nich zahřívaly, jak svědčí životopis velmi pozdní³⁾. Svato Václav nosil velmi drsnou žíněnkou, kterou odíval pro zachování čistoty a z úcty k němu chovala se jako nová v chrámu sv. Víta v Praze. Vespod nosil oděv vlněný, svrchu pak šat vznešených, tak stkvěl se před Bohem svým životem kajícím a před lidmi se ukazoval jako panovník. Střídmě požíval

¹⁾ PDČ I 217, WLL 112. — ²⁾ PDČ I 214, WLL 108. —

³⁾ Podlaha, Vita S. Wenc. 19.

pokrmů na okřání údů svých, často bděl a vzdávati díky nepřestával samu Bohu. A pak-li někdy přihodilo se mu, že pozdě na večer mimo obyčej příliš pil (a kdo není zvyklý píti pravidelně více, i při menší míře nápoje cítí působení opojných látek, takže není nutno snad svatému Václavu připisovati jakési nestřídmé užívání nápojů vína nebo medoviny při hostinách, ku kterým byl zván, nebo sám zváti musil), potom časně ráno vytrhnuv se ze spánku pospíchal do chrámu, a kteréhokoliv kněze neb duchovního tam našel, nejkrásnější šat, který sám svlékl, mu dal, objev pak nohy jeho snažně jej žádal, aby za něho tím pobožněji ku Kristu Pánu se modlil, aby hřích za včerejší noci spáchaný milostivě mu odpustil ¹⁾).

Nastoupiv vládu, povolal sv. Václav „zpět z vyhnanství kněze ²⁾ a žáky (kleriky nižšího svěcení) a s radostnou slavností otevřeny byly chrámy. Jestliže některý kněz prodán byv, přišel k němu, vykoupil jej od kupce, a dobře činil všem. Kostely pak vystavěl ve všech hradech velmi krásné, shromáždil služebníky Boží ze všech národů. Neustále konala se služba po všechny dni Bohu, pak u velkých národů založením dobrého a spravedlivého knížete Václava ³⁾). Toho času mnoho kněží a řeholníků valilo se k němu, uslyševše pověst o něm, v zástupech ze země bavorské a švábské, s ostatky svatých a s knihami. Těmto všem uděloval štědře zlata a stříbra, krzen a majetku, ba i šatstva, jak kdo čeho potřeboval. Také všichni učitelé tito divili se učenosti jeho“ ⁴⁾). Z toho opět poznáváme, že činnost biskupa Řezenského v Čechách byla velmi nepatrná, když neměl žádného vlivu nebo účasti při ustanovování kněží. Nelze toho vysvětliti pouze tehdejší zřízením t. zv. panských kostelů, podle něhož se zakladatel kostela považoval za pána a majitele jeho a ustanovoval kněze z vlastní moci své bez ohledu na biskupa. Hledíme-li k církevnímu smýšlení svat. Václava, mohli bychom předpokládati, že by byl vyhověl žádosti biskupově a přijímal jen ty kněze, které by mu byl biskup poslal, a zvláště pro onen poměr ochranný, který v no-

1) PDČ I 214, WLL 108. — 2) t. 185. — 3) t. 130. Pastrnek 60. — 4) t. 185.

vější době jest tak zdůrazňován¹⁾ a který ani zde v ničem se nejeví. Jest to důkaz, že takového poměru nebylo.

Sv. Václav působil také na zjemnění mravů a život křesťanský u všech obyvatelů země, prosil, káral, nabádal ku přijetí křtu a aby se varovali hříchů. S nemírnými a tuláky, s ochlasty a pijany své země, kteří od učení Kristova nebo cesty pravé chtěli se uchýliti, počínal si důtklivě; nemohl-li jinak, zval je k hostině a při tom je nabádal k životu křesťanskému. Ty však, kteří se v krčmách povalovali, když nechtěli ustati od svého života nekřesťanského, i mnohými ranami zbil, bojuje tak proti ješitným mocem tohoto světa²⁾.

U vzezření byl velebný, tělesně pak neporušený, takže jako mládenec umřítí horoucně si přál³⁾; k tomu dodává Kristián⁴⁾: „Velebný byl pohledem, čistotu zachovával, ač ctnost tato sotva u ženatých bývá řídká, i žádal si umřítí v stavu panickém“. Z této věty v novější době se usuzuje, že svatý Václav byl ženat⁵⁾, jiný vykládá, že manželství bylo panické, jako ono mezi Jindřichem II. a Kunigundou⁶⁾, ano nejnověji v staroslovanském překladě životopisu Gumpoldova se vypravuje, že svatý Václav byl k sňatku donucen a měl syna Zbraslava⁷⁾. Když však se dověděl, že manželka mu nezachovala věrnost, dal ji svému sluhovi za manželku. Zpráva tato je zcela ojedinělá a povstala patrně na základě dohadu, upraveného podle zvyku církve východní, která považuje manželství

¹⁾ Naegle, KGB I/2 134. — ²⁾ PDČ I 215, WLL 110. —

³⁾ t. 186. — ⁴⁾ t. 215, WLL 110. Děčínský rukopis má: Castitatem amplexens, quamvis hec rara vix uxoris; v rukopise univers. knihov. Pražské jest místo vix slovo ius, K. Suyskens v AASS IX/7 831 dosadil z dohadu místo ius viris. Myslím, že výraz vix jest správný a původní. Antonín L. Stříž přeložil Život a umučení svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily dle sepsání Křišťanova a na stránce 32. nesprávně překládá „kteří se nedávno oženili“ místo „sotva u ženatých“. Forcellini dosvědčuje, že slovo vix nemá významu nedávno, značíť jednak sotva anebo časově hned, statim. — ⁵⁾ Pekař, WLL 240. Voigt, Christians Legende 52. — ⁶⁾ Naegle, KGB I/2 181. — ⁷⁾ WLL 45.

cizoložstvím porušené, za neplatné. To bylo u nás v Čechách za doby sv. Václava, kdy většina duchovenstva byla obřadu latinského, úplně vyloučeno. V žádném životopise sv. Václava není zmínky o jeho sňatku a slova Kristiánova dle mého názoru, se dají vysvětliti tím, že tehda ani ženatí nezachovávali přikázání Božího, jak o tom máme doklad u Slavníka ¹⁾, otce sv. Vojtěcha, tím méně zachovávali čistotu svobodni, jak nasvědčují slova Kosmova ²⁾, Dalimilova ³⁾, Brunova v životě sv. Vojtěcha ⁴⁾. Tím větší byla nevázanost u svobodných. To dosvědčuje Mas'udi ⁵⁾ o Slovanech ruských. Z věty Kristiánovy není možno dokazovati ani nejmenší zdání o sňatku svatého Václava. Jest to spíše zdůrazněním panictví svatého Václava.

Obraz ctností, který nám podali životopiscové svatého Václava, znázorňuje nám viditelně život v pravdě křesťanského muže, který „věřil v Boha celým srdcem a vše dobré činil v životě svém“ ⁶⁾. Není potřebí v tomto obraze hledati tak přílišně, že přebrány jsou některé rysy ze všeobecné představy světce křesťanského vůbec ⁷⁾, neboť nesmíme zapomenouti, že vlastně život dokonalého křesťana až na některé okolnosti podobá se životu jiných, kteří řídíce se těmitéž přikázáními a předpisy, došli vrcholu ctností a jsou uctíváni jako svatí. Není také nutno hledati v tom působení obnovy církevní, která se tehdy šířiti počala z kláštera ⁸⁾ v Clugny, severovýchodně od Lyonu ve Francii, neboť k tomu postačili kněží a mniši jen poněkud horliví a dbalí svých závazků, a čeho jest si zvláště všimnouti u osob, které jako sv. Lidmila celým srdcem se obrátily k Bohu a bez ústupků a smlouvání, nesnášejících se se základy nauky církevní, přilnuly k svému Spasiteli. Působení jejich slov a zvláště příkladu neminulo se účinkem na svatého Václava, který tak nábožensky byl založen. Nutno opět a opět zdůrazniti, že

¹⁾ PDČ I 266. Stejskal, Sv. Lidmila 31. — ²⁾ t. II 6. —

³⁾ t. III 8. Jeden obyčej zlý jmějiechu, že manželstva nedržiechu. —

⁴⁾ PDČ I 275: miscebantur cum cognatis, sine lege, cum uxoribus multis. — ⁵⁾ Niederle, Slovan. starožit. I 118 a 122. —

⁶⁾ PDČ I 129. Pastrnek 54. ČKD 1910, 422. — ⁷⁾ Naegle, KGB I/2 177. — ⁸⁾ Naegle 178. Novotný, Děj. čes. I/1 460.

u konvertitů působí nauky Kristovy daleko rozhodněji, než u katolíků, kteří od mládí sice slyšeli často opakovati slova spásy, ale příkladem špatným svedení, zapominají se jimi vždy a všude řídit. Jest pravda, že životopisci sv. Václava snažili se podati nám jen obraz světce a nedotýkali se podrobněji jeho činnosti jako panovníka a vůdce vojska, kterou naznačili jen kratičkou vzpomínkou. Tak se zdají životopisy tyto a jsou jaksi jednostrannými. Vidíme však, že i největší ctnosti, k nimž člověk dospěje spolupůsobě s milostí Boží, nikterak nepřekážejí, ano jsou spíše mocnou pohnutkou, aby dostál také povinnostem svého stavu, tedy u svatého Václava povinnostem panovníka, jemuž blaho celého národa a všech jeho členů bez rozdílu, urozených i prostých, bohatých i nejchudších, jest cílem, jehož dosíci se snaží všemi silami. Nějakého opomenutí nebude moci nikdo vytýkati našemu světci.

Po několika letech vlády uzrává ve svatém Václavu úmysl „jíti do Říma, aby papež jej oděl oděvem řeholním¹⁾, aby se vzdal z lásky k Bohu důstojenství knížecího a bratru svému je přenechal, sám pak, žije v pokoji, aby alespoň některé ovečky Kristu Pánu shromáždil“. Při tom není nikde připojena poznámka, že by byl chtěl při této příležitosti vyjednávat o zřízení samostatného biskupství v Čechách, ač by to při velkém rozhledu sv. Václava nad ostatní krajany nebylo úplně vyloučeno. Jistě pozoroval mnohé nedostatky a tudíž nutnost spořádané správy církevní pod dozorem vlastního biskupa, jak to předpokládají čeští dějepisci²⁾, a rovněž možno souhlasiti, že by tak učinil, kdyby vláda jeho potrvála déle³⁾. Úmysl tento, putovati do Říma, odložil, až by dokončil nedávno začatý kostel svatého Víta⁴⁾ a až by se uklidnilo hnutí podvrtné, které ohrožovalo mír země České⁵⁾, což oboje se nevyklučuje, a tudíž zprávu o zamyšlené cestě nečiní pochybnou.

1) PDČ I 158, 186, 216, WLL 110. — 2) Tomek, Apologie 71. Vacek, Círk. děj. čes. 347. Krásl, Sv. Vojtěch 86. Kalousek, Obrana² 62. — 3) Naegle, KGB I/2 180. — 4) PDČ I 186, 216, WLL 110. — 5) t. 158.

Svatý Václav poznal na sobě, jak mocným prostředkem k pravému pokroku a blahu je učení Kristovo, proto stavěl ve všech hradech kostely velmi krásné¹⁾. Víme, že již Spytihněv zakládal chrámy Boží²⁾ a shromažďoval kněze, kteří by lid český poučovali a vedli ku pravdě a pravé vzdělanosti. K naší bolesti jsou obě zprávy pro nás příliš neurčité, poněvadž nevíme, na kterých hradech ony kostely byly založeny. Mohli bychom snad dojít k jakémusi seznamu těchto kostelů, kdybychom prozkoumali podrobně všechny hrady, které za doby obou panovníků byly ještě osídleny, ale na mnohých místech, kde založeny byly kostely, byly to nejspíše stavby dřevěné, které nezanechaly vůbec žádné stopy po sobě, mnohé hrady byly také za dobu nepříliš dlouhou opuštěny, a jen někde osamělý kostelíček zachovává památku starého osídlení, které bylo přeloženo na místo příhodnější. Vzpomeneme-li na okolnost, že na hradech bývaly často dva kostely, ano i více svatyní, dovedli bychom si představit tuto činnost stavitelskou prvních knížat křesťanských. Z doby svatého Václava se nám zachovala určitá paměť pouze jediného kostela svatého Víta na hradě Pražském³⁾. Ku stavbě této svatyně došlo až v posledním roce vlády svatého Václava, poněvadž kostel nebyl ještě posvěcen, když zakladatel jeho padl jako mučedník⁴⁾.

Svatý Vít zvolen byl za patrona nového kostela, poněvadž úcta jeho se právě té doby šířila. Tělo tohoto světce bylo přeneseno z opatství sv. Diviše u Paříže roku 836 do nového kláštera v Nové Korveji, východně od Paderbornu, a svatý Vít stal se proslulým ochráncem Sasů⁵⁾, kterým se tehdy, v době svatého Václava, dostalo vedení sjednoceného národa německého v osobě Jindřicha I. Ptáčníka z rodu Saského. Jest pravděpodobno, že rámě svatého Víta obdržel svatý Václav od tohoto krále⁶⁾, patrně když byl donucen přesilou německého vojska uznati svrchovanost Jindřichovu roku 929. K tomu poukazuje i okolnost, že kostel nebyl dostavěn při smrti

¹⁾ t. 130, Pastrnek 60. — ²⁾ PDČ I 204, WLL 95. —

³⁾ PDČ I 130, pozn. 15., 135, 157, 186, 215, WLL 110, Pastrnek 62, ČKD 1910, 422. — ⁴⁾ PDČ II 30. — ⁵⁾ MG III 341. —

⁶⁾ WLL 413, PDČ III 57, V 19.

svatého Václava. Při tehdejších výpravách nosili vojevůdcové ostatky světců s sebou, a král provázen býval předními velmoži, kurfiřtů v pozdějším smyslu ještě nebylo, a tak známá zkazka o sjezdu knížat by se dala vysvětliti, aniž by bylo potřebí mysliti na sněm v dalekém nějakém městě německém. Starší prameny neznají této pověsti, kterak svatý Václav se opozdil při schůzi a Jindřich I. netrpěliv zakázal všem přítomným pod trestem smrti vstáti při příchodu knížete Českého anebo jemu popustiti místo. Když však svatý Václav vstoupil do síně, král sám kvapně povstal a spěchal mu vstříc, objal ho a posadil vedle sebe na trůně. Na dotaz ostatních, později učiněný, odpověděl, že viděl svatého Václava s ozářenou tváří v průvodu dvou andělů a na čele jeho světlý kříž, proto to považoval za znamení Bohem dané a změnil své rozhodnutí v dojem tohoto znamení. Od té doby dostávalo se knížeti Českému velikých poct, a louče se s králem, vyžádal si svatý Václav ostatek svatého Víta, který dosud se chová v chrámě svatého Víta na hradě Pražském¹⁾. Nyní se častěji tvrdívá, že svatý Vít vyvolen byl za patrona kostela Pražského proto, aby tak odstraněna byla úcta modly Svantovíta. Náзор tento není doložen vůbec z doby starší a po prvé projeven byl až ve století sedmnáctém Chanovským²⁾. Samuel Václav Hataš³⁾ odvozuje od onoho bůžka Vítka i pozdrav „vítám“. Chanovský se zmiňuje i o černém kohoutu, který býval obětován Vítkovi (rozuměj Svantovítovi) a pak svatému Vítu, ačkoliv jest kohout jen symbolem bdělosti svatého Víta, který se znázorňuje s palmou mučednickou v pravici a v levici s knihou, na níž stojí kohout⁴⁾.

U starých Čechů mimo Peruna a Velesa nemáme z pohanského božstva nic podstatněji doloženého⁵⁾.

1) A metrop. kapit. Martyrologium 13. století udává jako den přinesení tohoto ostatku 22. září. Podlaha, Poklad Svato-vítský 3, invent. IV. č. 31 z roku 1354. — 2) Vestigium Bohemiae piae, ed. Tanner, 70. — 3) Scintilla evangelica super festa totius anni 1672, 128 (knihovna Strahovská). — 4) Titulní list propria missálu z roku 1643, rituálu z roku 1644 a knih liturgických pozdějších v Praze. — 5) Niederle, Slovan. starožit. 3, 165.

Svantovít jest bůžkem pobaltských Slovanů a u nás v Čechách ctěn nebyl. Ostatní čeští bohové: Radhošť, Bělboh, Černoboh, Triglav, Děva, Pogoda, Mokoša, Siva, Vesna některých mythologů jsou představy bezdůvodné, k nám přenesené, a zcela falešná jsou božstva, opřena o falešné glossy v *Mater verborum*: Děvana, Letnice, Lada, Krt, Morana atd.; nemožná jména těchto bůžků slovanských převzata jsou z výmyslů J. Středovského, Pavla Stránského a jiných¹⁾. Není tedy třeba zdržovati se u tohoto neopodstatněného názoru. Podobně i bohyně Zelu jest dosvědčena teprve Neplachem (PDČ III 460) a Krosina Hájkem (Kronyka 6, 29, 60). Také z vyobrazení svatého Víta s černým kohoutem nelze dovozovati záměnu za Svantovíta, o němž není zmínky, že by oběti kohouta byl uctíván, a kohout podle všeobecně uznávaného názoru křesťanského znamená bdělost světce.

Podle předpisu církevního práva²⁾ měl biskup nebo kněz od biskupa zplnomocněný přijíti a označiti předsíní chrámovou a postaviti kříž, což vše souviselo s položením základního kamene. Zároveň mělo býti také zajištěno vše, odkud by se kostel udržoval a hradily výdaje na potřeby při službách Božích. Není tedy nutno viděti v oznámení zamýšlené stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském nepochybné uznání příslušnosti a odvislosti Čech od diecése a biskupa Řezenského³⁾, třeba by se fakticky tato závislost dala dokazovati. Pro sv. Václava nebylo vyhnutí, poněvadž nebylo jiného biskupa bližšího⁴⁾. Životopisy vypravují o stavbě kostela sv. Víta v Praze toto⁵⁾: „Toho času (sv. Václav) uzavřel vystavěti chrám Hospodinu i dal se otázati skrze posly nábožného biskupa Řezenského, jménem Tutona, řka: Otec můj vystavěl chrám Pánu Bohu, také já s povolením tvým přeji si založiti chrám ku cti sv. Víta, mučedníka Kristova. Biskup pak Tuto rozpial ruce, díky vzdávaje Pánu, a jásaje řekl: Již chrám tvůj stojí před Pánem Bohem nejozdobněji

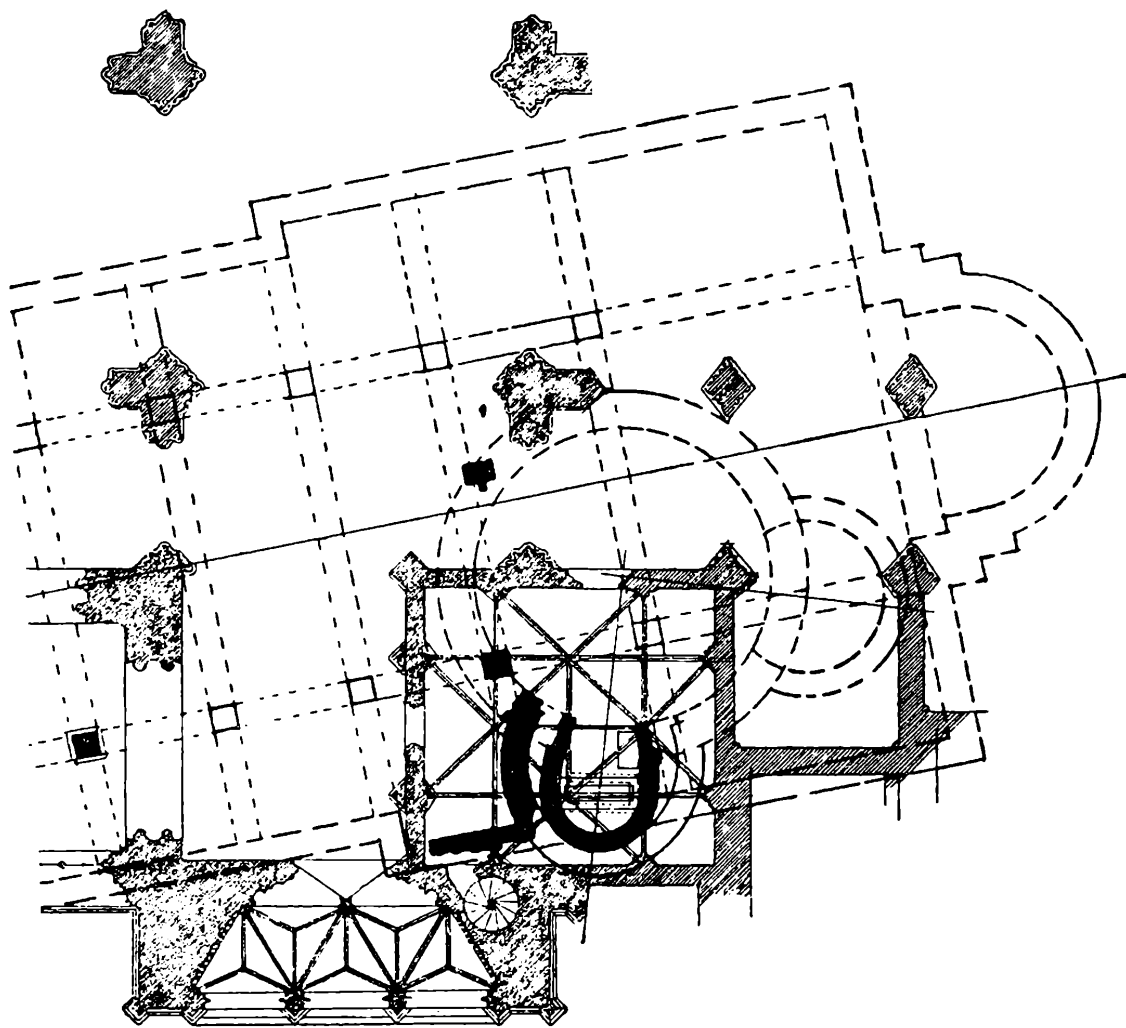
¹⁾ Niederle, *Slov. starož.* 3, 186. — ²⁾ D. 1, c. 9 de consecratione. — ³⁾ Naegle, *KGB I/2* 191. — ⁴⁾ Slova PDČ I 157 cuius dioecesi tota subcluditur Boemia, jsou z doby po založení biskupství Pražského, kdy se dřívější závislost od Řezna uznávala. — ⁵⁾ PDČ I 157, 186, 215. WLL 110.

vystavěný“. Z toho povstala později pověst, že Kristus sám posvětil kostel svatého Víta¹⁾, jak se tvrdí i o kostelu Panny Marie v Avignoně, svatého Diviše v Paříži a Panny Marie v Einsiedeln ve Švýcarsku. Když vypravovali poslové svatému Václavu, jak jim byl přikázal biskup, zaradoval se světec velmi a svolal všecken lid s pomocí Boží sám základy položil chrámu sv. Víta. Slavného dokončení a posvěcení chrámu tohoto se již sv. Václav nedočkal²⁾. Určitě to potvrzuje zpráva Kosmova³⁾: „Neboť služebník Boží Václav kostel zůstavil vystavený v Praze hlavním městě, ku cti svatého Víta, ale neposvěcený. Vévoda Boleslav prosebně vypraviv posly s velikými dary a většími sliby a přislibováním sotva obdržel, aby kostel ten posvětití ráčil, jenž tehdy představen byl kostelu Řezenskému, jménem Michal“⁴⁾. Čteme sice v životopise⁵⁾: „Když byl pozván uvedený již biskup (Tuto), kostel byl posvěcen ku cti svatého Víta mučedníka“, čímž naznačuje, že kostel byl posvěcen hned. Tak tomu rozumí i pozdější životopis⁶⁾. Bylo již upozorněno⁷⁾, že ve zprávě jde vlastně jen o pozvání biskupa a nikoliv o posvěcení, jím vykonané, ale biskup Tuto tak učiniti nemohl. Stalo se tak brzo po smrti svatého Václava a sice 22. září⁸⁾; rok přesně udán není, ale zdá se, že jde nejspíše o rok 930⁹⁾. Nelze slavnost tuto klásti do doby až po roce 950¹⁰⁾, neboť uvidíme, že mezi Boleslavem I. a Jindřichem Ptáčníkem nebylo žádného sporu, a zločin Boleslavův nemohl býti důvodem, aby konsekrace chrámu byla oddalována. Ano mohl to býti i Michal, pozdější biskup Řezenský, ač byl poměrně velice mlád (umřel roku 972) a roku 950 zúčastnil se vojenské výpravy do Čech. Onemocnělý Tuto Řezenský

¹⁾ Pešina, *Phosphorus septicornis* 613. Balbín, *Epitome* I 89. — ²⁾ PDČ I 186, 216. WLL 110. — ³⁾ t. II 30. — ⁴⁾ V Řezně byl biskupem Tuto (894—930), který ku konci svého života oslepl a umřel v klášteře Mondsee. Po něm nastoupil Isangrim (930—942), pak na krátko Gunthar a Michal od roku 942 do 972. Janner, *Gesch. d. Bischöfe v. Regensburg* I 32. — ⁵⁾ PDČ I 157. — ⁶⁾ WLL 407. — ⁷⁾ Janner, d. u. I 294. — ⁸⁾ PDČ II 41. — ⁹⁾ Pekař, WLL 133. Dobner, *Annales* III 626 kladl konsekraci do roku 933, Ginzl, *Gesch. der Slavenapostel* Cyr. u. Meth. 134, do roku 939. — ¹⁰⁾ Naegle, *KGB* I/2 203.

potřeboval jistě zástupce biskupa světícího, neboť jest známo, že na synodě v Treviru roku 888 bylo zakázáno chorepiskopům světit kostely a ustanoveno, aby biskupové konsekrovali kostely znova, kde tak neplatně učinili oni venkovští biskupové, kteří neměli konsekrace biskupské ¹⁾.

Kostel svatého Víta postaven byl ve tvaru okrouhlém, jako rotunda, a to zděná ²⁾, „ku podobenství kostela řím-

Obr. 4. Půdorys části nynějšího kostela svatého Víta se zakreslenými půdorysy původního rotundového kostela a pozdější basiliky románské. Původní rotunda naznačena jest kruhem, zdi apsidy jižní s hrobem svatého Václava, černě znamenáné, se zachovaly částečně. Stavba Spytihněva II. jest znázorněna tečkami, zdi a pilíře nynějšího kostela jsou vyčárkovány.

ského okrouhlý“; podoba tato tak se vžila, že v Čechách i na Moravě a v sousedních zemích později postaven

¹⁾ Hartzheim, Conc. Germ. II 219. — ²⁾ PDČ II 92.

byl značný počet takových kostelů okrouhlých ¹⁾. Stavby okrouhlé odvozovány byly mnohými ²⁾ od staveb byzantských, které prý stavěny byly hned od svatého Methoda nebo alespoň podle jeho návodu, což však v novější době se odmítá ³⁾. Odvozovati rotundy české od strážných věží v Podunají ⁴⁾ není možno, poněvadž tyto byly uvnitř upraveny jako obydlí posádky a skladiště zásob, kdežto kostely, uvnitř prázdné, žádaly jiného způsobu stavby. Nelze také zapomínati, že starší rotundy české nemají lucerny, t. j. věžičkovité nástavby jako kupole přičleněné do stavby samé, aby vyrůstaly z klenby rotundy, nýbrž jsou pouze postaveny na vrchu klenby, takže jimi světlo neproniká dovnitř rotundy, a lucerna jest pouze okrasou zevnější. Rotundy české liší se velice od pozdějších rotund německých, poněvadž tyto sloužily v dolejší části za hrob, odtud jejich název Karner (carnarium), a většinou jsou napodobením stavby Božího hrobu v Jerusalemě ⁵⁾. Rotundy české jsou kostely farními, čehož není u rotund v německých krajinách. Byzantskými se nazývaly, dokud převládal názor, že stavby soustřední, t. zv. centrální, jsou původu východního; nyní jest původ rotund z Říma plně prokázán. Ostatně ani obyčejně uváděný vzor kostela svatého Jiří v Soluni nemá shody se stavbou rotund českých ⁶⁾.

Kosmas viděl ještě starou rotundu sv. Václava před založením nové basiliky roku 1060, jako 15letý hoch ⁷⁾, a navštívil také Itálii ⁸⁾, takže se mohl sám přesvědčiti nebo alespoň se dozvědět jinak, která z rotund římských se podobala pražské. Dosud v Římě stojí starý Pantheon, nyní kostel Panny Marie mučedníkův, který nemá absid ani lucerny, rotundy svaté Petronilly a svatého Ondřeje ⁹⁾

¹⁾ Lehner, Dějiny umění I/2 173. Mádl, PAM 1889, 484. Braniš, Dějiny středověk. umění I 4. Grueber, Die Kunst des Mittelalt. in B. I 65. Neuwirth, MVGDB 1900, 213. — ²⁾ Lehner, d. u. Vögel, Grundzüge 128. — ³⁾ Matějka, ČČH 1901, 417. Braniš, PAM 1889, 242. Vacek, Method 1890, 116. — ⁴⁾ Vacek, Method 1890, 116. — ⁵⁾ Lind, Mitteil. d. Zentral-Comm. 1867, 146. — ⁶⁾ Vacek, Method 1890, 94. — ⁷⁾ PDČ II 194. — ⁸⁾ t. 131; byl ve Veroně, nevíme ale, zda došel do Říma. — ⁹⁾ PDČ I 38.

byly upraveny pro hroby, jediné rotunda svaté Konstancie na silnici Nomentské má znaky rotundy české: absidu a lucernu podepřenou pilíři. Nejlépe se českým rotundám podobá kaple S. Maria Rotonda v Luce¹⁾.

Původní rotunda sv. Víta na hradě Pražském měla podle zachovaných zbytků u kaple svatého Václava pod dlažbou chrámovou²⁾ vnitřní průměr větší než 11 m, což bylo pro tehdejší poměry rozpětí příliš veliké, aby se dala překlenouti bez podpory pilířův, mohla také býti opatřena jednoduše stropem a střechou na trámech. Kaple tato měla na jižní straně polokruhovou absidu a z toho můžeme souditi, že podobná absida byla také k východu a obsahovala oltář hlavní sv. Víta. Rotunda tato i s absidami nebyla příliš veliká, plocha vnitřní měřila asi 95 m² a mohla pojmuti, počítáme-li na 10 m² 25 osob, asi 230 osob. Kdo byl stavitelem tohoto kostela jest nám neznámo, ale podle všeho jest nám ho hledati mezi mnichy z ciziny příšlymi, kteří znali i stavby římské ze svých cest a dovedli z vlastní zkušenosti stavěti na maltu. V životopise sv. Václava³⁾ čteme: „Kníže svolal dělníky rychlým rozkazem: chutě do díla, zastkví se práce nedočkavá, kostel zvenčí krásně až do konce vyveden, uvnitř pak podivným leskem kovů okrášlen a ozdoben“. Životopisec tento domnívá se, že sv. Václav kostel dostavěl, ano že za něho byl docela i posvěcen, což se s pravdou nesrovnává. Starší život⁴⁾ líčí, že kostel byl sdělán pomocí roboty zemské, jako se dalo při stavbách hradů, což by nebylo nic neobyčejného; „svolav všechn lid s pomocí Boží položil sám základy chrámu sv. Víta“. Byla to tedy skvělá slavnost, a Kristián dodává⁵⁾: „položil základy chrámu a zdi co nejkrásněji dal postaviti“. Ze slov těchto nedovedeme si podrobněji představití obraz tohoto kostela, ač proveden byl k úplné spoko-

1) Matějka, ČČH 1901, 422. — 2) Kamil Hilbert, Umělecké poklady Čech, svaz. II., str. 14 uveřejnil přesný plán kaple svatého Václava podle výzkumů v letech 1911—1913. Kaple měla na vnější straně 6 lesenek, původní dlažba (o 1·20 m pod dnešní) byla z vápenné mazanice. — 3) PDČ I 157. — 4) t. 186. — 5) t. 216, WLL 110.

jenosti zakladatele a vynikal nad ostatní kostely v zemi i na hradě Pražském.

Obchodní ruch v Praze byl zajisté i za svatého Václava značný; podrobnější zprávu o tom máme od španělského otrokáře Ibrahima ibn Ja'quba ¹⁾ z roku 965, tedy z doby vlády Boleslava I., který jest tu uveden jako „král Fragy, Bovimy a Krakova“; spisovatel rozlišuje tu mezi knížetstvím Pražským a jinou částí Čech, kterou nazývá Bovima. Podrobně pak vypisuje toto: „A co se týče země Boleslavovy, jest její délka od města Fraghah až do města Krakova cesta tří týdnů a sousedí v délce (podél) se zeměmi Turků (Maďarů). A město Fragha vystavěno z kamene a vápna a jest největší ze zemí svým zbožím. Přicházejí do něho (města Fraghy) z města Krakova Rus a Slované se zbožím a přicházejí k nim ze zemí Turků (Maďarů), Islamu a Židů se zbožím rovněž a s mískály byzantskými a nosí od nich otroky, cín, hedvábí a druhy bobrovin. Země jejich jsou nejlepší ze zemí středu (severu) a nejvýbornější mezi nimi, co se tkne prostředků životních. Za penízek koupí se u nich pšenice, s níž vystačí muž na měsíc, a koupí se ječmen za peníz ke krmení po 40 nocí jednoho soumara, a kupuje se 10 kuřat u nich za peníz. A v městě Praze zhotovují se sedla, uzdy, šlíty mohutné a vybrané v zemích jejich. A v zemích Bovimah vyrábějí se šátečky, lehounké, tkané křížovité na způsob sítky, které se nehodí k ničemu, a cena jejich u nich v každé době 10 šátečků za peníz, za ně se kupuje a obchoduje, a mají jich truhly a jsou u nich jměním a nejdrahocennější z věcí. Kupuje se za ně pšenice, otroci, koně, zlato, stříbro a všechny věci jiné. Podivuhodno je, že lid v Bovimah je pleti snědé, černých vlasů a pleti rusé jest mezi nimi málo“.

Že vývoz z Čech byl dosti veliký, soudíme dle toho, že Ludvík Dítě za vlády Svyatoplacha ²⁾ ustanovil, aby Slované, přicházející z Rus nebo Čech za obchodem na břeh Dunaje anebo v poříčí Roty nebo Riedu, platili za břemeno nesené mulou dvě hroudy vosku, z nichž každá

¹⁾ Sedláček Jaroslav, Al kitabu, mluvnice arabsk. jazyka 135. Překlad od prof. dra Václava Hazuky. — ²⁾ CDB I, č. 31: z let 903—906.

platila půldruhého denáru (scotus), a z břemena, které nesl člověk, jednu hroudu vosku téže hodnoty. Když prodávali otrokyni nebo hřebce, bylo jim platiti cla 10 denárů (tremissa), za otroka nebo kobyly 5 denárů (saiga)¹⁾. Obchodníci, nechtějící se vláčeti s přílišným množstvím zlata nebo jiných věcí, zakopávali je poblíž cesty, kudy se chtěli vrátiti. Tak se vysvětlují nálezy zlatého drátu i u nás dosti četné²⁾.

Ibrahim přišel do Čech z Meziboru v Sasku pohraničním lesem, „který byl od počátku do konce (hraničního lesa) 40 mil v horách srázných a odtud až k dřevěnému mostu nad bahniskem asi dvě míle. Na konci lesa vstupuje se do města Fraghah“. Míle tyto byly asi slovanské, které byly polovina německých; arabské míle měly asi 2—3 km. Cesta tato vedla přes haťový most u Mostu (předkové naši ho zvali Gněvin most), přes rozsáhlou bažinu položeny byly totiž otýpky prutů a dřev, jako dosud se v lesích užívá. V Mostě byla zemská brána a bažina tehdejší tvořila i jezero, jak poznati jest z německých názvů některých tratí a osad³⁾.

Svatý Václav vynikal mnohými ctnostmi nad ostatní krajany, tyto však mu nikterak nepřekážely, ano spíše byly mocnou pohnutkou, aby také plnil povinnosti svého stavu jako panovník, staraje se o vzdělání lidu, o pokoj v zemi a bráně tuto před útoky nepřátel. V době velice nepokojné za vpádů sveřepých Maďarů kolem Čech a za snahy některých kmenů rozšířiti moc a panství své na úkor kmene Českého, bylo svat. Václavu vydržovati na četných hradech a branách zemských vojenské posádky. Životopisci chválí svatého Václava, že vojenské družině své dával nejlepší zbraně i oděv⁴⁾ a vlídně k nim mluvil⁵⁾. Dbal také kázně přísné, neboť „o kterých věděl, že jsou surovci a že se toulají bez příčiny a že v krčmách popíjejí a od pravé víry odpadávají, ihned k stoličce přivázati a přísně zmrskati dal“.

1) Fiala Ed., České denáry 124. — 2) Hellich, PAM 25, 67. — 3) Schlesinger, Geschichte d. Kummerner Sees bei Brüx. Festschrift zur Feier des VGDB 1871. — 4) PDČ I 149, 214, WLL 108. — 5) t. 185.

Poměr knížete Českého k říši francké uvolnil se za slabé vlády Ludvíka Dítěte (898—911) a když králové Konrád I. (911—918) a Jindřich Ptáčník (918—936) zaměstnání byli plně domácími nepořádky a nájezdy maďarskými i útoky kmenů Slovanů polabských. Spytihněv a Vratislav byli tím osamostatněni, jak uznávají i badatelé němečtí ¹⁾, ač při známé rozpínavosti německé bylo stále nebezpečí, že se budou králové frančtí snažiti při nejbližší příležitosti poměr odvislosti obnoviti. Došlo k tomu roku 929. Jindřich I. uspořádal domácí věci a vykoupiv příměří s Maďary na devět let ²⁾, vytáhl na podzim roku 928 proti Havolanům, obklíčil hrad jejich Branibor, donutil posádku hladem, železem a mrazem, aby se vzdala, postavil stany na ledě a zajal vévodu Tugumíra, pak táhl proti Glomačům, oblehl Jahnu, dobyl města a obyvatelstvo pobil nebo zajal, zmocnil se Míšně, podrobil Milčany a pak vypravil se do Čech. Bylo by možno, že svatý Václav přispěl vojskem svým svému strýci nebo dědu Tugumírovi proti útoku německému, není však o tom žádných zpráv a výprava do Čech nemusila býti vyvolána tou příčinou, obnovení dřívějšího poměru odvislosti poskytuje postačitelý důvod a výklad k té výpravě. Po prvé v letopisech německých se ozývá jméno Prahy ³⁾, přitáhlo sem vojsko německé, patrně po zdolání posádek hradských a po boji v krajinách bližších hranicím země. Ku pomoci Jindřichu I. přitáhl i Arnulf Bavorský ⁴⁾. Ovšem pokračovatel Reginona ⁵⁾ klade tuto výpravu na rok 928, jiní ⁶⁾ docela na rok 930, patrně omylem. Čteme zde, že Jindřich napadl Čechy nepřátelsky a z daru Božího udatně přemohl. Nesrovnává se tedy s pravdou, že svatý Václav po celou dobu své vlády uznával svrchovanost německou ⁷⁾, neboť pak by nebylo bývalo potřebí žádné výpravy

¹⁾ Bachmann, GB I 128. Pernic, Die Verfassungsgeschichte 70. — ²⁾ MG III 432. — ³⁾ t. 432. — ⁴⁾ MG 9, 565, 771 a 17, 583. — ⁵⁾ MG I 615. — ⁶⁾ MG 5, 113 a 13, 67. — ⁷⁾ Naegle, KGB I/2 227. Zprávy Sigeberta z Gemblours (MG 6, 347) a annalisty saského (t. 596) nemají ceny samostatné, jsouce pozdější. Naegle dochází k svému úsudku tím, že dává svatému Václavu vládnouti samostatně již roku 921 a posunuje výpravu Jindřichovu do roku 930, kdežto RJ II² 18 ji kladou do r. 929.

vojenské, udatnosti, ano i daru Božího. Bylo vykládáno, ač v pramenech o tom není zmínky, že sv. Václav poslal pomoc Havolanům, anebo že vyslanci Thankmara, syna Jindřichova, byli pohaněni v Čechách, stalo se to však v zemi Ratarů kolem Střelice a Stargradu. Z krátkých záznamů můžeme si domyslit, že svatý Václav bránil se proti dvojímu proudu vojenskému: ze severozápadu a jihozápadu a vida přemoc sil vojenských, byl nucen ukončit nerovný boj před násilným dobytím Prahy a nebezpečím, aby obyvatelstvo nebylo pobito, jako se to stalo Havolanům a Glomačům. Následoval v tom příkladu Arnulfa Bavorského a domácích příkladů podrobení se v dobách předešlých, jak jsme viděli v úvodu. Jest viděti v tomto postupu sv. Václava velikou prozíravost politickou, která jest daleko cennější, než nerozvážný vzdor a heroičnost vedoucí k záhubě. Svatý Václav chtěl ušetřiti vlast naši před zkázonosnou válkou snad mnohaletou, ano ubrániti ji před formálním přičleněním jejím k říši Jindřichově, tím že pouze uznal svrchovanost německou a zavázal se odváděti dávku, která tolikráte byla posílána v předcházejícím století. Dávka ta obsahovala později 120 volů a 500 hřiven stříbra ¹⁾, jaká byla v době svatého Václava, nevíme.

Widukind ²⁾ jediný podal obšírnější zprávu o tomto vpádu německém do Čech: „Po tom (dobyti Jahny) přitáhl (Jindřich) k Praze s veškerým vojskem a hlavní hrad Čech i krále jejich přijal k poddanosti, o němž se povídají některé věci podivuhodné, ale poněvadž nemám důkazů, soudím, že je lépe o nich pomlčeti. Byl to však bratr Boleslava, který, dokud žil, císaři zůstal věrný a užitečný“. Slova tato dala podnět k různým výkladům. Jak rozuměti slovům: který, dokud žil? Na sv. Václava myslí někteří badatelé němečtí i čeští ³⁾, jiní zase na

¹⁾ PDČ II 80. Hřivna vážila 253·179 gramů. Fiala Ed., České denáry 104 udává, že to byla hřivna bavorská, která měla 233·95 gramů stříbra. Platilo se v prutech, opatřených značkou knížecí, ne v běžné minci. — ²⁾ t. I 35. — ³⁾ Bachmann, GB I 129. Schlesinger, GB² 31. Palacký I² 232. Kalousek, Obrana² 15 a 72. Bretholz, NA 34, 659. Naegle, KGB I/2 238.

Boleslava¹⁾, a slova vztažná „dokud žil“ vztahují na Jindřicha. Tak vykládal slova tato i Mikuláš Čech v kronice Pulkavově²⁾. Myslím, že tento druhý výklad jest jedině správný, Boleslav I. zůstal věren a užitečen (tedy platil dávku smluvenou) Jindřichu I. po celou dobu vlády tohoto a povstal teprve proti Otovi I. při změně vlády roku 936. Když byl svatý Václav uznal svrchovanost německou, mohl snadno dosíci ostatku svatého Víta od krále Jindřicha I., ano i příhoda při zasedání knížat na sjezdu by se dala sem umístiti, třeba jest dosvědčena poměrně pozdě³⁾.

Dalimil⁴⁾ líčí celou událost takto :

Sta(lo) sě, že ciesař pozva(l) kniežat k dvoru,
kněz Václav jide (šel) k tomu sboru.
Když kniežata spolu biechu (byli),
kněz Václav zapozdi(l se) pohřiechu.
Ciesař, rozhněvav sě na jeho dlúhé Bohu modlenie,
učini(l) to usta(no)venie,
ktož by proti kněziu Českému vstal
anebo jemu miesto dal,
beze vší řeči jemu hlavu stieti,
dětem jeho všě dědiny otjieti (odejmouti).
A když ciesař s kniežaty na radě sedieše (seděl),
rozličné příhody súdieše (soudil),
kněz Český, vstúpiv, kniežatóm zdravie vzdal
(pozdravil),
ciesař s velikou ctiú proti jemu vsta(l),
na svém stolciu jej posadi(l),
kniežata okolo jeho (ro)zsadi(l).
Pak sě je (jal) ciesař kniežatóm omlúvati,
řka, že se jinak nemohlo státi.
„Viděch (viděl jsem) u něho na čele kříž zlatý,
po němž vědě (zvěděl jsem), že je člověk svatý.
Angjeli boží s ním biechu (byli),
a mnie tiem velmi hroziěchu (hrozili).
Proto sě nesmiech (nesměl jsem se) obmeškati,
musich (musil jsem) proti jemu vstáti.

¹⁾ Waitz, Jahrb.³ 126. Goll, ČČH 8, 73. Pekař, WLL 259. Novotný I/1 469 a ČČH 1921, 275. Voigt, Christians Legende 53 a 65. — ²⁾ PDČ V 20. — ³⁾ WLL 413. — ⁴⁾ PDČ III 57.

I je (jal) se Václava kněze ciesař prositi,
 by jeho přietel ráčil býti
 a z jeho klénótov ráčil vzieti,
 což by jedno ráčil chtieti.
 Tehdy kněz svatý, o jiném nic nedbaje,
 to za nejlepšie jmaje,
 vzě (vzal) svatého Víta ruku,
 jenž pro Bóh trpěl velikú muku.
 Tehdy ciesař z své milosti
 všie roboty zemim zprosti(l).
 Knež sě je (jal) kostela na Prazě činiti,
 aby mohl cně svatého Víta položiti.

Bylo již na straně 61. ukázáno, že všechno to mohlo se přihoditi i v Čechách. V pramenech jest viděti vzrůst pověsti: kdežto první¹⁾ neví o andělech, o nichž vypravuje Dalimil²⁾, v další zprávě³⁾ již se docela vypravuje, že oba andělé svatého Václava nesli, takže se země nedotýkal, podle Karla IV. byl anděly veden⁴⁾.

Starší životopisci sv. Václava nezmiňují se o tomto boji proti králi německému a podrobení se knížete Českého asi proto, že v něm nenalézají pohnutek přímo náboženství se týkajících, ano Kristián⁵⁾ tvrdí, že svatý Václav byl spojen přátelským svazkem s králem Saským: „cui felix isdem amicus iungebatur assidue“; slova tato, přesně vzata, nevylučují úplně obranu vlasti a mohou platiti teprve od podrobení se sv. Václava moci Jindřichově. Než mlčení životopisců doplňují nám zase poněkud dosti málomluvné zápisky německých kronikářů, kteří více všímali si poměru politických. Tak září postava svatého knížete Českého i jako hrdinného a prozíravého panovníka, pečlivého o blaho a pokoj svého národa, V pozdním životopise Inclitam et gloriosam se uvádí zpráva, že svatý Václav od císaře byl učiněn králem Českým⁶⁾.

¹⁾ WLL 413. — ²⁾ Užívám zde obyčejného označení, ač spisovatel rýmované kroniky Staroboleslavské podle jména není znám. — ³⁾ Podlaha, Vita S. Wenc. 23. — ⁴⁾ PDČ V 19. — ⁵⁾ WLL 111, PDČ I 16. — ⁶⁾ WLL 65.

V. Boleslav I.

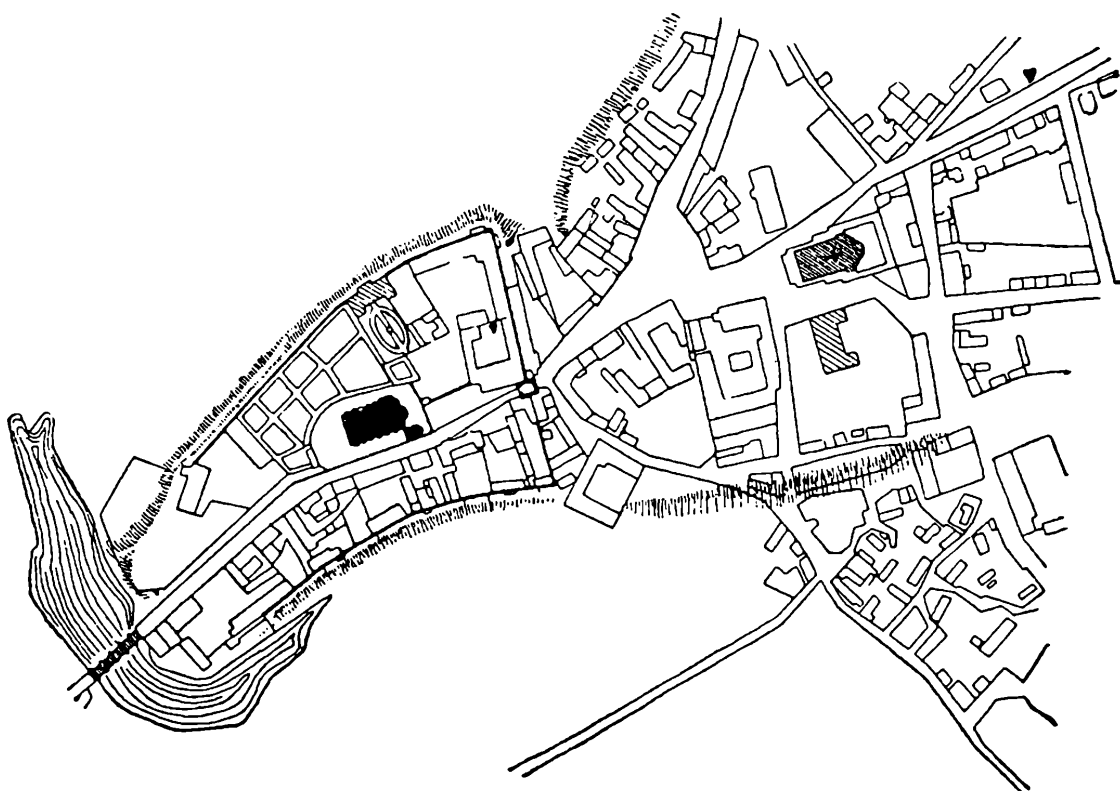
Mladší bratr svatého Václava jmenoval se Boleslav ¹⁾. Jméno to je vlastně stejného významu jako Václav, neboť staroslovanské boli ²⁾ znamená větší, tedy Boleslav ³⁾ jest větší sláva, jako Vjaceslav nebo Vešteslav. Měli ještě třetího bratra, který se jmenoval Spytihněv ⁴⁾. Zdá se, že tento žil ještě v době, kdy se svatý Václav ujal vlády, neboť nešlechtní bojaři namlouvali tomuto, že ho matka Drahomír chce zabít „s bratoma“ ⁵⁾; podobně i Gumpold ⁶⁾: „jsa mezi bratry nejstarší, nastoupil jsem usnesením vašim v knížetství“. Bratr Spytihněv patrně umřel na počátku vlády sv. Václava a zůstal pouze Boleslav.

Tomuto nedostalo se dobrodiní, aby vychován byl jako starší jeho bratr od svaté Lidmily, snad právě proto, že Drahomír nerada viděla velikou zbožnost svatého Václava a obávala se, aby i Boleslav nebyl naveden podobně k životu přísně křesťanskému. Jen na krátko dostali se oba bratři v péči svaté Lidmily ⁷⁾, neboť tato vzdálila se zanedlouho z hradu Pražského a byla zakrátko na Tetíně umučena.

Boleslav byl nejspíše o rok nebo dvě leta mladší svatého Václava, narodil se tedy asi r. 909; údělem obdržel část země za Labem, území kmene Pšovanů, a založil tam nový hrad v blízkosti Libice, kde se nejspíše usadili tehda Slavníkovci, aby mohli pokračovati ve výboji proti moci knížete Českého. Nový hrad, Boleslavem založený, nazván byl podle něho Boleslav. Poněvadž později založil Boleslav mladší, syn předešlého, hrad podle něho jako zakladatele poznamenaný Mladý Boleslav, označen hrad starší jako Starý Boleslav; teprve o staletí později užíváno při jménech těchto hradů rodu ženského, nejspíše působením latiny.

¹⁾ PDČ I 121, 128, 135. Pastrnek 30, 157, 186, 205. WLL 111. Pouze jeden rukopis staroslovanský označuje Boleslava jako staršího, patrně omylem. — ²⁾ Vajs, Abecedarium palaeoslovenicum 262. — ³⁾ Vocel, Pravěk 259 obě jména klade na roveň řeckému Πολυκλής. — ⁴⁾ PDČ I 125. — ⁵⁾ t. Pastrnek 57. — ⁶⁾ PDČ I 155. — ⁷⁾ t. 206, WLL 94.

Hrad Starý Boleslav založen byl při ústí Jizery do Labe v močálovité nížině a potřeboval tedy pevných hradeb, aby odolal očekávaným útokům nepřátel. O stavbě těchto blatných hradů píše Ibrahim ibn Ja'qub: „A tak staví Slované většinu tvrzí svých, obracejí se se stavbami do lučin hojných na vodstvo a křoví (pokrytých rákosím) a vyměřují v nich místo buď kulaté anebo čtverhranné velikosti, podle libosti tvaru tvrze a rozlehlosti jejího nádvorí. A vykopají kolem tvrze příkop a vykopanou zemí

Obr. 5. Půdorys Staré Boleslavě. (Podlaha-Šittler, Soupis, Karlín 6.)

uzavřou a jest pak opevněna tvrz deskami dřevěnými na způsob cihlové stavby, až dosáhne zeď výše, jakou chceš, a uprostřed udělají bránu do ní libovolné šířky a vstupují do ní po mostě dřevěném.“ O stavbě hradu Staré Boleslavi nám vypravuje Kosmas¹⁾: „Boleslav umyslil si, že vystaví sobě hrad způsobem římským (to jest opatří jej hradbou zděnou na maltu). A hned přednější z lidu volal do jednoho i dovedl je k místu vedle řeky Labe a ukázav místo, projevil jim tajemství srdce

¹⁾ PDČ II 34.

svého. Zde, pravil, chci a poroučím, abyste mi vystavěli zeď hradskou dílem římským velmi vysokou do kola kolem. K tomu oni pravili: My, kteří jsme ústa lidu a vedeme v hodnostech vládu (v osadách), my odpovídáme tobě, že ani neumíme, ani nechceme učiniti, co nařizuješ, neb také otcové naši nic takového prvé nedělali. Hle, před očima tvýma stojíme a raději pod meč tvůj než pod nesnesitelné jeho otroctví šíje naše skláníme. Čiň, co chceš, neb neposlechneme, co nařizuješ. Tu se kníže rozlítíl v divokém hněvu a vyskočiv postavil se na zpu-
chřelém kmenu, který tam náhodou ležel v blátě, a vytasiv meč, pravil: Ó, lenivci a lenivých otců synové! Nejste-li polomužové nebo špatnější než slupka hruščí, skutky slova dokažte, a zda-li jest lehčeji meči nežli jhu otroctví šíje poddati, zkuste. Byla věc hodná podívání a pro drzost opovážlivého knížete ku podivu. Nebo kdyby měl tisíc pravic na jednom těle ozbrojených, netřáslo by se tolik takové množství lidí. Kteréžto když kníže viděl, že byli bledší než zimostřáz, popadl jednoho, který byl první mezi staršími za pačesy, seknuv, jak nejsilněji mohl, uťal mu hlavu jako slabé makovici, řka: Tak chci, tak učiním, buď místo rozumu vůle. Druzí, když to viděli, pozdě litující, padli ke kolenům knížete, prosíce se slzami za odpuštění. Již, pravili, promiň, kníže! naše viny. Již ve všem uposlechneme tvých rozkazů. Již dobrovolně učiníme, cokoliv budeš chtíti, nerač proti nám dále zuřiti. A hned podle vůle knížete postavili hrad se zdí tlustou a vysokou dílem římským, jak se spatřuje podnes, který podle jména zakladatele nazván jest Boleslav“.

Vypravování Kosmovo jest sice řečnický vyzdobeno, slova takovým způsobem sotva byla pronesena, ale v podstatě je zřejmo, že po zničení Pšova roku 872, dříve než postaven byl Mělník¹⁾, buduje se v kraji Pšovském hrad prací či robotou všech usedlých v celém okrsku hradském, neboť stavěti hrady bylo povinnou robotou zemskou. Starostové či náčelníci osad vzpírali se stavěti zeď, poněvadž dříve opevňoval se hrad jen dřívím, kterého bylo v blízkosti lesů nadbytek. Kámen bylo lámati ve vzdáleném lomu, přitesávati, dovážeti s velikou námahou,

¹⁾ Stejskal, Sv. Lidmila 20.

páliti vápno, a tak žádaná hradba Starého Boleslava, nebo jak ji nadále budeme označovati podle nynějšího zvyku, Staré Boleslavě, zdála se býti novotou velice obtížnou, ještě obtížnější než dosavadní způsob slovanský. Ostatně do této doby spadají již zděné hradby v městech německých, aby snáze byla obhájena před útoky maďarskými; není pochybnosti, že Boleslav se o tom dozvěděl a chtěl toho také použiti.

Stará Boleslav postavena byla jako blatný hrad na výspě, kterou tvořilo rameno Labe a Jizera, která tekla tehdá od Vesce k Houštce a mezi touto a Boleslaví se spojovala s Labem¹⁾. Hrad byl zabezpečen tedy přirozenou hranicí se tří stran a na straně severovýchodní a východní, kde souvisel s krajinou, byl chráněn hlubokými lesy a mohutnou zdí, která tvořila také na ostatních stranách z hradu pevnost na tehdejší poměry nedobytnou. Velké lesy poskytovaly dosti zvěře, řeka dávala hojných ryb a obilí se dováželo po lodích. Nejnověji²⁾ zjištěna byla pode zdí čís. pop. 114 a zahradou čís. 110 nejspodnější vrstva spočívající na písku, nad touto spáleniště dvoru hospodářského nebo hradu; nalézají se tu velké kusy pískovce a menší desky opuky, ohněm ožehnuté a propálené, budova měla tedy značnou podezdívku kamennou. Podobně také další vrstva obsahuje spálený písek, zbytky zuhelnatělých větví a kmenů, a opukových desek. Čtvrtá vrstva zdola má podlahu mlatovitou a pátá vrstva dláždění z cihel. Podle nálezů ve vrstvách těch nalezených klade Buchtela pátou vrstvu do století čtrnáctého nebo patnáctého, čtvrtou do dvanáctého, třetí do devátého nebo desátého. Buchtela soudí, že palác Boleslavův byl ve vrstvě čtvrté podle návozu a srovnání vrstvy třetí, mlatovité podlahy, která se nalézá z doby té i na jiných českých hradištích, palác byl patrně dřevěný na kamenné zdi, z níž se zachovala strana západní. Budovy tyto shořely podle střepů ve dvanáctém století. Knížecí palác Boleslavův stál tedy nejspíše naproti nynějšímu kostelu sv. Václava a kapli sv. Klimenta na straně jižní. Uprostřed hradiště postaven byl kostelíček sv. Kosmy a

¹⁾ Píč, Starožit. III 384. — ²⁾ Buchtela, Mitteil. d. Zentral-Komm. 1915, 50.

Damiána ¹⁾), patrně také ještě dřevěný ²⁾), neboť ve starém životopise ³⁾ čteme, že krev svatého Václava vystříkla na zem a na prkna (in tabulas), která Gumpold ⁴⁾ pokládá za stěnu kostelní (per tabulas ecclesiae), u níž byl svatý Václav ubit před dveřmi chrámovými. Kostel pak srouben byl z trámů dřevěných a pobit z venčí prkny a opatřen zvonkem. Domnívám se, že kostel byl obdélníkový, pozdější tvar rotund nemůže tu býti uváděn na důkaz tvarů kostelů dřevěných, nehledě ani k daleko obtížnější stavbě mnohohelníkové ze dřeva. Také vyobrazení v rukopise Wolfenbüttelském mne nepřesvědčuje o centrální stavbě, věžička pro zvonek byla nad branou či dveřmi do kostelíka vedoucími. Nelze míti za původní stavbu jižní zeď a absidu kaple knížecí ⁵⁾ či vrábské; snad by byl mohl stávat na místě krypty sv. Kosmě a Damiánu vystavěné, jak již Zap ⁶⁾ se domníval. Ovšem nynější krypta je stavěna v době pozdější, podobně jako kaple svatého Klimenta, ač tato jest starší než krypta. Zcela vyloučena jest zpráva Pešinova ⁷⁾, že Vratislav založil roku 915 v těchto místech kostel svatého Cyrila a Methoda, neboť zpráva jest velice pozdní, úcta těchto věrozvěstů počíná u nás teprve ve století čtrnáctém, před tím vůbec do-
svědčena není. Tím se nepopírá možnost, že na místě Staré Boleslavě nějaký dvorec stával v území Pšovanů, ale neležel v území kmene Čechů, jak dokazuje Prášek ⁸⁾). Celé hradiště bylo obeháno vysokou zdí a obsahovalo plochu, která dosud je zdí ohrazena. Byly zde dvě brány: na jihozápadě, kudy se dnes do Staré Boleslavě vstupuje, a pak brána dosud stávající, ovšem ne původní, mezi čís. pop. 3 a 104. Od této brány začínalo předhradí, které sáhalo až k místu nynějšího kostela Panny Marie a školy občanské a k silnici Jezdecké, kde patrně za valem se nalézal a zjištěn byl hřbitov.

¹⁾ PDČ I 131, 175, 216. Pastrnek 66. WLL 111. — ²⁾ Birnbaum, PAM 1921, 244. — ³⁾ PDČ I 187. — ⁴⁾ PDČ I 161. — ⁵⁾ Braniš, Dějiny středov. um. I 9. Lehner, Děj. umění I/1 54, I/2 214. Soupis um. 15, 11. Guth, Uměl. pokl. Čech II 24. — ⁶⁾ PAM 1857, 337. — ⁷⁾ Phosph. septicor. 127. — ⁸⁾ Brandýs nad Labem III 315 a PAM 21, 367.

Boleslav tehdy ¹⁾ „oddával se se soudruhy svými v mládí hříchům a prostopášností. Svatý Václav často mu dělal výčitky, což Boleslav v žluč nenávisti a rozbroje obracel, neboť domluvy jeho nikterak nemohl snášeti. Protož skrze některé přívržence žádal, aby týž král v držení mu postoupil hrad od starodávna Boleslav zvaný“. Podle této zprávy mnicha z Monte Cassina bylo by nám míti za to, že hrad tento založen byl od nějakého, jinak neznámého Boleslava, patrně z kmene Pšovanů. S tím by se srovnávala i zpráva Dalimilova ²⁾, že Češi svatého Václava „po otcu knězem zvolichu, Boleslava Boleslavem odděllichu“ — učinili knížetem a Boleslava podělili hradem Boleslav, — ač slova ta dají se vyložit i tak, že zakladatel hradu jest sám Boleslav.

Násilný způsob, kterým se Boleslav postaral, aby zlomil odpor starostů osad a prosadil stavbu kamenné hradby, ukazuje na povahu Boleslava, která byla zcela rozdílná od povahy jeho staršího bratra, knížete mírného a laskavého, důsledného ve své víře do nejmenších podrobností. Což divu, že se kolem Boleslava kupí a shromažďují všichni, kteří nejsou spokojeni se svatým knížetem. Vytykali mu, že nechce prováděti zákon, který velí při zločinech vydati rozsudek smrti ³⁾, „řkouce, že nechtějí takového krále, který jaksi zmalátněl a pro samé pomýšlení na smrt nad zachováváním zákona bdíti zapomíná“. Také to bylo příčinou nespokojenosti, že Vratislav strojíval hostinu bohatou v den svých narozenin a zval k ní přední velmože české, při čemž je obohacoval dary a důkazy své přízně jim podával. Byl to obyčej dosti rozšířený v Polsku ⁴⁾, tak činil Boleslav Chrabrý o některých ročních slavnostech na hradech, Arnulf Bavorský ⁵⁾, tak Břetislav roku 1092 o svých narozeninách po tři dny učinil hody ⁶⁾ a o 7 let později na hradě Žatci o vánocích ⁷⁾. Svatý Václav považoval takové hody „za nehodné, maje za užitečnější dávat chudým, než zbytečně se starati o pych bohatých“. Velmoži nejdříve se radili mezi sebou, pak pospíchali k Boleslavovi a jali se pokřikovati: „Král

¹⁾ PDČ I 173. — ²⁾ t. III 52. — ³⁾ t. I 174. — ⁴⁾ Tomek, Děj. města Prahy I² 46. Kalousek, Obrana² 55. — ⁵⁾ Naegle, KGB I/2 254. — ⁶⁾ PDČ II 136. — ⁷⁾ t. 143.

náš, jakousi duševní chorobou stížen, raději mnišský, než krále důstojný život vede, zanedbáváje nás a pohrdaje všemi námi vladykami, jakés sprosté lidi přibírá k stolu svému. Protož jednohlasně jsme ustanovili vyvoliti tebe za krále, o jehož hodnosti a podnikavosti víme, že nad hvězdy stkvějí se jasněji“ ¹⁾).

Z této zmínky o podnikavosti můžeme souditi, že i poslední výprava německá a zakončení její tím, že svatý Václav uznal znova svrchovanost německou, mnohým se nelíbila, neprohlédli důvody sv. Václava, který vyšším vzděláním i rozhledem vynikal nad své současníky, nepochopili, že záchranou národa českého v té době bylo spíše žiti s říší německou v míru, ano i v jakési odvislosti, která během doby se velice zmírňovala, než prudkým odporem vyvolati mocný útok Němců, kteří snadno mohli v tomto případě připravit našim předkům tutéž porobu, ano i zánik, jako nešťastným Polabanům slovanským od Ratenice v Bavorsku, od Sály a Labe až k hranicím polským. Tito neprozíraví „zlí ďablové“, jak je nazývá životopis staroslovanský ²⁾), nelibě nesli, že neměli účasti ve vládě a tím příležitosti obohatiti se a rozmnožiti svůj vliv ³⁾). Panovačnému, vášnivému a umíněnému Boleslavu líbilo se lichocení velmožů tím spíše, že sám již zatoužil po vládě nad celou zemí, zkusiv své vlohy na části údělné. „Nenávistí tudíž puzen, počal se sápati po dosažení moci královské a bratra usiloval nějakým způsobem odkliditi“ ⁴⁾). Rádcové zlí naléhali znova, „aby bez odkladu, libo-li, provedeny byly úmysly takové dříve než veškeré poklady otce tvého od něho budou pošetile vyházeny. Když bude zničen Václav, jehož jednáním starodávný rod váš se hanobí, uchopí se vaše výsost žezla královského, kteráž nejen způsobí ku zbraním, nýbrž, jak víme, bude přístupná veškeré moudrosti“. Boleslav ovšem namítá, že nelze zahubiti panovníka, když „on se zdržuje v hradě velice pevném a vládne celému království. My pak jsouce menší počtem, kterak se můžeme měřiti s tak velikou mocí?“ I poradili mu, aby pozval sv. Václava k sobě na

¹⁾ PDČ I 174. — ²⁾ t. 130, Pastrnek 64. — ³⁾ t. 155, 174, 185. — ⁴⁾ t. 173, 175.

hrad na „svátek svatých mučedníků Kosmy a Damiána“ Tak zasetá nesvornost mezi bratry.

Odtud můžeme snadno pochopiti, že svatý Václav právem odkládal svůj odchod do Říma ¹⁾, poněvadž „n-smyslná touha Boleslavova, dosíci vlády jakýmkoliv způsobem mnohotvárnými úskoky a úklady proti svatému Božímu překazila na čas tento úmysl“, aby národ v. dobru víry křesťanské dosud neutvrzený a na sebekázeň nezvyklý nebyl vydán mnohému nebezpečí, jakož také, aby dostavěl chrám svatého Víta nedávno začatý ²⁾. Oba dva důvody se nevyklučují a není v nich takového odporu, jaký se v nich shledává ³⁾. Přiblížil se den sv. Jimrama (22. září), který působením kněží bavorských byl svěcen dosti okázale ⁴⁾, z čehož ovšem není nutno tvrditi, že tento mučedník byl ctěn jako patron Čechů ⁵⁾. Toho dne Boleslav radil se s rádci a ihned odešel na hrad Pražský, podle životopisce Vavřince ⁶⁾ se přetvařoval, jako by se byl polepšil. Svatý Václav přijal jej s láskou bratrskou a řekl mu: „Druhdy jsem zřejmě skutkům tvým, nejmilejší bratře, se protivil pro tvou spásu, však uzřím-li tě důkladně polepšeného, cokoli se líbí srdci tvému, nejochotněji vyplním“. Boleslav odpověděl: „Malichernostem mladosti oddán, zdál jsem si druhdy napomínání tvých v pošetilosti své málo vážiti, než, když jsem nyní milostí Boha všemohoucího jasněji prohlédl pravdu, slibuji, že od dřívějších skutků se odvrátím. Král jen ráčiž vyslyšeti žádost služebníka svého a ráčiž vejíti pod střechu bratra svého, připadáť svátek sv. mučedníků Kosmy a Damiána, který co rok patřičně světívám, poněvadž tam nachází se chrám, počtě těchto svatých zasvěcený“ ⁷⁾. Životopisy staroslovanské udávají ⁸⁾, že kdekoliv bývalo posvěcení chrámů po hradech, Václav jezdíval po všech hradech a vešel také do hradu Boleslava ⁹⁾. Šlo tedy zároveň o výroční slavnost posvěcení kostela, která konala se slavnostně od veškerého lidu přifařeného jako svátek zasvěcený, a nikoliv o slavnost, kdy chrám skutečně byl posvěcen,

¹⁾ PDČ I 158. — ²⁾ t. 216, WLL 111. — ³⁾ Naegle, KGB I/2 181. — ⁴⁾ Stejskal, Sv. Lidmila 84. — ⁵⁾ Kalousek, Obrana² 139. — ⁶⁾ PDČ I 175. — ⁷⁾ t. 216, WLL 111. — ⁸⁾ ČKD 1910, 423. — ⁹⁾ Pastrnek 66.

což se stalo již dříve. Roku 929 připadl svátek svatých Kosmy a Damiána ¹⁾ na neděli.

Svatému Václavu „bylo dobře známo ²⁾, jaké úklady se strojí o jeho život, a přece se srdcem neohroženým, zulíbav všechny své příbuzné a přátele a rozloučiv se s nimi, vydal se na cestu, ozbrojen zbraněmi víry. Přišed do Staré Boleslavi, našel sobě všechno slavnostně připraveno a velikou sílu skrytě ozbrojených nepřátel. I vešel do kostela a po mši svaté ³⁾ poručil se Bohu a svatým Kosmě a Damiánu“. Potom „chtěl odjet domů do Prahy, ale Boleslav nedal jemu, prose plačtivým hlasem a řka: Proč chceš odejet, bratře? neboť nápoj zdravý mám! On pak neodřekl bratru, nejel domů. I vsed na koně, počal hráti a veseliti se s družinou svou na dvoře Boleslavově“. Šlo tehdy patrně o hru rytířskou, podobnou pozdějším turnajům. „Pročež myslíme, že pověděli jemu

¹⁾ Tito mučedníci divotvorci, kteří zdarma léčili nemocné, *ἀνάρρητοι*, bezsrebrenniki, byli umučeni v Aegei (Kilikie), slaveni však také v církvi východní 1. července, 17. října a 1. prosince. Podle nekrologia Basil. k 17. říjnu byly tři dvojice těchto světců: jedni umučeni v Asii ve Fireman 1. prosince, druzí v Římě 1. července a 17. října bratři arabští v Kilikii sťati za Diokleciána od Lysia. Stilting T. J. dokázal však, že toto zveličování jest pozdější a že jde o tytéž bratry arabské, kteří byli také v Římě ctěni ve svém chrámu, upraveném z pohanského chrámu města Říma, před nímž stála rotunda Romula, syna Maxentiova (AASS IX/7 400). Nilles, Kalendarium I 198. J. Votka, Památky Starobolesl. 37 udává tři domněnky o vzniku této úcty od svatých věrozvěstů slovanských, kterou buď přinesli z východu, nebo že svatý Method přinesl ostatky těchto světců z Říma, nebo že svatý Václav sám si vyprosil ostatky jejich v Římě. Úcta tato nezdá se však býti původu východního, spíše zavedena byla kněžími západními, kteří sem přinesli asi i ostatky jejich. Zda kostelík svatého Kosmy a Damiána na dvoře kláštera Emauzského pochází z doby svatého Václava, kam jej pověst klade, není možno rozhodnouti, třeba že Beckovský, Poselkyně I 150 má o tom dlouhé líčení na základě kroniky Hájkovy k roku 928. — ²⁾ PDČ I 215, WLL 111. — ³⁾ Pastrnek 66; hlaholské texty mluví tu o mši, ruské texty o liturgii.

na dvoře a řekli: „Chce tě zabít Boleslav“. I neuvěřil tomu, (nýbrž) na Boha vložil.“

Po skončené hře slavnostní „vkročil vesele do domu, kde se měla konati hostina¹⁾. Když srdce přisedících již nešlechtníkův dávno jedem vraždy naplněné, pokrmy a nápoji se rozhřívala, zakrytou po nějaký čas ránu otvírati počali. Majíce totiž dýky pod šatem a za zády je skrývajíce neustále na vraždu pomýšleli; i vstali třikrát a třikrát opět usedli, neboť Bůh, všeho ředitel, nedal jim toho vykonati, snad že chtěl posvětit zítřejší den, na který ne-
připadal žádný svátek. Svatý Václav vida je vztekle si počínati, zůstal neohrožen i pospíšil co nejdříve vstáti od stolu. Když byl z večeřadla poodešel, přistoupil k němu jeden z jeho přátel a řekl: „Ejhle, chystám pro tebe potají koně, vsedni naň a hleď co nejdříve dostati se odtud, pane můj, neboť hrozí ti smrt“.

„Neposlechnuv jeho nikterak, navrátil se opět svatý Václav do večeřadla a uchopiv číši pozdvihl ji přede všemi a povýšeným hlasem zvolal: „Ve jménu svatého archanděla Michala vypijme tuto číši snažně prosíce, aby duše naše uvéstí ráčil k pokoji a radosti věčné“. Když jemu někteří věrní odpověděli Amen, vypil nápoj a polibiv všecky, do hostinské síně odešel a odevzdav údy své odpočinku a dlouho se nábožně modliv a žalmy zpívav konečně znaven usnul.“

Přípitky při hostinách jsou zcela přirozeny, a proto není divu, že se nalézají v dobách dřívějších i u pohanů, kteří ulévají část nápoje na zemi k úctě bůžků, což nazývali libatio, křesťané následující napomenutí sv. Pavla²⁾: „bud že tedy jíte nebo pijete neb cokoliv jiného činíte, všecko ke slávě Boží činite“, vzpomínali při těchto přípitcích Krista nebo světců: Panny Marie, Michala, Jana, apoštola (dosud se svěťí víno na jeho svátek), Martina, Gertrudy a jiných. Není to tedy převzetím³⁾ zvyků pohanských, nýbrž přípitkům dostalo se významu ryze křesťanského, světci také nejsou náhradou za bůžky pohanské, neboť úcta svatých má původ výhradně křesťanský. Úcta

1) PDČ I 216, WLL 112. — 2) 1. Kor. 10, 31. — 3) J. Soukup, Přípitek svat. Michalu ve Věstníku král. spol. nauk 1903, 6.

svatého Michala jest v Čechách dosvědčena tím, že Drahomíř dala k jeho počtě postavit kostel nad hrobem svaté Lidmily na Tetíně¹⁾, a že svatý Václav vzpomínal při zakončení hostiny v Staré Boleslavi na sv. Michala, poněvadž pozítří připadal jeho svátek podle kalendáře římského, ve východní církvi se slavil až 8. listopadu²⁾. Svatý Michal nazývá se v hodinkách kněžských představeným ráje, jemuž odevzdal Bůh duše svatých, aby je uvedl do ráje blaženosti, a knížetem, který má přijmouti duše umírajících, proto ve mši svaté za mrtvé se praví: „Praporečník (vojska nebeského) svatý Michal nechť představí duši zemřelého ve svatém světle“. Vhodně tedy připomínají životopisy³⁾ tento přípitek v předvečer smrti dědice Českého, předpokládajíce, jak již bylo uvedeno, že svatý Václav věděl, co ho očekává, a tudíž poroučel duši svou svatému Michalu, aby ráčil býti duší našich ochotným příjemcem a laskavým vůdcem do rajske blaženosti. Zároveň byla slova tato posledním napomenutím spiklenců, aby ustali od úkladů, kterými přestupovali zákon Boží a vydávali duše své záhubě věčné.

Na obraze rukopisu Wolfenbüttelského (tab. 2.)⁴⁾ vidíme znázorněnu tuto příhodu velice jasně. Svatý Václav stojí, oděn v slavnostní sukni nádherně zdobenou, podobně jako Boleslav, naproti němu sedící za stolem, pokrytým pokrývkou, jejíž zdobené okraje hluboko spadají po stranách stolu. Muž vedle Boleslava má ozdobu pouze u krku a u rukávu, ostatní tři nemají ozdoby žádné. Za sv. Václavem vznáší se žehnající anděl Michal s křížem v levici, a sv. Václav, maje ruku levou na pravé rameno položenou, pravicí drží nízkou, ale širokou číši tvaru, jaký se zachoval dosti dlouho. Nelze rozeznati, zda číše tato jest ze dřeva nebo z pálené hlíny.

¹⁾ Stejskal, Svatá Lidmila 86. ²⁾ Nilles, Kalendarium I 319. — ³⁾ PDČ I 159, 186, 217, WLL 112. — ⁴⁾ Matějček, PAM 26 (1914), 138, tab. XV.

VI. Smrt svatého Václava.

„V touže noc sešli se nepřátelé v Hněvysově dvoře i pozvali k sobě Boleslava a složili mu nepřátelskou radu. Jakož i k Pilátu sešli se (židé) na Krista (zle) myslíce, takéž i oni zlí psi, těmto se podobajíce, radili se, jakby zabili pána svého. Řekli pak: Půjde na jitřní, tehda ulovíme jej. Když pak bylo ráno, zazvonili na jitřní. Václav pak uslyšev zvon, pravil: „Sláva Tobě, Pane, že dal jsi mě dočkati se tohoto jitra“. A v tu chvíli vzav sandály své obul se a líce si umyl a šel na jitřní“ ¹⁾.

„Ještě na noc bratr svatého mučedníka, nejša více bratr, nýbrž ohavný bratrovrah, byl přikázal kněžím chrámu svatých Kosmy a Damiána, aby, až (Václav) přijde, nikterak mu nedopustili vejíti do chrámu. Báł se totiž, aby snad od věrných svých zbrojnošů nebo komorníků, kteří ráno na lůžku si hověli, neb od příchozího lidu vysvobozen nebyl, zároveň pak chtěl, aby se nezdálo, že prolitím krve a spáchaným zločinem chrám zneuctil a poskvrnil. Když toto píše, ejhle! napadá mi nešlechtný sbor židů, kteří ostýchali se poskvrniti vstoupením do soudního dvora Pilátova, ale usmrtiti Pána se neostýchali. Tak i onen neblahý kat vlastního bratra krví stěny chrámu poskvrniti se bojí a přece vztahuje ruce své k bratrovraždě. Svým vlastním slovem, ukrutníku nade všechny nepřátele, sebe soudíš a probodáš, boje se poskvrniti místo posvátné krví, kterou sám proléváš . . .“

„Vstal tedy svatý Václav, brzy budoucí oběť Kristova, chtěje vedle posvátného zvyku svého pospíšiti do chrámu, aby mohl déle setrvati potají na modlitbách, než lid se sejde, i žádaje jako dobrý pastýř se stádem svým společně chvalozpěvy ranní vyslechnouti nebo přezpívatí, brzy upadl v úkladné léčky. Neboť kněz chrámu onoho, jeden z těch, z nichž pocházela nepravost od Babylona, jakmile spatřil muže Božího přicházeti, podle rozkazů zločinců dveře chrámové zavřel. I vzchopili se též připravení úkladníci, totiž bratr a veškeré ozbrojené jeho mužstvo“ ²⁾. Palác knížecí měl patrně ohradu a tvořil ja-

¹⁾ Pastrnek 66, ČKD 1910, 423, PDČ I 131. — ²⁾ PDČ I 218, WLL 113.

kýsi celek, oddělený od ostatního hradiště, kde se nalézal kostelík. Tak si vysvětluji zmínku životopisu staroslovanského, že Boleslav dostihl bratra do kostela chvátajícího „ve vratech“¹⁾, hlaholské rukopisy mají „ve vratech chrámových“²⁾. Dveře chrámu však byly zavřeny a nějakých předsíní u kostelů v krajinách našich nebylo. Boleslav byl skryt někde na dvoře a vida svatého Václava, spěchal za ním. I shlédna bratra sv. Václav „děkuje mu, krk jeho rukama objal, políbil jej, pozdravil a řekl: ‚Zdráv budiž povždy, bratře můj, a oplývej statky života tohoto a budoucího, přijmiž tě Kristus k hostině své věčné, žes mne a družinu mou včera tak hojně pohostil!‘ Na to odpověděl onen zpupně a se zamračenýma očima obnaživ meč pod pláštěm ukryvaný: ‚Včera podle možnosti, nyní ale bratr bratru poslouží takto‘. A máchnuv mečem do hlavy ho udeřil, než, poněvadž síla Páně byla při něm, sotva krev mu vytryskla. Neboť tak veliká hrůza nešťastníka pojala z velikosti jeho počínání, že i druhou ranou ničeho nemohl vyřídit, co by o statečnosti jeho svědčilo. I zachytiti hledě obnažený meč rukou vlastní, sv. Václav řekl: ‚Jak velmi neobratně si počínáš, chtěje mne raniti‘. Ale když viděl, že úmyslu svého nikterak se nespouští, konečně jeho sama (Boleslava, jak někteří vypravují) popadl a k nohám svým porazil, řka: ‚Aj, vidíš, člověče, vlastním svodem zahubený, kterak mohu tebe vlastní rukou potříti jako nejmenší zvířátko. Než, daleko budiž, aby se kdy pravice služebníka Božího poskrvnila krví bratrovou‘. I navrátil bratru meč, který mu byl vyrval, a krvácej z toho na ruce, do kostela pospíchal“³⁾. Jakýsi Tuža, jeden ze spiklenců, totiž přiskočiv, udeřil Václava do ruky, a proto Václav pustil bratra a běžel ke chrámu⁴⁾. „Boleslav se dal do hrozného křiku a pronásledoval jej, volaje: ‚Přátelé, přátelé, kde jste? Špatně pomáháte pánu svému, špatně pomáháte v takové úzkosti postavenému‘. Tu vyřítíl se celý zástup nešlechtníků ze skrýší s meči a oštěpy mnohými a Česta a Tyra zabili Václava v chrámových vratech. Hněvysa pak přiskočiv, probodl mu žebro mečem. I vypustil ducha svého, řka: ‚V ruce

¹⁾ Pastrnek 69. — ²⁾ ČKD 1910, 423. — ³⁾ PDČ I 218, WLL 114. — ⁴⁾ Pastrnek 72, ČKD 1910, 423, PDČ I 132.

tvé, ó Pane, odevzdávám duši svou!‘ Tak zabit byl přede dveřmi chrámu a duše svatá na onom bojišti vysvobozená ze žaláře života tohoto, mučednictvím ověčená, vítězně se odebrala k Hospodinu dne 28. září léta Páně 929. Ano nebe se radovalo a země kvílela“ ¹⁾).

„Václava pak opustili rozsekavše a nepochovali ho. Kněz Krastěj vzav položil jej před chrámem a pokryl tenkou plachtou. Uslyševši pak máti (Drahomiř) o zabití syna svého a přispěchavši hledala ho; uzřevši jej, padla na srdce jeho a plačíc, sbírala údy těla syna svého. Sebravši pak, nesměla ho vézt do domu svého, nýbrž v kněžské jizbě umyvše a oblékše jej, položili jej uprostřed chrámu ²⁾. Obávavši pak se máti jeho smrti, uprchla do Chorvát, bojíc se, aby ji nezabili. Boleslav pak poslav (lidi), nezastihl jí tu. Zavolavše pak kteréhos kněze jménem Pavla, aby se pomodlil nad tělem Václavovým, pohřbili čestně tělo Václavovo, dobrého a spravedlivého ctitele Božího a milovníka Kristova ³⁾. Zabit pak byl kníže Václav léta (od stvoření světa) 6437, indikce 2, kruhu 3, dne 28. měsíce září ⁴⁾. Krev blahoslaveného mučedníka, od bezbožných bezbožně prolitá, která po zemi a po stěnách se rozstříkla, smývaná vodou a utírána byla, než druhého dne, kteří předešlého dne ji byli smývali, přišedše k témuž místu, shledali stěny a zemi, jako by nikdy voda na ně nebyla přišla, krví zbrocené. I dali se znovu do utírání. Také po třetí to učinili, ale vidouce marnost svého namáhání, odešli“ ⁵⁾. Staroslovanský životopis ⁶⁾ dokládá, že „v třetí večer, an všichni viděli, chrám vzešel nad ním“. Tuto nejasnou větu vykládal Hanka ⁷⁾, Kolář ⁸⁾ a Vondrák ⁹⁾: „krev v chrámě vzešla nad ním“; Miklosich Fr. ¹⁰⁾ však překládá: „a kostel se pohyboval nad ním“, to jest domnělý zázrak postupu chrámu nad tělem svatého Václava (Wattenbach ¹¹⁾): „die Kirche wandelte über ihn“).

¹⁾ PDČ I 219, WLL 115. — ²⁾ Pastrnek 72, ČKD 1910, 423, PDČ I 132. — ³⁾ ČKD 1910, 424. — ⁴⁾ Pastrnek 83, PDČ I 133. — ⁵⁾ PDČ I 219, WLL 115. — ⁶⁾ Pastrnek 80. — ⁷⁾ ČČM 1830, 453. — ⁸⁾ PDČ I 133. — ⁹⁾ Zur Würdigung 20. — ¹⁰⁾ Slavische Bibliothek 276. — ¹¹⁾ Die slavisch. Liturg. in B. 219.

Vrahové po hrozném zločinu svém zabili v hradě ve Staré Boleslavi „nějakého Mstinu, jiní však mužové utekli rychle. Ty pak pobili, druzí však rozběhli se po zemích, mládence Václavovy pak pobili, Boží sluhy oloupili a vyhnali je z hradu. Ženy jejich (stoupenců svat. Václava) provdali za jiné muže. A všechnu zlou žádost vykonali: zabili knížete svého“ ¹⁾. „Tyra pak řekl: ‚Jděme na paní, ať najednou přemůžeš bratra svého a matku svou‘. Boleslav pak řekl: ‚Nikam se nám nepoděje, ale jinými ji dosáhneme‘“ ²⁾. „Vrahové totiž zběsile do hradu Pražského se přihnali a všechny přátele jeho rozličně a ukrutně povraždili, děti pak jejich živé v hlubině řeky Vltavy utopili. V brzku však stihl je trest Boží za tyto činy, neboť část jich zmítána zlými duchy v pustinách utíkajíc, bídne a zasloužené smrti došla a více se neobjevila. Druzí hubení a bídni zůstali až do smrti, jiní ale z nich štěkající jako psi a skřípající zuby zemřeli. Zbyli-li však někteří, ti chleba svého dobývají rukama vlastníma“ ³⁾. Pozdější životopis „Oriente iam sole“ má zprávu, že Boleslav I. za trest byl nucen podrobiti se Ottovi I. a zemřel malomocenstvím ⁴⁾.

Den smrti svatého Václava v pondělí ráno 28. září jest udán téměř ve všech rukopisech, takže o něm není nejmenší pochybnosti. Rok 929 udán byl zprvu v rukopise životopisu svatého Václava, který se chová v kapitolském archivu (G 5 fol. 32, sl. 4); jest tu zřejmě pozdější oprava, která povstala vepsáním desítky (X) do čísla DCCCCXXVIII mezi XX a V. Rok 929 má rukopis univerzitní knihovny Pražské 12 B 2; Děčinský a univerzitní 8 A 28 mají rok 928, ač také v posledním jest zřejmě oprava. Rok 929 má: Kosmas ⁵⁾, letopis pražský ⁶⁾, letopisy české ⁷⁾, Hradištsko-Opatovické ⁸⁾, Marignola ⁹⁾, Pulkava ¹⁰⁾, breviář v Kremnici na Slovensku ¹¹⁾, a tak obecně udávají rok 929: Martin Kuthen (1539), Václav Hájek (1541), Prokop Lupáč (1584), Daniel Adam z Veleslavína (1578) a jiní. Dalimil ¹²⁾ však udává rok 928, podobně i Neplach ¹³⁾. Jiní, jako Pešina a Pučálka, podle chybně opraveného

¹⁾ Pastrnek 73, PDČ I 132. — ²⁾ ib. 76. — ³⁾ PDČ I 220, WLL 115. — ⁴⁾ WLL 60. — ⁵⁾ PDČ II 29. — ⁶⁾ t. 376. — ⁷⁾ t. 380. — ⁸⁾ t. 387. — ⁹⁾ t. III 531. — ¹⁰⁾ t. V 20. — ¹¹⁾ Slovenské letopisy I 126. — ¹²⁾ PDČ III 61. — ¹³⁾ t. 462.

čísla v rukopise kapitolním udávali rok 939, Berghauer již 936, Baronius 938; Dluhoš, Stránský a Balbín také přijímali týž rok 938¹⁾. P. Suyskens ve sbírce *Acta Sanctorum* se rozhodl pro rok 936 podle nevročené zmínky Widukindovy²⁾; Dobner, Pelcl, Dobrovský, Šafařík i Palacký s počátku se přidrželi tohoto roku. P. Athanasius (1767) se rozhodl pro rok 935, ač není dosvědčen v žádném rukopise; rok tento přijal Pubička a Palacký v dějinách (1848, 237), a autorita tohoto způsobila, že i spisy nedávno tištěné mívají tento rok, ovšem nesprávně. Životopis staroslovanský, jak výše uvedeno, udává přesně rok 6337, druhá indikce, kruh 3., 28. měsíce září, v pondělí, poněvadž svátek svatých Kosmy a Damiána (27. září) byl tehdy v neděli. Rok jest udán podle počtu cařihradského od stvoření světa, kde první rok po Kristu se označuje jako 5508, tedy odečtením zbývá rok 829 po Kristu, při čemž jest zřejmo chyba o 100 let. Chyba tato ovšem nerozhoduje, poněvadž o století není pochybnosti a jde jen o desítky a jednotky. Jest ovšem pravda, že na východě počínali rok 1. zářím roku předcházejícího, ale rok 928 jest nemožný, poněvadž tehdy byla písmena nedělní FE a svátek svatých Kosmy a Damiána byl v sobotu. Spisovatel životopisu tedy počítal podle zvyku západního³⁾ rok od 1. ledna, kdy bylo písmeno nedělní D. Indikce římská čili činžovní číslo udává kolikátým jest rok v řadě 15 let, kdy se konal odhad majetku jako základ daní nově upravených, a rok 929 skutečně má indikci 2., totiž $(929 + 3) : 15 = 62 + 2$. Kruh sluneční jsou patrně t. zv. konkurrenty čili epakty sluneční, které se počítají podle toho: je-li 24. března v neděli, jest konkurenta 1., padne-li neděle na 26. března, jest konkurenta 3., což bylo při nedělním písmenu D roku 929. Tím jest úplně prokázán jedině pravý udaj Kosmův a j. Jest zásluhou univ. prof. dra Josefa Pekaře⁴⁾, že novější historikové se vrátili k roku 929, i prof. dr. August Naegle⁵⁾ to uznal, ač nedávno před tím⁶⁾ držel se roku 935, a podobně i Bretholz⁷⁾ a P. Bihlmeyer⁸⁾.

¹⁾ ČKD 1923, 1. — ²⁾ MG III 438. — ³⁾ WLL 258. —

⁴⁾ ČČH 1902, 385. Nejstarší kron. česká 1903, 115. — ⁵⁾ KGB I/2 283. — ⁶⁾ Deutsche Arbeit IV 211. — ⁷⁾ Neues Archiv 34, 667, GBU 80, 101. — ⁸⁾ Kirchh. Hand-Lexik. II 2691.

Bolestně překvapuje nás zpráva¹⁾, že kněz chrámu sv. Kosmy a Damiána zavřel dvěře kostelní, aby svatý Václav nemohl se uchýliti dovnitř a tak získati ochrany či asyly před pronásledovateli. Najisto můžeme míti za to, že kněží tohoto chrámu byli oddáni Boleslavovi a nad to ze strachu vyplnili rozkaz spiklenců, v němž snad nebylo obsaženo, že jde o vraždu knížete Českého, a konečně i tato možnost není zcela vyloučena, a životopisec výslovně kněze toho označuje jako podobného těm starcům, o nichž praví Daniel²⁾, že od nich vyšla nepravost z Babylonu; místo aby byli vůdci, stali se svůdci lidu. Právem asi nesmíme hledati mezi nimi kněze směru přísného, kteří by bezohledně a bez přijímání osob hleděli k tomu, aby víra Kristova byla plněna ode všech věřících, jak od pánů tak od lidí stavu nižšího. I svatý Vojtěch o 50 let později stěžuje si do kněží špatných³⁾.

Rukopis Wolfenbüttelský (tab. příl. 3.) má při tomto odstavci o smrti sv. Václava obrázek s dvěma výjevy, kde sv. Václav v krznu porazil Boleslava na zem a pravíci ho drží za vlasy, levicí pak pravici útočníka s mečem. Druhý výjev na pravo představuje sv. Václava u dveří kostelních, které kněz snaží se zavřiti. Drastické toto znázornění neodpovídá věrně uvedeným pramenům, podobně také nové udeření Boleslavem, které sice je dosvědčeno Gumpoldem⁴⁾, ale odporuje i nejstaršímu životopisu⁵⁾, který dává padnouti svatému Václavu pod ranami pomocníků Boleslavových, jak souhlasně životopisy slovanské svědčí.

Přítomnost Drahomiřina ve Staré Boleslavi jest plně dosvědčena, ať již tam stále pobývala nebo častěji tam přicházela, poněvadž v životopise se mluví o jejím domu⁶⁾. Tím spíše bychom si vysvětlili její přítomnost, když uvážíme zprávu Kosmovu⁷⁾: „Za těch pak hodů bratrovraždou zohavených, narozeno jest dítě výtečné z manželky Boleslava výborné, kterému od příhody té dáno jest jméno Strachkvas, kteréžto jméno znamená strašlivé hody“. O tomto narození dítěte před bratrovraždou ve Staré

¹⁾ PDČ I 218, WLL 114. — ²⁾ Dan. 13, 5. — ³⁾ PDČ I 244, 275. — ⁴⁾ t. 160. — ⁵⁾ t. 187. — ⁶⁾ Pastrnek 77, PDČ I 133, ČKD 1910, 424. — ⁷⁾ PDČ II 29.

Boleslavi nemáme žádné zmínky v životopisech starších, ale toto opomenutí nebo mlčení není ještě popřením zprávy Kosmovy, poněvadž známe způsob životopisců těch, kterak vynechávají zprávy, pro nás důležité i zajímavé, jediné z té příčiny, že se dobře nehodí k líčení svatosti a dokonalosti svatého Václava, a proto je pomíjejí. Narození dítěte také nesouvisí přímo se zločinem Boleslavovým, ač bychom při této okolnosti měli za to, že Boleslav mohl býti naladěn poněkud snášelivěji. Významnou úlohu přisuzuje Kosmas ¹⁾ právě tomuto Strachkvasovi při druhém odchodu svatého Vojtěcha do Říma, řka, že byl od něho žádán, aby převzal úřad biskupský v Praze, poněvadž „znám byl co bratr knížete a pocházel z pánů této země, jehož lid raději chtěl, aby panoval, a raději chtěl poslouchati“ než svatého Vojtěcha, a dále, že tento Strachkvas zemřel na počátku obřadů konsekrčních. To, myslím, ukazuje, že ústní podání pražské jest dosti opodstatněno a že není třeba Strachkvasa považovati snad za pozdější výplod předstivosti nebo fantasie. Jména manželky Boleslavovy neznáme, ač později z libovolného dohadu jest označováno (Břena). Drahomíř ve Staré Boleslavi pobývajícím dočkala se tak hrozné události. Drahomíř „ještě mnoho protivenství a nesnází zkusila, také zavraždění syna svého skrze syna mladšího“ ²⁾. Nelze viniti ji ze spoluviny na bratrovraždě, to dokazuje její upřímná bolest nad mrtvolou svatého Václava a pak i úklady, které byly strojeny jejímu životu, takže raději prchla do krajiny, která nepodléhala moci Boleslavově. Má se za to, že v Chorvatech byla provdána dcera její Přibyslava, s níž se setkáme zakrátko. Jméno Drahomíře se pak nevyskytuje ve starších pramenech, snad brzo zemřela bolem nad tím, čím se sama provinila, i který jí připravil Boleslav svou bratrovraždou. Teprve později objevuje se pověst, že věděla o úmyslu Boleslavově ³⁾, a že, „přemrzká a ohavná Drahomíř, máti svatého Václava, na svou vlastní krev, na svého syna královice (zane)vřela jest a jeho nevinné krveprolití způsobila jest, to věz syna svého prvorozeného svatého Václava k umučení připravila. A tak od země jest pohlcena na pravé silnici před Pražským hradem stranu západu slu-

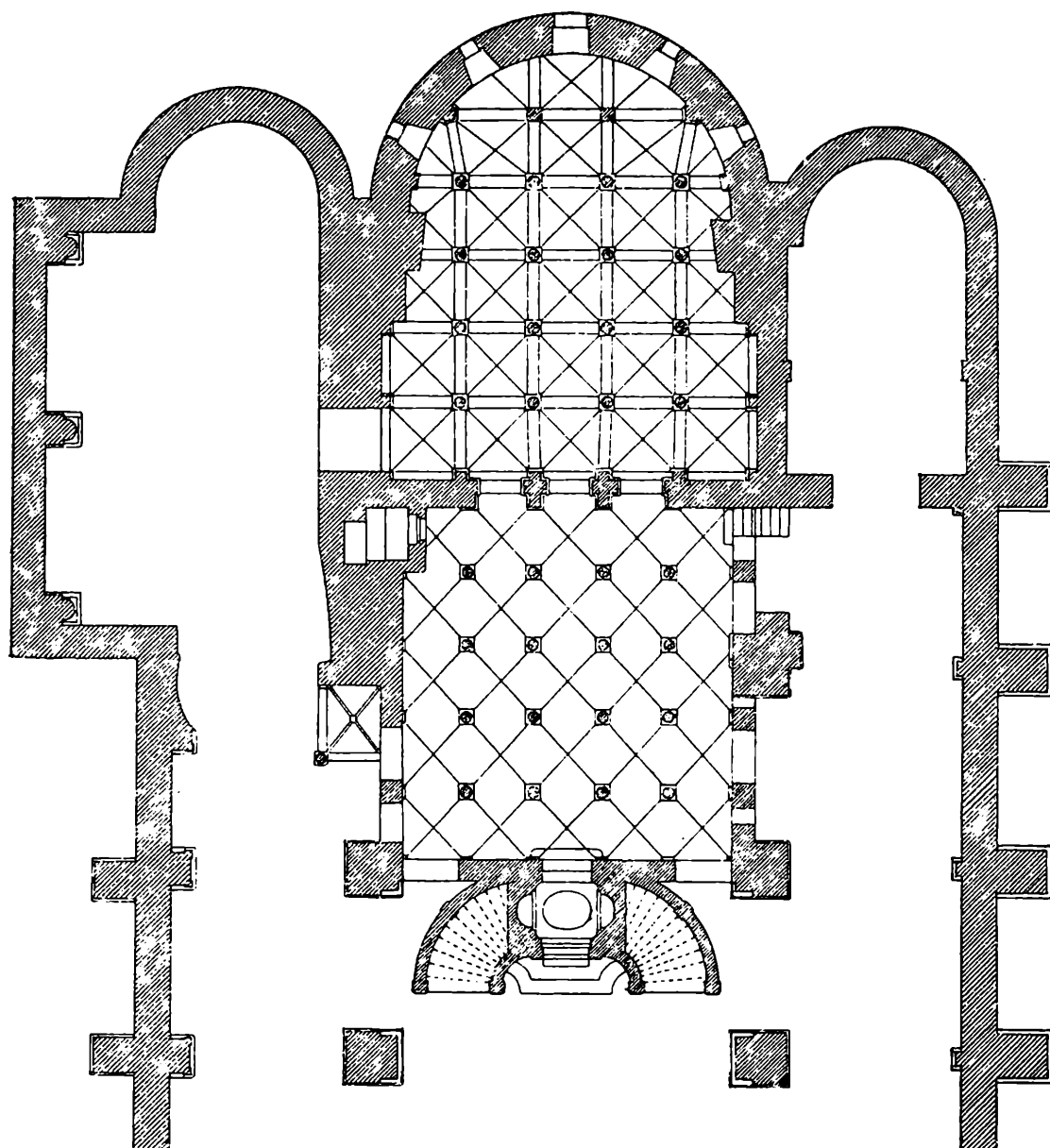
¹⁾ PDČ II 42. — ²⁾ PDČ I 211, WLL 104. — ³⁾ WLL 416.

nečného, jakož i na dnešní den znamení a skuliny znamenány mohou býti té jisté věci!“ Tak životopis svatého Václava od Karla IV. v kronice Pulkavově ¹⁾. Hájek přidal některé podrobnosti ²⁾, zpráva byla důvěřivě přijímána ³⁾ a na místě udávaném před Loretou na Hradčanech postaven byl sloup na paměť tohoto trestu; sloup odstraněn byl ⁴⁾ r. 1788. Kalousek ⁵⁾ sděluje, že z účtů obce Hradčanské z roku 1617 jde na jevo, že jáma tam bývala prohlubována úmyslně. Avšak kříž před kostelem Panny Marie u kapucínů dosud stojící, nemá žádného vztahu k této pověsti, poněvadž před každým klášterem kapucínským stojí kříž podobný, a může býti o něm vyprávěno něco takového jen od těch, kteří neznají věci podrobněji.

Zdá se, že Přibyslava, zvěděvši o umučení svatého Václava, spěchala do Staré Boleslavi. „Zpomenutá ctihodná paní, sestra sv. Václava, jménem Přibyslava, od mladosti vyučena byla službě Krista Pána, jemuž sloužila vedle učení evangelia bez reptání. Neboť když ji byl Pán jha manželského zbavil, zcela oddala se službě Boží vřelou duší, žádajíc oděna býti oděvem posvátným, ve dne v noci trávíc na modlitbách neustále se postila a bděla. Této zjevil se svatý Václav a řekl: „Ucho mně vrazi usekli a od onoho času leží mezi stromem, který stojí těsně u chrámu, a zdí chrámovou“. Po zjevení tomto ctihodná paní ze spánku se probírala a, přišedši na místo u kostela, poklad posvátného ucha tam našla. I zdvihnuvši je s úctou a radostí velikou děkovala všemohoucímu Bohu, šla ku hrobce bratra svého a mučedníka s některými sobě věrnými, s největší úctou ji otevřela, ucho tam vložila a bedlivě ji opět uzavřela. Toto po přenesení ctihodného těla jeho shledáno bylo tak neporušené a s ostatním masem srostlé, jako by se ho nikdy byl meč nedotekl“ ⁶⁾. Životopisec Vavřinec ⁷⁾ vypravuje: „Toho času jisté nábožné stařeně týž svatý mučedník se zjeviv oznámil, že usečený od vrahů článek jeho ruky na jistém místě leží,

¹⁾ PDČ V 20, 225. — ²⁾ k roku 924. — ³⁾ Pešina, Phosphorus 151. Balbín, Historia de ducibus 59. Suyskens, AASS IX/5 363. — ⁴⁾ Dobrovský, Krit. Versuche II 61. — ⁵⁾ Obrana² 48. — ⁶⁾ PDČ I 222, WLL 118. — ⁷⁾ PDČ I 178.

a poručil, aby jeho vyhledala a k patřičnému údu přiložila. Což když se stalo, řízením Božím tak přirostl k svému místu, jak by nikdy usečen nebýval“. Můžeme mít za to, že vypravování toto je totožné s předešlým, ovšem stala se záměna ucha za článek ruky, tedy asi část prstu, která byla useknuta mečem.

Obr. 6. Půdorys krypty svatého Václava ve Staré Boleslavi.

Tělo sv. Václava pohřbeno bylo ve Staré Boleslavi. Roku 1657 byl postaven nynější nevzhledný náhrobek z červeného mramoru v podobě obdélníkové, který označuje místo, kde podle ústního podání odpočívalo tělo sv. mučedníka. Nalézá se ve staré kryptě kostela svatého

Václava, která byla postavena v nynější podobě patrně za knížete Břetislava I. asi roku 1050. Domnívám se, že není důvodu, proč bychom pochybovali o totožnosti místa, kterého si věřící Čechové velice vážili hned od prvních dnů po jeho mučednické smrti. Staroslovanský životopis dí, že mrtvé tělo položili uprostřed chrámu¹⁾, „Boleslav pak přišed, dal ho pochovati knězem Pavlem“. Podle svědectví Kristiánova, které zakrátko uvedeme, pohřbeno bylo tělo svatého Václava v chrámě. Zdá se, že mrtvé tělo mučedníkovy bylo asi pohřbeno blízko chrámu, jak praví výslovně²⁾ Gumpold: „po vykonaném obřadu pohřebním od kněží, vedle kostela pochovali“. Kostel ten však zanedlouho byl rozšířen, takže nad ním vzešel chrám, jak dí nejasná zpráva životopisu staroslovanského, která tímto způsobem by se dala poměrně nejlépe rozluštit. Boleslav zajisté v krátké době po zločinu uvažoval o svém skutku klidněji, když první okamžiky zaslepené vášně pominuly, a působením milosti Boží postaral se, aby tělo bratrovo nalézalo se na místě čestném v kostele, čehož při dřevěné stavbě snadno bylo docíleno. Vzhledem k tomu, že chrám původní sv. Kosmy a Damiána byl za Břetislava přestavěn v románský chrám či kryptu, mohli bychom míti za to, že nynější krypta s náhrobkem svatého Václava prostírá se jen z části na ploše původního kostela, aby i hrob svatého Václava, třeba prázdný, byl pojat v jeden stavební celek. Tak by i dosud uctívané místo mučednictví svatého Václava bylo zachováno přesně na místě původním s tím ovšem rozdílem, že vchod do chrámu původního vedl od západu, tedy směrem zdi levé krypty Břetislavovy, kdežto nynější vchod vede od severu z kaple knížecí čili Vrábské do téže krypty. Románská kaple tato z lomového zdiva jest jistě z doby pozdější³⁾.

¹⁾ Pastrnek 78, PDČ I 133, ČKD 1910, 424. — ²⁾ PDČ I 161. — ³⁾ Soupis památek uměl. 15, Karlínsko 11 ji považuje za původní kostelík svatých Kosmy a Damiána.

VII. Přenesení těla sv. Václava do Prahy.

„Tělo svat. mučedníka Václava odpočívalo v chrámě sv. Kosmy a Damiána pochováno tři leta, potom ale zjeveno jest některým služebníkům Božím, aby téhož sluhu Božího z místa, kde byl pochován, přenesli do chrámu svatého Víta mučedníka, který v hlavním hradě Pražském vnuknutím Božím od základů byl vystavěl a okrasami chrámovými znamenitě ozdobil. Ve chrámu tomto, když ho stavěli, procházeje se vyslovil prý verš žalmisty: ‚Tento jest odpočinek můj na věky věkův‘ (113, 14). I oznámeno to bratrovrahu onomu, který jsa oděn pláštěm křesťanství a nemoha se protiviti velikým skutkům Božím, ač pozdě, počal se diviti“ ¹⁾. „Nezůstavil Bůh vyvolených svých v potupu nevěrným, ale navštívil milostí svou a obrátil i zatvrzelá srdce na pokání a poznání hříchů svých, Boleslav pak vzpomenuv Pána Boha, jak veliký hřích spáchal, pomodliv se k Bohu a ku všem svatým, a poslav sluhu, přenesl tělo bratra svého Václava z Boleslava hradu do slavného hradu Prahy“ ²⁾. Kosmas ³⁾ vykládá odchylně od starších životopisů, s nimiž se shoduje o tajném způsobu přenesení, že se tak stalo ze zavidosti Boleslava. „Ten ode dne ke dni hůř a hůře čině, nejsa nikterak hnut lítostí nad zločinem svým, nemohl toho snést v tvrdé mysli, že pro zásluhy svého mučedníka Václava Bůh zjevoval nesčíslné zázraky nad rakví jeho, pročez nařídil podtají služebníkům sobě věrným, by jej přenesli do Prahy a v noci v kostele svatého Víta pohřbili, aby tady, když by Bůh jaké divy ukázal svatým svým k oslavě, nebylo přičteno zásluhám jeho bratra, než svatého Víta mučedníka.“ Odůvodnění toto souhlasí s pohnutkami Drahomiře, že nad hrobem svaté Lidmily dala postavit kostel svatého Michala, a vyvěrá ze zaujatého názoru Kosmova na Boleslava, který přece činu svého litoval a nebyl tak zlý, jak ho líčí Kosmas. „I vyslal lidi a kázal v noci svaté tělo přenést, doloživ, nebudou-li před červánky ranními svaté údy do nového hrobu uloženy, že zajisté ti, kterým to svěřeno, všichni na hrdle trestáni budou.

¹⁾ PDČ I 220, WLL 116. — ²⁾ Pastrnek 84, PDČ I 134, ČKD 1910, 424. — ³⁾ PDČ II 31.

Přišli tedy v noci, svaté tělo vyzdvihli, rakev neotvírajíce, na vůz naložili a pečlivě přivázali a až k potůčku jistému, jemuž jméno jest Rokytnice, přivezli. (Potok tento tehda velice silný¹⁾ začíná u Těhova, teče kolem Kyj a Hloubětína a v Libni vlévá se do Vltavy. Cesta ze Staré Boleslavě šla tehdy přes potok tamže jako nyní státní silnice ve Vysočanech.) A ejhle, voda tak vzrostla, že překročivši břehy potopila všechny louky; nebylo naděje těm, kteří svaté tělo převáželi, mimo smrt²⁾). Neboť hovada, vůz táhnoucí pro velikou hloubku přebrodití se a přejítí nemohla a na žádném břehu lodky ani přívozu nebylo. Most zdýmáním vody již rozdrčený, sesul se, dřev na opravení mostu nebylo lze nalézt³⁾). V této úzkosti napadlo jim za smilování prositi sv. Václava, jenž před tím, přechosto se zjevuje, přenesení své nařídil, i řekli: „Svatý mučedníku, snažice se zbožnou myslí poslechnouti rozkazu tvého, nyní všichni trestu vražedného meče vydáni jsme!“ Zároveň pak se namáhali, zříditi nějaký most, vyšli totiž truchliví hledat dříví a když se navrátili⁴⁾, spatřili sebe a vůz s tělem vzácného mučedníka na té straně potoka státi, na kterou přejítí byli hleděli“⁵⁾). Gumpold⁶⁾ však píše, že „když vězeli v takové úzkosti, náhle pozvedli zraků svých a ejhle! divnou pomocí Boží v tu chvíli stál na druhém břehu vůz se všech stran vlhkostí vody nedotknutý. Zázrakem takovým sami trochu zaraženi jsouce, na koních potok přebrodivi. Chválili Boha a svatého mučedníka z celého srdce, ale pospíšivše k řece Vltavě našli most rozlámaný, i jali se těžce naříkati, nemohouce nikterak jeho pozdvihnouti, a dali se opět do modlitby. Shledavše se brzy vyslyšení, zdvihli rakev s tělem na ramena, jakoby žádného břemene nebylo, a přes rozlámaný most bez závary radostně přešli“⁵⁾). Jistý hodnověrný obyvatel knížetství Českého sdělil Vavřinci, mnichu z Monte Cassina⁷⁾, že „jakmile k vyvýšenému místu řečeného města (Prahy) přišli, koně vůz táhnoucí náhle se zastavili a majíce nohy jakoby k zemi přirostlé, nemohli z místa. I hleděli je vozkové pohnati otěžemi, bílím,

¹⁾ Ottův Slov. nauč. 6, 70. — ²⁾ PDČ I 221, WLL 117. —

³⁾ PDČ I 162. — ⁴⁾ t. 187. — ⁵⁾ t. 221, WLL 117. — ⁶⁾ PDČ I 162. — ⁷⁾ t. 197.

pokřikem a postrkováním rukou, jak mohli, než na žádnou stranu je pohnati nemohli. Zatím přišel bratr jeho (Boleslav) a jako by skutku svého litoval a želel, se slzami a třesoucím tělem nad mrtvolou zavražděného bratra sklesl prose za odpuštění zločinu proti němu spáchaného. Potom uzavřeli všichni, že vypřáhnouce koně, více zpřežení volů zapřáhnou, aby snáze vozem pohnuli, však i takto se marně namáhali. To vida arcikněz z kostela Panny Marie (Vavřinec omylem tu udává sv. Vojtěcha) poslal posly do města a pro ostatní kněžstvo narychlo vzkázal, kteréhož rozkazu rádi uposlechnuvše spěšně přišli a k všemohoucímu Pánu spolu s arciknězem a lidem, který se byl sešel, pokleknuvše k zemi a ruce k nebesům rozpiavše se modlili, aby Bůh milostivě ráčil vyplniti, zač s nábožnou myslí a důvěrným srdcem žádali. Byli vyslyšení, neboť týž vůz, který prvé čtyřmi koňmi a skoro dvanácti spřeženími volů popojeti ani jinak pošinouť se nemohl, potom po skončené modlitbě věřících s rychlostí velikou jediným toliko spřežením volů pohnut jest. A tak do města (t. j. hradu Prahy) u velikém průvodu věřícího lidu vzácné tělo onoho svatého krále a mučedníka Božího Václava přiveženo a se slušným uctěním znova pochováváno bylo totiž v chrámě sv. Víta, mučedníka od ctihodného arcikněze a zástupu kněžstva a lidu, voskové svíce nesoucích a žalmy a chvalozpěvy prozpěvujících“.

Ovšem starší životopisy, než tento právě uvedený, líčí příchod do chrámu sv. Víta ještě za noci¹⁾, neboť „přišedše sem a rozsvítivše světlo uzřeli tělo jeho neporušeno a všechny rány jeho zhojeny, kromě jediné rány, oné, kterou přeukrutný bratr jeho mu na hlavě byl zasadil. Tato totiž, ačkoliv také byla zhojena, přece lišila se od ostatních, jsouc jakýms bílým kalem pokryta, když pak tento omyli, ukázala se podobna ostatním“. Kristián tu připojuje i pověst o muži počestného života²⁾, který byl důvěrným přítelem svatého Václava. „Ten vzal ruku svatého těla do ruky své a s uslzenýma očima zatahal za nehty a našed jeden se viklající, volal, že tělo jest velmi blízko porušení. Ostatní ho kárali, řkouce, že svatý

¹⁾ PDC I 162, 187, 221, WLL 117. — ²⁾ Hájek ho jmenuje Hostivod.

Václav chce mu dopřáti částky těla svého jako ostatku pro bývalou oddanost k němu. On pak znova uchopiv svatou ruku dotekl se nehtu, ale ten vězel tak pevně v ostatním mase, jako by žádná známka viklání se byla neukázala na něm.“ Také ucho, které, jak jsme slyšeli, bylo nalezeno a vloženo do rakve Přibyslavou, shledáno bylo tak neporušené a s ostatním masem srostlé, jakby se ho nikdy byl meč nedotekl.

K této slavnosti sešlo se mnoho duchovních a lidu, kteří zpívající hymny a jiné písně položili tělo svaté do rakve, Vavřinec¹⁾ píše stříbrné, což však není napsáno v jiných pramenech, ani v době Karla IV., kdy byly sebrány kosti svatého mučedníka. „I položili jej v chrámě svatého Víta po pravé straně oltáře dvanácti apoštolů“²⁾; udaj Vavřincův³⁾, že byl pohřben vedle oltáře svatého Víta, je tedy nepřesný.

Jak na půdorysu (na straně 64.) viděti jest, uloženo bylo tělo sv. Václava v jižní apsidě vedle oltáře, který v kapli Parlěrem vystavěné roku 1368 posunut byl ke stěně východní, hrob však zůstal na místě původním. Na obraze nad oltářem z doby Karlovy viděti jest Ukřižovaného s Pannou Marií a svatým Janem, podle něhož se nazývá oltářem svatého Jana evangelisty⁴⁾. Není tedy možno hledati hrob svatého Václava v rotundě samé, jak míní Naegle⁵⁾, mezi oltářem sv. Víta a svatých dvanácti apoštolů.

Tělo sv. Václava přeneseno bylo podle všech životopisů dne 4. března 932; některé kyrilikou psané rukopisy mají sice datum 3. března, ale vzhledem k ostatním rukopisům hlaholským jest viděti, že písař předpisuje hlaholicí, nepřihlédl k tomu, že písmeno hlaholské g má jako číslice platnost 4 jednotek, kdežto v kyrilice pouze 3. Omyl tento poznal již Jos. Kolář⁶⁾.

¹⁾ PDČ I 180. — ²⁾ Pastrnek 85, PDČ I 134, 135, ČKD 1910, 424. — ³⁾ PDČ I 180. — ⁴⁾ Tomek, Základy IV 115. — ⁵⁾ KGB I/2 291. — ⁶⁾ PDČ I 135.

VIII. Zázraky sv. Václava.

Nad hrobem svatého Václava stávaly se „mnohé zázraky pomocí Boží skrze zásluhy sv. Václava mučedníka k chvále a slávě Krista Pána našeho“ ¹⁾ „přemnohým, kteří za to žádali, takže velké množství lidu okolního ku chrámu jeho počalo putovati, a chrám tento s výhradou pocty dřívějšího mučedníka obdržel jméno následujícího. Neboť kdežto až dosud chrámem sv. Víta se nazýval, nyní téměř ode všech sluje chrámem svatého Václava“ ²⁾. Životopisy latinské udávají celou řadu zázraků, které se staly na přímělu sv. Václava.

Každý člověk, který je přesvědčen z rozumových důvodů o jsoucnosti Boha, který stvořil veškerý svět a dal mu zákony, jimiž se svět viditelný od počátku svého řídí, nutně musí doznati, že Pán veškerenstva má také moc učiniti něco mimo tyto zákony přírodní nebo proti nim, ano i nad zákony tyto. V jednotlivých případech jest ovšem posouditi všechny okolnosti onoho zjevu i zda-li se skutečně stal, takže je to zaujatým, nesprávným předsudkem, když někdo popírá zázraky vůbec, a prohřešuje se proti zásadám nestranné kritiky, která nepochybuje o zázraku, když se nad veškerou pochybnost zjistí nějaký zjev, který se skutečně přihodil, třeba to bylo mimo zákony přírodní nebo i proti nim. Sv. Tomáš Aquinský ³⁾ nás varuje, abychom nebyli lehkověrnými, neboť mohou se přihoditi věci, které nás překvapí a jimž se divíme, poněvadž neznáme jich příčiny, ale přes to ještě nejsou zázraky ⁴⁾. Tyto může učiniti pouze Bůh ⁵⁾, totiž zjevy mimo řád zákonů přirozených ⁶⁾. Zázrak může býti proti těmto zákonům, jako vzkříšení mrtvého; jiný druh zázraků jest mimo zákony přírodní, které se přiházejí jiným způsobem než obyčejné, na příklad náhle uzdravení bez používání léků. V jednotlivých případech může se tedy státi, že někdo považuje určitý zjev za zázrak, ač jím skutečně nebyl. Církev katolická o jednotlivých zázracích sv. Václava se nevyslovila, a proto jest nám je posuzovati podle zásad právě uvedených.

¹⁾ PDČ I 162, 181, 188, 222, WLL 119. — ²⁾ t. 181. —

³⁾ Summa Theol. 1, II 113 ad 2. — ⁴⁾ Contra Gentiles III 101. —

⁵⁾ t. 102. — ⁶⁾ S. Th. I 110, 4.

Jako zázraky uvádějí životopisy svatého Václava následující :

1. Krev sv. mučedníka se neztrácela se stěn, ač byla umývána několikráte¹⁾. Gumpold²⁾ praví, že „stkví se až po dnes (tedy do jeho doby, nebo kdy zpravodaj spisovatele to viděl) stěna ta zbarvením oné krve co znamená úctyhodné“. Kristián³⁾ nepraví nic o své době, pouze dodává, že umývající, vidouce marnost svého namáhání, odešli. Pozdější životopis⁴⁾ tvrdí, že krev se neztratila ani po oběhu mnoho let, jiný⁵⁾ dodává, že stěna se stkvěla zkrvavena po mnohá léta až do té doby, kdy pro rozšíření kostela položeny byly nové základy a kostel starý pro velikou vetčost z velké části se řítí. Kameny prý krví se rdící byly duchovenstvem čestně a uctivě uchovány až na dnešní den; nic se nepraví, že byly zazděny na onom místě nebo blízko místa, kde dříve byly. Zprávě této na úkor jest okolnost, že, jak výše bylo uvedeno, původní kostel byl dřevěný, a krev se rozstříkla po prknech a ne po kamenech, ale Balbín sám viděl ve Staré Boleslavi, že tato ozdoba chrámu Boleslavského trvá až po dnešní den⁶⁾. Ano i když děkan Staroboleslavský dal ji roku 1621 zabílet, přece „jako by se vápno strávilo a růže z krve velmi čerstvé a živé počaly se znovu objevovati skrze vápno, kteréžto známky i nyní ještě semotam se třpytící, odsuzují neužitečnou práci řeholníků obnovením starého zázraku“⁷⁾. Kruger⁸⁾ však zapisuje pouze pověst, že „obílení toto semotam puká a spadává, a že tudy oné prastaré známky z krve opět do očí padají, starým svědectvím zázraku nasvědčující“. Místo, kam krev sv. Václava stříkla, podnes ukazuje se ve zdi, jest opatřeno kovovou schránkou a zakryto sklem. Zdá se, že na místě tom asi nalézá se kámen se žilou červenou, která působila na zvědavé věřící dojmem krve. Co se týče místa, bylo by uvážiti rozdíl výšky podlahy nynější proti původní, pokud by se dala zjistiti. O místě samém, jak výše napsáno, není potřeby pochybovati.

1) PDČ I 126, 133, 135, 137, 161, 187, 219, Pastrnek 80, WLL 185, 418, V 20. — 2) t. 161. — 3) t. 219, WLL 115. — 4) WLL 418. — 5) Podlaha 42. — 6) Epitome VI 38. — 7) t. čili Hist. Bolesl. 17. — 8) Sacr. Pulveres IX září 28.

2. Zázraky při přenášení těla svatého Václava do Prahy: událost při potoku Rokytnici, na zlámaném mostě v Praze, na výšině před hradem, jakož i neporušenost těla, byly již uvedeny výše.

3. Bylo již krátce vzpoměno věrného sluhy svatého Václava, který ho provázel při dobročinných skutcích a a pomáhal mu, blah. Podivena. „Ten utekl po zavraždění svatého Václava do Němec, aby unikl nebezpečí, že bude rovněž připraven o život, jako ostatní přátelé a stoupenci sv. Václava. Po delší době, domnívaje se, že je vše upokojeno a pokoj vlasti navrácen, opustil místo vyhnanství a vrátil se ku svým, zdržuje se po nějaký čas doma a skrývá se dlouho. Bolesť jat nad vraždou sv. Václava, s citem nad obyčej trpkým přemítaje popadl meč a běžel do domu muže, o němž věděl, že byl jako náčelník radil k vraždě a proti svatému Václavu se spikl a jehož rukama též svatý hlavně byl zavražděn. Přišel, našel jej v teplé lázni odpočívajícího, jež obecným jazykem sluje istba. Tento vida jej přicházeti, pravil: „Zdráv buď, příteli, zdráv buď!“ Ale on, v jehož srdci vřela bolest, odpověděl: „O mé zdraví postará se Bůh, ale ty, vši spásy zbaven, v hříchu svém umřeš a na věky zahyneš!“ A obořiv se naň, zabil jej. Doufaje útekem nabýti spásy, rychle odešel. I vešed do lesa krácel již bezpečně, když Boleslav, jemuž zvěstována smrt bojovníka a skutek vražedný, rychle skrze své sluhy obstoupiti dal les. Chytili jej ihned a oběsili“ ¹⁾. Místo toto označuje pověst, o jejímž stáří nelze rozhodovati, nyní za kostelem Panny Marie ve Staré Boleslavi u silnice. Stávala tam Boží muka a roku 1738 dal tam zbudovati děkan kapitoly Staroboleslavské kapličku, barokovou rotundu se třemi výstupky ²⁾. Za Josefa II. byla kaple proměněna ve skla-diště prachu a teprve roku 1868 posvěcena znova kard. Schwarzenbergem.

Ovšem Gumpold ³⁾ líčí příčinu smrti blah. Podivena jinak: „Hošíka jakéhosi domácího, jménem Podivena, sluhy nad ostatní věrnějšího a k tajným skutkům jeho (sv. Václava) dobře se hodícího, muž svatý hned za živa

¹⁾ PDC I 222; WLL 119. — ²⁾ Soupis památek uměl. 15, Karlínsko 116. — ³⁾ PDC I 163.

nad míru miloval. Ten, zbaven byv pána nejmilejšího, po všechny dny smutně hořekoval a ne méně mnohé příklady skutků jeho, jichž sám povědom byl, mezi lidmi vychvaloval a rozšiřoval. Když se toto dozvěděl Boleslav, rozpálil se náhlým hněvem, rozkázal, aby bez meškání oběšením utracen byl. Oběšen byv, jak pravdivé zprávy dobrých lidí dosvědčují, po dvou letech, nejínak než jak činívají živé a zdravé hlavy lidské, viděn byl, ana mu kvetoucí bělost po vlasech přibývala a šedivěla“. S touto zprávou shoduje se i životopis pozdější ¹⁾. Karel IV. ²⁾ odůvodňuje zabití Podivenovo tím, že byl horlitem a zpravodajem o dobrém a svatém životě svatého Václava. Jiný životopis ³⁾ souhlasí se zprávou Kristiánovou.

Zdá se, že tato je pravděpodobnější, neboť Podiven mohl zůstat na živu déle jen tím, že hned po umučení sv. Václava uprchl z dosahu moci Boleslavovy, jinak by byl utracen s ostatními stoupenci svého knížete. Zabití vražedníka sv. Václava Podivenem bylo ovšem vraždou, která se dá vysvětliti mocným citem bolesti nad ztrátou svatého Václava, a považována byla vlastně za trest Boží. Vinu svou smyl Podiven vlastní smrtí a Bůh osvědčoval zásluhy tohoto panoše svatého Václava zázraky, což dalo podnět, že Podiven záhy považován byl za světce a mučedníka. Hrob jeho a tedy i místo smrti bylo při cestě, což se shoduje s podáním místním ve Staré Boleslavi, kde postavena byla ona kaple, která se nalézá za starým předhradím a tedy na kraji lesa tehdy zde se prostírájícího.

Podiven „visel tam tři leta. Žádný pták, žádný dravec se ho nedotekl, žádná zkáza lidská ani hniloba těla jeho se nezmocnila, nýbrž jakoby žil, rostly mu nehty a vousy a vlasy jeho přenáramně sešedivěly do běla. Konečně rozmrzen, poněvadž tento zázrak Páně všady se označoval, Boleslav na témže místě dal jej zahrabati do země. Než ani tak nebylo lze ukryti skutky Boží, nýbrž na označení zásluh služebníka jeho lidu vídati bylo často od okoljoudoucích v noci nebeské světlo, ano nad hrobem jeho hořelo. Toto tak dlouho se dalo, až lidé odevšad

¹⁾ WLL 429. — ²⁾ PDC V 21. — ³⁾ Podlaha, Vita 53.

přicházejíce, dary obětovati počali a na hrob pochovaného z oddanosti klásti a života svého osudy Bohu a onomu zabitému svěřovali¹⁾).

Po dlouhém čase tělo muže tohoto (Podivena) z místa onoho bylo vyzdviženo a nábožně přeneseno od duchovních, mužů a žen nábožných a pochováno na hřbitově chrámu svatého Víta v Praze, takže svatý Václav v chrámě, onen pak bojovník venku leží, oba pouhou zdí od sebe oddělení“²⁾. Hřbitov tento byl tehdy jižně od absidy svatého Víta a kaple Svatováclavské směrem k paláci knížecímu. „A tuto slávu získala mu právě věrnost, s kterou, pokud žil, pánu svému sloužil“³⁾. Dalimil⁴⁾ dodává, že „panoš jeden před ním léhal, tomu škorně suže utíral. Tomu komorníku Podiven jmě bieše (bylo), ten kněz v náboženství tepieše“ (tepal, mrskal), patrně na rozkaz nebo prosbu svatého Václava.

Kdežto životopisy⁵⁾ starší zmiňují se jen o krvavých stopách svatého Václava při nočních návštěvách kostelů v době zimní, přidává mladší životopis⁶⁾ a více rozvádí Karel IV.⁷⁾: „Svatý Václav chodil nočního času bosýma nohama ke kostelu prostřed zimy, ana všecka země byla zmrzlá a všechny cesty sněhem zavaleny. Rytíř jeho, který znal tajnosti jeho, jménem Podiven, šel za ním, v jehož nohy, an obuv dobrou na nich měl, taká se jest zima řítla a na jeho se nohy razila, že ji nikterak přetrpěti a snésti nemohl pro velikou krutost. Znamenav to svatý Václav řekl mu: ‚Stavěj nohy své v šlépěje mých nohou‘. I učinil ten rytíř, jak jemu přikázal muž svatý. A tak ihned toho rytíře nohy v šlépějích svatého Václava se rozhrály, že potom více na nohou svých žádné zimy necítil, ale šlépěje svatého Václava všechny zkrvaveny byly“.

O Podivenovi vypravuje dále Kristián⁸⁾: „Když býval správcem nade všemi v domě sv. Václava bydlícími, všechny skoro služebníky až do posledního kuchaře tak navedl, že nebylo téměř sluhy dvorského, který by býval

¹⁾ PDČ I 223, WLL 120. — ²⁾ t., WLL 121. — ³⁾ t. — ⁴⁾ t. III 55. — ⁵⁾ PDČ I 152, 184, 214, WLL 108, 412. — ⁶⁾ Podlaha, Vita 20. — ⁷⁾ PDČ V 19, 224. — ⁸⁾ t. I 223, WLL 121.

neuměl zpívat žalmy, nebo něčeho neznal, co náleželo k obřadům církevním. Miluje všechny jako syny vlastní, ode všech jako otec býval ctěn. Bylo-li kdy muži tomuto přikázáno rozdati almužny deset peněz, přidával sám vedle věrnosti pána svého pět, a když měl třicet nebo více chudých potravou podělit, přidával patnáct. Pročež zasloužil slyšeti od Boha, co byl v evangeliu slíbil: „Jsi sluha dobrý, poněvadž v malém jsi byl věren, učiním tě správcem mnohého“, zasloužil s pánem, jehož měl na světě, vejíti do radostí věčných. I bylo viděti za noci světlo hořící v chrámě, kde oba svatí odpočívají, a přemnohým bylo často slýchati hlasy prozpěvujících tam andělů“.

Kosmas¹⁾ vypravuje, že svého času byl „Šebíř, šestý tohoto stolce (v Praze) biskup (1030—1067), když rozšiřoval větší kapli u sv. hrobu prve řečeného ochránce (sv. Václava) po roce 1060 za Svytýchněva II., kosti prve jmenovaného panoše (Podivena) vykopal, protože jinak nemohla se položit zed, a vložit do rakve, postavil je v komoře, kde se chovaly kostelní poklady. Kosti tyto v počtě 24. března 1124 pohřbil opět biskup Menhart v kapli, která jest pod věží mezi oltářem sv. Mikuláše, biskupa a vyznavače, a hrobem biskupa Jaromíra“²⁾. Na tomto místě zůstaly tyto ostatky až do roku 1367, kdy 30. listopadu posvětil arcibiskup Jan Očka z Vlašimě nynější kapli sv. Václava, a „v prosinci pochována jsou těla ctihodné a zbožné paní Přibyslavy a zbožného rytíře svatého Václava jménem Podiven, který život svůj dokonal slavným mučednictvím, poblíž kaple svatého Václava vně v kostele Pražském blízko zdi na místě, k tomu zvláště připraveném“³⁾. Když roku 1673 začata barokní (nedostavěná a později odstraněná) dostavba chrámu svatého Víta, byly ostatky ty opět vyňaty a chovány v skříni zasklené s nápisem „Ossa b. Podivini“. Arcibiskup Breuner dal zhotoviti dva stříbrné reliquiáře na způsob ratolestí bobkových pro ostatky blahoslav. Podivena a Přibyslavy⁴⁾. Reliquiáře tyto byly na rozkaz vlády odevzdány roku 1786 nebo později do mincovny.

1) PDČ II 187. — 2) t., WLL 430. — 3) PDČ IV 536. — 4) Podlaha-Šittler, Chrámový poklad 132.

Životopisy sv. Václava uvádějí řadu divů, které daly vězněným v žaláři svobodu. Byl to první zázrak po slavném přenesení těla svatého Václava. „Mnozí zločinci, železnými okovy spoutáni, byli hlídáni v obecním žaláři, a byvše po zvyku domácím odsouzeni k trestu mnohonásobnému, neměli žádné naděje mimo jedinou naději smrti. Napadlo jim v úzkostech postaveným jedné noci vnuknutím, jak věříme, Božím, žádati sv. Václava za smilování. ‚Pane Bože‘, volali, ‚skrže zásluhy a přímluvy našeho Václava, svědka svého svatého, račiž nám v tak veliké úzkosti postaveným udělití svou odvěkou pomoc.‘ Následující noci, když všichni na světě si hověli v příjemném spánku, jediné tito ubozí, co pokoj jest nevěděli, moc Boží, která dobrotivě přicházívá slísněným, přišla také jim. Napřed jakoby zvuk nějakého zvonu v uších jejich zazněl, potom světlo všem podivně zasvitlo ve vězení, a náhle prohnula se kláda jako oblouk, kterou nohy všech byly spoutány, i vytáhli brzo nohy z pout. Vidouce, že síla Páně skrže zásluhy i přímluvy sv. Václava jest při nich, vzmužili se naději spásy a opět zvolali: ‚Pane Ježíši Kriste, Bože náš, přispěj nám, služebníkům svým, kteří v tebe důvěřujeme, skrže zásluhy a přímluvy svatého Václava, který pro lásku jména tvého byl zabit od bezbožníků.‘ Brzo přispěla jim síla Kristova a řetěz jednoho každého roztržen spadl s krku na zemi. I byvše propuštěni ze žaláře chodili po okrsku a vyprávěli velké skutky Boží, které očima svýma byli spatřili“ ¹⁾).

Ano jsou i zprávy ²⁾, že v době, „kdy tělo svatého Václava bylo přenášeno kolem žaláře na svahu ostrohu Pražského, nastalo zemětřesení a žalář zazářil podivuhodným světlem, nohy a ruce značného počtu uvězněných hned byly prosty vazeb pout. Tím znamením, který mocně osvobozuje spoutané, řekl jim jasným hlasem s nebe: ‚Vstaňte spěšně a spěchejte z temnot a stínu smrti vstříc svému slavnému osvoboditeli, blaženému mučedníku Václavu!‘ Vyšedše tedy z vězení bez překážky s velikou radostí hlásali přede vším lidem, kterak a kdy je vysvobodil Bůh z temného žaláře a ze železných pout na

¹⁾ PDČ I 162, 188, 224, WLL 120. — ²⁾ WLL 419. Podlaha, Vita 47.

nohou a rukou pro zásluhy zbožného mučedníka Václava, když neseno bylo slavné jeho tělo kolem žaláře. Za příčinou tohoto zázraku postaven byl kostel na místě žaláře ku cti blahoslaveného mučedníka a trvá až po dnešní den“. Jde tu patrně o kostel svatého Václava na Malé Straně, který stával na rohu profesního domu Tovařystva Ježíšova v blízkosti dnešní budovy zemské správy politické ¹⁾).

Podobně vysvobozen byl ze žaláře i jakýs pohan, který se dověděl, kterak svatý Václav pomáhá, a slíbil svého syna témuž mučedníku, když bude vysvobozen Bohem křesťanů a vrácena-li mu bude dřívější důstojnost. „Sotva domluvil, všechny železné okovy spadly s něho. I chytili ho dvakrát, ano třikrát, ale vždy okovy spadly s něho jako dříve. I byl propuštěn, dal se pokřtiti a syna svého odevzdal sv. Václavu“ ²⁾). Jiný zločinec v žaláři vzýval sv. Václava a také jemu spadla všechna pouta. „I chytili jej a prodali jej do dalekých krajin. Ale když jej odváděli, zásluhami mučedníka spadly řetězy s rukou a železný kruh s krku jeho. Ti pak, kteří ho koupili, ačkoliv byli pohané, vidouce tak veliké divy Boží, propustili jej na svobodu“ ³⁾). Muž jiný uvězněný knížetem vzýval Boha pro zásluhy sv. Václava, „ze samých úzkostí usnul a probudil se záhy, shledal, že stojí mimo vězení uprostřed ulice a nebyla pouta na nohou jeho, ani provaz na krku, ani řetězy na rukou. I vrátiv se k správci žaláře vypravoval, kterak mocí Boží zázračně byl vysvobozen. Správce seznav sílu Boží a moc blahoslaveného mučedníka v zázracích, dal vinníku svobodu“ ⁴⁾). Jiný byl chycen od věřitelů a železnými okovy sevřen, poněvadž neměl čím zaplatiti lichvářům. „I posadili jej ti, kteří jej byli svázali, pod chrám, v němž tělo sv. Václava se chová. I pozdvihl on v takové úzkosti ruce železem obtížené k nebesům, obrátil zraky své k chrámu a prosil Boha skrze zásluhy a prostřednictví sv. Václava, aby mu pomohl. Jedva domluvil, ihned rozvázány jsou ruce jeho, i propustili jej“ ⁵⁾). Ke

¹⁾ Ekert, Posvátná místa Prahy II 331. — ²⁾ PDČ I 163, 188, 224, V 21, WLL 122, Podlaha 52. — ³⁾ PDČ I 163, 189, 225, WLL 122, 432. Podlaha, Vita 54. — ⁴⁾ tamže. — ⁵⁾ PDČ I 164, 189, 225, WLL 123, 422. ~

konci desátého století bylo v žaláři „množství rozličného lidu, jedni svou vinou, druzí nařknutím žalobníků, byli střezeni velmi dlouho, dokud se nepomodlili k Hospodinu a skrze zásluhy sv. Václava osvobozeni jsou. Když však někteří nevěřící mínili, že nikoli mocí Boha a svatých byli osvobozeni, nýbrž podplacený strážník žaláře je okovů zbavil a mnohé jiné často zbavuje, rozkázáno zkoušeti strážce soudem Božím. I sešel se velký zástup rozličného lidu, železo položeno na oheň a rozpáleno. Přiveden žalářník a přisouzeno mu, nésti je holou rukou; i zaražen cíl do země. On neváhaje, nýbrž důvěřuje v zásluhy svatého, žhoucí železo z ohně vzal a daleko za cíl nesl, a kdyby mu nebylo bráněno od jiných, byl by je snad třikrát dále donesl, než bylo ustanoveno. Takto veškerá pochybnost ze srdcí všech vymizela a všichni chválili Boha, že jen milosrdenstvím svým a přímluvou svatého Václava uvězněné vysvobodil ze žaláře“ ¹⁾. Také Vavřinec z Monte Cassina ²⁾ zná případ podobný. O svátku svatého Václava pospíchali věřící do kostela sv. Víta a sv. Václava, prozpěvující, kolem žaláře. Vězni naříkali, že nemohou slaviti svátek ten obvyklým způsobem. I modlili se k Bohu a vzývali sv. Václava. Více než 80 vězňům spadly řetězy a okovy a s náramným třeskotem se rozlámaly. „Vyšedše tedy vězni s náramným dupotem do chrámu se ubírali, chválíce Krista.“ Že „tak skutečně se stalo, věrohodně svědčival pan Benedikt, pošlý z národa saského, který v klášteře Cassinském vedl život velmi nábožný; část zlomků oněch řetězů po celý život svůj s sebou nábožně nosíval, říkáje, že tak veliký zázrak se udál za jeho přítomnosti“.

Pomoc sv. Václava se osvědčila i v jiných potřebách a strastech věřících jeho ctitelů. Týž Vavřinec ³⁾ vypravuje, jak těžká byla robota lidí služebných či otroků v Čechách, že „teprve po práci šestidenní pánům svým vykonané smějí vykonávati svou vlastní práci. Muž jakýs, takovou robotou stížený, odebral se v sobotu na pole, aby vlastní proso požal, nebyl však s prací hotov. Tu manželka jeho v neděli vyšla nepředloženě požat zbylé části a nejsouc

¹⁾ PDČ I 226, WLL 124, 424, Podlaha 57. — ²⁾ PDČ I 181. — ³⁾ t. 180.

pamětliva posvátnosti dne Páně proti přikázání Božímu a zákonem přísným učitelů církevních potvrzenému, sehnuvši se jala se žíti. Tato nerozumná odvážlivost neušla trestu Božímu. Neboť brzo uchváčena jest s nebes, prsty levé ruky, jimiž požaté proso držela, tak ku dlani téže ruky se skroutily, že nikterak více k obvyklé práci hrst otevřítí nemohla. Tak při zakázané práci postižena, poznávajíc konečně skutek, jehož se dopustila, ačkoliv přinucena k němu byla, přišla do svatyně svatého Václava. S pláčem a nářkem před oltářem jeho na zem se vrhla a žádala za odpuštění skutku spáchaného. Po delší zkroušené modlitbě byla uzdravena a vzdávajíc díky Stvořiteli a Pánu ubírala se domů nevýslovně se radujíc“.

„V městě Pražském byla žena slepá a celým tělem malomocná; ta přišedši do chrámu sv. Víta padla před hrobem svatého Václava a tak dlouho plná důvěry se modlila, až obdržela zrak a uzdravení celého těla“¹⁾. „Muž chromý v zemi Francké slyšel ve snu muže bílé oděného, který ho napomínal, aby šel do Prahy k hrobu svatého Václava, kde obdrží zase zdraví. Když chromý dělal, jako by neslyšel, byl zase napomenut, proč nevyplnil rozkazu. Nemocný se probudil a vesele řekl: „Půjdu, Pane!“ I vstav vzal hůl a šel ke kupcům, kteří tam do Prahy chtěli jeti, a zaplatil jim, aby s pomocí jejich až na místo se dostal. I vešel do chrámu svatých (Víta a Václava), přede vším lidem na zem padl a dlouho se modlil k Bohu, aby pro zásluhy sv. Václava nad ním se smíloval. Když od modlitby vstal, sesílena jsou kolena jeho, i děkoval Bohu a sv. Václavu“²⁾.

Pověst a sláva těchto zázraků sv. Václava se roznesla a někteří byli ponoukáni, aby „vzali si ostatky tohoto mučedníka, někteří s dobrým úmyslem, aby jméno mučedníka se rozhlásilo, jiní z chtivosti sobecké. Sestra svatého Václava Přibyslava tak učinila za pomoci kněze Štěpána u chrámu sv. Víta, kde se zdržoval blízko jakýs poustevník, k němuž lnuli jako k muži svatému a odhodlali se k tomu k jeho zlé radě. Přišli v umluvené noci, násilně vzali jej s sebou a účastníkem skutku svého jej učinili. Vykopali

¹⁾ PDČ I 163, 189, 225, V 21, WLL 123, 422. Podlaha, Víta 55. — ²⁾ tamtéž.

hrob, syn onoho kněze nepočestně popadl čelist svatého Václava a vytáhl, zavinuvše ji do pláště, ostatní tělo opět do země skryli. Část ostatku si nechali a část rozdali přátelům. Ale trest Boží je stihl náhlou a nenadálou smrtí“, což se událo v době Kristiánově a bylo známo mnohým ¹⁾. Kristián ²⁾ píše, že nemůže „napsati všechny zázraky blah. mučedníka, které Hospodin skrze něho způsobiti ráčil, některé z vězení osvobozuje, mnohé z okovů, jiné pohrom neb rozličných neduhů uzdravuje, soužení a bēd všelikých a nepřátel viditelných i neviditelných zbavuje. Také ve válce bojujícím k přimlouvám, pro zásluhy a chvalitebné skutky tohoto svatého často pomáhá, všechny, kteří vzývají sv. Václava, podporuje“.

V pozdější době zapsány jsou také jiné zázraky nové. Tak „paní rodu vznešeného v Čechách, zbožná křesťanka, ohluchla, což skrývala, aby jiní to nepoznali. Před svátkem svatého Václava přijela do Prahy pomodlit se u hrobu svatého dědice Českého a obětovat darů. Jedouc druhého dne na hrad, ostýchala se pro svou vadu a v polovici mostu (Juditina) pohlédla na kostel svatého Václava a modlila se slzíc a vzdychajíc. Když přijížděla již na vrch, cítila v uších jakés šimrání, vstrčila do ucha prst a sotva jej vyndala, ihned zpozorovala, že jest uzdravena, zase slyšíc“ ³⁾.

Ves Bykoš, fara Borek-Suchomasty v okrese Berounském, byla asi od roku 1172 dána strážci hrobu svatého Václava ⁴⁾, který tam měl dvůr. Zloději přišedše v noci ukradli býka („iumentum indomitum“), ale byli tak zmateni, že celou noc kroužili kolem osady a nemohli nalézt cestu k domovu. Ráno tedy kajícně vrátili ukradené zvíře a odešli bez kořisti ⁵⁾.

Kosmas ⁶⁾ vypravuje k roku 1091 o odboji Břetislava proti otci Vratislavovi u potoka Rokytnice. V noci před bitvou „dědici naši“, t. j. sv. Václav a Vojtěch, navštívili vězně v žaláři a vysvobodili je. Rozkázali osvobozeným,

¹⁾ PDČ I 226, WLL 124, 424. Podlaha, Vita 56. — ²⁾ PDČ I 227, WLL 125. — ³⁾ WLL 425. Podlaha, Vita s. Wenc. 58. — ⁴⁾ Friedrich, CDB 251, RBM I 337. — ⁵⁾ WLL 425. Podlaha, Vita 58. — ⁶⁾ PDČ II 129.

aby šli do chrámu a všem pověděli, že svatý Václav a svatý Vojtěch je propustili a pokoj přinesli. Konrád usmířil otce se synem. „A věru toho času od založení hradu Prahy nejhorší zločin by byl spáchán, kdyby podle přání všechno povstání šlechty a lidu nebylo utištěno svatým smilováním přeblahoslaveného Václava a velikým slitováním Boha všemohoucího.“

Obšírně líčí životopisy mladší¹⁾ obrácení a polepšení krále Dánského Ericha, který žil v hříších a potuloval se v lesích na honech. Tomu zjevil se Kristus na kříži a vytýkal mu, že ho ukřižoval. Erich porozuměl, že to bylo řečeno pro jeho hříchy, a proto kajícně prosil za odpuštění. Kristus mu uložil, aby vystavěl kostel svatého Václava. Erich rád slíbil. Probudiv se byl pln úzkosti, nevěda, kdo jest svatý Václav, dotazoval se příchozích, ani biskup z Ribe v jižním Jutsku, blíže moře severního (6 km), ničeho nevěděl o tomto světci; až teprve, když přišli rytíři ze sousedství Čech, vypravovali králi Erichovi, co jim bylo známo o svatém mučedníku. Erich s radostí počal hned stavěti klášter a kostel a usadil tam mnichy sv. Benedikta. Tím si zasloužil milost lítosti, když sám zavražděn byl od svého bratra (Abela) roku 1250.

V Ústí nad Labem zemřela dívka, která byla jen katechumenkou a nebyla do té doby pokřtěna. Obdržela jméno Václavka a rodiče s velikou bolestí a žalem chtěli, aby tělo její pochováno bylo na hřbitově křesťanském. V tom přišla panna Bohu zaslíbená a zvěděvši o příčině žalu rodičů, prosila svatého Václava, aby nenechal dívku zemřelou beze křtu. Sotva dokončila modlitbu, zemřelá otevřela oči, vzdychla a všichni přítomni viděli, jak oživila. Byla pokřtěna a žila ještě 14 dní²⁾.

Svatý Václav staral se i o své služebníky. Za krále Přemysla Otakara obdržel duchovní, kterému svěřena péče o kapli svatého Václava v Praze, nový oděv, ale neměl pasu, kterým by upevnil kapuci či kuklu, která se nosila obecně jako pokrývka hlavy a upevňovala pasem kolem krku. Svatý Václav se zjevil jakési ženě v Praze

¹⁾ WLL 426. Podlaha, Vita 59. PDČ V 20. — ²⁾ WLL 428, Podlaha 62.

a žádal od ní pasu. Tato šla ihned na hrad do kostela a ptala se, k čemu toho pasu jest třeba, a dověděla se o nedostatku duchovního a ráda mu přispěla ¹⁾).

V době Přemysla II. a biskupa Jana III. (1258—1278) přihodili se dva zázraky: „Petr jakýs z Prahy měl syna Václava, schromlého na rukou a nohou od narození; ten otekl po celém těle. Rodiče již ztratili veškerou naději, ale přece doporučili synáčka ochraně a pomoci dědice země České. Ráno shledali, že hoch se zcela uzdravil, otok se ztratil úplně a ruce i nohy byly vzpřímeny“. „Alžběta z Prahy měla dceru dvacetiletou, která byla ochrnutá na pravou nohu a musela býti nošena. Prostředky lékařské neměly účinku a proto obrátila se s prosbou k svatému Václavu o pomoc. Po několika modlitbách bylo dítě uzdraveno dne 28. června 1260“ ²⁾).

Kosmas ³⁾ vzpomíná k roku 1002, že Kristus vzhledl na Čechy, soužené Poláky, a svatý Václav svým přispěl ku pomoci a kníže Oldřich se navrátil z vyhnanství do Čech.

Za Břetislava I. dobyto bylo vítězství nad vojskem německým u Domažlic r. 1040 a císařem Jindřichem III. Kosmas ⁴⁾ i Dalimil ⁵⁾ široce popisují tento boj a Dalimil dokládá, že Čechové

tu velmi mnoho slovutných lidí zbichu,
za jich dušě na tom místě kaplici postavichu.

Jest to kostelík svatého Václava u Brodku (fara Všeruby). Jméno svatého Václava bylo asi proto zvoleno, že jemu připisoval Břetislav vítězství nad velikým vojskem německým ⁶⁾).

Výslovnou zmínku o pomoci svatého Václava v boji s králem Lotharem 20. února 1126 zapsal pokračovatel Kosmy ⁷⁾; v něm přišli jen tři Slované o život a nastala tak nevýslovná radost v celé rodině sv. Václava. „Kníže Soběslav poslal kaplana svého do vsi, která slove Vrbčané (fara Plaňany) s kostelem sv. Václava. Kaplan našel na stěně kostela korouhev svatého Vojtěcha biskupa a

¹⁾ Podlaha, Vita 63. — ²⁾ t. 64. — ³⁾ PDČ II 52. — ⁴⁾ t. 82. — ⁵⁾ t. III 89. — ⁶⁾ Kalousek, Pokrok 1872, č. 316, 317 a 321. Obrana ² 88. — ⁷⁾ PDČ II 203.

zavěšena jest na kopí sv. Václava mučedníka v čas bitvy. Když stálo dobře sto velmožů českých a proboštů a kaplanů okolo kopí sv. Václava, je hlídající, mezi nimiž jeden kaplan, ctnostný, šlechtického rodu, jménem Vít, který držel kopí téhož svatého, jak jest obyčej, Soběslav, maje na sobě brnění a přilbu a radostí pláče, zvolal na své: „Ó, tovaryši a bratři! stálii buďte, neb vidím svatého Václava, sedícího na bílém koni a majícího na sobě šat bílý, nad hrotem kopí svatého, an bojuje za nás, i vy vizte!“ Oni pak užasnuvše, hledíce sem a tam a ničeho nevidouce, protože nebylo všem než toliko hodným dáno od Boha viděti onen zázrak, truchlili a slzeli z celého srdce, vzdychali k Bohu a oči i ruce obraceli k nebi a tak dlouho volali: „Kyrie eleison“, až Bůh všemohoucí ze svého milosrdenství a svým svatým poslem Václavem, naším ochráncem, porazil nepřátely naše“.

Pomoci sv. Václava dostalo se Čechům také v boji s Maďary u Kressenbrunna roku 1260 ¹⁾. „Někteří mužové, kteří byli ustanoveni za stráž vojska vzadu, vypravovali, že viděli při začátku bitvy jakéhosi ptáka v obrysech na způsob orla, ale barvy bělejší sněhu, který měl hlavu a krk zlatý a nerozlučně následoval za korouhví sv. Václava, někdy vévody, ale povždy ochránce Čechů. Téhož také dne muž urozený a pobožný i všelike víry hodný, Jan rytíř, syn Svojslavův, když ve svém příbytku ležel nemocen, okolo třetí hodiny viděl se u vytržení jako na bojišti s vojskem postavena. Kteréžto vojsko však spatřoval býti malé a nezřízené, zároveň viděl jest slavné dědice České na jedno pole světlé v takovémto pořádku krácející. Napřed viděl kráčeti svatého Václava, oděného v brnění, majícího přilbu svou na hlavě, an nese meč svůj v pochvě, zlatem a drahými kameny ozdobené, pod lopatkou levou, v pravé pak ruce svou vlastní korouhev napřed nese. Za ním šel sv. Vojtěch, Prokop a pět bratří. Potom též rytíř Jan slyšel sv. Václava, an nahlas praví k řečeným soudruhům slávy své: „Slabé jest vojsko naše, spějme hned před přítomnost Boží“. A to řeknuv, korouhev svou rozestřel proti nepřítelům. Král také a ostatní páni obecně pravili, že byli jako na smrt zemdleni a všech

¹⁾ PDC II 318.

sil pozbaveni, ale na začátku boje s veselostí nepocítěnou dostávali odpovědi ve svém vnitru o tom, že dosáhnou vítězství, a byli hotovi udeřiti na nepřítele, ano i na zdi železné se obořiti. Také Jaroš, purkrabí Pražský, muž hodnověrný, před biskupem Pražským a proboštem i děkanem a kanovníky v kapitule Pražské pověděl hlasitě, že voj jeho, v jehož prostředku nesena byla korouhev sv. Václava mučedníka, neutrpěl žádného úrazu ani ztráty na koních ani na lidech, nýbrž kamkoliv se obrátil, protivníci od něho záda obraceli utíkající. Také železo toho kopí, na kterém visela korouhev řečeného mučedníka, viděno jest od mnohých, ano se třpytí jako přejasný paprsek slunce“.

Rovněž roku 1318 Vilém Zajíc z Valdeka v kraji Žateckém porážel lidi krále Jana, totiž Němce, za pomoci poskytnuté sobě svatým Václavem, který se tehda zjevil nekterým na bílém koni. To praví kronika sv. Prokopa ¹⁾ (snad Dalimilova) ²⁾, kde čteme:

Tehdy zjevně Čechům svatý Václav se pokáza
a za sobú u boj jim jíti káza.

Při boji u Mühldorfu nad Innem roku 1322, kde zvítězil Jan Lucemburský v den svatého Václava, činí rýmované skládání ze 14. století zmínku o tomto světcí ³⁾:

Den svatého Václava boj vzechu
a to mnozí viděchu
u vojště svatého Václava,
an české vojsko požehnává,
na Němce mečem mává
a velikú jim hruozu dává.
Tu sě Čechové hrdinsky mějiechu,
bratra jemu s pěti sty jechu.
Na tom místě kostel postavichu
a svatému Václavu jej oslavichu.

Kronikář František pražský ⁴⁾ připomíná jiný zázrak sv. Václava roku 1338: „V předvečer slavností přenesení sv. Václava mluvili mezi sebou muži řemesla střeleckého, že by bylo třeba slaviti svátek, jeden z nich však řekl,

¹⁾ PDC IV 474. — ²⁾ t. III 227. — ³⁾ t. 229, IV 478. —

⁴⁾ t. 426.

že svátek toho sedláka nechce slaviti, a přidal různé nehoráznosti, které se rovnaly rouhání, a muž ten ihned oněměl a na jiných smyslech ztratil síly. Soudruhové jeho druhého dne přivedli jej k hrobu řečeného světce, položili ho na způsob kříže na zem a modlili se za něho i obětovali dary. Když přinesena byla hlava sv. Václava a položena byla na hlavu jeho, ihned zvolal hlasem velikým, jakoby byl raněn těžkou ranou a nabyl dřívějšího zdraví a řeči, díky čině Bohu svému a jeho mučedníku, vyznal vinu svou přede všemi a konal pokání za hřích spáchaný. Od té doby Němci našeho ochránce měli ve větší úctě, neboť řečený muž posel z jejich rodu“. Beneš Krabice z Veitmile¹⁾ dodává, že to byli vojíni, kteří házeli těžké koule z velkých strojů (ballistarii).

Roku 1347 oněměl jinoch z jedné vážené rodiny Kutnohorské a marně užíváno bylo různých prostředků, i odvedli ho jeho rodiče do Prahy; když ani zde lékaři nemohli mu pomoci, přivedli ho tedy k hrobu svatého Václava a obětovali dary i modlili se zkroušeně, aby byla jinochovi navrácena řeč. Svatý Václav pomohl, všechny překážky hlasivek odstranil a úplně ho uzdravil. Jinoch Bohu a svatému Václavu hlasitě děkoval za radosti rodičův, duchovenstva i lidu²⁾. Beneš dodává, že to byl Eberhard, syn Eberhardův³⁾.

Dívka v Žitavě oslepla a po několika letech uslyševši o moci sv. Václava, žádala si, aby ji dovedli do Prahy⁴⁾. „Přišedši sem roku 1351 do města a posilnivši se jídlem, vzala do rukou hůl a řekla: „Svatý Václave, slavný náš ochránce, jenž pomáháš chudým a utištěným polehčuješ, pomoz mi, abych bez vůdce⁵⁾ mohla dojít k tvému hrobu!“ Sotva dokončila, prohlédla jasně, odhodíc hůl, s přáteli přišla k hrobu sv. Václava, díky činíc a vypravujíc o uzdravení svém a navrácení zraku“. Pisatel zprávy této dodává: „A já, František, zpovědník pana arcibiskupa, více kanovníků a služebníků kostela Pražského přivedl jsem jako svědky k většímu objasnění zázraku“.

Téhož roku 1351 přiveden byl do Prahy muž, jenž schroml před více léty na rukou i nohou a nemohl na-

¹⁾ PDC IV 490. — ²⁾ t. 447. — ³⁾ t. 514. — ⁴⁾ t. 455. — ⁵⁾ t. 520.

lézti pomoci u lékařů. Obrátil se tedy s celým srdcem k svatému Václavu a učinil slib i modlil se a pro zásluhy svatého Václava obdržel úplné zdraví. A tak zdráv přišel k hrobu světce a vypravoval všem o svém uzdravení¹⁾. Roku 1366 bratr Mikuláš od svatého Jakuba v Praze měl delší dobu bolesti vnitřní; pomodlil se důvěrně u hrobu sv. Václava a ihned byl uzdraven²⁾. Petr z Michelsberku učinil velké škody na statcích kostela Pražského a chudého lidu a táhl do Itálie s Karlem IV. Manželka jeho chtěla modlití se za něho u hrobů svatých ochránců kostela Pražského a konečně chtěla vstoupiti do kaple sv. Václava. Nemohla však, neboť dvěře se zavřely a strážce kaple nemohl jich nikterak otevřítí. Ani děkan Vrativoj a kanovníci se služebníky kostela nemohli se dostatí dovnitř, ba ani kovář, nechtěl-li vyvrátiti dvěře. Avšak po odchodu té paní se otevřely snadno. Tomu se mnozí divili, a zjistilo se, že Petr, její manžel, právě v tu dobu umřel³⁾.

Tyto zázraky byly zaznamenány v době staré. Později se této otázce asi nevěnovalo tolik pozornosti. Otázku, zda všechny skutky dosud uvedené jsou skutečnými zázraky, nelze úplně popíratí, poněvadž proti výpovědi určité nemůžeme míti pochybnosti, nanejvýše pochybnosti rázu všeobecného. Nikdo také není povinen považovati každý z uvedených zjevů za zázrak.

IX. Životopisy svatého Václava.

Křesťanský středověk rád zaznamenával skutky a životy katolíků ctnostmi vynikajících, ať mužů nebo žen, aby byly vzorem pozdějším a důkazem, že jest možno plniti zákon Kristův. Životopisy světců předčítány byly při hodinkách či breviáři, v klášteřích i při obědě a při večeři a tak dostalo se jim názvu *l e g e n d a*, co se čísti má. V době novější užívá se výrazu *legenda* ve významu zcela odchýlném, kterého původně neměl; *legenda* značí nyní příhodu vymyšlenou, která se nepříhodila, a tak se mohlo státi, že byl i životopisům svatých přikládán význam podobný, ač ve většině případů nesprávně. Staré ony *legendy* či životopisy svatých ličily život skutečný správně,

¹⁾ PDČ IV 455, 520. — ²⁾ t. 534. — ³⁾ t. 537.

ovšem spíše přihlíželi ke ctnostem než k jiným činům onoho světce. Tak se o mnohých skutcích oslavence pomlčelo, jiné zase se zdůrazňovaly, někde až upřílišeně líčily, ano vloudily se i některé zprávy nezaručené na základě pověstí později povstalých, někde přibírány i rysy ze životopisů světců jiných, ač podobnost v jednotlivých případech, nemůže býti považována za důvod, aby rys takový u světce pozdějšího byl považován za nehistorický jen proto, že se vyskytuje již v některém životě starším. Vážné a nestranné kritice historické tu nastává mnohdy úkol dosti obtížný; pochybovati o všem ze zásady není odůvodněno a každou zprávu jest posuzovati o sobě se všemi okolnostmi. Je jisto, že legenda či životopis světce měla za úkol čtenáře vzdělávati, ale toho se dosáhlo i když se jeho život líčil správně a nezamlčovaly se jeho vady, které odčinil a se polepšil. Legendy tyto neměly schválení církevního, když vyšly z rukou spisovatele, ale užití jejich při hodinkách kněžských vyžadovalo jakési úchvaly biskupa diecésního. Církev vždy upozorňovala na vadné skladby druhu podobného a odstraňovala je, kde se přece vloudily. O každém životopisu jest nám kriticky zkoumati, pokud odpovídá skutečnosti, poměrům své doby a zda se tam dostaly některé nadsázky, po případě i chyby historické, které při tehdejší důvěřivosti mnohdy se vloudily, zvláště u skladeb, které povstaly v době značně vzdálené od doby světce na př. životopis svaté Filomeny anebo svaté Starosty; pověst o této povstala tím, že někteří v dobách pozdějších nerozuměli obrazu Krista, oblečeného v slavnostní roucho s korunou, na kříži, a považovali takové znázornění za obraz ženy ukřižované. Byl-li psán životopis světce brzo po jeho smrti a v krajině, kde žil, snad i od současníků, kteří ho znali anebo od těchto se o životě dověděli, jest tu záruka, že životopis v podstatě a mnohdy i v podrobnostech odpovídá pravdě. Skladatel legendy v starém toho slova smyslu či životopisu všimal si sice se zvláštní zálibou toho, co se u světce jevílo jako zvláštnost, čím tento vynikal nad jiné a od nich se lišil, někteří skladatelé užívali slohu vzletnějšího, řečnickými obraty bohatého, vkládali slova Písma svatého a rozváděli úvahy o nich, ano uváděli i slova spisovatelů klasických. Životopis

světce v první době nepíše se podle živé představivosti či fantasie lidu, nýbrž podle zpráv současníků, při čemž není vyloučena možnost odchylek, jak se i při výpovědích svědků často přihází.

Abychom mohli oceniti a určiti hodnotu životopisů svatých, jest nám použití cenných výsledků Hippolyta Delehaye¹⁾, dra J. Güntera²⁾, L. Zöpfa³⁾ a jiných, ale zároveň postupovati s velikou opatrností, aby to, co se tu tvrdí o legendách starodávných, nebylo přenášeno na životopisy, jichž doba vylučuje možnost, že by se byly příliš vzdálily od skutečnosti historické. Blíží se to skoro hyperkritice, když Naegle⁴⁾ brojí proti tradici jednotlivých sborů, kapitol nebo řádů, je-li tradice tato náležitě doložena z doby ne příliš daleké, není tu vždy ona chyba logická, že se legenda čili životopis potvrzuje tradicí a tato zase legendou. Třeba by tradice byla podrobena změnám, přece podstata její pravidelně je zachována a dá se rozeznati od přídavků pozdějších. Zvláště nyní, kdy kritik má po ruce mnoho prostředků palaeografických (o starém písmě), diplomatických (o tvaru a složení listin) a filologických (o užívání a tvaru slov), lze s dostatečnou jistotou posouditi zprávy, které se kladou do určité doby, pomocí znalostí čelných poměrně spisů téže doby. Povinností dějepisce jest posuzovati tyto zprávy bez kritiky upřílišené, ovšem také bez lehkověrnosti, poněvadž by v obojím případě pochybil proti zásadám zdravého rozumu.

K veliké naší radosti můžeme tvrditi, že životopisy svatého Václava jsou skutečně velmi cenné historické prameny, kde není, alespoň v legendách starších, velikých a podstatných změn na úkor pravdy historické.

1. První životopis svatého Václava napsán byl brzy po jeho smrti jazykem staroslověnským a písmem hlaholským. Zachoval se v trojí recensi. Zakladní jest ona, jejíž text zachován jest v rukopise musea Rumjancevského

¹⁾ Les légendes hagiographiques 1905. — ²⁾ Legenden-Studien 1906. — ³⁾ Das Heiligen-Leben im 10. Jahrhundert, 1908 (Beiträge zur Kulturgeschichte des Mittelalters und der Renaissance, I). — ⁴⁾ Kirchengesch. Böhmens 1918, I/2 39.

v Moskvě č. 436, který vydal A. Ch. Vostokov¹⁾ a přeložil Hanka²⁾ do češtiny, Fr. Miklosich³⁾ do latiny, odtud Wattenbach⁴⁾ do němčiny. Fr. Pastrnek⁵⁾ ji vydal znovu podle přepisu A. Sokolovského.

Druhá recense zkráceně podává předlohu a obsažena jest v breviářích chorvatsko-hlaholských, a to nejlépe v novljanském I., psaném před rokem 1496 v Novém (Vinodolu) na pobřeží chorvatském⁶⁾, dále v breviáři římském, nyní moskevském, z roku 1443 v museu Rumjancevském⁷⁾, třetí rukopis jest lublaňský, psaný kolem roku 1400, v lyceální knihovně v Lublani⁸⁾, čtvrtý, nejstarší, ve vatikánské knihovně římské z roku 1379 (Illyr. 6), vydaný Jagičem⁹⁾, a novljanský II. má pouze začátek životopisu.

Třetí recense podává text rozhojněnější, ač ne obsaženější, vydána byla roku 1883 nákladem ruské archaeografické komise Pamjatniki slavjanorusskoj pismennosti I. Velikija minej čelij, září, z rukopisu ruského metropolity Makarije v polovici 16. století, z něhož ji vydal dříve Josef Kolář¹⁰⁾.

Životopis tento psán jest nedlouho po smrti svatého Václava hlaholsky, jak dokazují některé omyly v rukopisech 1. a 3. recense psaných, a to od současníka svatého mučedníka¹¹⁾. Líčí věrně podrobnosti života svatého Václava slohem prostým, má jen přenesení těla svatého Václava do Prahy a udává jediný zázrak o krvi.

¹⁾ Moskevskij Věstník 1827 a Filologičeskija nabljudenia A. Ch. Vostokova od J. Szreznevského, 1865. — ²⁾ ČČM 1830. — ³⁾ Slavische Bibliothek II. — ⁴⁾ Die slav. Liturgie in Böhmen und die altruss. Legende vom hl. Wenzel, 1857. — ⁵⁾ Slovan. legenda o svatém Václavu (Věstník král. české společn. nauk, 1903). — ⁶⁾ Vajs Josef, ČKD 1910, 418. — ⁷⁾ PDČ I 127, v poznámce. — ⁸⁾ Jagič Vatroslav, Legenda o sv. Vjaceslavě 1902 (Russk. filolog. věstník) a A. f. sl. Philolog. 25 (1903). — ⁹⁾ A. f. slav. Phil. 25. — ¹⁰⁾ PDČ I 127. — ¹¹⁾ O. Bodjanskij, O vremeni proischoždenija slavjanskich pismen. Büdinger, Zeitschrift für österr. Gymnasien 1857. Jagič, Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache 1900. Vondrák, Zur Würdigung der altslovenischen Wenzelslegende 1892 a ČČM 1903, 145; týž, O původu kijevských listů a pražských zlomků 1904.

2. Kratší životopis svatého Václava (staroslovanský) zachován jest ve starších rukopisech než předešlý, a to v tak zv. Prologu čili Sbírcce životopisů svatých podle církevního roku. Řecký originál sbírky Synaxarion měl předmluvu (prolog) a odtud název sbírky slovanské, která vedle překladu řeckých životopisů přijala také novější světce slovanské: svatou Lidmilu a svatého Václava. Josef Kolář vydal ¹⁾ odtud krátký životopis svat. Václava z rukopisů synodální knihovny v Moskvě č. 247 ze 13. století, č. 248 a 244 ze 14. století, Makarijevských Četij minej a opisu prof. Preissa, odtud *P r e i s s o v a* legenda ²⁾. Životopis tento má jméno druhého bratra svatého Václava Spytihněva a zmiňuje se o vraždě svaté Lidmily.

3. Zpráva o přenesení těla svatého Václava do Prahy z Prologu ke dni 4. března ³⁾ z rukopisu musea Rumjancevského v Moskvě č. 321 ze začátku 16. století podle opisu prof. Duvernoy. Není zde rozdílu obsahového od zprávy této v životopise 1., ale mylně se tu udává, že Boleslav byl starším bratrem sv. Václava.

4. K á n o n svatého Václava vydal Josef Kolář ⁴⁾ podle opisu prof. Duvernoy z rukopisu 12. století v synodální knihovně Moskevské č. 157. Kánon je část ranních modliteb církevních a oslavuje světce. Skládá se z 9 chvalozpěvů, v postě se vynechává druhý chvalozpěv. Úvodní zpěv Irmos jest tu zastoupen sedálnou a kondakem, na konci přidána světilna. Stáří rukopisů svědčí o staré úctě svatého Václava při službách Božích, ovšem se stanoviska historického nemá zpráv podrobnějších, vyskytuje se zde dvakrát slovo Prag a jednou „v zemi Bojemscě“. Podle Jagiče složen byl tento kánon v Bulharsku ke konci 10. století nebo v první polovici 11. věku.

5. Nejstarší životopis latinský počíná slovy *Crescente fide christiana*. Pešina ⁵⁾ jej považoval za

¹⁾ PDČ I 125. — ²⁾ Ve Zprávách král. čes. společ. nauk V. řada, 2. svazek; odtud Miklosich latinsky (Slav. Bibliothek II 280). — ³⁾ PDČ I 135. — ⁴⁾ t. 136. Jagič, *Carminum christianorum versio palaeoslovenico-russica* z rukopisu z r. 1096 synodální knihovny v Moskvě. Srovnej ČČM 1891, 316. — ⁵⁾ Phosphorus 138.

skladbu biskupa Pražského Hyzy (1023--1030), což jest zcela vyloučeno, ač někde bývá označována jako legenda Hyzova. Pertz¹⁾ ji vydal z rukopisu mnichovské knihovny č. 4605, který připisuje 10. století, ač Truhlář²⁾ a Teige³⁾ jej kladou do 11. století, podobně i katalog knihovny. Životopis tento se nalézá v četných rukopisech: tak v Mnichově č. 18547 b, 2552 a 332, v Admontě, ve Vatikáně, v knihovně Kristiny švédské, v Londýně (Brit. museum), Rheinau, Světlé, Linci. Pekař⁴⁾, kam odkazují na podrobnější údaje, uvedl změtení vět ve vydání Dudíkově⁵⁾ a Emlerově⁶⁾, které podle mnichovského 4605 jest opravití tak, že po první větě Vultu procerus, — vitabat, následovati má Tunc — perderet, pak Erat namque — nutriebat, pak vel in tabernis — verbum Dei a končí souhlasně Ipse vero sciebat. Pekař dokázal jasně, že následující životopis od Gumpolda sepsaný, je z části rozvedením řečnickým tohoto životopisu, někde přidává, ano dopouští se i omylů chronologických, udává, že svatý Václav žil za Otly I., anebo neporozuměl někde správně předloze, maje za to, že svatý Václav byl umučen v Praze. Životopis *Crescente fide* jest zachován ve dvou redakcích, jedné, rozšířené v cizině, t. zv. bavorské, která počíná křtem Spytihněva, kdežto v druhé, české, redakci se správně tvrdí, že Bořivoj byl první z knížat českých, který se stal křesťanem, Drahomíř nepovažuje za pohanku, dodává, že po smrti svaté Lidmily svatý Václav byl střežen, aby nikdo z kleriků k němu nemohl pod trestem smrti, že se svatému Václavu dostalo rady, aby prchl z Boleslavě, a další ještě. Poměr obou redakcí vysvětluje Pekař pravděpodobně společnou předlohou a původní skladbou, nyní ztracenou, z níž bavorská redakce vynechala jméno Bořivoje, nepříznivěji líčí Drahomíř a Boleslava a přidala dodatek při přenesení těla svatého Václava a zázracích tohoto mučedníka, jakož i modlitbu. Česká redakce jest v rukopise G V knihovny kapitolní v Praze, v pěti rukopisech kapitolní knihovny Olomoucké č. 3, 44, 112, 153, 227, v universitní knihovně v Praze

¹⁾ Archiv VII 387. — ²⁾ ČČM 1885, 267. — ³⁾ Věstník král. čes. společ. nauk 1891, 51. — ⁴⁾ Wenzels- und Lidmila-Legenden 1905, 25. — ⁵⁾ Iter Romanum 319. — ⁶⁾ PDČ I 186.

6 G 17, ve Vratislavi I Q 338 a v Celovci. Dobrovský¹⁾ vydal tento text roku 1811 jako podklad bible tak zvané Velislavovy.

6. Gumpold, biskup z Mantuy, napsal latinský životopis svatého Václava na žádost Otty II. (973—985); předmluva začíná slovy „Studiorum igitur genera“, životopis sám „Avulsa igitur“. Dílo toto napsáno bylo asi roku 980, jméno spisovatelovo se nalézá v rukopise ve Wolfenbüttelu u Brunšviku v knihovně vévodské, psaném a skvostnými obrázky ozdobeném na počátku 11. století²⁾ na náklad kněžny Hemmy († 1006), vdovy Boleslava II., jak ukazuje i věnovací obraz. Životopis tento jest také v rukopise G V kapitolní knihovny v Praze a v brusselském č. 9289 z Liège z 12. věku, dále v rukopise kolleje kostela svat. Vojtěcha v Cáchách (opis z roku 1668), Pekař³⁾ našel tento životopis také v passionálu univers. knihovny v Erlangen MS 148, v král. knihovně v Berlíně MS theol. oct. 162, zlomek jeho v breviáři 6 E 13 univ. knihovny v Praze a rajhradském⁴⁾. Balbín zaslal opis kapitolního rukopisu Bollandistům, kteří ho použili v poznámkách. Dobner⁵⁾ dokazoval, že životopis tento jest důležitější než Kristiánův, což novými důvody sesiloval J. Dobrovský⁶⁾, který životopis tento také vydal, vynechav některá místa. Pertz⁷⁾ jej vydal roku 1841 celý a podle něho také Emler⁸⁾. Považován byl v této době za „kořen a základ všech životopisů svatého Václava“. Pekař⁹⁾ ukázal, že Gumpold rozváděl jen řečnickými obraty předcházející životopis Crescente fide christiana redakce bavorské.

¹⁾ Vorstellungen aus dem Leben des hl. Wenzels 1811. —

²⁾ Dümmler, Wattenbach Geschichtsquellen⁷ 487. — ³⁾ WLL 40. — ⁴⁾ Bretholz, Zeitschr. f. d. Gesch. Mährens u. Schles. 1905, 116. — ⁵⁾ Annales Hajec. III 579. — ⁶⁾ Kritische Versuche, die ältere böhm. Gesch. von späteren Erdichtungen zu reinigen III, Wenzel und Boleslav (Abhandl. d. königl. böhm. Gesellsch. d. Wissensch. VI 1819, 53. Pekař (WLL 152) ukázal, že tu Dobrovský (str. 72—74) použil textu Kristiánova sanctae ac venerabilis matronae. — ⁷⁾ MG IV 221. — ⁸⁾ PDČ I 146. — ⁹⁾ WLL 27.

Rukopis Wolfenbüttelský byl posuzován i po stránce umělecké od Gruebra ¹⁾, Neuwirtha ²⁾, Matějky ³⁾ a od Lehnery ⁴⁾; Píč ⁵⁾ předpokládal český původ rukopisu i obrazů. Nejnověji dr. Ant. Matějček ⁶⁾ ukázal, že malby patří na začátek století 11., shodují se se školou fuldskou a malovány jsou mnichem z okruhu fuldského nejspíše v Čechách, kde byl psán rukopis asi mnichem českým, čímž nejlépe lze vysvětliti i dvě vsuvky, které se v jiných rukopisech nenalézají, tak zmínka o tom, že Čechy náležely tehda k diecési Řezenské, a jméno Podivenovo, a obě mají svůj původ v životopise svatého Václava od Kristiána sepsaném.

7. K životopisu sv. Václava od Gumpolda přidána je stará chvalořeč o přenesení těla sv. Václava, začínající slovy *Licet plura* z rukopisu cášského u Bollandistů, v rukopise v Erlangen čís. 178, kde je dodatek asi cizí o napodobení mučení Kristova. Dále jest řeč tato v rukopise universitní knihovny v Praze 6 F 4 c, 6 B 10, 13 B 9, 12 D 20, 13 E 1, jakož i v kapitolním rukopise G V. Touto řečí také končí životopis *Ut annuncietur* ⁷⁾. Řeč tato vydána jest Pekařem ⁸⁾. Původ její se klade do druhé polovice 10. století. Dobner ⁹⁾ měl za skladatele této řeči biskupa Dětmara nebo svatého Vojtěcha.

8. Životopis svatého Václava *Crescente per orbem universum* v kapitolním rukopise G V jest pouze krátký výtah z Gumpolda, k němuž slovně přiléhá, a nemá tudíž ceny životopisu samostatného, jak za to měl Dobrovský ¹⁰⁾.

9. Staroruský překlad životopisu sv. Václava od Gumpolda našel prof. Mik. Konst. Nikolskij v rukopise 16. stol. kláštera sv. Pafnutia v Borovsku a v čís. 519 duchovní akademie v Kazani z konce 15. století, o čemž podal zprávu Pekař ¹¹⁾. Zpracování toto vydal

¹⁾ Kunst d. Mittelalters in Böhmen I 93. — ²⁾ Gesch. der christl. Kunst in Böhmen 188. — ³⁾ Miniatury doby románské I 7. — ⁴⁾ Dějiny umění nár. českého I 310. — ⁵⁾ Čechy za doby knížecí I 136. — ⁶⁾ PAM 26 (1914) 158. — ⁷⁾ Podlaha, Vita 64. — ⁸⁾ WLL 385. — ⁹⁾ Dobrovský, Versuch III 21. — ¹⁰⁾ tamtéž. — ¹¹⁾ ČČH 1904, 317.

Majkov palaeograficky a Nikolskij přidal ocenění jeho ¹⁾. Jest to z části doslovný překlad Gumpolda i předmluvy, z části přepracování na základě *Crescente fide* s dodatky, zvláště o manželství svatého Václava a jeho synu Zbraslavu, po vraždě byl Boleslav trápen zlými duchy, takže ho musili muži z jeho družiny držeti, on pak jim vyčítal, že ho svedli k vraždě, a kterak dal převéztí tělo svatého Václava do Prahy v důsledku dvojího vidění, které měli někteří věřící. S Kristiánem souvisí toto zpracování staroruské jednak odůvodněním vyhnání Drahomiře, jednak spoluúčastenstvím kněží, kteří zvonili k službám Božím; zpráva o sňatku svatého Václava vznikla nepochopením slovům Kristiánovým a byla rozvedena. Prof. Sobolevskij tvrdí, že toto zpracování z 10. století bylo napsáno v Čechách. Pekař ²⁾ se domnívá, že vzniklo až v 11. století, poněvadž má Drahomiř za podporovatelku pohanství a Boleslava líčí tak, jak to nalézáme v *Crescente fide*.

10. Zpracováním Gumpolda, které končí smrtí svatého Václava, jest životopis svatého Václava upravený pro čtení breviáře *Sub regno gloriosissimo*, obyčejně podle úvodu označovaný *O portet nos*, podle Pekaře ³⁾ nejspíše z 11. století, poněvadž udává, že v době sv. Václava teprve křesťanství se dostalo do Čech, podobně i rýmovaná prosa poukazuje na tuto dobu. Sloh jest prostý, ale vřelý a všímá si každé podrobnosti ze života světce. Zmírňuje nadsázky a upřílišení Gumpoldovy, líčí pokoru svatého Václava, který jest ochráncem chudých proti mocným. Práce tato ví, že svatá Lidmila byla zardoušena od snachy Drahomiře, což Pekař uvádí jako doklad, že spisovatel znal českou redakci *Crescente fide*. Zachovalo se v mniichovském latinském rukopise 12. století č. 22.243, v král. knihovně Brüsselské č. 206 ze století 13., v městské knihovně v Lipsku č. 195 a v breviáři pražské univers. knihovny 6 E 13 z konce 12. století. V breviářích 14. století jest v universitní knihovně v Praze 12 A 22, 12 E 1, 13 C 1 a—b, 13 C 5, 13 E 14 f, 14 F 12. Bretholz ⁴⁾ vydal

¹⁾ *Legenda mantuanskago episkopa Gumpol'da o svatom Vjačeslavě Češskom v slavjano-russkom preloženíi.* — ²⁾ WLL 51. — ³⁾ t. 42. — ⁴⁾ *Zeitsch. f. die Gesch. Mähr. und Schles.* 1905, 41.

zlomek z rukopisu rajhradského z konce 12. století. Dobrovský znal tuto práci také¹⁾, Pekař ji vydal celou²⁾.

11. Životopis svatého Václava sepsaný Vavřincem, mnichem řádu svatého Benedikta, jest práce samostatná, nezávislá na předešlých, založená na dobrých zprávách z Čech. Napsána byla ještě v 10. století³⁾, tím opraven jest úsudek Pertzův⁴⁾, který rukopis kladl do 11. století, Dudík⁵⁾ docela do 12. století. Nalézá se v rukopise na Monte Cassino čís. 413 a v opisech 17. století v Římě v knihovně Vallicelliana H 13, odkud ji opsali Bollandisté, a v knih. Alessandrina M S 95. Podle úsudku Pekařova⁶⁾ opisy pořízeny z předlohy jiné než rukopis Monte Cassinský. Celou uveřejnil Dudík⁵⁾ a podle nového opisu Emler⁷⁾. Vavřinec měl zprávy od Čecha⁸⁾ rodilého, což nepřekvapuje, vzpomeneme-li, že kolem roku 970 byla bl. Mlada s poselstvím v Římě⁹⁾ a pobyla tu v klášteře jeptišek benediktinek, a že pak opět sv. Vojtěch navštívil Monte Cassino¹⁰⁾ a byl mnichem na Aventinu¹¹⁾ v Římě u sv. Alexia a Bonifacia, ano probošt Vilík stal se mnichem na Monte Cassino a tam pravděpodobně i zemřel¹²⁾. Bylo tedy dosti příležitosti, aby Vavřinec poznal dosti podrobně život svatého Václava, jak dokazuje jeho skladba, protkaná citáty nejen z bible, nýbrž i z Platona, Horáce, Gellia, Terence, Virgila. Drahomíř jest u něho Boha hodná, Vavřinec zná Vratislava, o smrti sv. Lidmily se nezmiňuje, také jiné údaje jsou správné. Ovšem přihodily se mu i omyly: výklad jména svatého Václava¹³⁾ týká se Spyti-hněva, přenesení těla světce klade do doby svatého Vojtěcha¹⁴⁾; přítomnost Boleslavova při přenesení v Praze¹⁵⁾

1) Kritische Versuche I 8. — 2) WLL 389. — 3) Bibliotheca Cassinensis I, VII a příloha D. — 4) Archiv f. ält. deutsche Gesch. V 136. — 5) Iter Romanum I 303. — 6) WLL 19. — 7) PDČ I 167. — 8) t. 179: nobis relatu cuiusdam fidelissimi praefati regni Slavorum indigenae compertum est. 182: Benedictus, Saxonum gente progenitus, qui religiosissimam in Cassinensi coenobio ducens vitam referens se praesente tam ingens fuisse patratum miraculum. — 9) PDČ II 35. — 10) t. I 246, 278. — 11) t. 248, 282. — 12) Tadra, Kulturní styky Čech 62, 212. — 13) PDČ I 272: propriam provide regebat iram. — 14) PDČ I 179. — 15) tamtéž.

by nepřekvapovala. Domníváme se, že skladbu Vavřincovu, na žádost některých¹⁾ sepsanou, nejlépe klásti jest do doby po prvním pobytu sv. Vojtěcha v Římě, tedy po roce 992, neboť kdyby byl psal za přítomnosti Vilíkvy, snadno byly nesprávnosti opraveny. Práce Vavřincova jest proto velice cenná, třeba by neměla určení doby, po případě sváděla klásti vše do doby téměř sobě současné. Pekař²⁾ správně ukázal, že posudek Büdingerův³⁾, jako by Vavřincova skladba neměla žádné ceny pro znalost skutečného života svatého Václava, jest neodůvodněn.

12. Poslední ze starých původních životopisů svatého Václava z konce 10. století je dílo mnicha Kristiána, věnované svatému Vojtěchu a na jeho podnět sepsané. Tento životopis zachoval se ve zlmcích: v passionálu v Heiligenkreuz v Rakousku, psaném před rokem 1200, v breviáři univers. knihovny Pražské ze začátku 13. století 6 E 13, v breviáři Rajhradském z konce 12. století, v 15 breviářích pražských z kláštera sv. Jiří, v Olomouci v kapit. knihovně 3 a 12, ve vídeň dvorní knihovně 4700 a 4759, v Opavském mus. gymn., v Břevnovském rukopise Kosmy, v národním museu v Praze 16 D 11; celý životopis jest obsažen v rukopise knih. kapitol. v Praze G 5 z let 1320—1342, v děčínské knih. Thunově č. 96 z konce 14. století, v rukopise dříve Třeboňském, nyní univers. knihov. v Praze 12 B 2 z let 1360—80, v rukopise téže 8 A 28, v opise nezvěstného nyní rukopisu v Bödecke (Paderborn) a u Bollandistů v Bruselu⁴⁾. Životopis tento vydal Balbín roku 1677⁵⁾, podle něho s opravami P. Karel Suyskens⁶⁾, odtud část Vita Scti Wenceslai při thesích Václava Hubálka⁷⁾, P. Athanasius a S. Josepho (Eliáš Sandrich)⁸⁾, pak Emler⁹⁾ a nejlépe Pekař¹⁰⁾. Český překlad od Josefa Truhláře¹¹⁾ a Ant. L. Stříže¹²⁾.

¹⁾ PDČ I 168: a quibusdam tamen compulsi. — ²⁾ WLL 21. — ³⁾ Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1857. — ⁴⁾ Viz podrobně WLL 71—87. — ⁵⁾ Epitome rer. Boh. 41. — ⁶⁾ Acta Sanctor. IX/5 341 a IX/7 770. — ⁷⁾ U Jana Karla Hraby roku 1766 od jesuity Michala Krammera. — ⁸⁾ Vita S. Ludmilae et S. Wenceslai. — ⁹⁾ PDČ I 198. — ¹⁰⁾ Nejstarší kronika česká 130 a WLL 88. — ¹¹⁾ PDČ I 199. — ¹²⁾ Život a umučení svatého

Dobrovský ji považoval za slátaninu (cento) ze 14. století¹⁾, a jeho úsudek hájili: Josef Kalousek²⁾, Frant. Vacek³⁾, Novotný Václav⁴⁾ a Naegle⁵⁾. Dobner Gelasius v nevydané práci⁶⁾ a v Annálech IV 54 kladl životopis od Kristiána do 12. století jako věnovaný Vojtěchovi, arcibiskupovi Solnohradskému, bratru krále Přemysla Otakara I. Holder-Egger⁷⁾ přinucen stárim rukopisů ji klade rovněž do 12. století; v tom následuje ho B. Bretholz⁸⁾. Jako práci z 10. století hodnotil ji Balbín, P. Karel Suyskens, P. Athanasius a S. Josepho⁹⁾ a nejnověji Pekař¹⁰⁾ považuje ji za původní práci století 10.

Po předmluvě či věnování sv. Vojtěchu líčí Kristián počátky křesťanství v Čechách, křest Bořivoje od svatého Methoda a církevní poměry na Moravě, život, mučení a přenesení sv. Lidmily a život svatého Václava, umučení, přenesení a zázraky. Jest dobře zpraven o tehdejších poměrech asi na základě nějakého životopisu sv. Methoda a sv. Lidmily, o sv. Václavu má zprávy současníků a použil české redakce životopisu *Crescente fide*, ano i Gumpolda; píše za tím účelem, aby opravil a doplnil, co bylo nesprávně řečeno nebo opomenuto v dřívějších životopisech. Životopisu Vavřincova a přirozeně ani pozdějších nezná, ale také ne obšírného životopisu staroslovanského. Užívá slov, která plně odpovídají poměrům devátého a desátého století, kdežto poměry ty ve 12. a tím více ve 14. století byly zcela jiné. Poněkud hledaný a umělkovaný sloh práce z plna odpovídá zvyku 10. století. Kristián líčí Drahomíř zcela odlišně od Kosmy, ano i co se týče

Václava a báby jeho svaté Ludmily dle sepsání Křišťanova 1911, nákladem Kuncířovým.

¹⁾ Kritische Versuche III 28. — ²⁾ Osvěta 1903, I 108 a 538; srvn. ČČH 1903, 125 a 300. — ³⁾ ČČM 1903—4, Hlídka 1903—1905. — ⁴⁾ České dějiny I/1 438. — ⁵⁾ KGB I/2 64. — ⁶⁾ Examen historico-chronologico-criticum v pozůstal. Dobnerově (MJÖG 24, 536). — ⁷⁾ MG 15, 572. — ⁸⁾ NA 1904, 480. Zeitsch. f. d. Gesch. Mährens u. Schles. 1905, 70 (srv. ČČH 1904, 304). Naše doba 1903—4 (srvn. WLL 296). Stejskal, Sv. Lidmila 104. — ⁹⁾ Vita S. Ludmil. et S. Wencesl. — ¹⁰⁾ Nejstarší kronika česká v ČČH 1902—3 a zvlášť vydáno r. 1903, WLL 1905.

Boleslava I. není tu toho odsouzení, jaké podal Kosmas. V práci Kristiánově jest doba a místo udána, což životopisy Crescente fide a Gumpold opomíjejí. V rukopise Wolfenbüttelském jsou stopy Kristiánovy práce, odtud přejato do Gumpolda jméno Podivenovo, poznámka, že Čechy náležely k Řeznu, ano i způsob psaní jmen vlastních. Zdá se, že i v kázáních o svatém Václavu v homiliári Opatovickém¹⁾ ozývá se práce Kristiánova. Můžeme tedy důkazy Pekařovy považovati za průkazné a životopis Kristiánem sepsaný klásti do století desátého, jako nejlepší článek řady starších životopisů.

Spisovatel jmenuje se Kristiánem a mnichem, a zdá se, že je totožný s bratrem Boleslava II., o kterém Kosmas vypravuje, že se jmenoval Strachkvas²⁾. Ovšem v tomto případě posuzuje svého otce dosti přísně: druhý Kain, bratrovrah a pod., ale objektivní nazírání na čin otcův u mnicha by vysvětlovalo užití těchto slov, ale neužívá druhého úsudku Gumpoldova a Boleslav podle něho nezasadil sv. Václavu rány smrtelné, ano za hlavního původce má onoho, kterého zabil Podiven. Značné vzdělání Kristiánovo³⁾ činí autorství skoro jistým⁴⁾. Pekař v předmluvě Střížova překladu Kristiána⁵⁾ považuje tento názor za velmi málo pravděpodobný a myslí spíše, že spisovatel Kristián jest bratrem knížete Slavníka. Tím by se sice snadněji vysvětlil posudek Kristiánův o Boleslavovi, myslím však, že není potřebí ustupovati od dřívějšího názoru, podle něhož i Kristián byl synem Boleslavovým. Není sice úplně vyloučena možnost, že byli dva mniši Kristián zvaní, ale přece Kristián Boleslavův, nástupce svatého Vojtěcha, alespoň zvolený, jest dosvědčen i životopisy svatého Vojtěcha, kdežto tento druhý, strýc svatého Vojtěcha, pouze předpokládán.

13. Do polovice století 13. hlásí se životopis svatého Václava Oriente iam sole, sepsaný v Čechách a vyskytující se ve dvou recensích. Starší recense končí vypravováním o Podivenovi v mnichov. rukop. latinském

¹⁾ Ferd. Hecht, Beiträge zur Gesch. Böhm. odd. I., sv. 1., 20 a 58. — ²⁾ PDČ II 30. — ³⁾ t. I 280. — ⁴⁾ WLL 282. — ⁵⁾ Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Lidmily dle sepsání Křišťanova 1911, nákladem Kuncířovým.

č. 21.547, kratší je v Olomoucké stud. knihovně č. 750, Bollandisté měli 3 opisy: ze Steinfeldu, z pražského passionálu a z kartusie v Kamenici Saské, dále v univers. knihovně Vratislavské IV F 178, kapitol. knih. Olomoucké č. 230 z 13. století¹⁾. Vydal ji Pekař²⁾ po prvé. Spracována je velmi dobře a to na základě Kristiána, Crescente fide a Gumpolda, vypravuje o sjezdu knížat za Jindřicha I. a opozdění svatého Václava, o darování ramene svatého Víta a osvobození od poplatku, o Erichovi Dánském († 1250) z vypravování řeholníků řádu svat. Dominika. Skladatel asi myslil na Václava II., když píše, že svatý Václav lovil duše spíše než zvěř, jak si zvykli někteří toulající se po lesích³⁾. — Druhá recense zachována jest v rukopise Praž. univ. knihovny 13 D 20 a 1 C 25, v museu Praž. 12 D 4, v knih. Vratislav. univ. IV Q 169, v knih. Admontské 704, snad i v Děčínské č. 126 a 211 (Thunova knih.), také v Kremnici⁴⁾. Tato recense dodává, kterak svatý Václav kácel dříví a nosil chudým, dával peníze, prorochoval o svém hrobu u svatého Víta; přenesení těla svatého Václava (*Corpus sanctissimi martyris*) se dostalo do breviáře Praž. univ. knihovny 12 F 5, 13 H 3 d, musea národního 15 E 3 a Vratislavské univers. I F 524. Podobně jako u první recense *Post triennium eius passionis* v 7 F 23, bude nutno i zde věnovati pozornost olázce, kterému kostelu nebo řádu tyto breviáře náležely. Tato druhá recense náleží do sklonku 13. století a byla pak rozšířena o další zázraky do roku 1347. Výpravy Otty I. a poražení Boleslava považuje tento životopis za trest Boží a následek bratrovraždy. Zde se po prvé objevuje rok 928 jako doba mučednictví svatého Václava, ale ve 14. století následuje jej jen Neplach⁵⁾. Tento životopis původu českého, druhý po Kristiánovi, tvoří základ k dalším a stanoví tak konečně či definitivně životopis svatého Václava, jak později byl podáván.

14. S touto prací souvisí také oddíly o sv. Václavu v rýmované kronice české či podle Lupáče, kronice Boleslavské; podle Hájka skladatel její slul Dalimil Meze-

¹⁾ WLL 52. — ²⁾ t. 409. — ³⁾ t. 413, 13. — ⁴⁾ Sasinek, Slovenský letopis I 115. — ⁵⁾ PDC III 462.

řický. O svatém Václavu má zprávu o narození¹⁾, o svaté Lidmile, o Drahomíři, o dobrých činech svatého Václava, o jeho boji s Radslavem, o Jindřichu I. a daru ramene svatého Víta, „Boleslav pozva(l) jeho do Boleslavě na hody, křest svému synu zamysli(l), jmaje velikú zlob na mysli“, o smrti svatého Václava roku 928 a o zázracích jeho. Při souboji s Radslavem udává některé nové rysy, zná jména vrahů svatého Václava: „Hněza (v německém překladě Hnějewiz) a jeho bratřie“. Zlomek těchto zpráv jest také v českém passionálu metrop. kapitoly v Praze H 12 z 15. nebo 16. století.

15. O něco málo pozdější jest životopis sv. Václava se začátkem *Ut annuncietur* ve dvou recensích. První recense jest v rukopise univers. knihovny Pražské 10 B 7 a národního musea 15 E 5 a podle Dobrovského²⁾ v opise Cerroniho olom. rukopisu; končí přenesením těla svatého Václava. Skladatel použil *Oriente iam sole*, ale také Kristiána, někde se slohovými změnami, jinde do slova uvádí *Oriente* a to z druhé recense³⁾. Udává, že zbroj svatého Václava se uctivě chová v pokladu u svatého Víta. Druhá recense jest o mnoho delší, rozvádějíc první slohově a i věcně, tak, že Boleslav pozval svatého Václava ke křtu svého syna, kameny krví potřísněné se chovají v Boleslavi, s Kristiánem tvrdí, že Boleslav se dorozuměl s duchovními, aby zavřeli kostel, nezná zázraků z roku 1334 a 1347. Obsažena jest v rukopise universitní knihovny Pražské 8 A 3. Obě recense vydal dr. A. Podlaha⁴⁾, první pod čarou. Druhá recense byla Balbínem podle poznámky na konci rukopisu připsána Janu ze Středy, biskupu Olomouckému a kancléři Karla IV., ale v Rajhradském rukopise 15 jest připsána tomuto první recense⁵⁾. Pekař se domnívá, že údaj autorství Jana ze Středy omylem vztahuje se k řeči *Licet plura*, o které jsme se zmínili dříve. V tomto rukopise řeč ona jest poněkud změněna, vynechává zmínku o tom, že neporušenost těla svatého Václava dotvrzena jest očitými svědky a také na konci schází odstavec další⁶⁾.

¹⁾ PDC III 51—63. — ²⁾ Krit. Versuche III 43. — ³⁾ WLL 62. — ⁴⁾ Vita S. Wencesl. 1917. — ⁵⁾ WLL 61. Archiv f. ält. deutsche Gesch. 10, 691. — ⁶⁾ Podlaha 67 a WLL 388.

16. V breviáři arcidiecése Pražské užito bylo ve 14. století nové skladby, začínající slovy *In clītam et gloriosam festivitatē* (viz přílohu 1.). Začíná jako chvalořeč a přechází v životopis na základě první recense *Ut annuncietur*, uvádí něco z Gumpolda, nového nepřináší nic, až na zprávu v rozšířeném textu rukopisu univerzitní knihovny Pražské 14 A 7, že od císaře byl svatý Václav učiněn králem Českým. Kratší text jest obsažen v rukopise Národního musea v Praze 14 C 2, kapitoly Pražské G 33 a kapitoly Olomoucké č. 12, delší také v opisu Cerroniho z rukopisu Olomouckého.

17. Poslední větší životopis svatého Václava napsal Karel IV., který při křtu obdržel jméno slavného dědice Českého, které teprve ve Francii bylo zaměněno v Karel. Jeho práce začíná slovy *Crescente religione christiana* a zachována jest v *Liber viaticus* Jana ze Středy, nyní v Národním museu 13 A 12; vydal ji až na některé výpustky Pulkava¹⁾ a P. Karel Suyskens²⁾. Český překlad sahá jen něco přes polovičku celé skladby a byl vydán v *passionálu* 1480 a 1495, pak ve *Výboru z liter. české* I 314 Emlerem³⁾. Karel IV. líčí svatého Václava jako knížete, vynechává nadsázky pozdějších životopisů. Začíná pokřtěním Svatopluka podle pozdní redakce moravského životopisu svatého Cyrila a Methoda, o svatém Lidmile píše podle *Diffudente sole* a o svatém Václavu řídí se životopisem *Oriente iam sole*. Přidává o Strachkvasu a blah. Mladě z Kosmy a také o pomoci svatého Václava při sporech Vratislava a Břetislava roku 1092, jediný udává také, že Drahomiř byla pohlcena zemí.

18. Z menších zpracování uvádím podle Pekaře⁴⁾:

a) čtení breviáře z rukopisu knihovny kapit. v Praze D 83, která začínají slovy *In diebus illis crescente fide* na základě životopisů: *Crescente fide* české redakce, Kristiánova a *Oriente*; čtení tato sahají až do doby stavby kostela sv. Víta.

¹⁾ PDČ V 18. — ²⁾ *Acta S. Sedis* IX/7, 837. — ³⁾ Spisové Karla IV. 109 (Památky staré liter. české IV). — ⁴⁾ WLL 67.

b) *Cum in novella fidei*, krátký životopis svatého Václava v Mnichovském rukopise latinském 7420 podle Oriente.

c) *Regnante felicis memorie preclarissimo rege Heinrico* obsažen jest v rukopise gymnas. knihovny v Koblenci, psán písmem 14. století; zpráva o tom podána v Archiv f. ält. deutsche Gesch. 8, 163, snad z Gumpolda¹⁾, podle začátku soudě.

d) *Wenczeslaus Wratislai*, krátký životopis v rukopise v Celovci a v Kremsmünsteru, jak udává Dobrovský²⁾.

e) *Qui michi ministrat* našel Pekař v knihovně Raczyńskich v Poznani v rukopise č. 279 ze 14. století, vliv Oriente jest, podle nálezce, patrný.

f) *S. Venceslaus, Bohemiae rex*, pergamenový rukopis F 43 král. knihovny v Madridě z 15. století, líčí ve 38 hlavách život a umučení svatého Václava a obsahuje obrazy z kaple sv. Václavské. Končí slovy: *Haec contigerunt anno 932 7. Martii triduo elapso inventum est corpus Podivini, intimi camerarii domini Venceslai, non procul a corpore principis sui honorifice sepultum*. Záznaky byly vynechány³⁾.

g) *Temporibus Henrici regis* v rukopise universitní knihovny Pražské 10 B 12 z 15. století jest výťah z Kristiána⁴⁾.

h) *Der wirdig Herr sant Wentzlaus* jest životopis psaný podle Oriente v rukopise mnichovské knihovny germ. 1103 z roku 1458.

Veliká řada životopisů svatého Václava svědčí o zájmu, který obyvatelé Čech a katolíci vůkol věnovali našemu slavnému dědici země České. Jest ovšem pravda, že pozdější skladby nemají té důležitosti jako ony, které psány byly brzo po mučednictví a podle zpráv svědků přímých, očitých nebo těmto velice blízkých. Proto také v prvních hlavách použito bylo těchto zpráv nejstarších až do Kristiána a některé rysy v pozdějším čase přidané udány byly jen za účelem úplnosti.

1) PDC I 148. — 2) Versuch III 40. — 3) Archiv für ält. deutsche Gesch. 8, 174 a 784. — 4) WLL 111—115.

X. Hrob, ostatky a památky svatého Václava.

Tělo svatého Václava přeneseno bylo do chrámu sv. Víta a zde pohřbeno v absidě jižní na místě, kde odpočívalo v hrobě po dobu značnou. Jsem toho názoru, že hrobem hnuto nebylo, totiž, že tělo svatého Václava nebylo znova přenášeno při stavbě podniknuté Spytihněvem II. roku 1061. Měnila se a rozšiřovala kaple, v níž svatý Václav ležel, až za Karla IV. roku 1367 zastkvěla se jasně zлата a polodrahých kamenů a později ozdobena, za Vladislava II., obrazy na klenbě a stěnách do té doby prázdných.

Jest přirozeno, že během této první doby, do Karla IV., hrob byl alespoň jednou otevřen, aby odděleny byly některé části kostry a vyhovělo se tak prosbám ctitelů svatého Václava, kteří k jeho poctě stavěli kostely a ukládali částčky, reliquie, do oltářů, jak to od dávna bylo zákonem v církvi katolické¹⁾. V době neznámé také asi byla vyňata lebka svatého Václava²⁾, o níž se zmiňuje výslovně zpráva z roku 1338 (viz stranu 113.). Ano roku 1305 zavázal Václav II. syna svého Václava III. slavnostní přísahou na lebku svatého Václava a jiné svaté ostatky, že bude plniti vůli otcovu³⁾. Zdá se, že všechny ostatky svatého Václava byly z hrobu vyňaty teprve 27. června⁴⁾ 1348. To bylo také potvrzeno nápisem na desce olověné na truhle olověné s hlinou, ve které leželo tělo slavného mučedníka svatého Václava, a tím byla posvěcena, a zbožně sebrána arcibiskupem Arnoštem z Pardubic u přítomnosti „krále a pána Václava, který sluje jinak Karel, Římský a Český král“⁵⁾

1) C. 26. Placuit. De consecrat. d. I. 2) PDČ V 268; v českém překladě kroniky Pulkavovy jest zpráva o nalezení lebky svatého Václava po velkém požáru roku 1143, ale z latinského originálu (str. 86) jde na jevo, že nalezeno bylo jeho cilicium. — 3) PDČ IV 94. — 4) Kalendář breviáře Pražského a missálu tištěného v Norimberku roku 1503, 328: recollectio ossium s. Venceslai se mší votivní na tento den výroční. — 5) Podlaha, Svat. Václava hrob a ostatky (Hlasý katolického spolku tisk. 1911, č. 2) 37.

Nevíme, jak vypadal hrob svatého Václava v době starší. Za Karla IV. roku 1367 byla truhla s prstí zapuštěna do země a kolem ní i nad ní vystavěn oltář kamenný, který ozdoben byl původně leštěnými polodrahy kameny, později pláty zlatými. Ostatky svatého Václava uloženy do oltáře vedle kamenného podstavce do dřevěné domečkovité schránky čili tumby, která se nalézala nahoře nad hrobem u oltáře, který byl posvěcen arcib. Očkem z Vlašimě 30. listopadu 1367. Inventář sv. Vítký z roku 1387¹⁾ popisuje podrobně tuto obdélníkovou hranolovou skříň s víkem stříškovitým. V čele byla po hranách trojitá řada kamejí (drahé kameny s vypouklými řezbami), na vrcholu velký smaragd a okrasa s lidskou hlavou uprostřed, níže prsten, pak v oblacích ruka Kristova s prstenem, který měl zasazený dýmant, níže soška svatého Václava s kopím a praporem s orlicí a štítem se lvem z perel. Soška byla okrášlena drahými kameny a korunou a spočívala na koruně jiné. Dole byla poprsí Karla IV. a jeho manželky, řezaná v sardonyxech. Ostatní plocha byla posázena skvostnými moniliemi. Strana tumby proti vchodu byla pokryta 18 stkvostnými uměleckými deskami po 6 ve třech řadách. Užší strana tumby (k východu obrácená) a strana podélná (k jihu) byly pokryty pláty zlatými. Ozdoby tyto z části vzal Zikmund po korunovaci 28. července 1420 na plat svému vojsku se závazkem náhrady, a druhá část byla zničena na Karlštejně od vojska Zikmundova. Z čelní strany získali více než 33 hřiven zlata. Tak vzala za své tumba veliké ceny hmotné a nesmírné ceny umělecké. Schránka dřevěná v Praze u svatého Víta bývala pokryta koberci, ale i ta shořela při požáru velechrámu Svatovítského roku 1541, jak píše Hájek²⁾: „Tak i hrob svatého Václava, což na něm bylo od dřeva, i čímž pokryt byl, to shořelo; sám kámen spodní, v kterémž leží tělo blahoslaveného knížete, zůstal i to tělo svaté, jakž bylo před ohněm, bez porušení zůstalo“. Teprve arcibiskup Matouš Ferdinand Zoubek dal roku 1671 obložit oltář ten mramorem a 7. října

¹⁾ Podlaha-Šittler, Chrámový poklad u sv. Víta (Dědictví sv. Prokopa č. 43, 1903), LIII. Podlaha, Hrob 10. — ²⁾ Kronyka česká k roku 1541. Beckovský, Poselkyně II/1 97.

vyňal z hrobu skříňku s ostatky svatého Václava, vložil je do větší truhlice, přidal k nim některé jiné ostatky¹⁾ a uložil v tomto obnoveném oltáři, který posvětil dne 22. listopadu. Na oltář dal arcibiskup stříbrnou sochu svatého Václava 147 cm vysokou s dvěma anděly 133 cm vysokými a šesti svícny stříbrnými. Tyto stříbrné předměty byly zabrány vládou vídeňskou a roku 1806 odvedeny do mincovny. Roku 1881 byl hrob opět ozdoben nákladem biskupa Fr. Průchy sochou svatého Václava²⁾ a konečně darem probošta Mons. Ant. Hory byl hrob ozdoben leštěnými polodrahými kameny a pozlacenou sádkou podle návrhu architekta Kamila Hilberta. Po stranách jsou medailony s anděly, v čele kalich s ptáky od Suchardy. Nádherná schránka pro ostatky bude teprve zhotovena. Nový oltář byl posvěcen 27. září 1913. Byla do něho vložena stará olověná truhla s hlinou a stříbrným relikviářem s částí holenní kosti svatého Václava a se stříbrnou deskou, opatřenou vrytým³⁾ nápisem o nové úpravě hrobu.

Z ostatků svatého Václava na prvním místě jest uvést lebku úplně zchovalou, žlutavé až hnědé barvy, se zbytky některých částí i vlasů barvy světlohnědé. Lebka jest ušlechtilých tvarů velmi pravidelných, nejeví odchylek a vykazuje při pohledu s hora tvar elipsoidu, jaký jest obecný v Čechách v první době křesťanské. Obličej jest poměrně vysoký, úzký, má vysoké, zakulacené očníce a nos střední výšky. Ze zubů zachováno málo, korunky některých zubů byly ulomeny. Podle stavu chrupu, vývinu kostí a zchovalosti švů soudí prof. MUDr. Jan Hnátek a Jan Matiegka na stáří osoby 20—30 roků. Na pravé straně čela jest zcela zřejma mírná prohlubenina asi půl centimetru v průměru, způsobená v době, kdy kost byla ještě pokryta měkkými částmi. Jest to asi rána způsobená mečem Boleslavovým. Kloubní ploška zlomku 1. obratle, nalezená mezi kostmi, hodí se i podle barvy k příslušné kloubní plošce lebky⁴⁾. Lebka byla chována v podstavci stříbrného poprsí, zhotoveného roku 1699 nákladem arcib. Jana Josefa Braunera⁵⁾. Později, roku 1872, byl pořízen

¹⁾ Berghauer, Protomartyr poenitent. I 121. — ²⁾ Podlaha, Hrob sv. Václava, obr. 1. — ³⁾ ČKD 1912, 631. — ⁴⁾ Podlaha, Hrob 45. — ⁵⁾ Podlaha-Šittler, Chrámový poklad 132.

velký domečkovitý relikviář, ozdobený emailovou malbou od Chadta, podle nákresů Fr. Sequense. Relikviář tento se chová na hlavním oltáři svatého Víta s jinými pěti, které obsahují ostatky svatých: Vojtěcha, Cyrila, Víta, Lidmily a Prokopa. Roku 1866 oddělena byla částička z lebky svatého Václava (pravý oblouk jařmový) pro metropolitní kostel v Olomouci. Obraz lebky na tab. V.

Ve schránce Zoubkově nalezeny byly kosti: 1. klíční, 2. úlomek prostředního žebra, 3. kosti holení, 4. loketní, 5. obratel bederní, 6. kosti ramenní levé, 7. stehenní pravé a 8. levé strany, 9. patní levé, 10. část 1. obratle (atlantu). Ve stříbrném poprsí, daru Vladislava II. Jagellonce, byly 3 zuby a čelist se 4 celými zuby a polovicí jednoho. Podle úsudku uvedených znalců byl chrup za živa úplný¹⁾. Čelist hodí se k lebce i příslušné kloubní plošky i zkousnutí zubů. Ve velké stříbrné ruce barokní nalezena byla holenní kost pravá s nápisem z 15. stol.: *Brachium s. Venceslai martyris*, v ruce stříbrné gotické kus kosti holenní (mylně označeno *de brachio S. Venceslai*) a značný počet ostatků menších nalezen v různých relikviářích.

V olověné truhle nalezeny: 1. kost záprstní palce levé nohy, 2. tři zlomky levé kosti holenní, 3. hlavice kosti stehenní, 4. podobná, snad ramenní, 5. část kosti pánevní, 6. části dvou obratlů, 7. úlomek kosti křížové a 8. kosti hrudní a několik částíček, které se nedají určit²⁾. Uvedené dílko dra Podlahy přináší na barevné tabulce přehled nalezených ostatků a vzájemnou jich příslušnost³⁾. Jak z této tabulky patrně, nezachovala se veliká část ostatků, která asi darována byla během staletí do různých kostelů, jak uvedeno bude v hlavě následující.

V den svátostí, t. j. v pátek po neděli provodní, ukazovala se věřícím i krev svatého Václava s náprsním křížkem a prstenem⁴⁾, stříbrný křížek jest dosvědčen i v inventáři roku 1335 č. 136, o krvi však nic bližšího nevíme, snad to byl menší kousek oděvu světcova, jeho krvi potřísněného, který se v Praze zachoval⁵⁾. Ve Staré

¹⁾ Podlaha, Hrob 50. — ²⁾ t. 97. — ³⁾ Viz také ČKD 1911 za stranou 396. — ⁴⁾ Podlaha-Šittler, Chrámový poklad 56. —

⁵⁾ t. 244.

Boleslavi nalézá se krev svatého Václava v křišťálové v zlatě zasazené nádobě¹⁾, ve které se nalézá asi 15 kuliček jakési šedé nebo tmavé barvy. Odpovídalo by to úplně duchu katolického náboženství, že i krev svatého Václava od věrných jeho ctitelů byla zachycena a uchována. Mimo to děkan Staroboleslavský Hořčice²⁾ uvádí ještě částku lebky a vlasů svatého Václava v malé stříbrné monstranci, kdežto asi správněji Balbín³⁾ zná pouze nádobu křišťálovou, ve které uloženy byly vlasy svatého Václava krví, která mu při poranění z hlavy vytekla, slepené. Tomáš Pešina napsal⁴⁾ v inventářích kostela Svato-vítského o stříbrné monstranci s dvojí schránkou pro ostatek z lebky svatého Jana Křtitele a pro ostatek krve sv. Václava. V inventáři roku 1476 sepsaném o věcech v Plzni chovaných pod č. 92 se uvádí tato monstrence⁵⁾, která později schází; nejspíše se ztratila.

Z památek sv. Václava se zachovala :

Přílbice světcova⁶⁾ ze železa, 17 cm vysoká, mající v průměru 24×21 cm, konická, opatřená nánoskem 63 mm dlouhým, vršek jest porouchán. Na spodním okraji jest proužek dovedně stříbrem plátovaný, který při nánosku jest vytvářen křížovitě, takže vrchní rameno prodlouženo v úzký proužek a nýtem s kulatou hlavičkou připevněno, obě postranní ramena jsou na vrchní části vroubkována a nýty připevněna. V této části jest provedena v dosti nejasných obrysech stříbrným plátkem postava Kristova na kříži podle byzantského způsobu v sukni až po kolena sahající, s nohama podle sebe a široce rozpiatýma rukama. Hlavy není možno dobře rozeznati, poněvadž odpadly tenounké stříbrné proužky, které byly přitlačeny na nasekaný povrch nánosku (technika taušovací i na západě známá v 8. století). Helmice vyniká nad jiné t. zv. normanské z dob před 10. až do 12. století touto ozdobou,

¹⁾ Jos. Prokop Hořčice, Popsání nejstarož. kolleg. chrámu² 110. Podlaha, Okres Karlín (Soupis pam. uměl. 15) 48: ze 14. století. — ²⁾ Popsání nejstarož. kolleg. chrámu² 110. — ³⁾ Epitome VI 38. — ⁴⁾ Phosphorus septicornis 466, 477 a 478. ⁵⁾ Podlaha, Chrátový poklad LXXIV. — ⁶⁾ t. 190, tab. 13. Píč, Starožit. české III 113, PAM 19 (1900—1901), 81.

kteřá nad to jeví známky ornamentace merovejské. Přílba tato mohla býti i zděděna po některém předku, patrně křesťanu. Zhotovena byla ve střední nebo západní Evropě a spadá jistě do doby svatého Václava. Možno tedy věřiti starému podání, že patřila našemu světci jako kus vynikající jakosti, hodný hlavy knížecí¹⁾. Viz tab. VI.

Brnění kroužkové v podobě košile 109 cm dlouhé, při těle užší (44 cm) a na okraji širší (50 cm), s rukávy 50 cm dlouhými. Vpředu u krku má rozparek 28 cm dlouhý, a taktéž dole vzadu, aby vsednutí do sedla bylo pohodlnější. Objem všude obnáší 120 cm, váží 10 kg. Sestává z jemných, kovaných kroužků o 6 mm v průměru (na 1 cm² připadá 11 a půl kroužku), přesně okrouhlých. Kroužky jsou ze železného drátu v kruh stočeného, kde zanýťován jest druhý konec, jest kroužek poněkud zploštělý. K tomuto brnění patří i kroužkový límec, z pěti lichoběžníkových a jednoho trojúhelníkového cípu sestávající, které jsou spojeny v celek. Největší objem jeho měří 126 cm a váží 1 kg. Nahoře jest pásek 75 cm široký a 50 cm dlouhý, do jehož pletiva jsou vsunuty tři řady kroužků z ryzího zlata jako lem. Kroužky zlaté jsou o něco větší, nýťovány železem a zlatem spájeny. Toto brnění jest jedinečným v Evropě a takové mistrovské dokonalosti, že druhé takové těžko zde hledati. Brnění kroužkové jsou původu asijského, odkud se dostala již do vojska římského, na severu k Vikingům; celé brnění kroužkové nalezeno také ve Volyňské a Kijevské gubernii. V Čechách se našel kus podobného brnění pod Stranovem²⁾. Jest nesporno, že brnění jest z doby svatého Václava³⁾. Viz tab. VII.

Meč svatého Václava jest ukován z tenké a velice pružné oceli, výborně uchován. Celková délka obnáší 93·5 cm, délka čepele 76 cm a šířka její při jílcí 4·5 cm. Čepel k pleknu (konci) se sужuje a má uprostřed žlábek s křížovým otvorem v hoření polovici, do kterého se vkládal zlatý křížek ostatkový. Čepel je na vrchní straně v pravém

¹⁾ Matějček, Věstník akad. 1916, 258. — ²⁾ Podlaha-Šittler, Chrám. poklad 191, tab. 14. Píč, Starož. III 115. — ³⁾ Matějček, Věstník akad. 1916, 262.

úhlu seříznuta a opatřena příčkou čili záštitou při jedné straně prohnutou. Řap jílce čili rukověť jest obložena dřevěnou cívkou, potaženou svrchu hnědou látkou plstěnou a žlutavou látkou těžkou, v níž vetkán jest nití stříbrnou listový ornament, nedosti zřetelný. Dnešní vrchní povlak aksamitavý jest mladší. Na konci jílce nasazen jest knoflík křišťálový kulatého obvodu, na plocho ve středu obroušený a s hranami šikmo přibroušenými. Řap jílce zakončen jest na vrcholku knoflíku drobnou stříbrnou růžičkou a malým kroužkem. Ústní podání připisuje tento meč svatému Václavu, a není věcného důvodu, abychom měli pochybnost o jeho správnosti. Tvarem shoduje se s mečem z knížecího hrobu u Kolína, s mečem nalezeným u Počápu, u Pardubic a u Kamýka ¹⁾. Zda-li některá z tří zachovaných pochev jest původní, nelze rozhodnouti ²⁾. Ústní stará tradice doložena jest listinou biskupa Jana z Dražic ³⁾, kterou se ukládá 1. května 1333 kožešníkoví Heřmanovi a jeho potomkům za darovaný pozemek povinnost „čistiti zbroj blahoslaveného Václava, přilbu totiž železnou, brnění a meč, kterážto zbroj se chová v kostele Pražském“. Viz tab. VII.

O b u v svatého Václava v pokladě chrámovém ve Staré Boleslavi je střevíc z barevné, nyní zcela ztemnělé hebké kůže bez opatku, který dosahoval po kotníky. Na povrchu jsou stopy hojného vyšívání v motivech arabesky se dvěma nohy či gryfy. Vyšívání jest patrno většinou z drobných dírek po jednotlivých stezích. Tato obuv jest starší než obuv korunovační římských císařů a bližší vzoru byzantskému ⁴⁾. Nahoře jest osm kusů hedvábných stužek, které byly ovíjeny kolem lýtek, jak bychom mohli souditi z obrazu rukopisu Wolfenbüttelského. Viz tab. VIII.

¹⁾ Podlaha-Šittler, Chrám. pokl. 192 a tab. 15. Píč, Starož. III 107. — ²⁾ Matějček l. c. 263 má druhou pochvu s vyšívaným pruhem okrasným za dílo 14. století, třetí za novou, kratší odmítá, že se neshoduje svou délkou s mečem. Nynější meč považuje (viz Věstník akad. 1916, 263) za gotický ze 14. století, který později byl zaměněn za starý, jenž uveden jest v inventáři roku 1354 č. 55. — ³⁾ Originál v kapitol. archivu VI 10. — ⁴⁾ Podlaha-Šittler, Soupis Karlín. okresu (Soupis pam. uměl.) 15. PAM 19, 24 a Píč, Starož. III 153.

Slavnostní roucho svatého Václava, nyní mešní, z brokátové skvostné látky, utkané z hedvábí sytě černého a zlatých nití. Na půdě hladké vetkán jest zlatem vzorek osmibokých hvězdic a čtyřlístých růžic. Z roucha slavnostního byla později udělána mešní kasule řasnatého střihu, 128 cm dlouhá a 112 široká; strana přední byla později přistřižena jazykovitě. Spodní část jest napříč našívána, vzadu dvakrát, vpředu jednou. Látka jest původu východního. Také zde není závažných důvodů, abychom pochybovali o tom, že látka tato byla získána v době svatého Václava, ovšem dobu vzniku jednotlivých kusů těchto brokátů nelze přesně určit¹⁾.

Koflík svatého Václava vysoustruhován jest z hruškového dřeva v podobě misky kruhové, 92 mm široké a 37 mm hluboké. Povrch jest zcela hladký, při dně jest znáti stopy čtyř kovových pásků do kříže založených, které byly nýt看 k číši připevněny. Víčko, které zapadalo do zářezu na okraji číše, se ztratilo. Koflík jest starobylý, tvarem shoduje se s dobou románskou, ale není tak určitě dosvědčeno ústním podáním, že ho skutečně užíval svatý Václav²⁾. Jest mezi předměty, které ukazovány byly v den svátosti (Podlaha, Chrám. poklad 56) a zapsán zase roku 1515 mezi ostatky Karlštejnskými³⁾ jako pohár svatého Václava, pozlacený, dřevěný. Arsenius z Radbuzy a po něm Balbín⁴⁾ kladli jiný koflík do Staré Boleslavi a to z téhož kovu, jako jest obraz Panny Marie. Podobný koflík svaté Lidmily býval na Mělníce, jak dosvědčuje Bohuslav Bílejovský z Malína⁵⁾. Ve které době se tento pohárek ztratil, není známo⁶⁾. Také ve Staré Boleslavi není více onoho pohárku svatému Václavu připisovaného.

Cilicium, to jest hrubé, drsné roucho, tkané ze srsti, o němž vypravuje Kristián⁷⁾ a zmiňuje se i pokračovatel Kosmy⁸⁾, se nám nezachovalo, alespoň inventáře o něm

¹⁾ Podlaha, Chrámový poklad 189 a tab. 12. PAM 19 na tab. XVII. — ²⁾ Podlaha, Chrám. poklad 195. — ³⁾ t. 118. —

⁴⁾ Epitome VI 42. — ⁵⁾ Kronika česká, Norimberk, z r. 1537 a nové vydání z roku 1816. — ⁶⁾ Schubert Bedřich, Mělník a jeho památnosti. — ⁷⁾ PDČ I 214, WLL 109, PDČ V 268. —

⁸⁾ PDČ II 261.

nevědí ničeho. Snad byly části jeho rozdány jako ostatky druhého řádu, které posvěceny byly jaksi dotekem těla mučedníkova.

Kopí svatého Václava, o němž první zprávu máme z roku 1126 (viz stranu 110) a kolem něhož bojovalo vítězně vojsko České, ukazováno bylo v den svátosti (způsob delší), ač se zde mluví o praporu (banderium) svatého Václava. Inventář roku 1354 č. 56 uvádí zlatou pochvu tohoto kopí, s níž mnohé kameny a perly odpadaly a která později byla roztavena na pozlacení některých ostatků. Kopí samo ztratilo se nejspíše v bojích náboženských za Zikmunda.

Mezi památky svatého Václava počítá se dosud omylem milostný obraz P. Marie ve Staré Boleslavi. Ukázal jsem již¹⁾, že ve starých zprávách před 17. stoletím není pověst o původu obrazu Staroboleslavského doložena. Teprve děkan kapitoly u svatého Víta Kašpar Arsenius z Radbuzy roku 1629 ve spisku „Pobožná knížka o bl. Panně Marii a přečisté Rodičce Syna Božího a o divích, kteříž se dějí před jejím obrazem ve Staré Boleslavi“ vypravuje, kterak svatý Václav denně tomu obrazu náležitou počestnost uděloval a jej také jako horlivý milovník bl. P. Marie často při sobě nosil. Styrsa a Hněvsa při vraždě zpozorovali u něho tento obraz, vzali ho a na dotčeném poli (kde podle Arsenia byl za krále Vladislava okolo roku 1160 vyorán) potupně zakopali. Jako důvod udává, že ve Staré Boleslavi choval se do jeho doby koflíček svatého Václava právě z podobného kovu, z jakéhož jest jmenovaný obraz bl. Panny Marie. Píše to Arsenius ze „zpráv starých lidí a kostelních pamětí“. Jedna pověst vypravuje, že obraz tento ulit byl z model v době sv. Lidmily, když se dala pokřtiti, zvláště ze zlaté modly Krosiny²⁾, prý podle návodu sv. Methoda. Balbín³⁾ dodal důkaz z nového tehda obrazu oltářního u sv. Kosmy a Damiána, na němž znázorněn byl sv. Cyril

¹⁾ Stejskal, Sv. Lidmila 101 a Svatý Jan Nepom. II 63. —

²⁾ Hájek, Kronika česká, píše jen o tom, že svatá Lidmila dala ji zničiti, a ne, že ji dala roztaviti na obraz Panny Marie. —

³⁾ Epitome rer. Boh. VII 9.

a Method, jak dávají sv. Lidmile obraz tento. Sv. Václav jej prý vždy na prsou nosíval, při jeho smrti byl krví zbrcen a vrahy zakopán. Podle jiné pověsti byl obraz přinesen z Řecka svatými věrozvěsty, ač mnozí již za Balbína¹⁾ to popírali, ukazující, že na východě Ježíšek jest vždy oděn, jiní hledali původ obrazu jinde v zemích, kudy prošli svatý Cyril a Method. Jiná pověst zase vykládá, kterak Podiven vzal po smrti svatého Václava obraz k sobě, který pak zase po jeho smrti byl odhozen a skryt. Podobně vypravuje i Jan Ignác Dlouhoveský²⁾. Již tato různost výkladů, jejichž původ sice nelze přesně určit, ale který jistě nesahá příliš daleko před Arsenia a Dlouhoveského, pokud oni sami nejsou autory těchto názorů, dosvědčuje, že jsou to názory pronesené zprvu jako domněnka, která nabyla pak váhy jako určitý názor. Mimo to také působila obdoba se starými dějinami, nedosti správně vykládanými, když na příklad Balbín³⁾ vypravuje, kterak svatý Václav dal obraz Panny Marie malovati na praporec, který Podiven nosíval, když se táhlo do boje anebo ku dvoru krále Římského, jako měli tento krásný obyčej za starých věků ve východních zemích knížata křesťanská. Balbín opatřil také pro 6. knihu Epitome, tak zv. Historia Boleslav. rytinku s tímto námětem.

Jest nutno zdůrazniti opět, že tyto pověsti nemají opory ve starých, ani v novějších životopisech svatého Václava, nezná jich ani probošt Staroboleslavský Václav Hájek z Libočan⁴⁾, který by si nebyl nechal ujíti tak zajímavou zprávu. Mimo to ani první pouť do Staré Boleslavi od roku 1587 pořádaná, nemají za účel úctu obrazu Panny Marie, nýbrž mučedníka svatého Václava; teprve při pouti 18. září 1609 se stalo ponejprv, že se zbožní poutníci o pomoc utíkali k milostnému obrazu Staroboleslavskému, který od té doby byl zván palladium, to jest ochranný obraz země České. Úcta jeho tedy podle těchto zajištěných zpráv jest velice mladá. Obraz Staroboleslavský či spíše relief nehodí se, aby byl nošen na prsou, neboť jest 19 cm vysoký a 13.5 cm široký, z měděného plechu s jakousi přísadou, takže vypadá jako bronzový. Relief

¹⁾ Epitome rer. Bohem. VII 5. — ²⁾ Zdoroslavíček na poli požehnaném. — ³⁾ Epitome VIII 9. — ⁴⁾ Borový, Dopisy II 50.

byl v ohni pozlacen a jest valně poškozen. Jeví nápadné shody ¹⁾ se skupinou staročeských obrazů Madonny Zlatokorunské ze 14. století, Svatovítské z první polovice 15. století, Týnské z 15. století ²⁾. Celým rázem svým hlásí se relief Staroboleslavský do druhé polovice stol. 15. ³⁾ Tim by se dalo vysvětliti, že relief vytvořený za krále Vladislava II. byl pošinut po bojích a zápasech s protestanty do dob Vladislava I. Dokazovati úctu tohoto obrazu poutí svatého Jana Nepomuckého, jest chyba logická, neboť ona pověst o pouti povstala jen dohadem a promítnutím zvyku 17. století do století 14. od Jana Ignáce Dlouhoveského. Není tudíž možno považovati relief Staroboleslavský za památku Svatováclavskou. Tímto zjištěním se nikterak nepopírá úcta Panny Marie v 10. století v Čechách, která jest těsně spjata s vírou katolickou a nemůže se od ní oddělit, jak ukazuje i první kostel na hradě Pražském vystavěný.

Podobně nelze míti za památku Svatováclavskou bronzovou lví hlavu s kruhem na dveřích kaple svatého Václava, o němž se mnozí domnívají, že byl přenesen ze Staré Boleslavi a zachován, poněvadž se ho zachytil svatý Václav před smrtí svou. Jest to práce 14. století ⁴⁾.

XI. Úcta svatého Václava.

Svatého Václava jest považovati za mučedníka v plném smyslu tohoto slova, neboť podle učení svatého Tomáše Aquinského ⁵⁾ výraz mučedník (martyr) značí svědka víry křesťanské, který, vírou jsa veden, opovrhne vším pozemským a, aby získal neviditelné dobro, což se největší měrou stává, pro víru nedbá ani svého života časného. Zásluha mučednictví jest právě v dobrovolném rozhodnutí se vytrpěti smrt pro pravdu víry Kristovy ⁶⁾ a, poněvadž víra se vyznává nejen slovy, nýbrž, a to hlavně, i skutky

¹⁾ K. B. Mádl, PAM 1894. — ²⁾ Podlaha, Sochy a skulptury Mariánské v Čechách 1904, 5 a Obrazy Mariánské v Čechách 1904. — ³⁾ Týž, Karlín. okres (Soupis pam. uměl. 15) 82. — ⁴⁾ Týž, Illustrovaný průvodce metropol. chrámem 1918, 10. — ⁵⁾ S. Th. 2—II, 124, a. 4. in corp. — ⁶⁾ t. a. 5. in corp.

ctnostnými, proto i ten, kdo pro nějakou ctnost utrpěl smrt, jest mučedníkem, třeba nebyl vyzýván, aby zapřel víru Kristovu. Tak svatý Jan Křtitel nebyl umučen, proto že nezapřel víru, nýbrž proto, že vylýkal Herodovi cizoložství. Ano možno říci, že mučedníkem se stává i ten, kdo snáší smrt pro obranu státu, pokud ovšem toto dobro obecné se vztahuje k Bohu ¹⁾. Z toho, co pověděno bylo již na straně 78, jde na jevo, že svatý Václav zavražděn byl pro svou spravedlnost, která ho nutila, aby rozsudek smrti ²⁾ byl prováděn jen tehdy, když zločin byl plně dokázán, a ne pouze snad pro známky a okolnosti, třeba i velice pravděpodobné. Byl zabit od spiklenců také proto, že jmění svého užíval k podpoře chudých a potřebných a ne k obohacení mocných ³⁾. Svatý Václav byl umučen proto, že se neúčastnil nikdy obřadů modloslužebných ⁴⁾, ano pohanství odstraňoval jako pravý apoštol a proto ovšem nebyl milý pohanům, kterých bylo tehdy ještě mnoho mezi Čechy i urozenými. Utrpěl smrt pro svůj ctnostný život, který považovali mnozí za život mnišský, krále nedůstojný ⁵⁾. Konečně i ta příčina, která bývá uváděna, že totiž pro dobro obecné, aby nebyla prolévána krev nevinných a nebyly ničeny statky a jmění lidu, podrobil se přemoci německého krále Jindřicha, vytryskla z přesvědčení křesťanského, ač i Boleslav sám za života Jindřichova následoval politiky svého bratra a teprve za Otty I. začal válku, která po 14 letech skončila tímž výsledkem po mnohonásobných škodách. Uvádí-li Novotný ⁶⁾, že Boleslav dopustil se bratrovraždy z důvodů zisťných, z neukrotné ctižádosti, aby došel co nejdříve trůnu, sám nevylučuje ani momentu politického ani náboženského. Boleslav zajisté byl podněcován k zločinu nešlechteinými rádci ⁷⁾, kteří vlastně sami umučili svatého Václava ⁸⁾. Proto správně Palacký ⁹⁾ napsal, že Václav, pobožný a spravedlivý, utrpěv konečně smrt za svou horlivost o náboženství, považován a vyhlášen jest od veškerého lidu hned po své smrti za mučedníka svatého.

¹⁾ S. Th. 2—II 124, ad 3. — ²⁾ PDČ I 150, 213, WLL 108.

³⁾ PDČ I 174. — ⁴⁾ t. 185. — ⁵⁾ t. 174. — ⁶⁾ České dějiny I/1 471. — ⁷⁾ PDČ I 125, 129, 130, Pastrnek 56, 63. — ⁸⁾ PDČ I 132, 178, 187, 206, WLL 111. — ⁹⁾ Dějiny čes. národu I 121.

Vynikající ctnosti dědice Českého a mučednická smrt, kterou vytrpěl, jakož i podivuhodné zjevy, které hned po smrti jeho se ukázaly, byly příčinou, že hned po své smrti jest považován za svatého mučedníka ¹⁾, blaženého ²⁾, a že mnoho bylo těch, kteří se utíkali o přímluvu tohoto světce ve svých strastech a potřebách. Není tedy divu, že i církevní vrchnosti bylo se zabývati touto otázkou. V té době ještě nebyla kanonisace čili prohlášení za svatého výlučným právem svaté Stolicе ³⁾, jak prohlásil teprve papež Alexander III. (1159—1181), a rozhodovati o tom bylo ponecháno biskupům příslušných diecézí. Již v době svatého Wolfganga († 994) a Otty III., který byl korunován na krále Římského v Cáchách roku 983, máme o tom doklad ve skvostném rukopisu sakramentáře, t. j. knihy obsahující modlitby při mši svaté a při udělování svátostí. Rukopis ten chová se v knihovně kapitoly Veronské (č. 87) a pochází z doby osob právě jmenovaných, jak dosvědčuje na straně 331. formulář požehnání svíce velikonoční na Bílou sobotu: *Precamur ergo te, Domine, ut nos . . . una cum papa nostro ill. et gloriosissimo rege nostro Ottone necnon et venerabili antistite nostro Wolfkango . . .* Jméno Ottone jest psáno písmem stříbrným a jméno Wolfkango písmem zlatým, oboje písmo jest unciální s červeným okrajem. Kniha tato dostala se biskupu Veronskému (992—1008), který připojil v kalendáři svátky diecése Veronské a formulář mše svaté ku cti sv. Zenona. A v této knize nalézáme v kalendáři napřed připojeném nápis: *III kal. octobris Sancti Vuenkizlai martyris et sanctae Libae virginis* ⁴⁾. Není tedy pochybnosti, že již za svatého Wolfganga byla kanonisace svatého Václava řádně provedena, ač nevíme, kdy se tak stalo; snad bychom mohli souditi, že tak učinil Dětmar nebo svatý Vojtěch, biskupové Pražští, nestalo-li se tak snad již dříve, než biskupství v Praze bylo

¹⁾ PDČ I 125, 137, 147, 178, 183, 206. — ²⁾ t. 134. —

³⁾ Cap. 1. Audivimus X, l. III, tit. 45. — ⁴⁾ Mémoires de l'institut nationale de France Académie des inscriptions et belles lettres sv. 32 (Paris 1886). Delisle Léopold, Mémoire sur d'anciens sacramentaires 194. Upozornil vsdp. Arnošt Vykoukal, převor OSB. v Emauzích, zacož tímto děkuji.

zřízeno. S tím přirozeně souvisí, že alespoň v Čechách byla o svátku svat. Václava sloužena mše svatá o něm a také hodinky kněžské konány, ač nejspíše s antifonami a jinými částmi z officia společného pro svaté mučedníky (*commune unius martyris*). Odtud můžeme si vysvětliti stesk Kristiánův v předmluvě svatému Vojtěchu věnované: „kdyby ostatky takových a tak vynikajících svatých a hodných svědků Kristových, mocí znamenitých zázraků slynoucí, uloženy byly v končinách Lotharovců nebo Karlovců nebo jiných národů křesťanských, dávno by děje tyto písmem, abych tak řekl, zlatým byli vymalovali, zpěvem responsorií a antifon s povzbuzujícím kázáním ozdobili a přemnoho klášterů vystavěli, ačkoliv sami plesati mohou, že chovají ctihodné zástavy jim podobných mučedníků, vyznavačů, panen a ostatních svatých. Než my toho všeho pohřešující, abych tak vyznal, po Bohu jediné majíce, skoro nedůstojně se k nim chováme a moc jejich co den vidouce, jako by nevěřícími zůstávající, jim sloužiti nechceme“ ¹⁾).

Svátek svatého Václava se slavil již v této době, jak víme z líčení vraždy Slavníkovců na Libici roku 995. Nepřátelé totiž obklíčili hrad v sobotu před svátkem svatého Václava, ano i v den sváteční v obléhání bojovně pokračovali a svěcení svátku si nevšíмали. Nic nespomáhalo, že obležení svátek světiti žádali, naopak ještě na ty, kteří se ukázali venku, pyšně pokřikovali: „Vaším-li svatým jest Václav, naším zajisté jest Boleslav!“ ²⁾ Z posměšných těchto výkřiků divokých vojinů ovšem nevyplývá, že by Čechové tehdy nesvětili svátku toho, a manželka Boleslava II. Hemma († 1006) jaksi v náhradu osvědčuje svou úctu svatému mučedníku, když se dala namalovati v rukopisu Wolfenbüttelském, jak líbá nohu svatého Václava, a když dala opsati životopis svatého Václava mučedníka v jeho počest a pro spásu své duše (viz tab. I.) z téhož rukopisu, který poručil složit císař Otto II. ³⁾ od Gumpolda. Tento životopis jakož i starší *Crescente fide* šířily známost našeho světce i mimo vlast naši, ano i Widukind ⁴⁾ zvěděl o zázracích svatého

¹⁾ PDČ I 198, WLL 89. Stříž, Život a umučení 2. —

²⁾ PDČ I 289. — ³⁾ t. 147. — ⁴⁾ MG III 432.

Václava, ač jim nepřikládal váhy, kolem roku 967, když psal v klášteře Korvejském.

O provedené kanonisaci dědice země České podává rozhodný důkaz i to, že ostatky svatého Václava vkládány byly do oltářů při jich konsekraci. Tak roku 992 biskup Hildibald vložil v kathedrále Halberstadtské částku „z krvavého šatu svatého Václava mučedníka“ ¹⁾ do oltáře svatého Vavřince, podobně roku 1148 v Trevíru vloženy do hlavního oltáře ostatky svatého Vojtěcha a Václava ²⁾ v kostele svatého Eucharia, v Tegernsee ve století dvanáctém částka šatu svatého Václava ³⁾, v Rheingau roku 1210 v kostele svatého Oldřicha a Konráda ⁴⁾, v Bambergu 6. května 1012 arcibiskup Hartwig Solnohradský posvětil pravý oltář na východní straně ku cti svatého Mikuláše, Vojtěcha, Jimrama, Václava, Ruodberta a Erharda a uložil do něho také ostatky našeho světce ⁵⁾, a u svatého Jakuba tamže 25. července 1109 byly vloženy ostatky svatého Václava do oltáře svatého Klimenta a Jiří ⁶⁾; v Quedlinburgu byl roku 1021 posvěcen západní oltář ku cti svatého Remigia, a Václava mučedníka ⁷⁾.

Také v Čechách vkládány byly ostatky svat. Václava do oltářů, jak svědčí listiny pergamenové (authentiky) nalezené v oltářích v Bohnicích ⁸⁾ z r. 1158 od biskupa Pražského Daniela, podobně v Řečanech ⁹⁾ (fara Zdechovice) u Přelouče, u svatého Jakuba ¹⁰⁾ v Církvici u Kutné Hory; dne 11. října 1165 vložil ostatek svatého Václava do oltáře v kostele svatého Ondřeje na Starém Městě Pražském ¹¹⁾ též biskup Daniel; při všech těchto svěceních přítomen byl král Vladislav a královna Ludita. Není pochybnosti, že se tak stalo i v četných případech jiných, ale nezachovalo se nám o tom zpráv.

Ku cti svatého Václava zakládány byly též četné kostely. Hájek ¹²⁾ klade kostel tohoto světce na Proseku

¹⁾ MG VI 637. — ²⁾ t. XV₂ 1278. — ³⁾ t. XV₂ 1067. — ⁴⁾ t. XV₂ 1285. — ⁵⁾ t. XVII 636. — ⁶⁾ t. 638. — ⁷⁾ t. III 87. — ⁸⁾ Soupis uměl. památ. 15, okres Karlín. 5. CDB I, č. 182. — ⁹⁾ CDB I, č. 229: dne 14. listopadu 1165. — ¹⁰⁾ t. č. 230: dne 19. listopadu 1165. — ¹¹⁾ PDCČ IV 337. — ¹²⁾ Kronika česká k roku 972.

u Prahy do roku 972. Jest to trojlodní románská budova, zdiva opukového a vrstveného¹⁾, patrně mladší než jak udává Hájek, ač by konečně nemusilo se pochybovati, že tam stával již dříve kostel, nahrazený nynějším. Rovněž starý kostel svatého Václava uveden jest v životopise Oriente iam sole²⁾ pod hradem Pražským, který tu stával až do roku 1782, kdy Josef II. jej zrušil; roku 1784 byl přestavěn pro zemské desky, kterémuž účelu sloužil do roku 1860. Stával v rohu proti nynějšímu paláci zemské správy politické, jak pozorovati možno na průčelí této části. Ke starým památkám patří i kostel svatého Václava na Brodce (fara Všeruby) z roku 1140, asi sotva³⁾ původní v nynější podobě. Určitě datován jest kostel svatého Václava ve Staré Boleslavi roku 1046 vystavěný na smířenou za zloupení polských kostelů a odnešení těla svatého Vojtěcha roku 1039 mezi knížetem Břetislavem a biskupem Šebířem⁴⁾, který posvětil tento kostel dne 19. května 1046. Ku konci 12. století povstal kostel svatého Václava na Zderaze, který v roce 1278 se uvádí jako farní. Roku 1625 usadili se tu bosáci řádu svatého Augustina, roku 1785 byl klášter zrušen a od roku 1809 zřízena tu trestnice; když tato byla zrušena a klášter zbořen, má kostel býti nyní proměněn v knihovnu vysoké školy technické. V Olomouci založil kostel sv. Václava údělný kníže Svatopluk († r. 1109 jako kníže Český), dostavěl ho však a posvětil r. 1131 biskup Jindřich Zdík⁵⁾. Kostel tento stal se kathedrálním, poněvadž starší chrám svatého Petra a Pavla nepostačoval. V Krakově byl ku cti svatého Václava založen Boleslavem III. kostel roku 1138, který posvětil biskup Krakovský Robert roku 1142⁶⁾. Za Boleslava II. patřilo toto město k říši České⁷⁾, a tak se dá vysvětliti prastará úcta našeho světce; kostel ten klade se docela i do roku 1001, tedy do doby Boleslava Chrabrého⁸⁾. Nejspíše ve 14. století založena byla nadace

¹⁾ Soupis 15, 285. — ²⁾ WLL 420. — ³⁾ Method 20, 1894, 13. — ⁴⁾ PDČ II 79. RBM I, č. 115. CDB I, č. 382: podvrž. ve 12. století. — ⁵⁾ CDM I, str. 204. — ⁶⁾ MG 19, 582, 590. — ⁷⁾ Ibrahim ibn Ja'qub. Sedláček, Arab. mluv. 134 (viz str. 67.) a PDČ II 116. — ⁸⁾ Tadeusz Wojciechowski, Kościół katedralny w Krakowie 1900, 54.

vikaristy u oltáře svat. Václava v katedrálním chrámu v Mišni. Arcibiskup Pražský jmenoval tam kněze roku 1565, 1569 a 1574¹⁾.

V diecesi Varmijské (sídlo ve Frauenburgu u Královce) byl také kostel svatého Václava²⁾, jakož i na hoře Javorníku v Lužici z doby Boleslava I., kde se dlouho uctívalo rámě svatého Václava³⁾, dále byl kostel ve Svidnici⁴⁾, založený Boleslavem II., vévodou Vratislavským, r. 1330, a v Steinbergu (Köhalom)⁵⁾ u Šoproně v diecesi Rábské z roku 1660.

Bylo by příliš dlouhé uváděti osady, kde jsou vystavěny kostely svatého Václava a proto uvedu pouze souhrnný jejich počet podle diecesí⁶⁾: v diecesi Pražské jest 71 kostel svatého Václava, v Litoměřické 60 kostelů, v Král. Hradecké 71, v Budějovické 55, v Olomoucké 26, v Brněnské 39, na Těšínsku 2, v Hnězdenské v Grabie u Griewkova, v Záhřebské kaple v Irenovaci (fara Ruševo u Požegana), ve Sv.-Hypolitské v Hermannschlag (Vitoraz), v Lavantské Sv. Venčesl (děkanství Slovenská Bistrica) z roku 1225.

V Římě u sv. Petra ve Vatikáně byl ve staré basilice v rohu u brány římské na pravo od hlavních dveří v rohu hlavní lodi oltář zasvěcený svatému Václavu, králi a mučedníku. Oltář ten založil Jindřich či po česku Hynek⁷⁾ Berka z Dubé a Lipého, biskup Olomoucký (1325—1333), který zemřel v Římě 6. prosince 1333. V knize dobrodinců⁸⁾ u sv. Petra jest zápis k 28. září: „Rovněž v městě Praze uložení svatého Václava mučedníka“. Na okraji jest psáno: „O tomto svátku svatého Václava nechť se rozdají z pokladny dva zlaté ve zlatě mezi kanovníky, obročníky a kleriky při prvních nešporách, matulinu a mši sv. za duši dobré paměti pana Hynka, kdysi biskupa Olomouckého. Na týž svátek v hodinu mše svaté nechť se dá šest set chlebů obyčejných chudým za duši pana biskupa svrchu řečeného“. Pod zápisem jako poznámka: „Ať se slouží povždy jedna mše svatá v kapli svatého

1) Archiv arcib. — 2) AA. SS. IX/7 817. — 3) tamže. —

4) tamže. — 5) Schemat. Jaurinensis 1901, 82. — 6) Vlast 12, 1895—1896, 682. — 7) Tomek, Dějiny města Prahy II² 505. —

8) H 57, fol. 136; našel Mons. Karel Jaenig.

Est festo sancti uen-
 cessay expeditur de
 Camera duo floz. aur.
 inter canonicos, bñficia,
 tos et denicos spm̃is
 uestpis nat et missa, p
 aia bone memorie om̃i
 hyncomus olim epi ho
 lomucens. In eod̃ festo
 hora missę d̃t sex cen
 panes oces paupibus
 p̃aia om̃i epi. sup̃a d̃a.

Item deposito sancti Venceslay martyris.

Ustat pp̃etuo una missa in cappella s̃a Venceslay om̃i septimana et tenetur cele
 branti ul' celebrantibus vicias missas om̃i anno floreni duo.

Dñs Venceslaus cum socys suis boemis p̃senterat p̃m̃ basilice ornatu, m̃u, ca
 lices argenteus, unu missale! ad pp̃etuu usq; cappelle s̃a Venceslay q̃ oia p̃parat
 vs ornatu, p̃ floz. aur. xy. calices, p̃ x. missale p̃ xviij. floz. aur. Sub anno om̃i
 oz. CCCxij.

Obř. 7. Zápis v „knize dobrodinců“, vlastně v martyrologiu z archivu Vatikánské basiliky.

Václava každý týden a dají se sloužícímu (knězi) nebo sloužícím řečené mše svaté každý rok dva zlaté“. „Pan Jindřich se svými soudruhy Čechy daroval zdejší basilice jeden ornát, kalich stříbrný, jednu mešní knihu ke stálému používání v kapli svatého Václava, což vše zakoupil, totiž ornát za 12, kalich za 10, missál za 18 zlatých ve zlatě. Roku 1363.“

Později byl oltář tento zasvěcen svatému Erasmu. Když pak papež Urban VIII. ustanovil, aby oltář svatého Václava byl i v nové basilice svatého Petra, byl vyvolen k tomu oltář v pravé lodi křížové, kde se roku 1870 slavil sněm Vatikánský, vedle oltáře svatého Processa a Martiniana a naproti oltáři svatého Erasma; do nového tohoto oltáře vložil Antonín Ricciulo, biskup z Belcastro, dne 17. září 1628 ostatky sv. Václava a konsekroval ho. Při obřadu tom přítomen byl i Jan Maria Turrigio ¹⁾. Na oltáři jest nápis :

ALTARE S. WENCESLAI DUCIS BOHEMIAE
AB HINCONE EPISCOPO OLOMUCENSI.

Také v Cáchách v kostele Panny Marie byl oltář svatého Václava, jak se dovídáme z listin Ladislava Pohrobka ²⁾ ze dne 27. června 1455 a Vladislava II. ze dne 7. srpna 1502, kterými byli jmenováni kněží k tomuto oltáři.

I kostel svatého Víta v Praze býval nazýván chrámem svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha ³⁾, ano krátce pouze kostelem svatého Václava ⁴⁾ nebo svatého Víta a Václava ⁵⁾ (u Kosmy v listině zakládací biskupství Pražského, kterou Kosmas upravil). Také hrad Pražský byl označován jako hrad svatého Václava ⁶⁾ a podobně i vrch, dříve Svinský, na kterém stojí hrad Pražský, počal se nazývati vrchem svatého Václava ⁷⁾. V listinách papeže Řehoře VII. roku 1074 uvádí se probošství a hrad svatého Václava ⁸⁾, nejspíše totiž hrad Podivín na ostrově

¹⁾ Sacrae cryptae Vaticanae č. 2, hl. 2. — ²⁾ Pešina, Phosphorus 285. — ³⁾ PDČ II 124, 138, 220, 261, 262, RBM II 397. — ⁴⁾ PDČ I 181, II 147, 215, 231, 391, RBM I 188. — ⁵⁾ PDČ II 36. — ⁶⁾ Tomek, Dějiny města Prahy I² 73. Staré letopisy české 36, 37, 45, 46. — ⁷⁾ Beckovský, Poselkyně II/2 356. — ⁸⁾ RBM I 150, CDB I, č. 71.

v řece Svratce, ač se tu hrad nejmenuje. V osadě Podivín (kostel dříve Sekyř-kostel) jest nyní chrám svatého Petra a Pavla, kam H. Jireček kladl kostelík svatého Václava ¹⁾, ale nezdá se to býti správným ²⁾, spíše, podle mého názoru, jest hledati onen kostel na bývalém hradě samém, jak již se domníval Dobner ³⁾.

Po roce 1670 zmohutněla úcta svatého Václava, a této okolnosti, jakož i úctě Panny Marie ve Staré Boleslavi jest přičísti stavbu 44 kapliček, kterými vroubena byla „Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě“ ⁴⁾. Kaplička od kapličky vzdálena byla přesných 479 *m* čili délku mostu Karlova. Stály při tehdejší cestě, která při zřízení nové státní silnice od Vysočan, kde se uchylovala směrem severním až do Vínohrad, byla zrušena; kapličky ty dosud stojí v polích nalevo a pak u Kbel napravo od silnice nynější. Tyto kapličky byly ozdobeny obrazy Panny Marie z poutnických míst v Čechách a na Moravě, v dolní části pak výjevy ze života svatého Václava, a mimo to ještě erby pánů, kteří dali vystavěti tyto kapličky svým nákladem ⁵⁾.

Svatý Václav považován byl záhy za ochránce národa českého, noster patronus, jak jej jmenuje skladatel kázání v t. zv. homiliári Opatovickém ⁶⁾. Věřící u velikém počtu přicházeli do kostela svatého Víta jako včely do úlu, takže původní stavba kostela svatého Václava nestačila více lidu se sbíhajícímu, a proto Spytihněv II. roku 1060 dal stavěti velký chrám o třech lodích ⁷⁾. Břetislav II. povinnými službami r. 1092 slušně slavil na hradě Pražském svatého Václava, patrona svého, narození (pro nebe, to jest výročí smrti), a všem dvořanům a velmožům slavné po tři dny učinil hody ⁸⁾. Kníže Vladislav a veškeren lid s radostí a veselostí slavili jsou r. 1110 den narození

¹⁾ PAM 3, 104. — ²⁾ PAM 8, 56. Dudík, Dějiny Moravy II 215. — ³⁾ Annales V 448. — ⁴⁾ Knížka s tímto názvem vyšla nákladem „Dědictví sv. Václava“ roku 1679 a 1692 česky, latinsky a německy s rytinkami, jiné výtisky neměly rytinek. — ⁵⁾ Beckovský, Poselkyně II/3 484. Podlaha, ČKD 1924, 512—519. — ⁶⁾ Hecht Ferd., Beiträge zur Gesch. Böhmens 1863, 20, 58 a 59. — ⁷⁾ PDČ II 92. — ⁸⁾ t. 136.

dědice svého sv. Václava¹⁾. Roku 1134 kníže Soběslav²⁾ učinil sněm pro volbu biskupa 29. září, neb se v Praze právě pro svátek blahoslaveného dědice našeho Václava, mučedníka, sešli. Kněžna Adelhaida³⁾ po pohřbu otce svého Almoše Uherského nemohla do svátku svatého našeho mučedníka se vrátiti do Prahy a slavila jeho svátek v Olomouci roku 1137. Roku 1138, když nastával svátek blahosl. dědice našeho Václava, oddal Soběslav dceru svou Marii Leopoldu Rakouskému⁴⁾. Pro svátek svatého Václava také zasedal soud zemský po svatém Jeronýmu, ač jinak soud tento zasedal o suchých dnech⁵⁾. Čechové, přesvědčení o pomoci a ochraně sv. Václava, bojovali o jeho svátku v cizině. Václav II. dobyl roku 1292 v ten den města Sieradze nad Vartou⁶⁾. Václav II. obdržel toto jméno, protože se narodil o vigílii svatého Václava, neboť staří Čechové měli chvalitebný zvyk, dávatí dětem jméno světce, v jehož vigílii se narodily⁷⁾, a podle Petra Zbraslavského Václav II. prý snažil se následovati svého patrona životem i mravy. Podobně i Jan Lucemburský v ten den dobyl vítězství nad Friedrichem Sličným u Mühldorfu nad Innem roku 1322, pomáhaje Ludvíku Bavorskému; „nepochybně svatý Václav, patron Čechů, pomáhal tehda svou přítomností, v jehož den panovník jeho vlasti bojoval za mír, za život a za vlast“⁸⁾.

V Čechách a na Moravě světil se den sv. Václava jako svátek zasvěcený, jak dokazují nejstarší breviáře rukopisné z 13. a 14. století, a velká synoda provinciální z roku 1349 přikazuje slaviti tento svátek v obou zemích a v Kladsku⁹⁾, totiž v celé církevní provincii Pražské, jako zasvěcený svátek, o němž bylo nutno býti přítomnu mši svaté a jiným obřadům v kostele a stříci se všech těžkých prací. Ovšem sněm tento chtěl tím jen zachovati dřívější zvyk právní, neboť není možno mysliti, že by svátek svatého Václava stal se zasvěceným teprve roku 1349. Ano na druhém sněmu provinciálním v Praze

1) PDC II 171. — 2) t. 221. — 3) t. 228. — 4) t. 229. —

5) Palacký, Dějiny nár. českého, kn. II., pozn. 495. — 6) PDC IV 54. — 7) t. 12. — 8) t. 263 a 395. — 9) Statuta Ernesti, hl. 58., ed. Dudík 1872.

30. dubna 1381¹⁾ nařídil arcibiskup Jan z Jenštejna jako legát Stolicе apoštolské, aby svátek tento slaven byl jako zasvěcený i v diecési Řezenské, Bamberské a Míšenské a kněží těchto diecézí aby pořídili si v kanceláři arcibiskupské officium svatého Václava s notami. Svátek sv. Václava slaven byl tímž způsobem i od kališníků či strany pod obojí (způsobou přijímajících) až na Táboorské²⁾, později i Čeští bratři neuznávali úcty svatých a podobně i lutherští a reformovaní evangelíci, čímž se stalo, že svěcení svátků sice pokleslo, ale nezaniklo. Na synodě Pražské roku 1605 za Zbyňka Berky z Dubé³⁾ byl svátek svatého Václava jakož i svatého Víta zase prohlášen za zasvěcený, ač odpadly svátky svatého Vojtěcha a svaté Lidmily, v době dřívější slavené. Ale v pohnutých dobách těch nebyl rozkaz prováděn, až 26. září 1621 opět měl býti prohlášen svátek ten jako zasvěcený⁴⁾. Po r. 1670 konány byly v Praze po celou oktávu svatého Václava průvody z jednotlivých kostelů na hrad Pražský ke hrobu svatého Václava, ano přicházely i průvody z venkova. Svátek zasvěcený potrval až do Pia X. a hlavně do nového sborníku církevního práva (CIC, can. 1247, § 2), kde jest prohlášen za nezávazný, ač ovšem není zakázáno jej slaviti, jako se děje v jiných zemích o svátcích ochránců kostela neb osady, třeba i tam to nebyly svátky zasvěcené.

Se svátkem souvisí úzce i způsob, jak konají se obřady v kostele při kněžských hodinkách a při mši svaté. Buď užívá se tu obyčejných antifon před žalmy a po nich, hymnu, responsorií i člení ze společného officia jednoho mučedníka a do modliteb se vkládá pouze jméno světce právě oslaveného, anebo všechny tyto části právě jmenované upraveny jsou ze životopisů světce, jak praví Kristián, malují se zlatým písmem responsorií, zpěvů s antifonami s připojeným povzbuzením řečí (člení)⁵⁾. Ze slov

¹⁾ Höfler, Conc. Prag. 26 (Zprávy král. čes. společ. nauk řada V., sv. 12. [1862]). — ²⁾ Nejedlý Zd., Prameny k synod. 114. — ³⁾ Synodus archidioeciesana 1605, 27. — ⁴⁾ Archiv arcib. — ⁵⁾ PDČ I 199, WLL 89: aureis apicibus depinxissent, responsoriorum, cantilenarum cum antifonis, adiectis sermonum exhortationibus.

Kristiánových můžeme souditi, že v jeho době bylo vše pouze ze společného formuláře, a pokud jeho tužby se týče, nedovedu říci prozatím, jak byla vyplněna. Příčinou toho jest, že se nám nezachovaly breviáře o mnoho starší než ze století čtrnáctého pro kostel svatého Víta a arcidiecési Pražskou, mnoho jich shořelo roku 1541; jak dí poznámka v kod. P X¹⁾; breviáře klášterní se namnoze odchylovaly od breviáře Pražského, proto bude nutno ještě věnovati této otázce podrobnější péči a ji, pokud se dá, určitěji zodpověděti.

Breviáře století čtrnáctého již mají úplně zvláštní officium, které podáno jest, až na žalmy, v příloze I.; zpívalo se podle rozhodnutí posv. Sboru obřadů ze dne 3. března 1674 u sv. Víta až do r. 1863, kdy zavedeno bylo proprium dosud užívané. Antifony, hymnus, responsoria jeví přímý původ ze životopisu Oriente iam sole a jsou totožny s breviářem užívaným v klášteře jeptišek u sv. Jiří v Praze, s tím toliko rozdílem, že čtení (lectiones) v klášteře u sv. Jiří byla vyňata z Oriente iam sole, kdežto u sv. Víta a v celé diecési se užívalo životopisu Inclitam et gloriosam, jak v příloze uvedeno. U antifon uveden také nápěv v rukopise univ. knihovny v Praze 13 C 1, fol. 261, ač obyčejně nápěvy byly v antifonáři, z něhož zpívali zpěváci dovednější, ostatní zpívali jen žalmy a nápěvy snažší. Zdá se, že i u svatého Víta před 14. stoletím byl čten životopis Oriente iam sole a teprve později nahrazen novějším životopisem Inclitam.

Arnošt kardinál Harrach vydal r. 1643 nové Proprium Sanctorum S. Pragensis ecclesiae Patronorum, ve kterém staré officium sv. Václava bylo vynecháno a místo něho předeepsáno officium de Communi unius Martyris až na hymnus nešpor a matutina Salve decus Bohemiae, ve chvalách Ades bonus Dux inclite, a modlitby, které jsou jako v nynějším propriu. Skladatelem hymnů byl dobrý stilista latinský, David Drachovský z Horštejna, arciděkan v Plzni (1613—23), pak v Praze²⁾. Životopis v druhém nokturnu byl rovněž v novém propriu zachován bez proměny. Arcibiskup Ferdinand Khuenburg vydal roku 1724

¹⁾ Podlaha, Soupis rukopisů metropol. kapitoly Pražské, č. 1680. — ²⁾ Český slovník bohov. III 601.

a Antonín Petr Příchovský 30. března 1767 nově *Officia propria Sanctorum, quorum memoriam S. Metropolitana Ecclesia Pragensis S. Viti martyris totaque archiepiscopalis per regnum Bohemiae archidioecesis colit*, kde byly opět přijaty antifony a responsoria stará, jen Harrachovy změny ponechány. Nynější proprium, schválené posv. Sbořem obřadů dne 11. června 1864, má jen některé části Harrachovy, antifony a responsoria vybrány jsou velmi dovedně z Písma svatého tehdejšími řediteli arcibisk. semináře, drem Karlem Pruchou. Mezi spolupracovníky jeho byl ceremonář arcibiskupský Jan Matějček, ostatní nejsou jménem uvedeni, ani nevíme, které části tyto vypracovali.

Nápěv starého hymnu *Dies venit victoriae* uveden jest Zdeňkem Nejedlým¹⁾, ostatní části v breviáři Svatojiřském²⁾ a některých antifonářích, jichž se dosti zachovalo.

Mše sv. o svátku sv. Václava uvedena jest v příloze II. U sv. Víta byl formulář opět z obecné části o jednom mučedníku s evangeliem *Si quis vult* jako dosud, až na modlitby, s veršem graduálu *Consolator*, jehož nápěv uvádí Nejedlý³⁾, a prosou čili sequencí; zajímavě jest, že v den osmý byla prosa jiná. Arnošt kardinál Harrach vyžádal si schválení posvátného Sboru obřadů ze dne 19. července 1642 a vydal roku 1643 *Missae propriae Sanctorum S. Pragensis Ecclesiae Patronorum*, kde jest již vše jako v dnešním formuláři, až na epištolu, která v propriu z roku 1864 vyňata jest z knihy *Moudrosti* 6, 10—22. Kališníci změnili *Introitus* čili začátek *In virtute tua* v *Gaudeamus omnes in Domino* jako o svatém Vítu a přeložili pak do češtiny⁴⁾.

V den výroční, kdy přeneseno bylo tělo sv. Václava do Prahy, byly u sv. Víta hodinky podobné jako o svátku, až na čtení (viz přílohu III.) a modlitbu. Od Arnošta kardinála Harracha (1643) počínajíc, jest modlitba a čtení jako v nynějším propriu *Beati ducis et martyris Venceslai corpus*, ostatní jest z formuláře obecného. Mše svatá jest podána v příloze IV. a shoduje se, až na

¹⁾ Dějiny předhusitského zpěvu 52. — ²⁾ Univers. knihovna Pražská: 13 C 1 a. — ³⁾ Děj. předhusit. zpěvu 59. — ⁴⁾ t. 57.

modlitby nynější, které byly zavedeny za kard. Harracha. V den 27. června konala se památka dne, kdy sebrány byly kosti sv. Václava (viz přílohu V.).

Životopis sv. Václava, *Wenceslaus, Bohemiae dux*, který jest v breviáři římském a v propriu českém, jest práce zřejmě pozdní a odchyluje se i od skladby Mikuláše Salia, T. J., ve sbírce Suriově¹⁾. Skladatel byl výborný stilista latinský, ovšem má Drahomíř za pohanku, která se zmocnila vlády vraždou sv. Lidmily a žijíc bezbožně s Boleslavem panovala, dokud svatý Václav nebyl povolán za krále, krvavé šlépěje jeho byly teplé. Dva andělé zakázali Radslavovi, aby neuhodil sv. Václava. Jindřich dal mu odznaky královské. Boleslav zavraždil sv. Václava na radu matky v kostele, kde krev až dosud se spatřuje. Při úpravě r. 1863 byla tato zpráva v českém propriu zaměněna větou, že krev byla viditelná až do zničení starého kostela.

Také skladba o přenesení těla svatého Václava, *Beati ducis et martyris Wenceslai corpus*, odchyluje se někde od starých zpráv. Tělo bylo přeneseno na rozkaz Boleslavův, který mu ani po smrti nepřál (*in mortuum etiam impius fuit*). Průvod překročil dvě rozvodněné řeky, při čemž jen koně si smáčeli nohy a zastavili se v Praze pod hradem u vězení, dokud se lid nesběhl, vězni dostali se na svobodu a místo žaláře postaven kostel. Tělo bylo nalezeno neporušeno, rány zaceleny a ucho přiložené hned přirostlo.

Hymny k nešporám a k matutinu *Salve decus Bohemiae* a k chvalám *Ades bonus dux* inclyte jsou složeny dobrým humanistou a v posledním se nalézá zmínka, že barbarská matka, krutější macechy, poručila zavraždit svatého Václava²⁾, takže stupňuje zprávu ve čtení (lekci) breviáře obsaženou.

K tomu jest připojití zmínku o skladbách na počest sv. Václava od arcibiskupa Jana z Jenštejna³⁾, určených pro hodinky církevní od 1. nešpor, kompletáře, matutina k chvalám, celkem o 42 slohách stejného tvaru. První sloha zní:

¹⁾ *Vitae Sanctorum*. Září (ed. Marietti, Turin 1878), 585. —

²⁾ Balbín, *Epitome* 36. — ³⁾ Rukopis Vatik. 1122, 153.

Ut celebs tuas reboare tyro
possint, faveto, servuli, ab alto,
posceque blesam vinclo, ut resolvat
doxas in glossam ¹⁾).

Mimo to v rukopise universitní knihovny Pražské ²⁾
jest píseň s konečným Benedicamus Domino, která za-
číná takto:

Gaude felix Bohemia
tibi laudes per agnima
Wenceslaus proposuit,
cuius virtus emicuit. 3 slohy.
O martyr Christi, patrone,
iungas nos celi corone, alleluja.

Tamže jest sekvence s intonací h c e c d:

Wenceslao
dulci claro
nos, Bohemie,
personemus
carnem demus
dulcis melodie. 7 sloh celkem ³⁾.

Starší sekvence jest ve sbírce Arnoštově ⁴⁾:

Festa mente jucundemur,
festa voce veneremur,
diem natalitium.

a pak v rukopise missálu Steinfeldského ⁵⁾ jiná skladba
podobná, o 5 slohách; první sloha zní:

Sub corona Salvatoris
Wencezlaus, dux honoris,
fit pugil fidelium,
expugnans actus erroris,
divini vultus amoris
docet corda gentium.

¹⁾ Dreves, Die Hymnen Johann v. Jenstein, hymn. 48, 434
1886, 76 a Anal. — ²⁾ 10 E 2, fol. 29₂ s intonací h c a c. —
³⁾ Dreves, Anal. hymn. I 148. — ⁴⁾ Archiv metrop. kapit. Pr.
fol. 8. Anal. hymn. 9, 269. — ⁵⁾ Darmstadt 864, Anal. hymn.
40, 316.

Úcta sv. Václava rozšířila se záhy po jeho smrti, takže nalézáme záhy jeho jméno i v seznamu světců čili martyrologiu, kteréžto seznamy měly platnost jen pro určitou diecési a mimo ni autoritu spíše rázu soukromého, ač nebyli přijati s rázem jaksi oficiálním. Proto zaznamenáno bylo jméno svatého Václava v martyrologiu Pražském ze století 14.¹⁾, poněvadž zápis jména našeho světce byl již v martyrologiu (nyní Vatikánském č. 3806) z konce 10. stol.²⁾, v Usuardově z r. 1138, Vatikánském-Palatinském z 12. stol., Benátském, bibl. Marciana, cod. lat. III. CXXIV. z 11. stol., v Udině, bibl. arcivescov., cod. fol. 19 perg. z 12. století, v Římě, bibl. Angelica T 8 11 perg. z polovice 13. století, Dánském ze stol. 14., ano i v martyrologiu Římském, vydaném za Řehoře XIII. Petrem Galesiniem, a opět za Urbana VIII. blah. Cesarem Baroniem, v Menologiu řádu benediktinského od Gabriela Bucelina a v Lignum vitae Arnolda Vionia.

Když za papeže Urbana VIII. byly předepsány pro celou církev svátky svatých králů Hermenegilda a Štěpána, dříve již svatého Ludvíka, Jindřicha II., Kazimíra, nebylo divu, že i v Čechách se pokusili o to, aby svatá Stolicе zavedla svátek svat. Václava pro celou církev. Arcibiskup Matouš Ferdinand Zoubek podal roku 1669 papeži Klimentu IX. žádost, aby svátek svatého Václava byl rozšířen, a připojil dílko *Gloria sanctissimi ducis et Martyris Wenceslai*, kde uváděl dvanáct důvodů slávy dědice Českého a ochránce (rod, studia, panovník, šířitel víry, zbožnost, ctnosti, úcta Říma, mučedník, zázraky, stará kanonisace, úcta králů a císařů k svatému Václavu, láska lidu), vzpomněl i styků papežů, kteří měli jméno Kliment, s Čechy. Když Kliment IX. zemřel (9. prosince 1669) a nastoupil nový papež Kliment X., žádal o totéž i císař Leopold I. skrze svého vyslance v Římě Bedřicha kardinála Hessenského a Kliment X. vyhověl dne 26. července 1670, ustanoviv, aby se slavil svátek svatého Václava jako polodvojný podle libosti (*ad libitum*), a dovoliv jeho vzpomínku při mši svaté a v breviáři (viz přílohu VI.). Posv. Sbor obřadů schválil dne 29. listopadu 1670 pro-

¹⁾ Archiv arcib. — ²⁾ AA. SS. IX/7 822. Ebner, Quellen und Forsch. 1896, 343.

slulým kardinálem Bonou vlastní modlitbu a čtení (lekce), jak se posavad nalézají v missálu a breviáři římském. K nové žádosti poručil papež Benedikt XIII. dne 16. března 1729, aby svátek ten slavil se závazně pro celou církev jako polodvojný, jako svátky ostatních svatých králů. Toto rozšíření úcty svatého Václava na celou církev nelze považovati za jakousi kanonisaci, jak míní Naegle ¹⁾, třeba by se dovolával autority Benedikta XIV. o kanonisaci aequipollentní ²⁾, neboť kanonisace jest zápis příslušného sluhy Božího do seznamu svatých, t. j. do martyrologia. Benedikt XIV. totiž přidává k definici této ještě dodatek, že onen světec má býti ctěn od celé církve. Z toho však nenásleduje, že by světec tento měl již právo na hodinky a mši svatou po celé církvi; k tomu jest potřebí nové úchvaly svaté Stolice. Tak jest celá řada světců, kanonizovaných i Benediktem XIV., kteří nemají svátku liturgického po celé církvi, jako na př. svatí jednotlivých řádů, svatý Jan Nepomucký, svatý Benno atd. Svatý Václav byl však zařaden do martyrologia ještě před Alexandrem III., a jako není kanonisací aequipollentní předepsání svátku sv. Efrema Syrského ze dne 5. září 1920, nebo svatého Bonifáce, apoštola Německa, ze dne 11. června 1874, tak ani u svatého Václava není možno přijmouti názor Benedikta XIV., že by předpis o úctě všeobecné byl kanonisací v tomto případě, poněvadž jde o úctu světce z doby před Alexandrem III. Svatý Václav byl zapsán do seznamu světců v době před tímto papežem, ostatky jeho vkládány do oltářů s ostatky jiných mučedníků, byly mu zasvěcovány kostely, a tudíž veškeré účinky kanonisace jsou plně prokázány, třeba bychom o tom neměli žádného dekretu biskupů, jako jich nemáme u svat. Bonifáce, u svatého Vojtěcha a u mnohých jiných. V rozhodnutí posv. Sboru obřadů ze dne 26. července 1670 také není žádné zmínky o tom, že se svatost dědice země České uznává; ostatně i papež Benedikt XIV. tu uvádí jen „jakousi“ kanonisaci rovnocennou. Jest tedy nevhodno, jeho výrok vykládati tak, jako by teprve předpisem svátku liturgického pro celou církev byl svatý Václav kanonizován. Viz příl. VI.

¹⁾ KGB 1/2 301. — ²⁾ De servor. Dei beatif. I, cap. 41.

Zřejmým výrazem úcty jest také starobylá píseň *Svatý Václave*. Synoda Pražská 15. června 1406¹⁾ zakázala všechny nové písně, ve kterých odrážely se bludy tehdy šířené, a dovolovala pouze čtyři: Buoh všemohúcí, Hospodine, pomiluj ny, Jesu Kriste, štědrý kněže, a Svatý náš Václave. Tyto dovoleny byly i v kostele, ovšem mimo mši svatou, protože tato provázena byla zpěvem liturgickým latinským. Není pravda, co tvrdí Nejedlý²⁾, že církev zásadně zamítala lidový zpěv v kostele. Beneš z Veitmile³⁾ píše, že arcibiskup Jan Očko udělil 40 dní odpustků těm, kteří zpívají píseň od dávna obvyklou, a uvádí také její text:

1. Swaty Waczlawe,
wewoda(!) Czeske zemye,
kneze nasschie,
pross za ny Boha,
swateho Ducha, Kyrieleyson.
2. Pomoczy twe zadamy,
smylug sie nad namy,
utyess smutne,
otwed wse zle,
swaty Waczlawe, Kyrieleyson.
3. Nebeske gest dworstwo krasne,
blaze tomu, ktoz tam poygde,
zywot wieczny,
ohen iassny,
swateho Ducha, Kyrieleyson.

Beneš dodává: „a má se třikráte zpívati atd.“, nejspíše, aby se získaly odpustky. Jest možno, že tato podmínka byla důvodem, že se text písně této rozmnožil na 10 sloh ve století patnáctém, ne-li dříve. Zápis její jest ve sborníku Litoměřickém⁴⁾ z konce patnáctého století a přidány jsou tu slohy následující; tři první liší se pouze pravopisem.

¹⁾ Höfler, Conc. Prag. 52. — ²⁾ Dějiny předhusit. zpěvu 255. Homiliář Opatovický (t. 257) není úřední sbírkou pro Čechy platnou. — ³⁾ PDČ IV 837: ab olim cantari consuetam. — ⁴⁾ P. Josef Jaroš v ČKD 1914, 2.

6. (4.) Angele swieti nebesstij,
raczte nas k sobie przywestij,
tu, kdez slawa
neprzestawa
wieczneho Boha, Kristeleyson.
4. (5.) Marya, maiko zaduczie,
tys kralowna wssemohuczi,
prosiz za ny
za krzestiany
Hospodina, Kristeleyson.
7. (6.) Wssickni swieti spomahayte,
zahynuti nam nedayte,
v swietie w bludnem
at nezhynem, Kristeleyson.
8. (7.) Hrziechuow se nasych lekamy,
spomoczi wassie zadame,
swaty Wite,
slawny Woytiese, Kristeleyson.
9. (8.) Wysste diediczi czeske zemie,
raczte pomnieti na swe plemie,
nedayte zahynuti
nam y buducziem
swaty Zikmunde,
swaty Prokope,
swata Lidmillo, Kristeleyson.
10. (9.) Bohu Otczi chwalu wzdaymy
swatym se krzizem pozehnaymy
we gmeno Otcze,
y Syna gehu
y swateho Ducha, Kristeleyson. Amen.

V rukopise 10 E 2 universitní knihovny Pražské z 15. nebo 16. století jest mimo prvních třech sloh přidána ještě tato :

5. Tys nass diedicz Czieske zemie,
rozpomeň se na swee plemie,
neday zahynuti
naam y buduczym,
swaty Waczlawe, Kristeleyson.

Tak vyvinula se píseň k svat. Václavu již před příchodem jesuitů¹⁾; ovšem v rukopisech a tiscích jsou tu a tam změny slovní a slohy v jiném pořádku seřaděny, na př. v rukopise právě uvedeném 10 E 2 následují takto: 1. 3., 5., 2., 4. (Pořad sloh přejímám z díla dra Dobroslava Orla.²⁾ V kancionále, který vyšel u Pavla Sessia (1631) v Praze, jest pořad sloh: 1., 5., 2., 3., 4., v této poslední jsou přidána slova „svého Syna“, která chybějí v kancionále Litoměřickem. Týž pořad má také kancionál vydaný v Praze r. 1642 nakladem Odřicha ze Skuhrova. V kancionále, který vyšel nakladem „Dědictví sv. Václava“, od Matěje Šteyera T. J. jest sloha 8. a 9. dohromady sloučena a přibylo v ní vzývání „svaty Norberte“, jehož tělo bylo do Prahy r. 1627 přivezeno, a on prohlášen za patrona země České, a pak sloha 10. Felix Kadlinský T. J. vydal roku 1669 překlad díla Tannerova Trophaea s. Wence-lai z r. 1661 pod názvem Život a sláva svatého Václava, kde našel P. Josef Kalousek³⁾ píseň tuto (v tisku musejním); slohy jsou v pořadu: 1., 3., 2., 5., 4., 6., 9., 7., 8., 10. Tak vyšla i od Jana Ignacia Dlouhovského v knížce Život a zázrakové svatého Isidora roku 1673. Po roce 1764, kdy vyšlo 6. vydání kancionálu Šteyerova, bylo vsunuto do slohy 9. také jméno „svatý Jane Nepomucký“. Nynější text ustáli Vincenc Bradáč v kancionálu Svatojanském (nakladem Děd. sv. Jana Nep.) II., 588, kde jest pořad sloh tento: 1., 5., 2., 3., 4., 6., 7., 10. Zde jest také opravena dogmatická chyba slohy 4. „tys královna všemohoucí“ ve správnější „velmohoucí“.

První slohy písně Svatováclavské povstaly někdy na konci století 13., dr. Karel Konrád⁴⁾ klade ji do doby útisku braniborského (1278—1283), ano pokládá biskupa Tobiáše z Bechyně (1279—1296) za jejího skladatele, poněvadž nápěv její odvozuje od sekvence Media vita in morte sumus, která jest v rituále tohoto biskupa z roku 1294. Prosba „utěš smutné, odveď vše zlé“, by se dobře hodila do těchto pohnutých dob, ač ovšem podle mého

¹⁾ Nesprávný jest výrok J. Jakubce, Dějiny liter. čes. 22, že nevkus doby protireformační rozvléká píseň až na 10 sloh litanickými invokacemi. — ²⁾ Český kancionál 523. — ³⁾ Obrana² 116. — ⁴⁾ Dějiny posv. zpěvu staroč. 1882, 59.

názoru by mohla býti o něco starší. Skladatele neznáme, ale Balbín¹⁾ prohlašuje za něho arcibiskupa Arnošta z Pardubic, Jan Očko prý píseň rozšířil. Slohy další povstaly, jak již ukázáno bylo, v století 15., kdy i kališníci čili strana podobojí ji zpívali, ano malovali i na pavezy čili štíty, jako onen z doby Vladislava II., kde zobrazen je sv. Václav s praporcem, nad ním kalich a na okraji štítu jest první sloha této písně a další „Pane Bože, dej svobodu těm, kdož tě milují“. Paveza jest v Národním museu v Praze²⁾. V Petrohradské Eremitáži³⁾ byla druhá paveza s obrazem sv. Václava a snad se třemi slohami písně. Podle úsudku Kalouskova jest tato paveza z doby kolem roku 1500, fotografie a kresby, které prof. Ptaczycki přinesl roku 1901 do Prahy, byly nezřetelné. Kališníci (na České bratry a protestanty, při tom v dobách ovšem pozdějších, mysliti nemůžeme, ani na Tábořské, poněvadž odmítali úctu svatých) dovolávali se pomoci svatého Václava, dědice našeho⁴⁾, v manifestu k Čechům ze dne 3. dubna 1420, zpívali tuto píseň při prohlášení kompaktát Basilejských na náměstí v Jihlavě dne 5. července 1436⁵⁾ a po volbě krále Jiřího z Poděbrad 2. března 1458, vedouce ho s katolíky do králova dvora v Praze (na místě dnešního Obecního domu) u Prašné brány⁶⁾.

V roce 1848, zdá se, byly zaměněny některými zpívajícími v upřilíšeném zápalu vlasteneckém dva veršíky 2. slohy „utěš smutné, zažeň vše zlé“ za nové „vyžeň Němce, cizozemce“. To dalo podnět Pavlu Aloisu Klárovi⁷⁾, že napsal: „Nenávist Němců pozdějších století vyvolala tu záměnu, jako výzvu k zahánání Němců ze země“. Také Antonín Springer⁸⁾ líče události březnové v roce 1848, žaloval, že v úctě sv. Václava se jeví nezakrytě nenávist k Němcům. Ovšem v Riegrově Slovníku naučném⁹⁾ se tvrdilo, že slova tato se zpívala po celá století v Čechách, sám Kalousek v 1. vydání Obrany (str. 38.) měl za to,

¹⁾ Vita Ernesti 198. — ²⁾ PAM 6, 188. Obraz její vydal Zd. Wirth v Uměl. pokladech Čech, díl I., str. 8., tab. 13. —

³⁾ Kalousek, Obrana² 111. — ⁴⁾ Archiv český III 213. — ⁵⁾ t. 445. — ⁶⁾ Palacký, Dějiny 862. Tomek, Děj. města Prahy 6², 279. — ⁷⁾ Libussa 1858, 328. — ⁸⁾ Geschichte Österreichs seit 1809, II 222. — ⁹⁾ 9, 828.

že povstala v době bojů náboženských ve stol. 15., ano Goll¹⁾ se domnívá, že jsou v ideovém spojení s nápisem obrazu v kulnohorském zpěvníku na praporu sv. Václava namalovaném: Na Němce, zrádce Boha! Kalousek²⁾ našel v četných zpěvnících písní duchovních i světských nikde dokladu o této záměně, a proto ve 2. vydání Obrany právem ji kladl teprve do pohnutého roku 1848, kdy šířily se četné časové popěvky a posměšné texty se podkládaly vážným nápěvům. Není tedy odůvodněno, co Naegle³⁾ píše, že totiž hlouběji nemohla býti snížena a zlehčena úcta svatého Václava než protiněmeckými verši; učinil tak patrně v domněnce, jako by dávno již zaměněné verše tyto byly obecně zpívány. Správně uvádí Kalousek⁴⁾, že protiněmeckého smyslu neviděl v písni k sv. Václavu ani Ferdinand III., který ji rád zpíval v kostele svatého Víta⁵⁾, ano roku 1655 napsal na obrázek sv. Václava slova: „Swatij Waczlawe, král česky, prosz sa mie“⁶⁾. Podobně dosvědčuje jeho zálibu v písni této Balbín⁷⁾. Ovšem v novější době, asi od roku 1870. vyskytuje se častá známka odporu německých pisatelů a řečníků proti úctě Svatováclavské, třeba ne všech, že totiž dávají Čechům potupný název Wenzelsläuse, o čemž Naegle úplně mlčí; zato omlouvá⁸⁾ nepřítomnost Němců při hlasování o nákladu na pomník svatého Václava a vnitřní výzdobu musea v Praze dne 15. ledna 1894, že prý nechtěli tak značným nákladem zatížit účet zemský. Opakuje také slova „Prager Tagblattu“ ze 26. ledna 1894, jakousi omluvu, že tím nechtěli se Němci postavit proti úctě svatého Václava, který „byl otcem Němců a svěřil jim veliké vzdělavatelské úlohy v Čechách“. Ale pak to byl spíše důvod, aby tím radostněji hlasovali pro zřízení uměleckého pomníku, což by byl rozpočet zcela dobře snesl, jak se také stalo, což oni předvídati musili.

Nápěv této písně zachoval se v graduálu z roku 1473⁹⁾, v Olomouckém¹⁰⁾ a Králové-Hradeckém z konce

¹⁾ ČČH 8, 73. — ²⁾ Obrana² 118. — ³⁾ KGB I/2 321. —

⁴⁾ Obrana² 119. — ⁵⁾ Tomek, Dějiny král. Českého⁵ 294. —

⁶⁾ Košnář Jul., Čítanka Svatováclavská 58. — ⁷⁾ Vítá Arnesti 193. — ⁸⁾ KGB I/2 323. — ⁹⁾ Rukopis musea Pražsk. 12 A 1,

fol. 219. — ¹⁰⁾ III E 8, fol. 41 b.

15. století, kde nápěv není ještě rozdělen na takty, což jest podle Nejedlého ¹⁾ důkazem, že jest to opis staršího rukopisu ze 14. století. Dr. Karel Konrád ²⁾ pronesl názor, na základě tištěných kancionálů ze 17. století, že nápěv jest upraven z nápěvu sekvence od Notkera Balbula († 912) *Media vita in morte sumus*, která byla ve středověku velmi rozšířenou ³⁾, ač lze také za to mít, že to byla píseň recitativní, v níž o přízvuku, délce a pausách rozhodoval text ⁴⁾. Slavnostní tato recitace zakončena byla slovy *Kyrieleyson* ⁵⁾, v pozdější době ujalo se *Kriste eleison*.

Úcta svatého Václava projevovala se a dostávala jaksi nové vzpruhy ličením dějepisců českých, kteří přirozeně věnovali značnou pozornost osobě a činům dědice Českého, počínaje Eneášem Sylviem ⁶⁾, Martinem Kuthenem ⁷⁾, Václavem Hájkem z Libočan ⁸⁾, Janem Doubravským ⁹⁾, Prokopem Lupáčem ¹⁰⁾, Danielem Adamem z Veleslavína ¹¹⁾, Pavlem Stránským ¹²⁾; pak opět psal o svatém Václavu Barthold Pontán z Braitenberka ¹³⁾, hlavně však Bohuslav Balbín ¹⁴⁾, Jiří Cruger ¹⁵⁾, Albert Chanovský ¹⁶⁾, Jan Jiří Středovský ¹⁷⁾, od něhož pochází výmysl, že Moravane zvolili svatého Václava za svého krále, Jan Beckovský ¹⁸⁾, Adam Friedr. Glafey ¹⁹⁾, Cesar Baroni s ²⁰⁾; kriticky psal Karel Suyskens T. J. ²¹⁾, Gelasius

¹⁾ Dějiny předhusit. zpěvu 247. — ²⁾ Dějiny staročeského zpěvu 51. — ³⁾ Štítný, Řeči besední 58 (Hattala), 155 (Stejskal). — ⁴⁾ Nejedlý m. u. — ⁵⁾ Pacht, Cyrill 1882, 20. — ⁶⁾ *Historia Bohemica*, hl. 15. — ⁷⁾ *Kronika o založ. země české* 1539. — ⁸⁾ *Kronika česká* 1541. — ⁹⁾ *Historia regni Bohemiae* 1552. — ¹⁰⁾ *Catalogus aneb posloupný pořádek knížat Českých* 1584. — ¹¹⁾ *Kalendář historický* 1578. — ¹²⁾ *Respublica Bohemiae* 1634, německy od Ignáce Cornovy 1792. — ¹³⁾ *Bohemia pia* 1608, *Hymnorum sacrorum*, II. III., *Spirituale reg. Bohem. iubiläum* 1599 a česky *Duchovní obveselení* 1599. — ¹⁴⁾ *Epitome rerum Bohem.* 1677, *Bohemia Sancta* (*Miscellan. decas* I, I. IV) 1682. — ¹⁵⁾ *Sacri pulveres* (4. března 1669, 27. a 28. září 1672). — ¹⁶⁾ *Vestigium Boh. piae* 1639, vydal Jan Tanner. — ¹⁷⁾ *Sacra Moraviae historia* 1710. — ¹⁸⁾ *Poselkyně star. příběhů českých* I, 1700. — ¹⁹⁾ *Pragmatische Gesch. der Cron Böhmen* 1729. — ²⁰⁾ *Annales ecclésiastici*, sv. 10. — ²¹⁾ *Acta Sanctor.*, Septemb. VII. 770.

Dobner ¹⁾, Josef Dobrovský ²⁾, Frant. Martin Pelzl ³⁾, František Pubička ⁴⁾, hlavně ovšem František Palacký ⁵⁾, Václav Vladivoj Tomek ⁶⁾, Josef Kalousek ⁷⁾, Václav Novotný ⁸⁾, Josef Pekař ⁹⁾; z katolických spisovatelů: František Vacek ¹⁰⁾ a Frant. K. Kryštůfek ¹¹⁾; z německých spisovatelů: Arnošt Dümmler ¹²⁾, Jiří Waitz ¹³⁾, Albert Hauck ¹⁴⁾, Antonín Frind ¹⁵⁾, Schlesinger ¹⁶⁾, Adolf Bachmann ¹⁷⁾, H. G. Voigt ¹⁸⁾, B. Bretholz ¹⁹⁾ a podrobně August Naegle ²⁰⁾. Tento seznam není úplný, mnohá díla byla uvedena již průběhem této práce.

Úctu sv. Václava šířily zvláště spisy, výhradně téměř jemu věnované, z nichž budtež uvedeny: Mikuláše Salia T. J. Život svatého Václava pro sbírku Suriovu ²¹⁾ dle Doubravského a Eneáše Sylvia, který přeložili do češtiny Jakub Beskovský a Albert Chanovský ²²⁾, Josef Mayer napsal spis Vita S. Wenceslai (1605); při posvěcení kaple v Dillingách roku 1618 věnoval Mathisaeus z Hostinného Budovcovi spis „Vita S. Wenceslai“, „Život svatého Václava, Vojtěcha, Lidmily, Jana Nepomuckého, Anežky“ složil roku 1641 Jiří Ferus ²³⁾. Koruna panská, knížecí, svatá a křesťanská mučedníka svatého Václava od nejménovaného jesuity z roku 1642 se životem, hodinkami,

¹⁾ Annales Hageciani, sv. III. — ²⁾ Krit. Versuche I—III (1819. — ³⁾ Nová kron. čes. I, 1791. — ⁴⁾ Chronolog. Gesch. Böhm. II, 1771. — ⁵⁾ Dějiny národa Českého I. — ⁶⁾ Dějiny král. Českého³ 21, Apologie, ČČM 1860. — ⁷⁾ Obrana kníž. Václava svatého² 1901. — ⁸⁾ České dějiny I/1 451. — ⁹⁾ Die Wenzels- und Ludmila-Legenden 1905. — ¹⁰⁾ České dějiny církevní I. — ¹¹⁾ Všeobecný církevní dějepis. Středověk I (Děd. sv. Prok. 26) 400. — ¹²⁾ Gesch. des ostfränk. Reiches² III. — ¹³⁾ Jahrbücher des deutsch. Reiches unter König Heinrich I. — ¹⁴⁾ Kirchengesch. Deutschlands III³, Real-Enzyklop. für protest. Theolog. 21³, 101. — ¹⁵⁾ Kirchengesch. Böhm. I. — ¹⁶⁾ Gesch. Böhmens². — ¹⁷⁾ Gesch. Böhmens I. — ¹⁸⁾ Christians Wenzelsbiographie. Der Sermon von der Übertragung des heiligen Wenzels 1906. — ¹⁹⁾ Gesch. Böhmens. — ²⁰⁾ Kirchengesch. Böhmens I/2 1918. — ²¹⁾ Vitae Sanctorum. Septemb. 1581, ed. Marietti, Turin 1878, 685 a 696. — ²²⁾ Vavřince Suria Životové svatých 1625 a 1696. — ²³⁾ Životy svatých patronů českých 1630.

písněmi a modlitbami. P. Aegidius Himmelstein od svatého Václava na Novém Městě Pražském vydal spis *Divo Wenceslao, bohemo duci ac martyri sertum*¹⁾, roku 1643, také česky *Věnc blahoslavenému a věčně oslavenému . . . svatému Václavovi ze 32 růží, jeho narození, života a smrti uvitý*²⁾, německy *Ehren-Kränzchen atd., s 32 obrázky*³⁾, vyšlo později roku 1661. Jan Tanner vydal roku 1661 *Trophaea s. Wenceslai*⁴⁾, Guthwirth Melchior⁵⁾ v Olomouci roku 1651, Felix Kadlinský vydal dílo Tannerovo česky⁶⁾. Pavel Krieger vydal *Fons Apollinis oder Sonnen-Brunen* v Ober-Lauterbachu roku 1661, česky *Studně zdravotní sv. Václava (1659) snad od Bridela* (Jungmann V, 1180), Werner M., *Wenceslaus gloriosus Bohemiae martyr et tutelaris* 1661, arcibiskup Matouš Ferd. Zoubek z Bilenberka napsal *Gloria sanctissimi ducis ac martyris Wenceslai* 1669, Kraus Jan: *Compendium Vitae s. Wenceslai* 1720, *Kurze Beschreibung des Herkommens . . . des heil. Wenceslai* 1732, česky: *Krátké popsání života* 1738. Jos. Schiffner: *Lebensgesch. des hl. Wenzels* 1801, překlad J. Rulíka 1801: *Šifnerovo Historické vypsání obzvláštních míst milostný h* 1807. Mat. Schäffer: *Geschichte des hl. böhm. Landespatronen* 1796, 1806. Fr. Budislav Veverka: *Vyobrazení a důkladné života sepsání sv. Václava* 1818. Gerle: *Legende vom hl. Wenceslaus* 1823. Tomáš Kubelka: *Věrné popsání života a smrti svat. Václava* 1831. Svatý Václav, Nový i starý vlastenský kalendář v Levoči 1847. W. A. Svoboda: *Sanct Wenceslaw und Podiwin* 1847. Fr. Xav. Schuldes: *Der hl. Wenzel* 1848, *Böhmens hl. Landespatrone* 1851, *Drahé kameny z koruny sv. Václavské* 1855. Bezděka V.: *Život sv. Ludmily a sv. Václava* (Blahověst 1863). Filaret, arciepiškop Černigovskij: *Svatije iužných Slavjan* 1865. Maševskij: *Sv. Liudmilla i Vjačeslav, Kijev* 1890 (přeložila M. Červená). Adolf Bachmann: *Wenzel der Heilige* (Allg. Deutsch. Biograph. 42, 189). Votka Jan: *Památky Staroboleslavské* (Děd. sv. Jan. 66) 1879. Julius Košnař:

¹⁾ Podlaha, ČKD 1924, 369. — ²⁾ t. 374. — ³⁾ t. 375. — ⁴⁾ t. 376. — ⁵⁾ S. Wenceslai . . . virtutes. — ⁶⁾ Život a sláva sv. Václava 1669 a opět 1710; toto druhé vydání klade Jungmann, Hist. liter. české III 922, omylem do roku 1510.

O svat. Václavu a vývoji úcty 1910 a Čítanka Svatováclavská 1912. Podrobnosti viz: Zíbrt, Bibliografie české historie II, 9072—9156, a Tumpach-Podlaha, Dějiny bibliografie čes. katol. liter. nábož., str. 980—983. Italsky vydal v Brně roku 1781 Salvator Ignat. Piutus. dílo *Il santo Abele di Boemia*, které vyšlo též francouzsky.

Veliký jest počet řečí duchovních a kázání na počest sv. Václava, od oněch v homiliáři Opatovickém počínaje, až do naší doby. Podlaha ¹⁾ uvádí řečí takových v rukopise 29, podobně i Truhlář v rukopisech univ. knihovny v Praze ²⁾. Mistr Jan Hus má ve své *Postille sváteční* ³⁾ dvě kázání nebo spíše náčrtky, v druhém se více dotýká svatého Václava. Meffret ve svém díle *Sermones alias ortulus* má řeč o sv. našem dědici (v Basileji 1488). Wladislaw Wislocki v díle *Kazania niedzielne i swięteczne . . . XVgo wieku* 1875, 60. Jul. Soliman vydal roku 1627 *Orationes de s. Norberto, Wenceslao*. Adam Kolečany kázal roku 1689 v Mnišku a vydal tiskem: *Sv. Václav, Abraham a S. Clara* 1702 ve Vídni, *Drei Buchstaben W. W. W., das ist Ein gering geschmidte Lob-Red.* Karel Jos. z Mořína 1717 v Neu-Kunstberg *Primitiae ecclesiasticae*. Bohumil Josef Bilowský vydal v Opavě r. 1724 *Coelum vivum* ⁴⁾. Eugen Radl vydal *Česko-slava dokonalosti královské . . .* a kázal je roku 1732 v novém kostele v Mokropsích. Sem patří i *Rosetum sacro-pentaphyllum Bohemiae*, vydané v Praze 1761, 453. Novější kázání, velmi četná, viz ve sbírkách kázání svátečních ⁵⁾, v časopisech kazatelských ⁶⁾ a porůznu ⁷⁾.

Úcta sv. Václava projevuje se různými modlitbami, které vyšly v Koruně panské, knížecí, křesťanské svatého Václava 1642, v knížce Lev český k sv. Václavu . . . se utíkající 1641, Michala Kruziusa *Pobožné vítání, rozmlouvání, procesí k hrobu sv. Václava* 1678, Ignáce Dlouhovského, *Koruna česká, t. j. pěkné a pobožné modlitby*

¹⁾ Soupis rukopisů č. 4. knihovny kapit. metropol. 1922. —

²⁾ Truhlář Josef, *Catalogus codicum ms. latin.* 1906. — ³⁾ Sebrané spisy (Milan Svoboda) V 420 a 425. — ⁴⁾ Podlaha, ČKD 1924, 428. — ⁵⁾ Tumpach-Podlaha, *Dějiny bibliografie české katol. liter.*, str. 232—235. — ⁶⁾ t. str. 1847—1863. — ⁷⁾ t. str. 391—393.

1673, Hodinky a některé pobožné modlitby v rukopise universitní knihovny Pražské 17 G 2 z 18 století, Christliche Andachtsübung und Zuflucht zu dem hl. Wenceslao 1751, F. P. W. Tag Zeiten von dem hl. Wenceslao 1756, ve sbírkách odpoledních pobožností¹⁾, v knihách modlitebních a zpěvních²⁾).

Svatý Václav byl oslavován i na jevišti. Po prvé tak učinili jesuité 12. října 1576, kteří dali provozovati český skladbu Mikuláše Salia o svatém Václavu u přítomnosti mnoha lidu, který vytrval, ač se dešť spustil čtyřikrát³⁾, roku 1585 opět hráli hru Svatý Václav aneb křesťanské Čechy⁴⁾, která rozmnožila důvěru, že víra katolická nezahyne, r. 1614 dne 17. července se dávala hra o svatém Václavu v Olomouci o 5 jednáních ve skvostné úpravě⁵⁾, roku 1623 v Praze u přítomnosti Ferdinanda II., 28. září 1644 v Hradci Králové, roku 1649 v Uherském Hradišti hráli Život svatého Václava, 1656 o velikonocích v Březnici, roku 1668 v Hradci Králové se provozovala tragedie o svatém Václavu, 1670 v Jičíně o masopustních dnech, kterak svatý Václav ochraňuje krajiny před tureckým půlměsícem, 1675 na Novém Městě představili sv. Václava jako ctitele Nejsv. svátosti oltářní, roku 1679 bylo u přítomnosti Leopolda I. předvedeno v Praze a v Kutné Hoře několik obrazů ze života svatého Václava, 1683 v Praze drama o sv. Václavu. Roku 1686 chovanci semináře svatého Václava hráli před Leopoldem I., 1686 v Uher. Hradišti, 1688 v Kutné Hoře, 1699 ve Vratislavi, roku 1722 v Hradci Králové, 12. září 1723 v kolleji Klementinské v Praze⁶⁾, hudební výkon převyšil operu císařskou a hra byla opakována⁷⁾. Vilém Dondinus vydal v Mnichově roku 1669 hru *Selecta heroum spectacula*, Julius Cesar Coturius v Praze roku 1662 hru *Octodecim heroum christianorum spectacula*; v obou těchto hrách jest předveden boj Radslava se svatým Václavem. Josef Kajetán Tyl⁸⁾

¹⁾ Tumpach-Podlaha, Děj. bibliografie české katol. liter., str. 108. — ²⁾ t. str. 79. a násl. — ³⁾ Schmidl, Histor. provinc. Bohem. I 229. — ⁴⁾ t. 514. — ⁵⁾ t. II 731. — ⁶⁾ ČKD 1924, 621. — ⁷⁾ Menčík Ferd., Rozpravy České Akad. III. tř., 4. roč. (1895). — ⁸⁾ Roku 1924 vydáno nákladem Českosl. akc. tiskárny v úpravě Jana Sajíce pod titulem Drahomíra a její synové.

vydal roku 1849 „Krvavé křtiny, romantický obraz z dávných dějin českých“. Také Jaroslav Vrchlický napsal roku 1883 tragedie Drahomíra a Bratří, kde Drahomíř jest líčena jako pohanka, takže skladby nesrovnávají se úplně se skutečností. Anglická píseň *Good king Wenceslas looked out* složena byla anglikánským duchovním Johnem Masonem Nealem kolem roku 1856 a nápěv k ní složil rev. Thomas Helmor¹⁾. První domněnka, že píseň tato jest z doby Anny, sestry Václava IV., provdané r. 1381 za Richarda II., se ukázala býti nesprávnou. Josef Linda vydal roku 1818 pokus o historický román český pod názvem „Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav. Vyobrazení z dávnověkosti vlastenecké“. Svatý Václav jest tu zástupcem křesťanství, kdežto Boleslav obhazuje pohanství důvody národnostními; proto se rozhodl zavraždit svatého Václava a po činu ho vysvobozuje vzrušená idea o neskonale milosti Boží ze zoufalství. Dílo toto vydal Vilém Bitnar nákladem Veraikonu roku 1919 po druhé.

Malířství nalezlo v životě sv. Václava mnoho námětů, a nedivíme se, že obrazy sv. Václava nalézáme velmi četně od dob nejstarších. Ani sto let ještě neuplynulo od smrti dědice Českého a malíř, patrně mnich český, maluje tři obrázky v rukopisu Wolfenbüttelském (viz tab. I.—III.) pro kněžnu Emmu, vdovu po Boleslavu II. Po-božném, jak bylo již uvedeno na str. 121. Na I. tab. lze čísti: *Hunc libellum Hemma, venerabilis principissa, pro remedio anime sue in honore beati uencezlauvi martiris fieri iussit.* (Tuto knížečku Hemma, ctihodná kněžna, pro spásu duše své v čest blahosl. Václava mučedníka napsati kázala.)

Nevíme sice, zda byly obrazy ze života sv. Václava u sv. Víta již v době Boleslava II. nebo alespoň v druhé veliké basilice románské, postavené Spytihněvem II., neznáme také ozdoby obrazové chrámu ve Staré Boleslavi, postaveného Břetislavem, ač bychom z fresek, zachovaných v kapli sv. Klimenta²⁾ tamže, mohli souditi, že ani druhá stavba nebyla bez podobné výzdoby. Na naše doby za-

¹⁾ ČČM 1900, 481. — ²⁾ Soupis památek uměleckých 15, Karlín 65.

chovaly se pouze drobnomalby v nádherných knihách liturgických, z nichž nejstarší jest tak zv. Kodex Vyšehradský¹⁾ z polovice 12. století, kde v iniciálce D jest zobrazen svatý Václav, sedící na trůně (viz tab. IV.). V knize této jsou obsažena evangelia, která o Božích hodech jsou psána zlatým písmem, jakož i evangelium na den sv. Václava. Pak lze uvést breviáře z kláštera u sv. Jiří v Praze²⁾ z počátku 14. století, jakož i nádherně malovaný antifonář Vyšehradský ve Vorně (Štýrsko)³⁾ fol. 374 a 3, dále skvostně illuminovaný breviář biskupa Jana ze Středv⁴⁾, z něhož některé iniciálky uveřejnil dr. Karel Chytil⁵⁾, který srovnává obrázek sv. Václava v breviáři s obrazem na dřevě malovaným z kostela svatého Mikuláše na Malé Straně v Praze, který dříve byl v kostele sv. Václava, nyní však uchovává se v sakristii u sv. Mikuláše v Praze; obraz jest ze 14. století⁶⁾. Obraz podobný byl předlohou pro první rytinku v knížce Patera Aegidia od sv. Václava na Novém Městě Pražském Divo Venceslao sertum⁷⁾ z roku 1643; obraz ten se choval v klášteře augustiánů bosáků na Zderaze. Seznam liturgických knih s obrázky svatého Václava není zde úplný.

Dostí záhy začali umělci malovati i celé řady výjevů ze života sv. Václava. První doklad toho podává t. zv. bible Velislavova, v knihovně Lobkovické v Praze chovaná, ze začátku 14. století na pergamenu. Obrazy z ní vydány byly r. 1811 v díle *Vorstellungen aus dem Leben des heil. Wenzels*, k nimž Dobrovský přidal vysvětlivky z *Crescente fide christiana*. Svatý Václav jest v bibli této znázorněn: 1. poslán na Budeč, 2. jak se tu učí⁸⁾,

¹⁾ V univ. knihovně Pražské 14 A 13. Vydal Mons. Ferd. Lehner, *Česká škola malířská XI. věku*. I. díl, 21, tab. 31. —

²⁾ Univ. knihovna Pražská 12 E 1, fol. 161, 13 C 1 a, fol. 261, 6 G 6, 11 A 14, 13 C 1, 13 H 3b. — ³⁾ PAM 25, 6 a 7. —

⁴⁾ Národ. museum 13 A 12, fol. 268v; majetek arcibisk. Pražského. — ⁵⁾ Památky českého umění illuminátorského 1915, I 31, tab. 26. — ⁶⁾ Vlast 12, 1895—6, 177. — ⁷⁾ Podlaha, ČKD 1924, 371. — ⁸⁾ Tyto obrazy reprodukoval také Jar. Erazim Vocol ve své *Welislav's Bilderbibel* (Abhandl. der kön. böhm. Gesellschaft der Wissensch. VI. Folge, 4. Band, Tab. 29). Viz obr. 3. na str. 33. tohoto díla.

3. při pohřbu otce svého Vratislava, 4. nastolen na trůn, 5. dává jídlo a nápoj chudým, 6. navštěvuje kostely a modlí se, 7. žne pšenici, 8. mlátí ji a nese do mlýna, 9. čerpá vodu, 10. hněte těsto a peče hostie, 11. ve vinici sbírá hrozny, 12. Drahomír (po zavraždění svaté Lidmily a vypuzení kněží) hrozí sv. Václavu, 13. brání přístup k mladému knížeti, 14. svatý Václav nechce být přítomen modloslužbě a vytýká nevěru krajanům, 15. přijímá kněze se vracející, 16. posílá posly do Řezna o dovolení stavby kostela, 17. biskup vzdává díky, 18. svatý Václav vypravuje poselství do Říma, 19. pronáší přípitek svatému Michalu, 20. podává meč Boleslavovi, 21. svatý Václav ubit kopím, 22. jeho pohřbení.

Druhý cyklus obrazů ze života svatého Václava jest zachován na stěně schodiště hlavní věže Karlštejnské z dola nahoru v levo (v pravo s hora dolů jsou fresky o svaté Lidmily¹⁾). Zobrazeny jsou tu tyto výjevy: 1. svatý Václav se učí na Budči, jest to zbytek v kapli Křižové (50); na schodišti: 2. (19) svatý Václav u lože umírajícího otce, 3. korunovace sv. Václava, 4. jest přijat císařem, 5. vysvobozuje vězně (24), 6. kácí šibenice (26), 7. kope pole (20), 8. seje, 9. žne pšenici, 10. mlátí (20), 11. mele pšenici a peče hostie (21), 12. nese je do kostela, 13. kope vinici (22), 14. sbírá hrozny, 15. lisuje z nich víno, 16. kope hrob pro mrtvolu chudého (22), 17. modlí se před kostelem, 18. donáší roští chudým (23), 19. jest zbit od hajného, 20. přemáhá Radslava, 21. při hostině ve Staré Boleslavi (24), 22. Boleslav doráží na svatého Václava před kostelem, 23. pohřeb svatého Václava, 24. krev se smývá, 25. svaté tělo převáženo do Prahy, 26. div u Rokytnice, 27. příchod do Prahy. K tomu podává Neuwirth ještě obrázky z rukopisu dvorní knihovny Vídeňské cod. 370, tak obraz jako v předcházejícím cyklu čís. 9., váže snopky, 13., 14., 7., 8., 10., nabírá víno ze sudu, 11., 4., císař vstává před svatým Václavem, kterého provázejí dva andělé.

¹⁾ Neuwirth D. Josef, *Mittelalterl. Wandgemälde u. Tafelbilder der Burg Karlstein in Böhmen* 1896. V závorkách uvedené číslice značí strany jeho knihy.

Třetí cyklus namalován jest v kapli svatého Václava v kostele svatého Víta na hradě Pražském v hořejší části stěn, které byly prázdný a volaly téměř po ozdobě malířské. Obrazy tyto (z počátku 16. století) jsou asi od dvou nebo tří umělců augšpurských, a to Hanuše Burgkmaiera (1473—1531), jehož způsobem jest proveden veliký obraz svatého Václava s císařem, kdežto některé malby na straně severní připomínají způsob Leonarda Bocka (1480—1542). Nákladem pánů českých obnovil tyto malby v letech 1612—1614 Daniel Alexius z Květné. Od té doby byly však opět pokryty prachem a čmoudem, až teprve při obnově kaple svatého Václava v letech 1912 a 1913 očištěny byly Gustavem Mikschem a objevily se téměř v původní nádheře¹⁾.

Malby tyto představují výjevy ze života sv. Václava, řada jejich počíná na pravo od jižního okna nad vchodem do komory korunní a jsou pravidelně tři pod sebou. Obraz 1. Svatý Václav dává křtíti dítky pohanské, 2. přisluhuje při mši svaté, 3. přijímá rámě svatého Víta od císaře.

Na straně západní: 4. Podiven kráčí ve šlápějích sv. Václava, 5. sv. Václav vykupuje pohanské dítky, 6. Řezenský biskup ukládá se sv. Václavem rámě sv. Víta do hlavního oltáře kostela Pražského, sv. Víta zasvěceného, 7. obraz jest na celé prostřední ploše stěny a podává tři výjevy: nejniže: sv. Václav sesedá s koně, uprostřed: císař vítá sv. Václava, přicházejícího mezi dvěma anděly, nahoře: po stranách císařského trůnu sedí kurfiřti, jejichž znaky jsou níže namalovány: (v levo) arcibiskupů: Trevírského, Kolínského a Mohučského, (v pravo) kurfiřtů: Falckého, Saského a Braniborského (viz tab. XII.), 8. svatý Václav navštěvuje vězně, 9. boří šibenice, 10. pohřbívá chudé.

¹⁾ Podlaha, *Illustr. průvodce metropol. chrámem sv. Víta*³ 1920, 10. Věrně reprodukovány jsou ve Štencově sbírce *Umělecké poklady Čech II*, tab. 151—159, s textem od Antonína Matějčka. Soupis památek umělec. metropol. chrámu sv. Víta 1906, 226 podává starší zprávy před očištěním maleb, které dr. Ant. Podlaha správně určil (viz: Podlaha, *Illustrovaný průvodce*² 1918, 12).

Na straně severní: 11. sv. Václav ujímá se nemocných, 12. hostí chudé, 13. při převezení těla svatého Václava propouští se vězňové na svobodu, 14. svatý Václav jest na hostině u Boleslava, 15. přichází k Boleslavovi na návštěvu, 16. Radslav koří se svatému Václavu, vida anděly po jeho boku, 17. svatý Václav vzdělává půdu, 18. mlátí obilí, 19. umlouvá s Radslavem souboj místo boje mezi ozbrojeným lidem.

Na straně východní: 20. svatý Václav seje obilí, 21. mele mouku a peče hostie, 22. lisuje víno, 23. do-
náší chudým dříví a jest ztýrán od hajných, 24. svatý Václav jest zavražděn; na levo od jižního okna: 25. Kristus zjevuje se Erichovi Dánskému a žádá ho, aby vystavěl kostel ku cti svatého Václava, 26. Erich staví kostel, 27. Podiven zabíjí v lázni vraha svatého Václava a jest proto na rozkaz Boleslavův oběšen.

Uprostřed východní strany jest v levo od okna namalován král Vladislav II. (1471—1516) se znakem českým, uherským, moravským a slezským, dohromady spojenými, na pravo jeho manželka Anna z Foix († 1505) se svým složitým znakem rodovým ¹⁾. Níže jest skupina pozdně gotických maleb: (v levo) svatý Zikmund a Vít, (v pravo) svatý Vojtěch a svatá Lidmila a dva andělé. Tyto poslední malby byly v 16. století přemalovány. Uprostřed andělů postavena byla opět socha sv. Václava od Petra Parlěře z r. 1373, která tam původně stávala; nyní byla na ní obnovena polychromie v renaissanční době provedená.

Mikuláš Hutský z Křivokláta okreslil tyto malby z kaple svatého Václava do knihy ²⁾, která se chová v bývalé dvorní knihovně vídeňské pod číslem 5263, a opatřil tyto kopie výkladem na mnohých místech odchýlným a pozměnil také postup obrazů, jichž udává pouze 24. Podobné kopie tvoří asi také výzdobu ilustrovaného kodexu ze 16. století, chovaného v Madridě ³⁾ v král. knihovně (F 43). Donesl ho tam buď Maxmilián nebo Rudolf, kteří v Madridě byli vychováváni.

¹⁾ Podlaha, *Illustrov. průvodce chrámem sv. Víta* (1918), 12. — ²⁾ *Soupis památek uměl. metrop. chrámu sv. Víta* 1906, 227—235. — ³⁾ *Archiv f. ältere deutsche Gesch.* 8, 174 a 748.

Čtvrtý cyklus podobných obrazů jest v knížce Patera Aegidia z řádu svatého Augustina u svatého Václava na Zderaze v Praze „Divo Wenceslao . . . sertum“ r. 1644 vydané, k nimž předlohy maloval Karel Škreta a které do mědi ryl bratr Jindřich¹⁾. Vzhledem k předcházející řadě obrazů jest tu přidáno několik nových výjevů: 1. narození sv. Václava, 2. kněz Pavel učí svatého Václava, 3. svatý Václav na Budči, Drahomíř pronásleduje křesťany, 4. zavraždění sv. Lidmily, 5. sv. Václav zvolen knížetem, 6. dává stavěti kostely, 7. záhuba Drahomířina, 8. svatý Václav chce se zřici trůnu a vstoupiti do kláštera, 9. jest varován cestou do Staré Boleslavi, 10. svatý Václav zjevuje se choti Boleslavově, 11. kněz přikládá ucho k tělu svatého Václava, 12. kněz Hostivod obdržel prst svatého Václava jako ostatek, 13. svatý Václav rozhání pohany, 14. dívka Václavka ožilá, 15. Čechové vítězí roku 1260 pod praporem na kopí svatého Václava.

Pátá řada obrazů ze života svatého Václava namalována byla v kostele svatého Václava ve Staré Boleslavi, jak ukazuje dílko „Kurtze Beschreibung dess Herkommens . . . des hl Wenceslai“ z roku 1732 a český překlad z roku 1738 s 15 obrázky, rytými od Birckarta v Praze, celkem 14. Obrazy ty jsou obyčejně o dvou výjevech.

Na straně evangelní: 1. narození svatého Václava, kněz Pavel ho učí, 2. svatý Václav na Budči, 3. svatý Václav zvolen za knížete a smrt svaté Lidmily, 4. svatý Václav staví kostely, kácí modly a přisluhuje při oltáři, 5. připravuje chléb a víno ke mši svaté, 6. donáší dříví chudým a radí Podivenovi, aby kráčel v jeho šlépějích, 7. císař vítá svatého Václava, v průvodu andělů přicházejícího, a dává mu rámě svatého Víta.

Na straně epištolní: 8. svatý Václav dává posvětití kostel sv. Víta a ukládá rámě tohoto světce do oltáře, 9. dává učiti pohanské dítky ve víře a posluhuje sirotkům v chorobinci, který vystavěl, 10. odpouští vzbouřenému Radslavovi, když tento se před ním pokořil, 11. žádá v Římě skrze posly, aby se mohl vzdáti vlády, a kráčí

¹⁾ Podlaha, ČKD 1924, 370. Ludvík Kohl namaloval roku 1805 výjevy tyto na obraze „Galerie obrazů svatého Václava“ (majetek bisk. Václava Frinda; viz PAM 25, 89).

Obr. 8. Rytinka ve spisku „Via sancta“, znázorňující obraz na 28. kapličky. Nahoře: Madonna metropol. chrámu Pražského, dole: Spiklenci při hostině obořují se na svatého Václava.

k smrti, o níž byl poučen, 12. svatý Václav zavražděn od Boleslava a Podiven na smrt vlečen, 13. sv. Václav uzdravuje manželku braťovu, kterou pak Boleslav kárá, 14. při převezení těla svatého Václava do Prahy nabývají vězňové svobody a uťaté ucho přirůstá k tělu.

Pod kruchtou jsou ještě dva obrazy: 15. sv. Václav rozhání sněm, kde úcta jeho měla býti zakázána (Hájek), hromem a vichřicí, 16. pomáhá Čechům k vítězství nad Bélou Uherským¹⁾.

Obrazy pod okny vysoké lodi namalovány jsou na plátně o velikosti $2\cdot10 \times 3\cdot50\ m$ v dubových rámcích. Způsob provedení a letopočty (na př. 1677, 27. Januarii) připouštějí domněnku, že je maloval buď syn Karla Škrety, rovněž Karel zvaný, nebo některý ze žáků školy Škretovy²⁾.

Poslední řada byla vyobrazena na 44 kapličkách při cestě z Prahy do Staré Boleslavi postavených. Na 1. kapličce byl obraz P. Marie, uctíváný svatou Lidmilou a Václavem, obraz 2. představoval, jak udělán tento obraz z kovu obětovaného svaťou Lidmilou, 3. svatý Václav hned po narození svěřen svaté Lidmily, 4. Pavel učí svatého Václava, 5. tento přisluhuje při mši sv., 6. Drahomír vyhání kněze, 7. svatý Václav nastolen, 8. ruší modloslužbu, 9. smrt sv. Lidmily, 10. sv. Václav kupuje ditky pohanské, 11. žne a mlátí pšenici a peče hostie, 12. lisuje víno, 13. provází pohřby chudých, 14. předpovídá svůj svátek, 15. nosí dříví chudým, 16. převážeti dává tělo sv. Lidmily do Prahy, 17. vítězí nad Radslavem, 18. zakládá hospic pro chudé u brány do Šárky, hostí chudé a nemocné, 19. vítán jest císařem, 20. dostává rámě sv. Víta a titul krále, 21. zakládá kostel sv. Víta, 22. osvobozuje vězně, 23. dostává vládu nad Moravou po vyhnání Svatoboje, 24. posílá posly do Říma, 25. navštěvuje kostely a šlépěje jeho zahřívají Podivena, 26. Drahomír mu podává otrávené víno, 27. přijímá nejsvět. Svátost a loučí se, jda do Staré Boleslavi, 28. kůň přichystán k odjezdu a spiklenci třikrát povstávají (viz obr. 8), 29. pro naši přípitek k poctě sv. Michala, 30. jest zavražděn u dveří kostela, 31. Podiven oběšen, 32. Kristus se zjevuje Erichu

¹⁾ Košnář Julius, Poutní místa 1905, 20. — ²⁾ Soupis památek uměleckých 15, 36.

Dánskému, 33. Drahomír se propadá, 34. svatý Václav uzdravuje Břenu, choť Boleslavovu, od zimnice, 35. pohané jsou proti účtě sv. Václava a jsou blesky potrestáni, 36. tělo svatého Václava se přenáší, 37. ucho přirostlo a Hostivodovi se dostává části prstu, 38. u hrobu svatého Václava jsou uzdraveni nemocní a Boleslav, kající, jim dává almužnu, 39. svatý Václav přikazuje Boleslavovi, aby dal razili peníze s obrazem jeho, 40. rozkazuje Jindřichu Moravskému, aby putoval do Maria-Zellu, 41. pomáhá v boji roku 1260, 42. Vladislav II. viděl svaté patrony, 43. pět sloh písně k svat. Václavu, 44. rodokmen svaté Lidmily a Bořivoje (12 císařů, 5 králů španělských, 13 francouzských, 15 polských, 3 angličtí, po 4 škotských, dánských a švédských). Z této poslední řady jest viděti, jak mnohé prvky přistoupily v 17. století, kterých neznají staré prameny, totiž znázornění událostí na kapličkách: 2., 3., 14., 18., 23., 24., 26., 27., 34., 35. a 39. Malý cyklus o 4 obrazech proveden byl pod mosaikou v absidě chrámu svatého Václava na Smíchově od prof. Frant. Sequense v prostém šedozeleném tónu.

Svatý Václav jest malován vždy se svatými patrony země České; tak na rámci obrazu tváře Kristovy (Veraikon) z doby Karla IV.¹⁾, na obraze mosaikovém nad zlatou branou u svatého Víta²⁾ z roku asi 1371, na oltářním obraze v Dubečku³⁾ z konce 14. století, na votivním obraze Očkově⁴⁾ od Dětricha Pražského z roku 1370, na oltářním obraze svatého Palmatia v Budňanech⁵⁾, v kapli Žirovnické⁶⁾ z r. 1490 od rodiny Vencelíků, na arše ze 16. století ve Voleticích⁷⁾, v Bříství⁸⁾ z 15. stol., na obraze Matěje Mayera z r. 1631 u svatého Víta nad vchodem do severní lodi boční uvnitř kostela⁹⁾. Obraz

¹⁾ Podlaha-Šittler, Chrám. poklad u sv. Víta 165 a tab. I. Soupis památek Svatovít. tab. XXI. a 240. — ²⁾ Soupis 215 a tab. X. PAM 21 (1904). Umělecké poklady v Čechách, díl I., tab. 62. — ³⁾ Uměl. pokl. v Čech. I, tab. 42. Podlaha, Posv. místa I 212. — ⁴⁾ Uměl. pokl. v Čech. I 12, tab. 21. — ⁵⁾ Neuwirth, Mittelalt. Wandgemälde u. Tafelbilder d. Burg Karlstein, tab. XLVIII. — ⁶⁾ Soupis 18, 317. — ⁷⁾ t. 16, 225. — ⁸⁾ t. 24, 32. — ⁹⁾ Soupis sv. Víta 236, obr. 330.

tento bude sňat a uschován, až odstraňována bude prozatímní zeď tohoto oblouku severní lodi. V naší době zobrazen svatý Václav s patrony českými na mosaikové výzdobě chrámu svatého Václava na Smíchově podle návrhu J. M. Trenkvalda; mosaika provedena v Innomosti od Alberta Neuhausera.

Mezi obrazy svatého Václava na dřevě provedenými vyniká onen od sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze a druhý, po způsobu Lukáše Kranacha malovaný, z roku 1543, představující smrt svatého Václava¹⁾, v kapli téhož světce u svatého Víta v levo od vchodu zavěšený. V Chorušicích²⁾ mají obraz našeho dědice, rovněž na dřevě, z roku 1501, na arše v Libiši³⁾ jest obraz z první polovice 16. století, o něco starší obraz jest na arše oltářní v Hluboké⁴⁾, na zadní straně skládacího oltáře ze 16. stol. v Čivici (Královice)⁵⁾, ano i v Mühlhausenu (Cannstadt, Vírtembersko) v kostele svatého Víta⁶⁾. Ve Staré Boleslavi jest obraz na hlavním oltáři⁷⁾ od Karla Škrety, později přemalovaný. Obraz svatého Václava jest též ve sbírce v budově parlamentu (dříve Rudolfinum) v Praze⁸⁾, v kapli bl. Podivína jest obraz našeho světce od J. Spitzera z Prahy z roku 1742⁹⁾. Obraz Raabův v kostele na Proseku¹⁰⁾ představuje svatého Václava, an se zjevuje spícímu Boleslavovi II., na Mělníku jest v kostele proboštském¹¹⁾ obraz svaté Lidmily a Václava od Filipa Massance z roku 1679, v zámku pak se chová obraz Petra Brandla, zobrazující svatého Václava, jak peče hostie¹²⁾. Nemůže býti ovšem úkolem tohoto spisu uvéstí podrobně všechny obrazy svatého Václava, které jsou v oněch četných kostelech a kaplích, dědici českému zasvěcených, z nichž mnohé vynikají cenou uměleckou, jiné, ač jí postrádají, přece jsou milou památkou po předcích. Také novější doba dala podnět k obrazům umělců: Eman. Dítě namaloval obraz pro kapli Akademie Strakovy, František Urban v kostele Vyšehradském, Josef

¹⁾ Podlaha, Průvodce metropolit. chrámem sv. Víta 1913, 17. — ²⁾ Soupis 6, 50. — ³⁾ t. 6, 75. Umělec. poklady Čech II 62 a tab. 224. — ⁴⁾ Soupis 8, 72. — ⁵⁾ t. 37, 19. — ⁶⁾ Podlaha, ČKD 1924, 615. — ⁷⁾ Soupis 15, 29. — ⁸⁾ Týden 1913, 113. — ⁹⁾ Soupis 15, 118. — ¹⁰⁾ t. 288. — ¹¹⁾ t. 6, 114. — ¹²⁾ t. 142.

Mánes namaloval svatého Václava na prapor národní obrany v Hradci Králové¹⁾ roku 1848, Mikuláš Aleš náladový obrázek sv. Václava na bělouši²⁾.

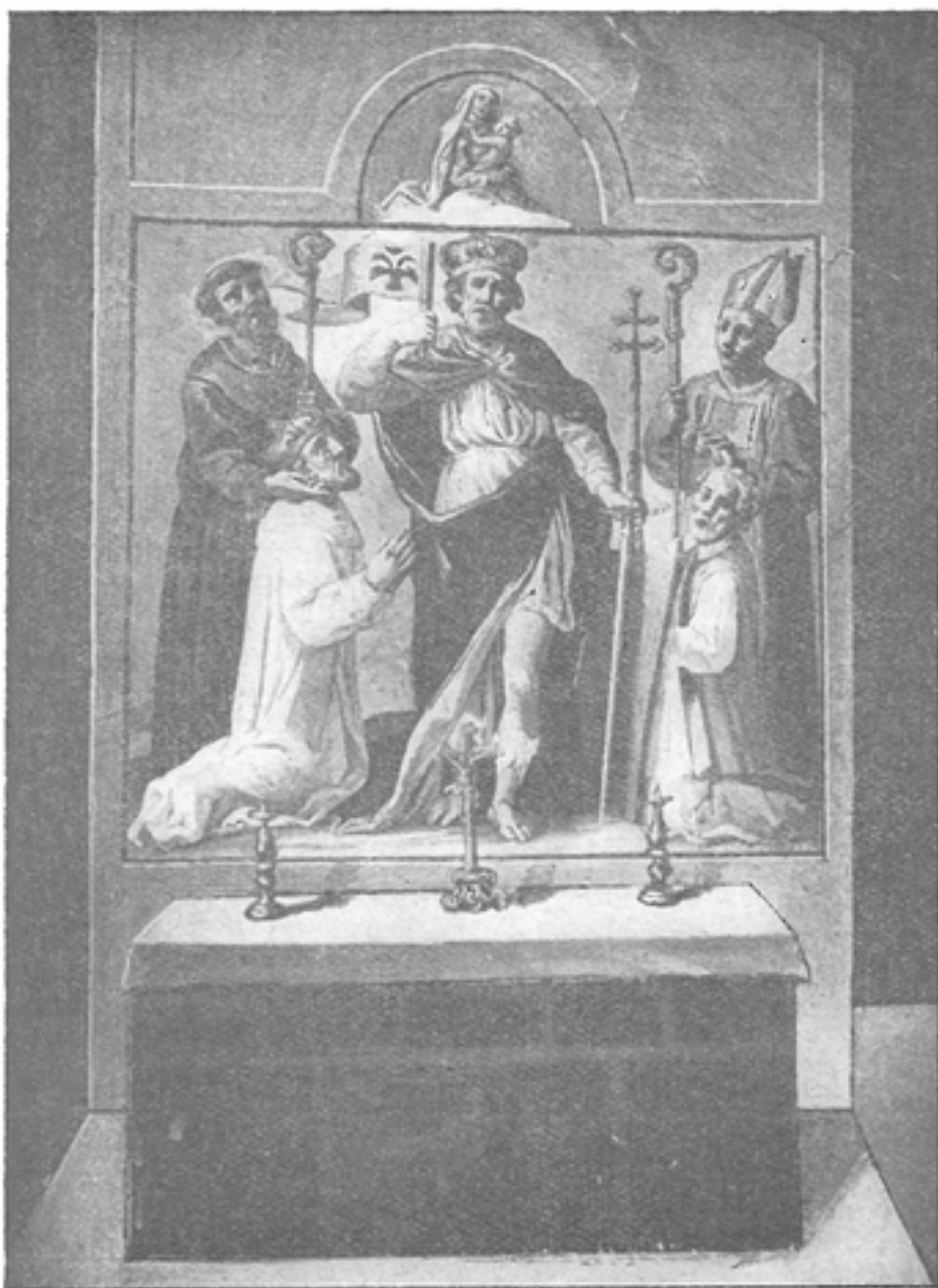
Úctu svatého Václava šířily a udržovaly mezi lidem velice hojné obrázky náboženské, které vkládaly se do knih modlitebních³⁾; přinášely se jako milá památka z poutních míst a s úctou se prohlížely i po mnohých letech. Krátký přehled těchto obrázků svatého Václava podal Karel Procházka⁴⁾; od mědirytin století 17. počínaje, uvádí dřevoryty, rytinky v oceli, litografie. Obrázky tyto bývaly i ručně kolorovány, v novější době barvotisky. V Pražském městském museu na Poříčí jest sbírka obrázků svat. Václava na pergameni ručně malovaných. Obrázky svatého Václava jsou též ve sbírkách Národního musea v Praze, v knihovně Strahovské, ano i v soukromých sbírkách Karla Procházky, faráře u svatého Prokopa na Žižkově, a Václava Vítky, katechety na Král. Vinohradech.

Mezi obrazy svatého Václava významný jest onen, který v době Karla IV. (na dřevě malovaný) byl na oltáři zasvěceném našemu světci v basilice svatého Petra ve Vatikáně. Představoval svatého Václava s praporem, na němž v bílém poli byla černá orlice, v levici a s mečem v pravici. Na pravo klečí Karel IV. s korunou císařskou (tedy po 5. dubnu 1355), jemuž klade svatý Prokop na rameno pravou ruku; podobně činí na levo klečícímu Janu Očkovi svatý Vojtěch na hlavu. Obraz ten byl na dřevě malován; Jan Ciampini⁵⁾ o něm píše, že na jeho zadní straně byl namalován obraz svatého Erasma, stalo se tak asi v době, kdy přestali choditi poutníci z Čech u větším počtu do Říma. Když tento oltář svat. Václava byl zbořen, načrtl podobu jeho perem Grimaldi⁶⁾ v památném svém denníku o postupu prací u svatého Petra (viz obr. 9.) a obraz světcův namalován barvami v menším

¹⁾ Umělec. poklady Čech II, tab. 170. — ²⁾ Košnář Julius, O sv. Václavu, tab. na str. 80. Týden 1913, 119. — ³⁾ Babler Tom., Křesťan. modlitební knížka 1550, 267. — ⁴⁾ Čech 1924, čís. 267. z 27. září a čís. 270. z 30. září: „O obrázcích Svato-václavských“. — ⁵⁾ Synopsis histor. de sacris aedificiis Const. Magni, cap. 4., sect. 5. — ⁶⁾ Cod. Vatic. Barberini 2733, fol. 18.

Obr. 9. Náčrtek oltáře svatého Václava v basilice svatého Petra ve Vatikáně v denníku Grimaldiho.

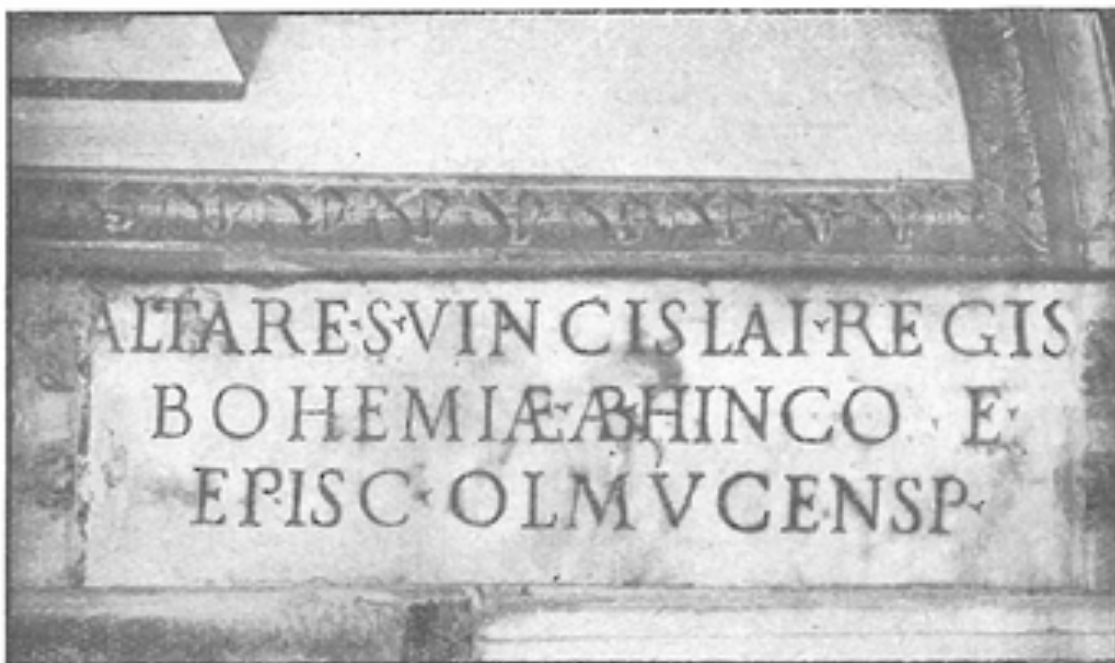
Obr. 10. Obraz svat. Václava v kapliče pod podlahou
nynější basiliky svatého Petra v Římě (grotte Vaticane).

měřítku v kapliče pod podlahou nyníší basiliky svatého
Petra (grotte Vaticane) ¹⁾. Kopii tohoto obrazu namaloval

¹⁾ PAM 9, 322. Viz obr. 10.

V. Hynais pro papežskou kolej českou v Římě. Nyní se obraz nalézá v Trevi (Umbria) v kapli svatému Václavu zasvěcené. Jinou kopii pořídil Führich a byla vydána Akademií křesťanskou v Praze.

Na oltář svatého Václava v nové basilice sv. Petra v Římě dán byl 26. září 1630 obraz svatého Václava od Angela Carossella, který roku 1743 byl zavěšen v paláci Quirinálském, a na oltář dána mosaika, provedená dle předešlého od Petra Pavla Christofora Romana, jak dosud se tam nalézá ¹⁾. Obraz představuje sv. Václava

Obr. 11. Nápis pod obrazem sv. Václava v grotte Vaticane.

v postoji a oděvu římského imperátora s diadémem na čele. V pravo dole jest rozeznati menší obrázek, ač málo jasný, zavraždění svatého Václava. Kopii tohoto obrazu obstarala kapitola Staroboleslavská roku 1674 pro kapli bl. Podivena ²⁾. Podle nápisu měl tehdy na začátku milostivého léta před tímto obrazem v Římě české kázání Jan Ignác Dlouhoveský u přítomnosti 146 českých poutníků.

V Římě jest ještě třetí obraz svatého Václava v před-síni kostela Panny Marie v Trastevere. Představuje Zvěstování Panny Marie; vedle Bohorodičky stojí svatý Václav

¹⁾ Viz tab. XIII. — ²⁾ Soupis 15, 117.

s praporcem v pravici a v levici drží meč. Před Pannou Marií klečící osoba představuje asi biskupa Olomouckého Hynka či Jindřicha (později přimalován?). Obraz tento, malovaný podle pověsti Petrem Cavallinim al fresko, byl později přemalován, a tak se asi dostal na praporec kříž místo původní orlice ¹⁾).

Na dvířkách relikviáře u svatého Tomáše v Benátkách jest namalován obrázek svatého Václava ²⁾. V českém hospici v Římě (Piazza Sforza Cesarini) dal Mons. Karel Jaenig namalovati také obraz svatého Václava v kapli ³⁾.

Ve Vatikánské knihovně, v oddělení královny Kristiny, codex 14, jest kniha evangelií, ve které na konci jest přípisek: „O této knize má se za to, že patřila svatému Václavu, vévodovi Českému. Darována byla Augustinovi, proboštu Olomouckému a Brněnskému, od kapitoly kostela svatého Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi, kde byl zavražděn (svatý Václav)“. Kniha, na krásném silném pergamentu pečlivě psaná, jest z počátku 10. století; písmem shoduje se úplně s rukopisem ⁴⁾ městské knihovny v Lipsku Rep. II, fol. 43 (N, CLII) z počátku 10. století. Může tedy býti dosti pravděpodobno, že skutečně náležela kniha tato svatému Václavu, který ji přinesl do Staré Boleslavě před svou smrtí. První stránka (obr. 12.) obsahuje začátek předmluvy svatého Jeronýma papeži Damasovi, která bývá na počátku latinského Nového Zákona recense Jeronýmovy. Další obraz (13.) ukazuje začátek evangelia svatého Marka s krásnou iniciálou I(niciu(m)). Nahoře jest zakončení krátkého obsahu kapitoly 12. a 13. téhož evangelia. Na obraze 14. jest otisk poznámky v tomto evangeliáři.

Rovněž velice četné jsou sochy svatého Václava. Nejstarší a umělecky významná jest socha tohoto světce kolem roku 1372 od Petra Parléře ⁵⁾ zhotovená; jest 2 m vysoká a představuje sv. Václava v odění rytířském. Podle nového zjištění prof. dra Matiegky použil Parlér při modellaci hlavy svatého Václava rozměrů lebky našeho

¹⁾ Viz tab. XIV. — ²⁾ Zlatá Praha VI (1889) 539. —

³⁾ Světozor XI (1877) 610. — ⁴⁾ Arndt-Tangl, *Schrifttafeln* II⁴, tab. 41. — ⁵⁾ Soupis sv. Víta 131 a 135.

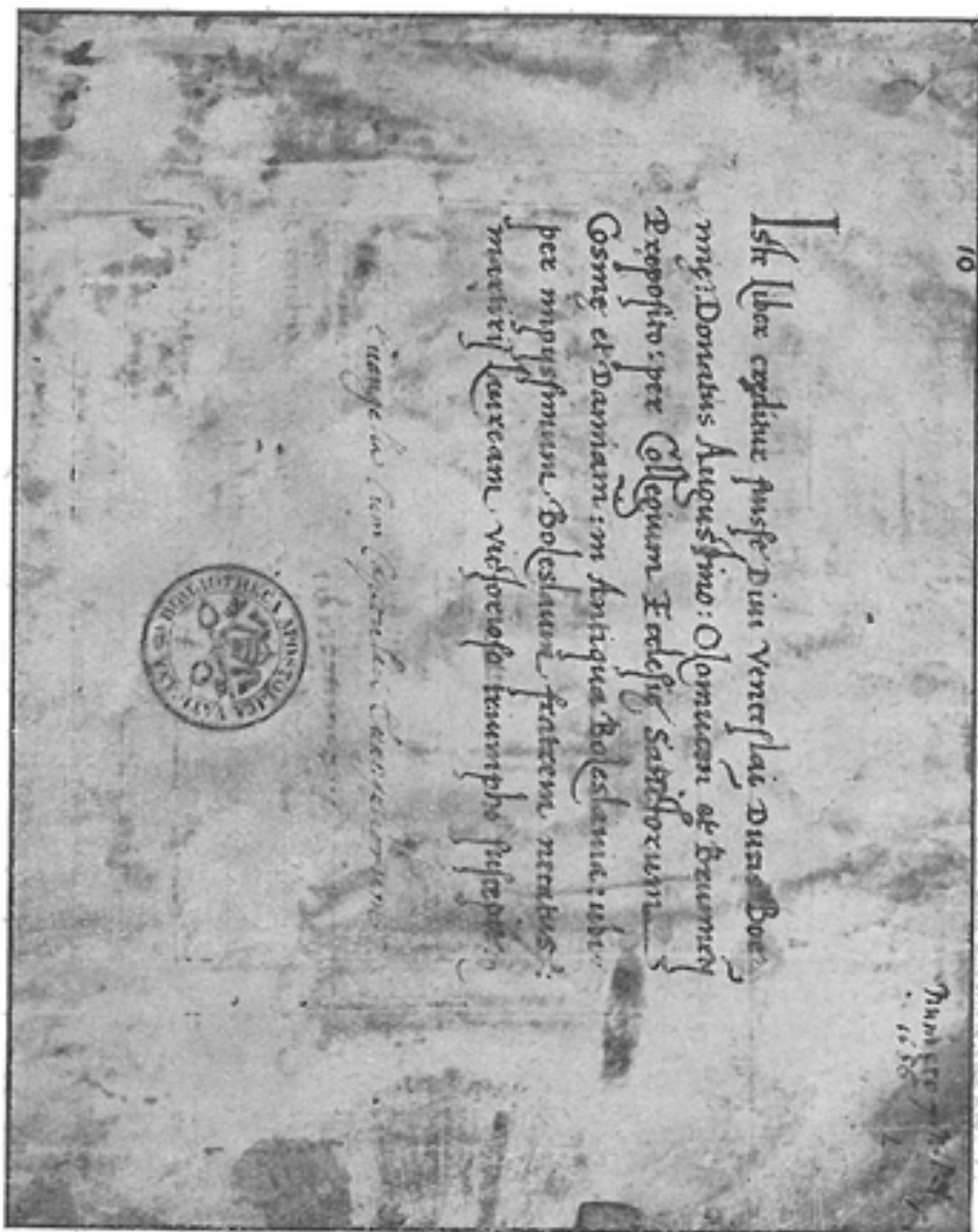

Obr. 12. Začátek evangeliáře z počátku 10. století.
(Vatic. Reg. cod. 14.)

světce¹⁾. Sličná, jemná tvář světce, zarostlá krátkým, pečlivě upraveným vousem, nakloněna jest k levé straně.

¹⁾ Podlaha, Sv. Václava hrob 1911, 58.

tové brnění a ostruhy. V pravici drží kopí, v levici má štít s orlicí. Socha byla polychromována asi roku 1373 mistrem Osvaldem ¹⁾. Vousy a vlasy byly světlohnědé,

Obr. 14. Otisk poznámky v evangeliáři (viz str. 183.).

krzno jako zlatý brokát, pás pozlacen, plášť červený se zelenou podšívkou. Roku 1866 byla socha tato opravena

¹⁾ Neuwirth, MGDB 1900, 149.

a doplněna Ed. Veselým (pravá ruka s předloktím, dýka a spodní část štítu). Stojí nyní na římse pod oknem v kapli Svatováclavské. V baldachýnové kaplici opěrného pilíře nad kaplí svatého Václava jest nová kopie této sochy. Z doby Parléřovy jest také relief poprsí svatého Václava v nadpraží průchodu nadtriforiového u sv. Víta ¹⁾. Z první polovice 16. století jest relief svatého Václava na kazatelně v Charvatci ²⁾, sloup Svatováclavský v Chrudimi jest z roku 1641 ³⁾, v Rokycanech z roku 1694 ⁴⁾, sloup v Klecanech, dříve v Přemyšlení, z druhé polovice 17. století ⁵⁾, v Březně jest barokní socha sv. Václava ⁶⁾, na průčelí kostela svatého Františka u Křižovníků v Praze jest socha téhož světce od Ondřeje Quitainera a na rohu téhož kostela na sloupu, révou obtočeném, socha z roku 1676, která byla zřízena místo starší, prý z doby Karla IV., u bývalé mýtnice na místě nynějšího pomníku Karla IV. ⁷⁾. Na mostě Karlově jest sousoší svatého Václava, Norberta a Zikmunda od Josefa Maxe z roku 1753 a u věže Malostranské socha od Kamila Böhma podle nákresu Josefa Führicha z roku 1857, na novém probošství (č. 34) na hradě Pražském v rohu pod baldachýnkem socha svatého Václava od Ludvíka Šimka z roku 1879. Také mistr Vinc. Vosmík vytvořil několik soch dědice země České ⁸⁾. Zajímavá jest socha svatého Václava na koni, vytesaná Jiřím Pendlem roku 1678, která stávala původně uprostřed Koňského trhu v Praze naproti ulici sv. Jindřišské a roku 1817 přenesena byla výše naproti čís. 826. U této sochy sloužil arcibiskup Alois Josef Schrenck 19. března 1848 mši svatou pro poselstvo do Vídně odcházející, pak dělníci bez práce se zde zavazovali k bratrství a zachování pořádku, pro Jihoslovany sloužil liturgii pravoslavný arcikněz Stamatovič a 11. června Jan Arnold před vypuknutím revoluce, při čemž nabádal k pokoji. Od těchto slavností počínaje, dostalo náměstí jméno Svatováclavské a stalo se místem projevů národních, zvláště 28. října 1918. Roku

¹⁾ Soupis sv. Víta 134. — ²⁾ Soupis 4, 102. — ³⁾ t. 11, 115. — ⁴⁾ t. 9, 120. — ⁵⁾ t. 15, 294. — ⁶⁾ t. 20, 31. — ⁷⁾ Ekert, Posv. místa král. hl. města Prahy I 346. Beckovský, Poselkyně III/3 110. — ⁸⁾ Viz dílo Výstava Vincence Vosmíka 1923, nákladem Českoslov. akc. knihtiskárny.

1879 vyžádal si tuto sochu probošt Václav Štulc a postavil ji obnovenou na Král. Vyšehradě ¹⁾.

Jiná socha svatého Václava provedena byla v bronzu od Hanuše Vischera v Norimberku roku 1532 nákladem cechu sladovnického na památku, že sladovníci zachránili kostel svatého Víta roku 1420 před zkázou. Socha tato, 1'08 *m* vysoká, znázorňuje svatého Václava v brnění 16. století ²⁾. Odlitek této sochy se nalézá také v hospici dell' Anima v Římě, na podstavci kamenném s nápisem Elemosina. Dřevěný model k ní jest v germánském museu v Norimberku ³⁾.

Na t. zv. svícnu jerusalemském dal přidělati biskup Olomoucký Leopold roku 1641 svícen renaissanční, kde na jednom z původních 7 ramének jest dosud zachované poprsí svatého Václava ⁴⁾.

Nejskvostnější a největší bronzový pomník sv. Václava stojí na náměstí Václavském v Praze od Josefa Václava Myslbeka z roku 1908: obrovitý, majestátní jezdec 5'52 *m* vysoký, hrot kopí jeho převyšuje přilbici o 1'70 *m*. Silný kůň nese vzpřímené tělo hravě, sklání hlavu ladným obloukem šíje, křepce zdvihá svalnaté nohy v rytmickém kroku. V sedle sedí svatý Václav s přilbicí na hlavě, mečem po boku, brokátový plášť splývá mu s ramen, v pravici drží korouhev na dlouhém dřevci a levicí řídí koně. Na podstavci jsou slova: „Svatý Václave, nedej zahynouti nám i budoucím“. Socha od mistra Schnircha v jiném pojetí, ač od mnohých byla jí dávana přednost, nedostala se na toto místo.

Jest málo osad, kde by náves nebo náměstí nebylo ozdobeno sochou svatého Václava, třeba různé ceny umělecké. Také na zvonech zhusta nalézáme reliefsy svatého Václava, jako na př. v Chorušicích z roku 1560 ⁵⁾.

Sochy svatého Václava jsou také četně zastoupeny na sousoších, zvláště na tak zvaných morových sloupech, postavených v dobách, kdy nakažlivé nemoci kosily tisíce obyvatel v Čechách. Tak jest socha svatého Václava na Malostranském náměstí v Praze na morovém sloupu

¹⁾ Ekert, Posvátná místa kr. hlav. města Prahy II 282. —

²⁾ Soupis sv. Víta 276. — ³⁾ Kolísek, Některé vzpomínky na českou vlast 30. — ⁴⁾ Soupis sv. Víta 274. — ⁵⁾ Soupis 6, 55.

provedeném Ondřejem Quitainerem roku 1715 podle návrhu stavitele Aliprandiho, ve Velvarech z roku 1718 od Ant. Falka na sousoší Panny Marie¹⁾, na náměstí Hradčanském od Jana Ferd. Brokofa z roku 1736, v Přibyslavi z roku 1743²⁾, v Poličce z r. 1751 od Jiřího Pacáka³⁾, v Hradci Králové na sousoší Panny Marie od M. Brauna nebo jeho žáka⁴⁾, v Chlumíně z první polovice 18. století⁵⁾, v Jindřichově Hradci z roku 1764⁶⁾ atd.

Řezbáři rovněž oslavili svatého Václava dovednou rukou, ač se mnoho ze starších dob asi nezachovalo: na Křivoklátě jest řezaná archa z r. 1520⁷⁾, v Mlečicích⁸⁾ mají dřevěnou sochu svatého Václava ze 16. století, v Dubanech⁹⁾ na arše z první polovice téhož věku, ve Starém Městě¹⁰⁾, v Kláštře (Paulánském)¹¹⁾ z r. 1679 od Zikmunda Lichtenberga z Nové Bystřice. Ostatně mnohé kostely mají řezané sochy svatého Václava u hlavního oltáře, takže není možno podati úplný seznam, nehledě ani k různé umělecké ceně těchto řezb. V nové době vyniká dřevořezba prof. Jana Kastnera v Šternberské kapli u svatého Bartoloměje v Plzni a oltář Panny Marie u svaté Lidmily na Král. Vinohradech s postavami svatých patronů českých od prof. Štěpána Zálešáka. V Liblici¹²⁾ na zámku mají bíle polévanou hliněnou sošku svat. Václava z první polovice 18. století.

Záhy byla obrácena k úctě svatého Václava i pozornost rytců, kteří připravovali kolky k ražbě mincí českých knížat. Zdá se, že svatý Václav byl první panovník český, který dal raziti minci v podobě denáru. Dosud našlo se 5 mincí tohoto druhu v Poznaňsku u Althöfchen, u Frankfurtu nad Odrou v mlýně Leisovském, v Pomořanech (Rummelsburg) a na ostrově Bornholmu v Munkegaardu. Fiala¹³⁾ a Smolík¹⁴⁾ sice se vyslovili proti tomu, aby tyto denáry byly přičítány svatému Václavu, jak to činil v novější době Beneš¹⁵⁾, a měli za to, že je raziti dal Václav,

¹⁾ Soupis 20, 397. — ²⁾ t. 23, 81. — ³⁾ t. 22, 87. — ⁴⁾ t. 19, 98. — ⁵⁾ t. 6, 46. — ⁶⁾ t. 14, 274. — ⁷⁾ Umělecké poklady Čech I, tab. 114. — ⁸⁾ Soupis 9, 48. — ⁹⁾ t. 4, 94. — ¹⁰⁾ t. 14, 357. — ¹¹⁾ t. 14, 310. — ¹²⁾ t. 6, 86. — ¹³⁾ Fiala Ed., České denáry čís. 293—296, str. 223. — ¹⁴⁾ Smolík Jos., Denáry Bole-slava I., II., III. a Vladivoje (Rozpravy Č. A. I. tř. VII), 7. — ¹⁵⁾ PAM 7 (1868), 474.

syn Boleslava II. a Emmy Burgundské, avšak dr. Viktor Katz¹⁾, který má ve sbírce jeden z těchto denárů (viz obraz 15.), dokazuje, že denár dal raziti svatý Václav, neboť denár tento má zřejmý tvar denáru Karla Velikého, jako i mince Jindřicha Ptáčníka mají tento ráz. Denáry sv. Václava mají v průměru 19—20 *mm* a průměrně váží 112 centigramů. Nápis kolem křížku jest VENCIEZLIVVS, na rubu kolem LAV jest skupina písmen VBJ+JOSV, kterou není možno vyložit pro nedostatek srovnávacího materiálu. Ražba mincí svatého Václava nezatlačila úplně dřívějšího obchodu směnného a proto mohl Ibrahim ibn Ja'qub (viz str. 48.) napsati svou zprávu o obchodu v Čechách. I pro odváděný poplatek bylo potřeba zvláštních kolků pověřovacích na pruty a denáry, pokud byly odváděny v malých penězích.

Obr. 15. Denár svatému Václavu připisovaný.

Po prvé vyskytuje se jméno svatého Václava, ne jeho obraz, na denáru za knížete Jaromíra²⁾ raženém.

Kolek k ražbě mincí býval ryt dosti hrubě, jak v té době bylo úkazem obecným i v sousedních krajinách, a nadto byl někdy i z kovu měkčího a při ražbě mincí se stal nejasnějším, takže nápisy a obrazy mincí jsou někdy dosti těžko rozeznatelný. Mince z doby od Břetislava I. do Břetislava II. nevynikají umělou prací, ale jeví se tu snaha po individualnosti.

¹⁾ Věstník numismatické společn. českoslov. v Praze 1925 a zvláštní otisk. Děkuji dru Viktoru Katzovi za vzácnou ochotu, že dovolil použití fotografie denáru z jeho sbírky. — ²⁾ Fiala Ed., České denáry, tab. VI. 15, VII. 6.

Svatý Václav jest zobrazen na mincích: s křížem v ruce ¹⁾, kterak ruku vztahuje k žehnání ²⁾, jako jezdec ³⁾ na denárech Břetislavů I. a II., s rouchem řasnatým ⁴⁾, v lehkém brnění s krátkou sukní ⁵⁾, ano i se svatozáří kolem hlavy ⁶⁾. Nejkrásněji jest vyobrazen na denáru Vladislava I. ⁷⁾, ano za Bořivoje II. se vyskytuje na minci i znázornění mučednictví svatého Václava ⁸⁾. Na denárech Vladislava I. jest obraz našeho světce mezi dvěma věžemi, v rámci oltářovém, s praporem a štítem, jako dítko nesené dvěma anděly (duše svatého Václava). Denáry byly mince, jejichž líc s obrazem knížete a rub s obrazem svatého Václava (také Krista nebo jiných svatých) se od sebe lišil. Váhy byly nestejně, stříbrné asi 115—155 centigramů, prvních šlo na hřivnu bavorskou (233·950 gramů) 200, druhé se vztahovaly k hřivně staročeské o váze 253·179 gramů ⁹⁾.

Za Vladislava II. byl zaveden nový druh mincí stříbrných, dutých, t. zv. brakteatů, jaké se v té době vyskytují ve střední Evropě. Líc těchto mincí, ještě hrubší než u předešlých, představuje knížete s různými odznaky a rub podává též obraz prohloubený. Proto bychom marně hledali na těchto mincích obraz svatého Václava, který na denárech představoval znak Českého knížectví. Teprve když Václav III. dal raziti malé groše Pražské, které měly líc a rub opět od sebe rozlišený, nalézáme tu obraz svatého Václava v krznu s praporem anebo v nadkolení s vojvodskou čepicí, límcem hranostajovým, se štítem a kopím. Podobně bylo i za Jana Lucemburského (1311—1346) (viz tab. XVI., čís. 10.). I za Karla IV. zůstal obraz dědice země České na malých groších Pražských.

Václav IV. dal raziti poprsí svat. Václava na zlatých dukátech, podobně Vladislav II. (1471—1516) na dukátech a krásných tolarech se svatým Ladislavem, v brnění, s čepicí vévodskou, s praporem a štítem, na němž jest orlice. I na groších se vyskytuje obraz svatého Václava: poprsí s praporem a orlicí. Tentýž obraz jest

¹⁾ Fiala, České denáry, tab. VII. 12. — ²⁾ t. tab. VII. 13 a 14. — ³⁾ t. tab. VII. 24, tab. X. 25—28. — ⁴⁾ t. tab. XV. 17. — ⁵⁾ t. tab. XV. 16. — ⁶⁾ t. tab. XV. 6. — ⁷⁾ t. tab. XV. 15. — ⁸⁾ t. tab. XI. 1. — ⁹⁾ t. 104, 117.

na českých dukátech za Ludvíka a Ferdinanda II.; také Matyáš (1611—19) dal raziti obraz ten na dukátech s opisem: S(anctus) WENCESLAVS PAT(ronus) BOHEM(iae). Za Ferdinanda II., a již před ním za Maxmiliána a Rudolfa II., byl rub mincí pokryt říšským orlem, který měl na prsou v štítu českého lva¹⁾.

Na tab. XVI. jest výběr²⁾ mincí českých v přirozené velikosti s obrazem svatého Václava, a to: 1. denár Oldřichův, 2. denár Břetislava I., 3. Spytihněva II., 4. Břetislava II., 5. Bořivoje II., 6. a 7. Vladislava I., 8. Soběslava I., 9. Vladislava II., 10. Přemysla Otakara I., 11. malý groš (parvus) Jana Lucemburského, 12. dukát Václava IV., 13. Ludvíka I. a 14. Matyáše I.

Panovníci Čeští začali ověřovati listiny své slavnostní pečeti, která byla vtlačena do bílého vosku. Po prvé vyskytuje se obraz svatého Václava na listině z let 1141 až 1148 za knížete³⁾ Vladislava II. o hradu Podivín na Moravě, který odevzdán byl biskupu Olomouckému. Pečeť vévodská má v průměru 80 mm a opis: † PAX · SCI · WACEZLAI IN MANU DUCIS VAOISLAVS (!). Další listiny⁴⁾ pro Míšeň z roku 1160, Valdsasy z roku 1165, Johannity z roku 1168 a Rajhrad z roku 1169 mají pečeti s opisem změněným: † PAX · REGIS · WLADISLAI · IN · MaNu · SCI · WENCEZLAI. Opis tento jest výrazem důvěry, že pokoj a mír v zemi České jest pod mocnou ochranou svatého Václava, vlastníka či dědice zemského. A zvyk tento se zachovává dlouho.

Za Soběslava II. začínají se vyskytovat pečeti listinné na obou stranách (pečeti mincovní); na rubu jest obraz svatého Václava, sedícího na skládacím sedadle (falterium) s praporcem v pravici a levicí opřenou o štít s hrotem. Opis jest: † SANCTUS WENCESLAVS DVX. Tak na listině⁵⁾ pro Plasy z roku 1175, pro Vyšehrad

¹⁾ Beneš, PAM 7, 478—481. — ²⁾ Děkuji panu kustodovi Národního musea v Praze dru G. Skalskému za laskavý výběr, ač jsem mohl použití pro nedostatek místa z 28 pouze těchto 14, a panu dru J. Schránilovi za přesné a spolehlivé fotografie těchto mincí. — ³⁾ CDB I, č. 157. — ⁴⁾ tamtéž č. 210, 227, 245, 247. — ⁵⁾ CDB I, č. 278, 287—289.

z roku 1178 (fragment pečeti) a dva celé otisky. Vévoda Bedřich používal podobné pečeti ¹⁾ pro Plasy roku 1183 a 1184, Waldsasy, Světlou a Johannity roku 1188, pouze začátek opisu zněl: PAX · DUCIS · FRIDERICI. Z této pečeti byla část se svatým Václavem použita pro podvrženou listinu ²⁾ ze století 13., ale datovanou do roku 1115 ve prospěch kláštera Kladrubského. Vévoda Otto Český vystavil roku 1190 pro klášter v Louce ³⁾ listinu, na kterou přivěšena byla pečeť s opisem: † PAX · OTTONIS · IN · MANU · S · WENCESLAI.

Obr. 16. Pečeť krále Přemysla Otakara I. (první strana).
(Viz str. 194.)

Roku 1192 a 1195 vydal Přemysl, vévoda, listiny ⁴⁾, na kterých přivěšeny pečeti s obrazem knížete na koni a se štítem s orlicí a opisem: † DUX PREMISL na líci, na rubu svatý Václav s praporem a štítem se svatozáří

¹⁾ CDB I, č. 301, 304, 305, 310, 311, 320. — ²⁾ t. č. 390 a 405. — ³⁾ t. č. 326. — ⁴⁾ t. č. 336, 342 a 343.

kolem hlavy a opisem: † SANCTUS WENCESLAVS. Zvláštní jest zobrazení svat. Václava s mitrou na hlavě na pečetí knížete Českého Jindřicha, zároveň Pražského biskupa, z roku 1194, která má v průměru 79 *mm*. Opis na ní jest: † SCS WENCEZLAVS.

Král Přemysl Otakar I. (1198—1230) vydal mnoho listin, jejichž pečetí mají průměr 61, 70 a 71 *mm*. Na lici těchto pečetí jest zobrazen král se žezlem a jablkem

Obr. 17. Pečeť krále Přemysla Otakara I. (druhá strana).

říšským a opisem: † PAX · REGIS · OTAGARI · IN · MANU · SCI · WENCEZLAI (viz obr. 16.), na rubu pak svatý Václav s praporem a štítem¹⁾. Na pečetí listiny²⁾ z roku 1224 pro klášter Břevnovský a Strahovský jest po prvé na štítu svatého Václava viditelná orlice. Opis na rubu této pečetí zní: † SANCTUS · WENCEZLAUS · BOEMORUM · DUX (viz obr. 17.). Podobně i na listině

¹⁾ CDB I/2, č. 6, 57, 90, 99, 149, 227. — ²⁾ t. č. 259, 264.

krále Václava I.¹⁾ pro Litomyšl a pro hrob sv. Václava jest pečeť v průměru 75 *mm* s opisem na líci odlišným jen ve jménu WENCESLAI místo OTAGARI a na rubu zcela týmž jako u pečeti Přemysla Otakara I.

Na konci dlouhého sporu o desátky, immunity duchovních osob a právo patronátní mezi biskupem Pražským Ondřejem a králem Přemyslem Otakarem I. žádal

Obr. 18. Pečeť soudu zemského.

papež, aby také velmoži čeští jménem celé země přivěsili pečeť vedle pečeti královy na dotvrzení toho, co bylo ujednáno. Král odpovídá²⁾, že velmoži nemají společné pečeti, ale že se připojuje pečeť společná království Českého, totiž svatého Václava. Byla to asi pečeť totožná s pečeti soudu zemského, kterou se pečetily i listiny,

¹⁾ CDB I, č. 323 a 333. — ²⁾ t. II, č. 172, RBM I 283.

které byly vydávány jménem sněmu českého¹⁾. Uprostřed stojí postava svatého Václava s brněním na celém těle, s přílbou na hlavě, v levici drží praporec s hvězdou sedmipaprskovou a štít s orlicí, v pravici drží pásku, na které jest psáno: (S. WENCEZLHUS) CITAT AD IUDICIUM. (Svatý Václav pohání k soudu.) Kolem hlavy se svatozáří jest nápis: S. WENCEZLHUS. Po pravici svatého Václava níže jest znázorněn sedící soudce, s knihou a hůlkou, po levici jest větev s listy a plody. Opis pečeti jest tento: S(igillum) · IUSTICIE · TOCIUS · TERRE · SCI · WENCEZLAI · DUCIS · BOEM. (Pečeť soudná celé země svatého Václava, vévody Čechů.) Pečeť tato povstala, jak správně soudí Kalousek²⁾, za Přemysla Otakara I., za něhož po prvé se objevuje orlice ve znaku jeho a pak na štítu svatého Václava. Svatý Václav tedy byl ochráncem spravedlnosti a pořádku v království Českém a stal se tak symbolem státu Českého. Pečetidlo toto zachovalo se při deskách zemských v Praze, jest z bronzu, držadlo jeho, trochu nemotorné, představuje lva jednoocasého, sedícího na zadních nohou s listkovitou hřívou na prsou. Průměr pečetidla jest 59 mm. Druhý exemplář tohoto pečetidla jest v Drážďanech v museu starožitností.

Také kathedrální, později metropolitní kapitola používala pečeti románské z 12. století, na které jest zobrazen svatý Václav pod obloukem levým se suknicí a pláštěm, v levici drží štít s orlicí³⁾. Opis pečeti zní: † SANCTA PRAGENSIS ECCLESIA (viz obr. 19.). Na mladším pečetidle mosazném ze 14. století jest zobrazen svatý Václav vousatý s krátkými vlasy, na hlavě má čepici vévodskou, kožešinou lemovanou, se sponkou a perlou. Oděn jest suknicí, přepásanou úzkým pasem a pláštěm. V pravici drží praporec a v levici štít s orlicí. Stojí ve výklenku, jako po jeho pravici svatý Vojtěch. Na oblouku jest psáno: Sanctus Wenceslaus a Sanctus Adalbertus. Opis celé pečeti jest: † Sigillum † maius † capituli † sacre † pragensis † ecclesie. Dole pod středním sloupkem jest znak arcibiskupství Pražského⁴⁾ a kapitoly.

¹⁾ Kalousek, Obrana² 132. — ²⁾ t. 134. — ³⁾ Obraz jest v díle „Chrámový poklad u sv. Víta“, str. CII. — ⁴⁾ t. 17.

Z roku 1320 jest pečeť v univers. knihovně Pražské se svatým Václavem, který v pravici drží prapor, v levici štít s orlicí. Opis jest: † Sigil(lum) maj(us p)ragensis

Obr. 19. Pečeť metropolitní kapitoly Pražské z 12. století.

preposit(i). Při listině z roku 1554 jest pečeť podobná s opisem: † Sigillum · maius · capituli · (znak kapitoly) sancte · Pragensis · ecclesie¹⁾. Na listině z roku 1565

¹⁾ Podlaha, Series praepositorum . . . SME Pragensis, tab. 20 ad pag. 119.

jest menší pečeť kapitoly s hlavou sv. Václava se svatozáří¹⁾. Později pečetila metropolitní kapitola Svatovítská pečetí, na níž zobrazen byl sv. Václav, jak jméno kolem hlavy světce (S. WENCESLAUS) hlásalo, s opisem: † SECRETUM † CAPITULI † ECCLESIAE † PRAGENSIS. Když obdržela od Karla VI. 5. dubna 1715 titul semper fidelis, byla pořízena pečeť nová s obrazem jako na dřívější a opisem: † SECRETUM SEMPER FIDELIS CAPITULI S. METROP. ECCL. PRAG. a v době osířelosti stolce arcibiskupského užívala kulaté pečeti s obrazem svatého Václava v brnění a v plášti splývajícím, s mečem po boku, s praporcem s orlicí v pravici a štítem s orlicí v levici; na pravo ve stejné výši byl znak kapitoly. Okrouhlá tato pečeť má opis: SIGILLUM RMI SEMPERQUE FIDELIS CAPITULI METROPOLIT. SED. VACANTE. Proboštsví Pražské obdrželo za Jiřího Pontana z Breitenberku 2. února 1596 do znaku svého obraz svatého Václava, držícího štít se znakem probošta²⁾. Probošt Petr (1309) užíval

pečeti, jejíž obraz jest podán dole (obr. 20.).

Administrátoři arcidiecése Pražské roku 1327 užívali krásné pečeti s obrazem svatého Víta a Václava³⁾, generální vikář Hanuš z Třebovel roku 1389 pečeti s obrazem svatého Václava⁴⁾, podobně pro-

Obr. 20. Pečeť probošta Petra.

¹⁾ Podlaha, Series praepositorum . . . SME Pragensis, tab. 21 ke str. 128.

²⁾ Tyto pečeti otiskl Ant. Rybička, O erbích, pečetech a znacích stavu kněžského v Čechách. (Pojedn. kr. české společn. nauk, řada V., sv. XII., tab. C, D, H, L.) — ³⁾ Podlaha, Series, tab. 4, str. 20. —

⁴⁾ t. tab. 14, str. 45.

bošt Drslav roku 1327 ¹⁾, kanovník Mikuláš ²⁾, Jan, scholastik Olomoucký ³⁾, Jindřich, děkan ⁴⁾ a sakrista Vlk ⁵⁾.

Církevní soud biskupský užíval v době Jana z Dražic pečeti z roku 1332 s obrazem svat. Václava a opisem: *S(igillum) officialatus curie pragensis*. Pečeť téhož soudu z roku 1345 jest kulatá ⁶⁾, také roku 1390 v době Jana z Jenštejna a Olbrama ze Škvorce mají pečeti soudu obraz svatého Václava, jakož i vejčité pečeti biskupů Pražských i Olomouckého z r. 1353 s opisem: *S(ecretum) Joannis d. g. epis. Olom.*, dále na listině z roku 1355 v Národním museu a z roku 1357 (tamtéž) znamenitě rytá pečeť. Vejčitá pečeť Fridricha, děkana Olomouckého, s opisem: *S. friderici decani Olomucen.* má pod obrazem svatého Václava znázorněnu osobu klečící, patrně děkana.

Kollegiální kapitola Staroboleslavská má v pečeti zobrazeno zavraždění svatého Václava. U Boleslava, meč napřahujícího, jest jméno *BOLESLAUS* a u sv. Václava, za kruh se držícího, jméno *S. WENCESLAUS*. Opis zní: *SIGILLUM CAPITULI ECCLESIE BOLESLAVIENSIS* ⁷⁾. Mimo to zpravidla mají na pečetích obraz svatého Václava i farní úřady kostelů tomuto světcovi zasvěcených. I konsistoř dolejší (podobojí) užívala pečeti s obrazem sv. Václava po celou dobu svého trvání.

Universita Karlova dosud užívá pečeti z roku 1350, na které zobrazen jest svatý Václav v brnění, s praporem v pravici a v levici se štítem, na němž jest český lev, na pravo klečí Karel IV. Opis pečeti: *Sigillum universitatis scholarium studii Pragensis* ⁸⁾ (viz obr. 21.).

Při listině z roku 1389, která jest v Národním museu, visí pečeť úřadu viničního, čili purkmistrovského v Praze, na které jest vyobrazen svatý Václav jako rytíř; v levici, na které jaksi leží štít s českým lvem, drží meč a v pravici větvičku révy vinné s hroznem. Opis této pečeti zní: *† S · MAGISTRI · VINEARUM PRAGEN.* ⁹⁾ (viz obr. 22.).

¹⁾ Podlaha, Series, tab. 5, str. 20. — ²⁾ t. tab. 6 (21). —

³⁾ t. tab. 7 (22). — ⁴⁾ tamže. — ⁵⁾ t. tab. 8 (22). — ⁶⁾ Dobner, Mon. Boh. III, tab. 4. Rybička Ant., O erbích atd., tab. G. Také generální vikář měl pečeť podobnou, ale vejčitou. Tab. E: pečeť z doby Zbyňka Zajíce, tab. F: z času administrátorství Jana Železného. — ⁷⁾ Rybička Antonín, O erbích atd., tab. R. — ⁸⁾ Kalousek, Obrana² 136. — ⁹⁾ Beneš, PAM VII 490.

**Obr. 21. Pečeť Karlovy university z roku 1350.
(Viz str. 199.)**

**Obr. 22. Pečeť úřadu viničního u listiny z roku 1389.
(Viz str. 199.)**

Znameníta jest pečeř města Prahy z roku prý 1320. Opis její zní: † SIGILLUM : CIVIUM : PRAGENSIIUM. Průměr pečeti jest 86 mm. Po obou stranách postavy svatého Václava uprostřed pečeti jest nápis: SCT WN ZELAVS. Svatý Václav jest zde oděn v brnění a jakousi tuniku, od pasu rozstřiženou, v pravici drží meč a v levici

Obr. 23. Pečeř Starého Města Pražského (prý z roku 1320).

štit s českým lvem, na hlavě má mitru. V pozadí jsou tři věže a na okraji dvě menší¹⁾.

Celá řada měst má rovněž na pečeti svatého Václava: tak Vodňany z roku 1423, Čistá z doby Ferdinanda II., Chocẽ z r. 1712, Levín z doby Ferdinanda I., Štěpánov,

¹⁾ Beneš, PAM VII 488. Kalousek, Obrana² 135.

Votice, Volyň, Stará Boleslav¹⁾. Král. Vinohrady mají ve svém městském znaku také postavu dědice Českého.

Seznam medailí s obrazem svatého Václava nebyl dosud uveřejněn. Karel Procházka²⁾ podal malou ukázkou z poutních míst českých, kde jest na medailce obraz Panny Marie Klatovské, Staroboleslavské, Vranovské, svatého Jana Nepom. a na druhé svat. Václava. Také při oslavě 900 výročí založení biskupství Pražského byl obraz svatého Václava na křížové medailce a na medailce kulaté. Medailky tyto jsou ze stříbra, bronzu, mosazu, ano i olova. Uživati se jich začalo na konci 16. století.

Tyto velice četné a různé výrazy úcty svat. Václava nám podávají jistě správný výklad toho, že naši předkové vše, co jim bylo drahé a milé, označovali jménem svého ochránce a dědice, to jest vrchního pána a vlastníka.

Víra, kterou přijal svatý Václav od svaté Lidmily, od svého otce Vratislava, od učedníka svatého Methoda, od kněze Pavla i ostatních, kterou nejen srdcem a ústy vyznával, nýbrž i skutky, ať soukromě či veřejně, věrně plnil, víra Kristova, která zachovávána neporušená náměstkem Spasitelovým a viditelnou hlavou církve katolické, k němuž se chystal svatý Václav odejít, víra tato jistě velmi důvodně označována byla a jest dosud jako víra Svatováclavská. Po celém světě katolickém všichni, kdo užívají knížky svatého Alfonsa z Liguori „Návštěvy nejsvětější Svátosti oltářní“, znají vroucí úctu sv. Václava k slunci a střednímu bodu života v pravdě katolického, s nímž nerozlučně spojena jest i úcta blahoslavené Panny Marie. Víra tato jest největší a nejdražší poklad a dědictví, které nám odkázal náš Boží mučedník, poklad, jehož pečlivé uchovávání a neohrožené vyznávání nám zaručuje přede vším radostné shledání se svatým Václavem v nebeských výšinách, ale zároveň jediná jest s to, aby nám všem zajistila pravý blahobyť pozemský a pokoj duše, vzájemnou lásku k bližnímu i spravedlnost, jejíž všeobecné provádění jistě by odstranilo veškeré spory, ano i ukrutné války. Jest to živá víra Svatováclavská!

¹⁾ Beneš, PAM VII 491. — ²⁾ Zlatá Praha 1896, 550.

Řeč česká, které naučil se svatý Václav v dnech svého dětství, které používal ve stálém styku jako panovník se všemi Čechy, která jest viditelným znakem a pojátkem národa samostatného a uchovala se i v dobách největšího útisku v lidu českém pomocí knih a pobožností a kázání v kostelech katolických, řeč tato právem sluje jazykem Svatováclavským.

V dobách, kdy nebylo dosti duchovenstva a vzdělaných mužů v Čechách, dostalo se i ústavu, kde intelligence česká měla býti vychovávána, jména semináře Svatováclavského roku 1559. Tehdejší Otcové Tovaryšstva Ježíšova záhy postřehli, že jest nutno také chudým synkům českým umožniti návštěvu vyšších škol, kde by mohli zdarma se vzdělávati, nezpěchovali se obtížnému úkolu shledávati dobrodince, kteří by svými dary zajistili tento ústav. Zvláště P. Alexander Vojt († 1592), získal mnoho darů pro seminář Svatováclavský, který stával na místě, kde později byla postavena obrovská budova Klementina v Praze. Ještě před stavbou tohoto koupili Jesuité roku 1691 od opata Plasského Ondřeje Trojera dům v ulici proti kostelu sv. Jiljí (nynější německá technika) pro tento ústav, který míval 150—160 chovanců ročně. Bylo zde oddělení šlechtické, do kterého náleželi 24 chovanci, kteří vydržováni byli z nadace krále Ferdinanda II., 4 chovance platil arcibiskup, ostatní pak byli vydržováni od rodičů nebo dobrodinců. V druhém oddělení (vyšším) byli bohoslovci a filosofové ze stavu městského nebo i nižšího, kteří obstarávali také hudbu a zpěv v kostele svat. Salvátora. V třetím oddělení se nalézali chovanci, kteří navštěvovali školy gymnasia (akademického) a postupovali do oddělení vyššího. Tomuto ústavu patřil velkostatek Středokluky a výnos jeho sotva postačil pro značný počet chovanců. Služby Boží společné měli tito v kapli Betlémské. Již roku 1680, kdy seminář ještě se nalézal na starém místě, dal císař Leopold I. chovancům právo, aby, dosáhnou-li hodnosti doktora filosofie a nebyli rodem šlechtici, byli povýšeni do stavu šlechtického s přídomek de Lauro (z vavřínu), čímž se i nejchudším naskytala možnost dosíci vysokých důstojností a úřadů. Ovšem i tyto ústavy stihl neúprosný dekret, jímž Tovaryšstvo Ježíšovo bylo zrušeno. Jesuitské školy roku 1696

měly 7155 studujících, z těch bylo 1000 chudých úplně zdarma živeno. Seminář Svatováclavský měl roku 1773 jmění, které se oceňovalo na 419.000 zl. Po zrušení jeho odešli bohoslovci do semináře arcibiskupského a ostatním se dostalo stipendií z t. zv. studijního fondu, který byl zřízen z majetku řádu Tovaryšstva Ježíšova, majetku, který věnován byl katolíky, a proto zase výhradně by jen katolickým účelům měl sloužiti. Nelze popřít, že seminář Svatováclavský vykonal velice mnoho ku blahu naší vlasti ¹⁾).

Druhý veliký podnik na svou dobu bylo Dědictví svatého Václava, jehož účelem bylo, aby se tiskly a vázané zdarma rozdávaly české nábožné knihy. Dědictví vzniklo na radu P. Matěje Václava Šteyera odkazem jeho matky Marie Šteyerovy v obnosu 1300 zl., aby chránila tak katolickou víru a český jazyk, což obojí jest odkazem nebo dědictvím svatého Václava národu Českému zůsta-veným. Závěť její jest z 19. června 1669 ²⁾). P. Daniel Krupský, provinciál T. J., přejal 19. ledna 1670 tuto jistinu, která vzrostla dary, zvláště Lidmily Benigny ze Šternberka, rozené Kavkové z Říčan, a počala plnit svůj úkol. Od roku 1670 do 1673 byla rozdána 8051 kniha. Arcibiskup Jan Bedřich, hrabě z Valdštejna, daroval roku 1677 vý- tisky Nového Zákona v ceně 3150 zlatých. Ve prospěch tohoto Dědictví věnovali P. Jan a Matěj Tanner, Balbín, Crugerius svá díla, P. František Retz 900 zl., takže mělo roku 1752 jistinu 7000 zl. a vydalo více než 80.000 knih i na Moravu, Slovensko, ano i do zemí nynějšího království S. H. S. Byly rozšiřovány knihy modlitební, postíly, kancionály, katechismy, Písmo svaté, životopisy svatých a knihy asketické. Nejdříve kupovalo Dědictví knihy již vydané. Roku 1670 vyšlo jeho nákladem první dílo: Světlo katolického učení, r. 1673 dílo: Kde jest to psáno?, 1676 Zpráva křesťanská od Alberta Chanovského, 1679 Svatá

¹⁾ Václav Červinka z Věžnova, *Notitia collegii convictorum S. J. Pragae ad S. Bartholomeum* (1674) má také zprávy o tomto semináři. Jan Jeník z Brařic (ČČM 1880, 3), Líčení z vlastní zkušenosti, ale zaujaté. Schottky Julius M., Prag I 209. Ekert, *Posvátná místa Prahy* I 362. — ²⁾ Dr. Jan Sedlák, ČKD 1901, 40 a další. Podlaha. ČKD 1924, 625.

cesta z Prahy do Staré Boleslavi, Tom. Ignáce Placalia Martyrologium neb passionál, O následování Krista, Františka Salesia Knížka zlatá (Filotea), 1683 Český kancionál, Bible, zvaná Svatováclavská (přeložená Konstancem, Štey-erem a Barnerem) r. 1715 (po druhé 1769—71), která podle rozhodnutí konsistoře z r. 1731 měla býti úředním textem pro duchovenstvo. Dvorním dekretem z 2. června 1749 nařízena byla zpráva pro komisi nadační, Jesuitům bylo vložiti zápis na 10.000 zl. do desek zemských a sehnati základ 1300 zl., které byly rozpůjčeny do zástavy. Dvor. reskriptem 10. září 1773 (gubern. 14. a 29. září) bylo přikázáno odvésti celý fond Dědictví svat. Václava, 15.676 zl., knihy obdržela konsistoř Pražská. Tak byla podlomena veliká činnost Dědictví, jehož nákladem vyšla roku 1782 kniha Pravé náboženství a roku 1783 od Jana Chmela Katolická odpověď. Dvor. dekretem z 22. června 1776 bylo nařízeno, že polovice výnosu má býti užito na rozdání knih školní mládeži a druhá polovice na rozdání knih lidu. Raf. Ungar a Fr. Tomsa prohlédli knihy Dědictvím před tím vydané a ty pak byly prodány veřejnou dražbou. Úsudek Ungarův nebyl právě příznivý pro všechny knihy, ale stanovisko osvícenské a tím spíše nynější pokrokové není ve všem směrodatné. V tehdejší době germanisačního úsilí vídeňského zachovávaly a udržovaly spisy Dědictví Svatováclavského spisovný jazyk český. listina Dědictví byla do roku 1859 vedena u normálního fondu školního (13.926 zlat.) a ve správě náboženské matice (1750 zl.). Následky finančního patentu z 20. února 1811 jevily se v malém výnosu, konsistoř dostávala ročně 106 zl. r. m. Školní knihosklad vydal roku 1778 Veliký katechismus, Katechetické rozjímání a Bibli českou, upravenou P. Fortunátem Durychem a P. Faustinem Procházkou, Čtení a epištoly, jakož i evangelia roku 1776 a později ještě často, Biblický příběhops . . . ke čtení pro učence obecných škol roku 1780, později byly vydávány pouze školní knihy. Konsistoř platila z úroků 106 zl. r. m., daň 17 zl. 20 kr. r. m. a ze zbytku rozdávány knížky při generální visitaci. Rozhodnutím ministerstva kultu a vyučování z 12. května 1859 a 29. května 1861 bylo stanoveno, že podle vůle zakladatelky nepřipouští se na účet Dědictví Svatováclavského vydávati knihy školní neb obsahu svět-

ského, základní jistina byla účtována samostatně a konsistořím se vyplácela polovice úroků, které roku 1859 činily 633 zl. 67¹/₂ kr. r. m., desetina se přirážela k jistině a z ostatního vydány 4 knihy. Koncem r. 1899 vykázáno základní jmění 23.319·12 zl., tedy poměrně málo za 40 let; z toho bylo 3942·99 zl. ve správě školního knihoskladu. Z úroků této jistiny vydávaly se knihy náboženské školním správám, a když mnozí duchovní správcové žádali o katechismy a biblické dějepravy na účet Dědictví, byl obnos za tyto knihy odpočítáván od jmění Dědictví Svatováclavského.

Úcta svatého Václava souvisela úzce také s projevem života politického. Viditelným znakem samostatnosti kterékoliv říše křesťanské ve středověku byla koruna, kterou musil býti panovník korunován obřadem katolickým dříve, než mohl vykonávati právo královské a panovnické moci. To zvláště zachovávalo bylo v království Uherském, kde, až na jediného Josefa II., všichni králové se podrobili tomuto obřadu a kde koruna svatého Štěpána střežena byla se zvláštní péčí. Také v Čechách postaral se Karel IV. (jako císař svaté Římské říše, jako král Český vlastně Karel I.), aby nová koruna královská uschována byla bezpečně. Obětoval ji svatému Václavu, jako dávno uznávanému symbolu práva, veřejného řádu a vůbec státu Českého, jako dědici, to jest pánu a ochránci země České. Koruna tato, jejíž popis zde nepodávám (odkazuji na nejnovější prozkoumání tohoto drahocenného odkazu¹⁾ otce vlasti), měla neustále spočívat na hlavě svatého Václava, a odtud nazvána byla a slove korunou Svatováclavskou, jak slul i stát, který spravoval král Český. Král směl si tuto korunu vypůjčiti ke korunovaci anebo, toliko v Praze, k význačnější slavnosti, při které se slušelo králi míti korunu na hlavě, však ještě téhož dne byl povinen ji opět vrátiti na hlavu svatého Václava. Na žádost Karla IV. potvrdil tuto povinnost krále Českého papež Kliment VI. dne 6. května 1346 pod trestem vyloučení z církve, dokud se koruna nevrátí²⁾. Po celou dobu až do bouří náboženských ve stol. 15. byla koruna na hlavě

¹⁾ Soupis uměleckých památek: Korunovační klenoty. —

²⁾ Archiv metropol. kapit. Pražské VIII 7. Starý český překlad Zoubek Fr. J., PAM VII 200.

svatého Václava, neboť jest uváděna vždy v inventářích kostela svatého Víta ³⁾, a král byl povinen po korunovaci dáti kostelu svatého Víta 20 hřiven. Zikmund dal roku 1420 odvézti korunu na Karlštejn, maje hrad tento za dosti pevný, ano odvezl ji i do Uher, odkudž ji, dle slibu svého, 20. července 1436 daného, zase vrátil do Prahy, ale pak byla již pod mocí nejvyššího purkrabí Pražského a chována na Karlštejně. Dne 17. listopadu 1620 odevzdána byla zase do kaple svatého Václava, když nalezena byla při útěku Fridricha Falckého na radnici Staroměstské. Marie Terezie dala korunu odvézti do Vídně, aby se neopakovala snad nějaká korunovace jako Karla VII. Bavorského; odtud byla koruna opět vrácena 5. srpna 1790 ²⁾. Po ukončené válce s Pruskem, kdy byla koruna opět chována ve Vídni, byla 28. srpna 1867 přivezena zase do Prahy a nyní chová se v komoře nad kaplí svatého Václava v kostele svatého Víta. Dvéře k této komoře vedoucí opatřeny jsou sedmi zámky, jejichž klíče opatrují různí hodnostáři duchovní i občanští.

Důvěra, jakou měli Čechové v ochranu sv. Václava, ukázala se 23. října 1526, kdy volitelé nového krále Českého po smrti Ludvíka Jagellonského sešli se v kapli svatého Václava a přísahali před děkanem kapitoly Šimonem Chrtem z Plzně, že budou souditi a voliti upřímně, což by bylo k chvále Boží a k obecnému dobru koruny této České; následujícího dne nejvyšší purkrabí hradu Pražského s voliteli vyšel opět z kaple svatého Václava do soudní světnice a prohlásili volbu Ferdinanda, arciknížete Rakouského. To slyšíce stavové a celé obce, všickni jedním hlasem píseň: Svatý Václave, vejvodo české země etc. zpívati počali a do kostela sv. Víta vešli ³⁾ . . .

Král Český před korunovací byl oblékán v roucho korunovační v kapli svatého Václava ⁴⁾ a odtud veden byl k oltáři hlavnímu. Podobně i vždy věrná metropolitní kapitola v Praze konávala volbu děkana a probošta svého v kapli svatého Václava.

¹⁾ Podlaha, Chrámový poklad 17. — ²⁾ PAM VII 201. —

³⁾ Beckovský, Poselkyně II/1 17. — ⁴⁾ Ferdinand II. (Beckovský, Poselkyně II/2 87), Bedřich Falcký (t. 198), Ferdinand IV. (t. III/3 350). Podobně i později.

Při korunovaci své dotkl se král Český ramene některých přítomných mečem svatého Václava a ti nazýváni byli rytíři Svatováclavští. Bylo to pouhé vyznamenání, poněvadž z nich nebyl utvořen nějaký stálý řád rytířský. První zmínku o tomto pasování nalézáme u krále Václava II., který 3. června 1297 založil slavnostně klášter Zbraslavský a ozdobil 240 pánů a šlechticů z Čech a jiných zemí pasem rytířským¹⁾. Bylo to druhého dne po jeho korunovaci. Jan Lucemburský zase pasoval na rytíře před svou korunovaci dva jinochy šlechtické, kterým bylo při dalších obřadech držeti mu nad hlavou korunu královskou²⁾. Také Karel IV. mečem svatého Václava slavně veřejně udeřil některé přítomné a povýšil je tak na rytíře, jak to doznává o sobě i Zikmund, že pasoval na rytíře Mikuláše z Lobkovic dne 28. července 1420 a proto mu (mimo jiné důvody) dal v léno hrad Hassištejn³⁾, ano kronikář Vavřinec z Březové⁴⁾ napsal, že Zikmund za krále korunován jest a zdělal jest tu mnohé rytíře nové, kteří prý před tím žádného skutku rytířského pro obecní dobré neukázali jsou, a tak od lidu obecného se praví, že rytíři, ale malovaní, jsou. Podrobnější jsou zprávy z doby Habsburků: Ferdinand I. při korunovaci 24. února 1527 povýšil několik rytířů zlatých mečem (svatého Václava)⁵⁾, equites aurati. Rudolf II. pak roku 1575 při korunovaci pasoval 4 na rytíře udeřiv je obnaženým mečem, jak jest obyčej⁶⁾. Při tom udeřil král nové rytíře třikrát na levé rameno a obdaroval je pasem zlatým, jak vyrozuměti můžeme již ze zprávy o Václavu II., a ve století 16. nazýváni byli proto equites aurati, snad podle podobného obyčeje v Uhrách panujícího. Podle seznamu⁷⁾ povýšil na rytíře Svatováclavské, jak se od té doby obyčejně jmenují: Matyáš II. 24 března 1611 dva, Ferdinand II. (roku 1617) tři, Bedřich Falcký (1619) pět, Ferdinand III. (1627) čtyři, Ferdinand IV. (roku 1646) pět, Leopold I. (1656) devět, Karel VI. (1723) čtyřicet sedm, Marie Terezie (1743) dvacet jednoho, Leopold II. (1791) čtrnáct, František I. (1792) sedmnáct, Ferdinand V. (1836) dvacet. Iména povýšených

¹⁾ PDC IV 78. — ²⁾ t. 175. — ³⁾ Kalousek, Obrana² 105. —

⁴⁾ PDC V 396. — ⁵⁾ Sněmy české I 224. — ⁶⁾ t. IV 260, 267. —

⁷⁾ Řezníček Václav, ČČM 1895, 129.

ukazují, že zprvu to byli obyčejně cizinci, teprve od Karla VI. vyskytuje se mezi nimi jméno obyvatele českého vícekrát. Omylný jest název spisu Frant. Josefa Bretfeldera ¹⁾, poněvadž řádu tito rytíři netvořili. O poslední korunovaci v roce 1836 podali zprávu Glückselig ²⁾ a Kalousek ³⁾.

Nový důkaz úcty svatého Václava veřejně objevil se na počátku světové války. Organizace českého vojska při ruské armádě, zvaná „Česká družina“, obdržela od moskevských Čechů 23. září 1914 st. počtu prapor s ruským orlem na žerdi, s barvami slovanskými na jedné straně a s bílo-červenou se Svatováclavskou korunou a znaky zemí koruny Svatováclavské a Slovenska na druhé straně. V den svatého Václava 28. září 1914 st. počtu před starobylou katedrálou sv. Sofie mezi davy ruského lidu, za přítomnosti civilních, vojenských a církevních hodnostářů, stáli českoslovenští dobrovolníci, aby po prvé po 300 letech, při všem, co jim svato, přísahali a s bušícími srdci políbili posvěcený prapor. Roku 1916 byla Česká družina rozšířena na 2 prapory a přejmenována 1. ledna 1916 na 1. československý střelecký pluk (tehdy) svatého Václava. Plukem svatého Václava přestal býti a nazván plukem „mistra Jana Husi“ po ústupu od Zborova, když pluk navštívil prof. Masaryk v Berezně a po přehlídce promluvil k pluku, jak praví zpráva, do duše. Roku 1919 v září, v den svatého Václava, oslavil 1. prapor páté výročí slavné a historické přísahy a posvěcení praporu v Irkutsku ⁴⁾ a desáté výročí 28. září 1924 v Praze.

Poslední dobou projevila se úcta svatého Václava ve státním životě tím, že první zlaté dukáty raženy byly s obrazem svatého Václava. Stalo se tak zákonem ze

¹⁾ Ueber den Ritterorden des heil. Wenzeslaus im Königreiche Böhmen in so weit als historische Quellen hierüber einen Aufschluss zu geben vermögen, 1807. — ²⁾ Aktenmässige Darstellung des Krönungsceremoniels, 1836. — ³⁾ Osvěta 1886. — ⁴⁾ Deset let praporu střelec. pluku č. 1. Mistra Jana Husi. Vydané k slavnosti v Českých Budějovicích od 7. do 9. června 1924. Jaroslav Kratochvíl, Cesta revoluce 17. Zdeněk Nejedlý, Var 1922, 494. Fr. Zeman, Osvobozenská legenda I 50.

dne 23. března 1923, č. 62 Sbírky z. a n. str. 281. Zde v článku 2. se praví: „Na líci každého dukátu jest obraz vévody Václava, dokola s nápisem: ‚Nedej zahynouti nám i budoucím‘, na rubu jest malý znak republiky Československé, dokola s nápisem: ‚Republika Československá‘“. V nařízení vlády ze dne 18. října 1923, č. 200 Sbírky zák. a nař. str. 840, jest popsán obraz svatého Václava na těchto dukátech takto: „Oděn drátěnou košilí, opásán mečem, s pláštěm a čepici kožešinovou, drží v pravici vlající korouhev a v levici štít s orlicí“.

Závěr.

Nesčetné téměř doklady o úctě svatého Václava v národě českém i v cizině dokazují zřejmě, za jak veliký považován byl vliv tohoto světce a za jak mocnou jeho přímluva před trůnem Boha všemohoucího. Se všech stran přicházeli hledati jeho pomoci i nemocní a utištění a odcházeli od jeho hrobu uspokojeni. Jestliže v našich dobách méně se projevuje tato moc svatého Václava, není to znakem, že vliv jeho se zmenšil, nýbrž jen důkazem, že namnoze ochabla důvěra ve svatého Václava v lidu Svatováclavském. Tak nečinili naši předkové, kteří v dobách válek, kdy přesila nepřátel hrozila zničení dědictví Svatováclavské a vyhubiti téměř národ český, vždy se obraceli k dědici svému se živou důvěrou a volali: „Nedej zahynouti nám i budoucím!“ Krásně vyjádřil tuto myšlenku roku 1691 scholastik kapitoly Pražské Kristián Augustin Pfalz z Ostritz ve své sbírce chvalořečí *Theatrum gloriae*, kde na přidané rytince vzývá mezi patrony země České také svatého Václava slovy: *Dissipate gentes, quae bella volunt.* (Rozptylte národy, kteří chtějí válku.)¹⁾ Když nakažlivé nemoci, hlad a pohromy živelní kosily mnohé z krajanů našich, tu oni volali o pomoc k svatému Václavu: Utěš smutné, zažeh vše zlé! V dobách útisku národního poukazují horliví vlastenci čeští na pomoc svatého Václava, neboť „konečně potud nezahyneme, pokud nám bude pomáhati on“²⁾. V těchto dobách tak nebez-

¹⁾ Podlaha, *Series*, str. 190. — ²⁾ Balbín, *Boh. sancta* 15: *Denique, ni adiuvet ille, tantum non perimus.*

pečných se těší vlastenci očekávanou pomocí rytířů¹⁾ Blanických, kteří drímají buď v rozlehlém Blaníku²⁾ nebo v Oškobrhu u Poděbrad²⁾, také ve skále Vyšehradské³⁾ a kteří prý v nejvyšším nebezpečí vlasti české vypadnou na nepřátele a pokoří je; a pak prý nastanou předešlé, starodávné, blahoslavené časy v Čechách. Jest to pověst, která jest zachována též polsky, rusky, lužicky i německy, a skrývá v sobě jádro úcty Svatováclavské. Nebezpečí, o kterém mluví, není pouze nebezpečí ztráty samostatnosti a osobitosti národa českého, nýbrž větší nebezpečí, které by hrozilo vyrvati Čechům víru Svatováclavskou, dědictví dražší než vše pozemské a dočasné. Svatý Václav a ostatní ochráncové čeští ukázali svůj zájem o víru katolickou i tenkrát, kdy hroby jejich byly zneuctěny, sochy káceny a páleny, kdy se zdálo, že nastávají poslední dny víry katolické v Čechách. Není neznámo, kterak předkové Bedřicha Falckého způsobili, že ve Falci se náboženství čtyřikrát změnilo. Prováděli důsledně zásadu: „čí kraj, toho náboženství“, vyhubili náboženství katolické a pak se střídalo kalvínské a lutherské a následovalo kalvínské. Co se stalo u sv. Víta 21. prosince 1619, to bylo předzvěstí toho, co by bylo následovalo, kdyby vláda toho rodu se udržela. A národnost? Však jest v dobré paměti, kterak šířila se němčina s postupujícím lutherstvím ve století šestnáctém. V této době, tak vážné, vypravovalo se, že u sv. Víta bylo viděti světlo a slyšeti zpěv, ano někteří se domnívali, že slyšeli slovo „migremus“. Pešina⁴⁾ dovede vypravovati o paterém zjevu podobném, dosvědčeném proboštem Šimonem Brosiem († 1642), Kašparem Arseniem z Radbuzy († 1659), Josefem Makariem z Merfelic († 1635) a Janem Ctiborem Kotvou († 1637), na základě výpovědí očitých svědků. Z toho seznáváme, jak veliká byla důvěra v pomoc nebeskou, když veškerá síla pozemská zdála se ochabovati.

¹⁾ Zíbrt, Bibliografie česká II 4961—4992. — ²⁾ Jeník z Braňic, Český lid VII 158. — ³⁾ Svátek Josef, Pražské pověsti 1883, 39. — ⁴⁾ Phosphorus septicornis 635, 639, 658, 659, 664. Carafa píše, že 21. června 1620 zpívali v kostele u svatého Víta svatí ochráncové.

A když již nebylo se obávat o náboženství katolické, tehda projevila se úcta k svatému Václavu, zvláště od té doby, kdy jeho svátek byl rozšířen na celou církev, v letech 1670 a 1729.

V Praze konávali v neděli po tom dnu i slavnost posvěcení chrámů, jak se na tom usnesla rada městská roku 1427 a bylo schváleno sněmem r. 1445. V sobotu o nešporách vyvěsili na kostelech trojmo rozeklanou korouhev, jak bylo obyčejem¹⁾. A konali slavnost tu i po nařízení císaře Josefa II. z roku 1786 o posvěcení ve 3. neděli říjnovou, t. zv. Svatohavelském či císařském. A dosud se v domácnostech této slavnosti pamatuje, ač církevně se slaví posvěcení v den 1. října, jak bylo stanoveno synodou roku 1387²⁾, neboť někteří spojovali tři svátky za sebou: svatého Václava, svatého Michala a posvěcení chrámu svatého Víta.

A tento staletý obyčej potrval i v době, která předcházela obrození národnímu. Ještě v letech šedesátých změnila Praha svůj vzhled ve dnech svatého Jana Nepomuckého a sv. Václava. Ze všech krajů vlasti naší přicházeli tisícové uctíti patronů země České, pořádány byly i slavnosti národní³⁾. Při poutních kázáních se rozplaměňovala úcta k svatému Václavu, zvláště když kanovník Vyšehradský Josef Ehrenberger dovozoval, že bez svatého Václava nebylo by již národa Českého⁴⁾.

Katolík však nesmí zapomenouti, že oslavovati svátek mučedníka znamená povinnost následovati oslavencovy ctnosti. Neboť snadno jest oslavovati poctu mučedníka, ale veliké jest, následovati jeho víru a trpělivost jeho⁵⁾. K tomu nabádal neznámý skladatel řeči *Licet plura*⁶⁾, řka: „Bratři nejmilejší, jestliže si dychtivě žádáme tak velikého a tak podivuhodného muže následovati cesty, bedra svá pevně opásejme ne křehkou tkaninou lněnou, nýbrž nerozlučným pásem víry, naděje a lásky, a kudy

¹⁾ Soupis knih. kapit. str. 222, obr. 264. Slovník bohovědný II 940. Košnář, Čítanka Svatováclavská 84. — ²⁾ Höfler, Conc. Prag. 20. — ³⁾ Adolf Srb, Národní Politika 1911, č. 191. — ⁴⁾ Na Proseku dne 28. září 1870 (viz Blahověst 1870, 433—436 a 442). — ⁵⁾ Sv. Augustin, Sermo 113 de diversis. — ⁶⁾ WLL 387.

on krácel, my snažme se rychle následovati ho, třeba kroky menšími“. Velkými ctnostmi se stkvěl sv. Václav, nuže, následujme ho, pokud síly naše s pomocí Boží stačí. Krásně to pověděl v prosbě své náš slavný básník Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic ¹⁾):

„Aj, co děláš, jediný ty šlíte a podporo vlasti,
nadhvězdných, co děláš, světlo a slávo nebes?
Zdaliž na nás v řece létthejské pochoval jsi památku?
Již-li nevíš, že jsme tvé my potomstvo a lid?
Proč nás, otče milý, uprostřed bouře opouštíš
a mdlým obvyklou záchranu odvracuješ?
Viz, jak neščíslných samovládce propasti pekelné
tvému teď ukládá národu léček a ran?
Pohleď, jak daleko větrná rozmohla se pýcha,
jak zpupným vůkol všecko měří pohledem!
Závistí chudina s bohatým zesinavěla panstvem
a v žluči ještěřčí smáčeny šípy nosí.
Zarputilé zášti lid opoutalo; po mstě planoucí
ňadra praví povahou býti mužů velikých.
Z loupeže lid se živí, svornost mezi bratroma žádná;
vážným a vzácným blouda peníze činí.
Na mládence jaré i na děvčata šípy horoucí
bůžek lásky metá a z luku vystřeluje.
Oulisé řeči vésti a splétati věnce paničkám
obstaralý to ani kmet za hanbu nemá.
Rozmařilé jediné pohodlí a zahálka se líbí,
obtížným břemenem býti se práce vidí.
Krměmi břicho přecpávat a hrdlo prolévatí vínem,
nejvyšší je mnohým na světě rozkoš a cíl.
Ač mnoho vína Chios a pahorná Kreta rodívá,
obžernosti jejich ledva to dostačuje.
Víra u nich žádná; nebe, Bůh jim smyšlená bájka,

¹⁾ Překlad Karla Vinařického, Pána Bohuslava Hasištejnského z Lobkowicz věk a spisy vybrané (1836) 189. Výklad jmen mythologických v básni se vyskytujících: Létthe, řeka podzemní, ze které když se někdo napil, na všechno minulé zapomnul. Palinur, správce lodi Aeneovy. Tyfys, správce lodi Jasonovy „Argo“, na cestě do Kolchidy dobýti zlatého rouna. V řádku 8. a 9. od konce učiněna změna vzhledem k nynějším poměrům.

pekla malý pacholík nebojí se u nás.
 Tím zmítáme se teď vlnobytným proudem a vírem,
 kam, ni nevíme, jaký náš nese vítr koráb.
 Ku příkrým se ženem skalinám bez správce a vesla,
 Tyfys aniž Palinur loď naši nespravuje.
 Těch-li nehod nedbal bys a své bysi plémě opustil,
 ačkoli sám jediný štít jsi a čáka naše?
 Ďábelským raněné šípem naše údy se více
 lékařovou pomocí zlčiti již nedají.
 Na bronu tys, vyvolenče Boží, se ukázaje někdy,
 jak pověst líčí, pryč cizozemce pudil.
 Aj, bylo-liž tehda lze Ti zahnatí vojsko pozemské,
 zhoubnější vrahy teď z vlasti, prosíme, zažehn!
 Odkryj nastražené rajského ješlěra léče,
 odkryj zhoubce toho zámysl, úklad a lest!
 Důvěra pohni Tebou lidu Tvého a prosba pokorná,
 opět uchyl se k nám, kníže a vojvodo náš!
 Mír stálý a blahý, poklidné nám časy jednej,
 trub zvukové i divé vzdáleny buďte boje!
 Vzdálena buď všeliká vada myslí a hlíza tělesná,
 vzdálen i jed, lidské jenž duše náhle moří.
 I zjednej, by se všichni ujímali vlasti, a větší
 stát by nabyl moci, jenž dlí v nesnadnosti nyní.
 Lide, jeho žezlu se koř, a správců příkazy šetři
 vládnoucích, nikomu k ouhoně více nebuď.
 Blud pak u víře, nedůstojné Boha služby, pomiňtež,
 a svatý věrné znej zase ovce Otec!
 Různice přestaňtež, hubivé též v národu bouřky,
 neb takovými celá otčiny sláva hyne!
 Pak my, potomci, budem Tě slavívati po věky, otče,
 pak Tebe zváti budem vlasti naší dědicem“.

*Nedej zahynouti nám i budoucím —
 svatý Václave!*

Přílohy.

I.

Officium svatého Václava v den 28. září.

(Z rukopisu Národního musea 13 F 14, 34. složka, fol. 1₄, a breviáře Pražského, tištěného v Norimberku roku 1509. Životopis svat. Václava Inclitam et gloriosam jest označen čísly postupnými.)

In festo sancti Venceslai.

Ad primam vesperam super psalmos antiphone. 1. Adest dies leticie, quo defensor Ecclesie post carnis exilium vehitur ad solium militum celestium, signis fulgens glorie. Psalmus Laudate per totum. Ant. 2. Peremptoris pena horroribus plena prosecuta celitus promit, quod dux inclytus celi fruens cena, mundi fugit gemitus. Ant. 3. Gressus redit prepeditus martyris suffragio, pellitur privatio visus et auditus. Ant. 4. Carcer nocte claruit celesti fulgore, sed et terra tremuit et egressus patuit insolito more. Ant. 5. Per trimatum hoc humatum corpus non corrumpitur, sed nec vulnus cernitur mire solidatum.

Capitulum. Beatus vir, qui suffert.

R. Castus mente, corpore, docens verbis, opere, venit ad martyrium. * Quare mortis tempore, quod sitit summopere, triplex tollit premium. V. Melle fluens, candens, rubens, Venceslaus fit preclarus. Quare.

Hymnus. Dies venit victorie, quo exemplar militie, Venceslaus occiditur, occisus celo redditur.

Qui dum pro fide moritur, ut iubar signis oritur, nam per eum pericula procul fiunt et vincula.

Claudo gressus conceditur, defuncto vita redditur, cedit languor et cecitas, et removetur surditas.

Annis tribus in tumulto eius clauso corpusculo, sanitas adest vulnere, et fetor abest funere.

Trinitati sit gloria. per cuius beneficia Venceslaus in populis tantis fulget miraculis. Amen.

℣. Gloria et honore coronasti eum, Domine.

℞. Et constituisti eum super opera manuum tuarum.

Ad Magnificat ant. Laus alme sit Trinitati, et gratiarum actio eius immense pietati, qui in tripharia immo quadripharia orbis partitione ex omnibus tribubus et linguis unum corpus conficit Ecclesie, de cuius clara filiorum genitura inter alios tanta matre procreatus excellentissima, bohemicæ gentis nobilitate processit oriundus beatus vir Venceslaus, quem frater male germanus, invidus et sevens ut Cain Abelem olim efficit martyrem. Sive ista. Gaude felix Bohemia de duce laudabili attingente celestia in via mirabili, nam humilis in gloria, pauper in divitiis, mundi refutans gaudia, castus in deliciis, coronatur hodie corona leticie, carnis liber exuviis.

Oratio. Deus, qui beati Venceslai nobilitatem in meliorem mutasti dignitatem, et eum per martyrii palmam ad celestem perduxisti gloriam; eius precibus nos, quesumus, ab omni adversitate libera, et eterne beatitudinis concede perfrui gloria. Per Dominum. Fit commemoratio sanctorum Cosme et Damiani in ant. Beatorum martyrum, ℣. et oratio ut supra, non plus. Ad completorium omnia consueta dicuntur.

Ad matutinum.

Invitatorium. Jubilemus regi celi, qui servo suo fidei, Venceslao, dat hodie sertum celestis glorie. Psalmus Venite. Hymnus. Martyr Dei, qui unicum Patris sequendo Filium, victis triumphas hostibus, victor fruens celestibus. Tui precatus munere nostrum reatum dilue, arcens mali contagium, vite removens tedium. Soluta sunt iam vincula tui sacrati corporis, nos solve vinculis seculi amore Filii Dei. Presta Pater omnipotens, per Jesum Christum Dominum, qui tecum in perpetuum regnat cum Sancto Spiritu. Amen. Sive Dies venit.

In primo nocturno ant. Jubar alte claritatis claro luxit lumine, vir perfecte charitatis Venceslaus nomine. Psalmus Beatus vir. Ant. Vivens ab infantia

in Christi servitio, servatur in gratia fultus evangelio. Psal. Quare fremuerunt. Ant. Dum gentiles vitat ritus plenus pudiciciis, crebras multis fert attritus minas contumeliis. Psal. Domine, quid.

℣. Gloria et honore.

1. Leccio I. Inclitam et gloriosam festivitatem summi et egregii principis Bohemie gentis, beatissimi Venceslai martyris, cuius hodierna die roseus cruor effusus, celeberrimum cunctis contulit festum, solemniter celebremus, fratres charissimi, et dignum honorem ei impendere studeamus, magnoque exultationis preconio eius martyrium predicemus ac digna laude subsequamur. Eius namque vita miraculis claruit et miro sanctitatis nitore prefulsit.

℟. Venceslaus, dux gracie, virtutum stans in acie, decoratur victoria. * Cuius finis est gloria in celesti militia. ℣. Vitans puerilia, tendens ad utilia, mundi calcat gaudia. Cuius.

2. Leccio II. Hic enim ex illustri prosapia stirpe Bohemice gentis progenitus, nobilitatem suam in meliorem mutavit dignitatem. Nam cum esset parvulus, Christi se famulatui ab ipsis cunabulis mancipavit, multoque mentis conamine ad litterarum eruditionem studuit anhelare.

℟. Sacrata frequentat limina, nocte surgens media, * Callis, ferens gravamina, cruentat vestigia. ℣. Vir plenus sacro flamine de pedum suorum sanguine. Callis, ferens.

3. Leccio III. Quamobrem crebris precibus aures patris pulsat, ut ad scholas instruendus mitteretur, expostulat. In quibus ergo positus tanto celerius memorie liberalium fluentia artium epotavit, quanto ardentius in amorem Dei totum se olim transfudit. Nec celantur ei, quecunque obscura videntur vel geruntur, quia nulla ad discendum mora est, ubi Spiritus Sanctus doctor adest. Tu autem.

℟. Nocte surgens agrum petit, cum cliente spicas metit, terit, molit, et hostias coquens dat per ecclesias, * Ut agantur mysteria per missarum solemnia. ℣. Hinc de hortis uvas demit, et in vase mundo premit. Ut.

In secundo nocturno ant. Carnem terens inedia, procul fit a viciis, et sub veste regia utitur ciliciis.

Ps. Cum invocarem. Ant. Signo crucis hostes cedit, factus duci subditus, cuius turba leta redit, defensata celitus. Ps. Verba mea. Ant. Spiritu prophetico vir sanctus florebat, dum verbo veridico multa predicabat. Ps. Domine, Dominus noster. V. Posuisti, Domine.

4. Leccio IIII. Igitur patre eius, duce videlicet Vratislao Bohemie, iam universe carnis viam ingresso, venerabilis puer Venceslaus a principibus cunctis et populo universo in ducem eligitur, de studio scolari tollitur, in thronum patris regnaturus sublimatur, ac demum gloriosissimo Romanorum imperatori ostenditur. Sicque ab augustali potentia et republica ei sceptrum Bohemici regni traditur.

R. Infantes emit gentiles servituti genitos, * Et eos fecit heriles, fide Christi preditos. V. Sancte dat se largitati, servos emens libertati. Et eos.

5. Leccio V. Susciciens autem Deo dignus puer gubernanda iura regalia, totus Deo devotus exstitit, ut armis precinctus vir in bellicis rebus strenuus, virtute nobilis, sed fide et opere multo nobilior. Tu autem.

R. Crucis cultor progreditur, crucis ornatus iubare, * Qui turbis celi cingitur, celesti plenus nectare. V. Cesar stupore rapitur, furoris nexu solvitur, throni gaudens compare. Qui.

6. Leccio VI. Erga imperatorem fortitudinis militia, erga Christum devotionis certabat innocentia, et evangelici precepti sub armis non immemor, reddebat Deo, que sunt Dei, et, que sunt cesaris cesari restituebat. Talis ergo et tanta humilitas patientieque in eo virtus emicuit, ut iam non miles, sed monachus putaretur iuxta quod scriptum est: Quanto maior es, humilia te in omnibus. Tu.

R. Mors Abelis figuravit, quod sanctus dux triumphavit, ictus fratris gladio, * Cuius cruor proclamavit scelus facti, dum negavit quovis tergi studio. V. Frater fratrem nece stravit, sed occisum coronavit Christus mox in gaudio. Cuius.

In tertio nocturno ant. Cursu tandem consummato miseriarum stadii, Christi cultu propagato sortem subiit martyrii. Ps. In Domino confido. Ant. Ad oc-

cursum hostium sitiens martyrium, fugit ad ecclesiam, querens ibi gratiam. Psalmus: Domine, quis habitabit. Ant. Hinc prostratus in limine, orans exclamat ad Deum: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Ps. Domine in virtute.

℣. Magna est gloria eius in salutari tuo.

℞. Gloriam et magnum decorem impones super eum.

Leccio VII. secundum Mattheum. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me. Et reliqua.

Omelia Gregorii. Duobus modis crux tollitur aut cum per abstinenciam afficitur corpus, aut per compassionem affligitur animus. Pensamus qualiter utroque modo Paulus crucem suam tulerat, qui dicebat: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte predicans aliis, ipse reprobis efficiar. Tu autem.

℞. Venceslaus dux virtutis iam potitus martyrio, * In pressuris constitutis pio fit presidio. ℣. Hoc a viro pietatis, ut a rivo largitis grata manans fluxio. In.

Leccio VIII. Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis, audiamus nunc in compassione proximi crucem mentis. Ait: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalisatur, et ego non uror? Perfectus quippe predicator, ut exemplum daret abstinencie, crucem portabat in corpore, et, quia in se trahebat damna iniquitatis aliene, crucem portabat in corde. Tu autem.

℞. Christus regi Dacie apparens in cruce, munus reddit gratie pro tam sancto duce, * Ut quante sit glorie notum illi patrie tali fiat luce. ℣. Sic pro culparum maculis martyris memorie templum fit sub titulis. Ut.

Leccio IX. Sed quia ipsis virtutibus quedam vicia mixta sunt, dicentium nobis, quod viciū Abstinenciam carnis et quod obsideat compassionem mentis. E vicino namque abstinenciam carnis nonnunquam vana gloria obsidet, quia dum tenuitas in corpore, dum pallor in vultu conspicitur, virtus patefacta laudatur.

℞. Castus mente, corpore, docens verbis, opere, venit ad martyrium, * Quare mortis tempore, quod sitit

summopere, triplex tollit premium. *V.* Melle fluens, candens, rubens, Venceslaus fit preclarus. Quare.

Tropus. Preclaris his meritis, serva nos a vetitis, Christe, salus omnium. Prece sancti ducis, confer nobis lucis eterne solatium. Eja, pie Venceslae, te laudantes post te trahe in celeste premium. *V.* Corona aurea.

Laudes. *Ant.* Laude motus matutina, nocte surgit media, quem mox ensis mors vicina vehit ad celestia. *Ant.* Cruor fusus effluit, quem ars nulla diluit, ut scelus non lateat, sed sanctus refulgeat. *Ant.* Ex gestato pignore habens amminiculum, in obiecto littore locatur vehiculum. *Ant.* Morbidis refugium pugil fit beatus, et vinctis effugium prestat invocatus. *Ant.* Laudant Dominum de celis angelici spiritus, ad tumbam viri fidelis descendentes celitus. *Capitulum ut sero.*

Hymnus. Dum matutinis laudibus interesse desiderat, devictis hostis ictibus ad Ihesum letus properat. Sed sanguis Christi servuli, effusus per invidiam, clamat in aures populi fratris eius perfidiam. Qui arte nulla tergitur, dum die floret postera, et a cunctis conspicitur, facti designans scelera. Trinitati sit gloria, per cuius beneficia, Venceslaus in populis tantis fulget miraculis. Amen.

V. Justus ut palma florebit. *Ad Benedictus ant.* Hic dives in apice stans religionis, potatus est calice sancte passionis, iam de vite poculis gustat in solatio, claris Deum oculis videns in tripudio.

Oratio ut sero et hec sola.

Ad horas diei matutina laus. *Hymnus* Jam lucis in prima non dicitur. *Capitula et responsoria de uno martyre.*

In secunda vespera matutina laus, psalmi de uno martyre. *Capit.* Consummatus iustus in brevi tempore explevit tempora multa. Placita etenim Deo erat anima illius. Deo gratias. *R.* Mors Abelis. *Hymnus, Versiculus ut heri.* *Ad Magnificat ant.* Gloriosum et memoriter agendum Venceslai eximii tanta celebrare solemnia, et ex ipso colligere, quantum sit premium puritatis. Magnus hic vir, qui sui corporis passionibus, generaliter devicit et anime.

Alie dicuntur infra octavam. O pugil egregie, o decus militie, Venceslae, dux pie, qui virtute crucis Christi victor clarus exstitisti; hoc sub signo victoriae militantis Ecclesie audi preces hodie. Ant. Gaude felix Bohemia [ut heri]. Ant. Corde et lingua rogamus te, sancte Venceslae, memento plebis catholice. Oratio ut supra. Dicto Benedicamus sequitur capitulum de sancto Michael. Factum est prelium. R. Te sanctum Dominum in excelsis laudant omnes angeli dicentes: * Te decet laus et honor, Domine. V. Cherubin quoque et Seraphin „Sanctus“ proclamat et omnis celicus ordo dicens: Te decet. Hymnus Christe, sanctorum. V. In conspectu. Ad Magnificat ant. Dum sacrum mysterium. Oratio. Deus, qui miro. Non plus. Completorium consuete ibidem dicitur.

Infra octavam sancti Venceslai.

7. Leccio I. Exercicia quoque litterarum non desrens, quin potius cleri numerum ex omnibus mundi partibus adventantis ampliabat, cuncta, que humane necessitatis sunt, eis ministrabat administrans.

8. Leccio II. Erat namque circa indigentes valde conpatiens, cleri decus, solatium miserorum, gaudium pauperum, pater orphanorum, defensor viduarum, liberator captivorum et omnium merentium pius consolator.

9. Leccio III. Flagrabat namque in beati viri corde gloriosus dilectionis ardor ac intolerabilis compassionis amor. Et, ne quis male puniretur, carceres destruxit, vincula fregit et patibula succidit.

10. Leccio IIII. Nam cum in criminali vicio tentus aliquis ducebatur, a sancto Venceslao, ut penitentiae satisfactionem agat, iussus dimittebatur. Nisi ob nimii sceleris culpam iusque terre sancti iussio minime prodesset, quin miser a principibus unanimiter condemnaretur.

11. Leccio V. Motus piissimus dux conpunctione lachrymarum surgit de solio, exit de pretorio, ne sanguinem proximi videret in mortem condemnari. Ac tamen ad iudices mittens, ut reo homini inducie darentur, iubet.

12. Leccio VI. Quem intempeste noctis silencio aggrediens blandis verbis pecuniaque data, ut seipsum

redimeret, consolatur. Semper enim mente revolvebat sententiam Domini dicentis: Estote misericordes, et nolite iudicare, et non iudicabimini.

In octava sancti Venceslai.

13. **Leccio I.** Tempore quoque vernali silentio nocturnali surgens de stratu regali cum uno servo comite agrum adiit, humum fodit, triticum seminat, metit, triturat ac per cuncta operis officia usque ad farinam producit.

14. **Leccio II.** Quam cum aqua miscens mundissimis manibus, oblatas coquens, cum musci liquore, quod ipsemet propriis manibus elaborans excoluerat, per circumquaque regionis partes ecclesiis summa devotione distribuebat.

15. **Leccio III.** Infra namque missarum sollemnia veste regali humiliter deposita circa sanctum altare Christo ac sacerdotibus eius pium exhibebat officium. Imitabatur namque parvulum illum, de quo Salvator ait in evangelio: Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic maior est in regno celorum.

16. **Leccio IIII.** Quascunque etiam terrarum partes divertendo illustrabat, infirmos et captivos charitativa sciscitabatur inquisitione ac pia necessitatum visitabat administratione. Funera quoque pauperum sepius a vicinis neglecta ipsemet mira mansuetudine tumulabat.

17. **Leccio V.** Regali licet desuper tegeretur veste, subtus tamen ad carnem nimis asperis de pilis camelorum equorumque iubis contextis tegebatur indumentis.

18. **Leccio VI.** Nunquam enim eum media dies invenit satiatum, media nox invenit soporatum. Sed semper in crepusculo noctis silentio dum cuncta fiunt conticinia surgens de stratu suo quando asperrimum gelu fit ecclesiarum liminibus nudipes perlustratis plantis et vestigiis cruentatis paulo ante lucem requiei membra dabat.

V rukopisu 14 A 7, fol. 224₁, pokračuje samostatný tento životopis takto:

19. Illis quoque diebus Bohemia principali ecclesia et generali pastore carebat, nuper enim a gentilitatis

tenebris eruta sacri fontis utero erat. Beatus igitur Venceslaus inter cetera bonorum actuum suorum insignia in sacra Pragensi urbe in honore beati Viti Christi adhetae ecclesiam miro ac decore opere construxit ac officia servientium clericorum ex more constituit. Et usque hodie gubernante divina providentia pontificali auctoritate sublimatur, clericorum concentu gloriatur, populari concursu frequentatur, ympnorum iubilacione (224₂) colletatur, ornamentorum copia decoratur. Nunc igitur multis postpositis beneficiorum eius gestis articulum ad eius martyrium flectamus. Viri sancti germanus Boleslaus, cuius manus cum iniqua gerentibus eius porcio cum Belial, qui quanto nacione propinquior, tanto erat operum indevocatione remocior. Hic enim, ut proprium est malis semper odio habere bonos, contra sanctum Dei arma movit impietatibus occulte ei insidians. Beati igitur Venceslai animus meditabatur, ut regno dimisso clam aliis ignotis partibus, nomine et habitu mutato aut monasterium seu solitudines intraret, fecissetque votis satis, si pauperum cura et basilice non obstilisset structura. Nec enim parvipendenda est Dei dispositio, quoniam noluit Deus Bohemiam tali patrono privari. Predictus vero Boleslaus perversitatis animo licet sancti viri germanus, convivium parat, sanctum Deoque carum invitat ducem. Qui conscius futurorum, martirium sitibundo estuans pectore, properat velut agnus ad victimam. Die autem convivii, Dei nutu in pace transacta, nox advenit, sanctus Dei more solito, ecclesiam petiit, ubi vigiliis et lacrimis, psalmis oracionibus insudans animam Christo commendabat, quam pro ipso ponere optabat. Igitur rubente aurora et sancto Venceslao ab ecclesia redeunte, ecce pessimus ille cum aliquantis sui sceleris conscis astitit omni vie non bone malicia veneni aspidis plenis. Quem sanctus salutans, Ave, inquit, frater dilecte, grates immense dilectioni tue a nobis sint relate; quia heri disposito convivio bene et satis iocunde nobis ministrasti! At pessimus ille tam dulci non respondens salutacioni, sed extracto citius ense, in sancti verticem, ut fortius valuit, percuciens (224₃) ait: Melius tibi hodie preparabo convivium! Vere etenim melius quam gladio suo eius labori amputavit finem, vere inquam melius, quia ense suo eum ad celeste convivium transmisit. Mox gladiis

lanceisque corpore dilaniato exanimem reliquerund (!), spiritu celestia petente. Sic ergo illa beatissima anima corporali carcere exuta, angelicis subvecta manibus, petivit regna celestia.

Ostatek jest již opsán téměř doslovně z životopisů svatého Václava Ut annuncietur, první recense, Oriente iam sole a z Kristiána, a proto se zde neuvádí. Na straně 226₄ pokračuje: de translacione sci Wenceslai slovy Corpus sanctissimi martiris. V dodatku (228₁) jest stručný přehled života a zásluh svatého Václava: Wenczeslaus in sciencia et sanctitate preclarus primo dux, sed post[ea per] imperatorem effectus rex Bohemie, vir magne sanctitatis fuit, multas eleemosinas fecit, multe abstinentie fuit, multum oravit, multum vigilavit et cetera multa bona fecit pauperibus . . .

II.

Formulář mše svaté v den 28. září.

(Z missálu Jana z Dražic v Národním museu 13 B 9, fol. 292, majetku arcibiskupství Pražského, a missálu tištěného v Norimberku roku 1509.)

In festo sancti Venceslai.

Introitus. In virtute tua. V. Magna est. Kyrie Fons bonitatis cum trophis.

Kyrie, fons bonitatis, pater ingenite, a quo bona cuncta procedunt, eleison.

Kyrie, qui pati natum mundi pro crimine, ipsum ut lavaret, misisti, eleison.

Kyrie, qui septiformis dans munera pneumatis, a quo celum, terra replentur, eleison.

Christe, unice Dei Patris genite, quem de virgine nasciturum, mundo mirifice sancti praedixerunt prophetae, eleison.

Christe, hagio, caeli compos regiae, miles gloriae, cui semper astans pro munere angelorum decantat apex, eleison.

Christe, caelitus assis nostris precibus, pronis mentibus quem in terris devote colimus, ad te, pie Jesu, clamamus, eleison.

Kyrie Spiritus alme, cohaerens Patri natoque, cuius usiae consistendo, flans ab utroque, eleison.

Kyrie, qui baptizato in Jordanis unda Christo, efulgens specie columbina apparuisti, eleison.

Kyrie, ignis divine, pectora nostra succende, ut digni pariter proclamare possimus semper, eleison.

Oracio. Deus, qui beati Venceslai nobilitatem in meliorem mutasti dignitatem et eum per martyrii palmam ad celestem perduxisti gloriam: eius precibus nos, quaesumus, ab omni adversitate libera et eterne beatitudinis concede perfrui gloria. Per Dominum. Hec sola.

Epistola. Beatus vir, qui inventus est.

Graduale. Domine prevenisti. V. Vitam petiit. Alleluja. V. Consolator miserorum palma fulgens victoriae, nos ad culmen duc polorum, Wenceslae, martyr pie.

Sequitur prosa. Dulce melos cum concentu, modulemur in conventu tocus ecclesie, veneremur sub obtentu gratie, vile proventu, patronum Bohemie.

Flos de spina procreatus, Wenceslaus matre natus nobili sed pessima, patrem sanctum imitatus, Christum puer lucrum ratus, indole sanctissima.

Legem zelat ut Helyas, verbi dux ut Isaias, gentis pellens tenebras, hic secundus Ananias, futurarum ut Abdias rerum pandit latebras.

Regi Christo militavit, dux insignis liberavit pueros gentilium, quos Christo regeneravit, hos verbo ciboque pavit, propago fidelium.

Ligna defert egenorum usui, mysteriorum se servum exhibuit, dum ex manibus suorum mustum, hostias laborum altaribus prebuit.

O res mira, res preclara, frons ducis fit crucis ara, Dei fulgens lumine; dux culpatur mora chara, cesar surgit cruce rara, visa quasi numine.

Jacob sanctum representat Wenceslaus, dum frequentat, templa nocte pedibus nudis terras hic cruentat, cuius fidem dira tentat mater multis vicibus.

Ut convivet invitatur dux a fratre, sic paratur Wenceslao martyrium. Laudes Dei dum rimatur, nocte sanctus vulneratur et fit fratricidium.

Limen templi petit Iesus commendatum Christus Iesus fert in celo spiritum. Martyr sanctus, ut est cesus, fit agni paschalis esus, honor et gemma militum.

Dux medela peccatorum, salus egris, oppressorum verum patrociniū, suscitator mortuorum, nos ad culmen beatorum duc post hoc exilium.

Evangelium. Si quis vult. Credo dicitur.

Offertorium. Posuisti.

Secreta. Hanc ecclesie tue oblationem altari tuo, omnipotens Deus, superpositam beati Wenceslai martyris tui intercessio reddat acceptam, et ex ea nobis eterne salutis obtineat conferri medicinam. Per Dominum.

Prefacio communis, nisi die Dominico occurrat, tunc de sancta Trinitate dicitur. Sanctus et Agnus solemne.

Communio. Magna est gloria.

Completorium. Sumpta mense celestis sacramenta, quesumus, omnipotens Deus, intercedente beato Wenceslao martyre tuo nos ab omni macula mundos et tua maiestati faciant semper esse devotos. Per.

Ab hac die usque in octavam nullum festum eius commemorationem impedit et die vacante necnon in octava eius officium ut in die primo per totum, excepto quod Credo non dicitur.

In octava sancti Wenceslai ad missam omnia ut in die. Alleluja. V. Domine in virtute ut supra.

Prosa. Christe tui preclari militis Wenceslai colentes solemnia, adiuvemur tua semper gracia, ut eius exemplo continue inherendo morum atque vite placeamus puritate. Hic summus ecclesie gentis Bohemie martyrii fulgida donatur gracia. Dum matutinum tibi, Christe, pergit obsequium solvere debitum, illum germanus bonis eius invidens actibus, prosternit pallidus. Quem protinus carnis solutum vinculis corona victoriae decoras hodie. Nam

inter plures celorum mansiones, quas primitus credulis parasti populis, convivem tui victoris Abel iusti, hunc martyre optime collocas Domine, quo nunc prelucido letus consorcio nos tibi sedulis precibus commendet iugiter Wenceslaus oramus. Credo non dicitur.

III.

Officium v den Přenesení těla svatého Václava dne 4. března.

(Z rukopisu Národního musea 13 F 14, 25. složka, fol. 6.)

In translacione sancti Venceslai.

Ad primam vesperam super psalmos antiphona: Ave beate Wenceslae, unica spes gentis tue: ave doctor et apostole credulitatis tue: ave speculum sanctitatis et iusticie: per te Christo credimus, per te in Christo salvamur: ora pro populo, interveni pro clero, ut nullus fiat de tuis preda hosti. Psalmus Laudate.

Capitulum. Quasi stella matutina in medio nebule, et quasi luna plena in diebus suis lucet, et quasi sol refulgens sic ille refulsit in templo Dei. Sive Beatus vir, qui suffert.

R. Castus mente corpore, docens verbis, opere, venit ad martyrium, * Quare mortis tempore, quot sitit sum-mopere, triplex tollit premium. V. Melle fluens, candens, rubens, Wenceslaus fit preclarus. Quare mortis.

Hymnus. Dies venit victorie, quo exemplar militie, Wenceslaus occiditur, occisus celo redditur.

Qui dum pro fide moritur, ut iubar signis oritur, nam per eum pericula procul fiunt et vincula.

Claudo gressus conceditur, defuncto vita redditur, cedit languor et cecitas, et removetur surditas.

Annis tribus in tumulo eius clauso corpusculo, sanitas adest vulnerum, et folor abest funerum.

Trinitati sit gloria, per cuius beneficia, Wenceslaus in populis, tantis fulget miraculis. Amen.

V. Gloria et honore coronasti eum, Domine.

R. Et constituisti eum super opera manuum tuarum.

Ad Magnificat ant. Gloriosum et memoriter agendum Wenceslai eximii tanta celebrare solemnia, et ex ipso colligere, quantum sit premium puritatis; magnus hic vir, qui sui corporis passiones generaliter devicit et anime.

Oratio. Concede, quesumus, omnipotens Deus, beatum Wenceslaum, martyrem tuum, intervenire pro nobis, cuius diem translationis celebramus, quia tunc nos salvari confidimus, si eius precibus tua gubernetur Ecclesia, cuius letamur hodie te donante festivitate gloriosa. Per Dominum.

Fit commemoratio secundum cursum temporis.

Ad matutinum. Invitatorium. Jubilemus regi celi, qui servo suo fideli Wenceslao dat hodie sertum celestis glorie. Psalmus. Venite exsulemus. Hymnus: Martyr Dei, qui unicum Patris sequendo filium, victis triumphans hostibus, victor fruens celestibus. Tui precatus munere nostrum reatum dilue, arcens mali contagium, vite removens tedium. Soluta sunt iam vincula tui sacra corporis, nos solve vinclis seculi amore filii Dei. Presta Pater omnipotens, per Jesum Christum Dominum, qui tecum in perpetuum regnat cum Sancto Spiritu. Amen.

In primo nocturno ant. Jubar alte claritatis lato luxit lumine, vir perfecte charitatis, Wenceslaus nomine. Ant. Vivens ab infantia in Christi servitio, servatus in gratia, fultus evangelio. Ant. Dum gentiles vitat ritus plenus pudiciis crebras multis fert altritus minas contumeliis. V. Gloria et honore.

Leccio I. Corpus sacratissimi martyris Wenceslai sepultum in ecclesia sanctorum Cosme et Damiani triennio Boleslav in opido requievit. Ubi per gloriosa beati ducis merita divina largitas prestitit debilibus et infirmis multa beneficia. Tu autem, Domine, miserere nobis.

R. Wenceslaus, dux gratie, virtutis stans in acie, decoratur victoria, * Cuius finis est gloria in celesti militia. V. Vitans puerilia, tendens ad utilia, mundi calcat gaudia. Cuius.

Leccio II. Revelatum quoque fuit pluries infra cursum predicti temporis, quibusdam Deo dignis viris ac mulieribus, ut corpus sanctissimum transferre procurarent in ecclesiam sancti Viti, ab eodem beato principe quondam fabricatam in civitate Pragensi. Tu autem.

℞. Sacra frequentat limina, nocte surgens media, * Callis, ferens gravamina, cruentat vestigia. ℣. Vir plenus sacro flamine de pedum suorum sanguine. Callis, ferens.

Leccio III. Quod cum sevissimo ex relatione plurimorum innotuisset Boleslao, iam duci Bohemorum, vehementer obstupuit. Et sine mora ad se vocatis mandavit quantocius transferri corpus fraternum una noctium absque populari frequentia et scientia, addens in preceptis, quod si non fuerit delatum corpus beatissimum ad locum pre-nominatum ante matulinum crepusculum, omnes capitali plecterentur sententia. Tu.

℞. Nocte surgens agrum petit, cum cliente spicas metit, terit, molit et hostias coquens dat per ecclesias, * Ut agantur ministeria per missarum solemnias. ℣. Hinc de hortis uvas petit et in vase mundo premit. Ut.

In secundo nocturno ant. Carnem terens inedia, procul fit a viciis, et sub veste regia utitur ciliciis. Ant. Signo crucis hostis cedit factus duci subditus, cuius turba leta redit defensata celitus. Ant. Spiritu prophetico vir sanctus plorabat, dum verbo veridico multa predicabat. ℣. Posuisti, Domine etc.

Leccio IIII. Cupientes ergo milites ad effectum perducere mandata sui ducis, castellum Boleslav citius adeunt, et ecclesiam intrant cum sacerdotibus et cum paucis religiosis sepulchrum aperiunt. Tu autem.

℞. Infantes emit gentiles, servituti genitos, * Et eos fecit heriles, fide Christi preditos. ℣. Sancte dat se charitati, servos omnes libertati. Et eos.

Leccio V. Corpus sanctum reverenter de tumulo levant, mira fragrantia perfunditur, et ut prius lintheis involutum fuerat nec discoopertum nec considerativum vehiculo imponunt corpus, et statim eadem nocte versus Pragam iter arripiunt. Tu autem.

℞. Crucis cultor progreditur, crucis ornatus iubare, * Qui turbis celi cingitur celesti plenus nectare. ℣. Cesar

stupore rapitur, furoris nexu solvitur, throni gaudens compare. Qui.

Leccio VI. Venerunt itaque ad quendam rivulum Rokytnice dictum, cuius fluentia ex nimia exundatione suas ripas preterfluxerat et campos propinquos longe lateque occupaverat. Quapropter illum transferre non valentes remotius astiterunt, et orationi incubuerunt gementes et dicentes: O beate Wenceslae, miserorum exauditor pie, exaudi nos miseros in hac angustia constitutos. Tu autem.

R. Mors Abelis figuravit, quod sanctus dux triumphavit, ictus fratris gladio, * Cuius cruor proclamavit scelus facti, dum negavit quovis tergi fluvio. V. Frater fratrem nece stravit, sed occisum coronavit Christus mox in gaudio. Cuius.

In tercio nocturno ant. Cursu tandem consummato miseriarum stadii, Christi cultu propagato sortem subiit martyrii. Ant. Ad occursum hostium siliens martyrium fugit ad ecclesiam, querens ibi gratiam. Ant. Hinc prostratus in limine orans exclamavit ad Deum: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.

V. Magna est.

Omelia. Si quis vult venire, quere in die sancti Blasii.

R. Venceslaus, dux virtutum, iam potitur martyrio, * In pressuris constitutis pio fit presidio. V. Hec a viro pietatis ut a rivo largitatis, grata manans fluxio. In.

R. Christus regi Dacie apparens in cruce, munus reddit gratie pro tam sancto duce, * Ut quante sit glorie notum illi patrie tali fiat luce. V. Sic pro culparum maculis martyris memoria templi sit sub titulis. Ut.

R. Castus mente, corpore, docens verbis, opere, venit ad martyrium, * Quare mortis tempore, quod silit summopere triplex tollit premium. V. Melle fluens, candens, rubens, Venceslaus fit preclarus.

Tropus. Preclarus his meritis serva nos a vetitis, Christe, salus omnium. Prece sancti ducis confer nobis lucis eterne solatium. Eja, pie Venceslae, te laudantes post te trahe in celeste premium. Te Deum non dicitur. V. Corona aurea.

Laudes. Ant. 1. Laude motus matutina, nocte surgit media, quem mox ensis mors vicina vehit ad celestia. Ant. 2. Cruor fusus effluit, quem ars nulla diluit, ut scelus non lateat, sed sanctus refulgeat. Ant. 3. Ex gestato pignore habens amminiculum, in abiecto littore locatur vehiculum. Ant. 4. Morbidis refugium pugil fit beatus et vinctis refugium prestat invocatus. Ant. 5. Laudant Dominum de celis angelici spiritus, ad tumbam viri fidelis descendentes celitus.

Capitulum ut sero. **Hymnus.** Dum matutinis laudibus interesse desiderat devictus hostis ictibus ad Ihesum letus properat. Sed sanguis Christi servuli effusus per invidiam, clamat in aures populi fratris eius perfidiam. Qui arte nulla tergitur, dum die floret postera, et a cunctis conspicitur, facti designans scelera. Trinitati sit gloria, per cuius beneficia, Venceslaus in populis tantis fulget miraculis.

V. Justus ut palma. **Ad Benedictus** Ant. Hic dives in apice stans religionis, potatus est calice sancte passionis, iam de vite poculis gestat in solatio clarum Deum oculis videns cum tripudio. **Oratio** cum commemoratione, si occurrit, ut sero.

Ad horas diei matutina laus. **Cap.** et **Responsoria** de uno Martyre. **In secunda vespera matutina laus.** **Psalmi** de uno Martyre. **Capit.** Consummatus iustus in brevi explevit tempora multa. Placita etenim Deo erat anima illius. Deo gratias.

Hymnus. Dies venit victoriae. **V.** ut sero. **Ad Magnificat** ant. Corde et lingua rogamus te, sancte Venceslae, memento plebis catholice. **Oratio** ut supra.

Podle rukopisu 10 E 2, fol. 179₂, v Plasích zpívali:

Hec antiphone cantantur per totum annum
Ad vespervas et ad laudes.

Beate martir Christi, Wencezlae, gloriose dux et patrone, nos tuis precibus adiuva, quesumus, nunc et in mortis hora. **Ad laudes.** 179₃:

Christi martir, Wenceslae, pater pie et patrone, quorum deo summo rege nostri, precamur, memorare.

IV.

Mše svatá na svátek Přenesení těla svatého
Václava, 4. března.

(Z rukopisu Národního musea 13 B 9, fol. 226₂.)

In translatione sancti Wenceslai martyris.

In virtute tua. Gloria in excelsis. Credo. Ite missa est dicuntur.

Oracio. Concede, quesumus, omnipotens Deus, beatum Wenceslaum martyrem tuum intervenire pro nobis, cuius diem celebramus translationis, quia tunc nos salvari posse confidimus, si eius precibus tua gubernatur Ecclesia, cuius letatur, te donante, festivitate gloriosa. Per Dominum.

Epistola. Beatus vir, qui.

Graduale. Domine prevenisti. Tractus Desiderium.

Evangelium. Si quis vult

Offertorium. Gloria et honore.

Secreta. Martyris tui, sancti Wenceslai, precibus Domine dona plebis tue sanctifica, ut que tibi tuo sunt grata instituto, gratiora fiant patrocinio supplicantis. Per.

Prefacio communis. Communio. Magna est gloria.

Completorium. Sumptis Domine remediis sempiternis, tuorum mudentur corda fidelium, ut beati martyris tui Wenceslai translationis insignia, que corporalibus officiis exequuntur, pia cordis intelligencia comprehendant. Per Dominum.

V.

Památka sebrání ostatků svatého Václava
dne 27. června.

(Missál v Norimberku tištěný roku 1508.)

Die sequenti post Johannis et Pauli fit memoria recollectionis ossium sancti Wenceslai in missa, que dicitur per omnia ut in passione eius cum commemoratione sancte Marie et sancti Johannis Baptiste.

VI.

Zvláštnosti řádové o svatém Václavu.

Upozorňuji jen na tyto:

Rukopis 13 C 1 a má:

4. Responsorium: Vir insignis glorie eo florebat tempore, * Dum amore martyrii triumphabant plurimi. *V.* Quibus vivere Christus erat et mors lucrum. Dum.

Rukopis 6 E 13, fol. 418 má:

8. *R.* Beatus Venceslaus iam triumpho potitus novit suis famulis prebere celestia commoda, qui toto corde poscunt eius petitiones. * Illi nimirum tota nos devocione oportet committere. *V.* Ut apud Christum eius patrocinis adiuvemur semper. Illi.

nebo:

R. Salve marlir Christi, qui Deum fontem vite sitisti, * Dum calicem salutaris, calicem passionis letus hausisti. *V.* Mortem mortis amore vicisti. Dum calicem.

11. *R.* Victor victori conregnans, alme Venceslae, qui patriam celi praeda ditavit averni, * Nosque tuis donis rapiat de fauce leonis, alleluia. *V.* Te qui vincentem super ethera vexit ovantem. Nosque.

Rukopis 6 E 12, fol. 447₃ má Invitatorium v den osmý:

Regni celestis principem Christum adoremus omnipotentem, qui martirem suum Venceslaum hodie perhenni coronavit gloria.

Rukopis 7 A 12, fol. 323₄ má docela i odchylné Capitulum:

Amplificatus est beatus Wenceslaus quasi stella in medio nebule et quasi sol refulgens, sic ipse refulsit in templo Dei.

Rukopis 12 F 5, fol. 58₂:

4. *R.* Magnam nobis confert iocunditatem et eternitatis felicitatem * Wenceslai victoris et martyris mors triumphalis. *V.* Quia preciosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius. Wenceslai.

Rukopis 7 F 23, fol. 63₂ :

℞. Nos invitat martir Dei Wenceslaus ad mercedem nostre spei, surgant iusti, surgant rei ad eius preconia. O quam felix est eius vita, in quo labes non est scita, nec est via prepedita scrutandi celestia. ✠. Fretus nutu summi Patris non expavit ensem fratris, qui tormentis cesus acris, refulget in gloria. O quam.

Týž rukopis fol. 733₃ má antifonu :

Wenceslae, dux preclare, nos digneris adiuvere a peccatis, ut purgari mereamur et salvari.

VII.

Rozhodnutí papežů o svátku svatého Václava.

(Archiv arcib.)

Urbis et Orbis.

Sanctissimus Dominus Noster Clemens X. enixis precibus sibi porrectis per Eñm D. Card. de Hassia nomine Suae Caesareae Majestatis Leopoldi Romanorum Regis in Imperatorem electi benigne annuit, ut ab Ecclesia Universali officium S. Wenceslai Martyris, Ducis et Patroni Regni Bohemiae, in posterum recitetur sub ritu semiduplici ad libitum, et in Breviario Romano inseratur sub eodem ritu recitandum die vigesima octava Septembris ab omnibus, qui ad horas Canonicas tenentur tum Saecularibus tum Regularibus utriusque sexus. Hac die 26. Julii 1670.

Ita reperitur in registris Decretorum Congregationis Sacrorum Rituum. In fidem etc. J. Patriarcha Hierosolymitanus, Secretarius.

Urbis et Orbis.

In Festo S. Wenčeslai, Ducis et Martyris.

[Officium ut in breviario Romano nempe oratio, lectiones II. Nocturni, in III. Noct. evang. Si quis vult, et in Missali.]

Sacra Rituum Congregatio ad preces Matthaei Ferdinandi, Archiepiscopi Pragensis, vice et nomine Maiestatis

Caesareae porrectas, supradictas Lectiones ac Orationem tantum S. Wenceslai Martyris ad libitum recitandas sub ritu semiduplici die 28. Septembris eius festo diligenter revisas et relatas per Eñm D. Cardinalem Bonam approbavit pro Ecclesia Universali easque permisit, ut omnes utriusque sexus Christi Fideles tum Saeculares tum Regulares, qui ad Horas Canonicas obstricti sunt, recitare valeant et imprimi posse concessit. Hac die 29. Septembris 1670.³₁

Urbis et Orbis.

SSmus Dnus Noster Benedictus XIII. ad supplices enixasque preces Eñi et Rñi D. Cardinalis ab Althann Sanctitati Suae porrectas, Officium S. Wenceslai, Regis Bohemiae, quod hactenus in Universali Ecclesia sub ritu semiduplici ad libitum recitatum fuit, in posterum ab omnibus tum Saecularibus quam Regularibus utriusque sexus, qui ad horas Canonicas tenentur, sub ritu semiduplici de praecepto, servatis tamen Rubricis Breviarii et Missalis Romani recitari et Missam respective celebrari mandavit. Die 14. Martii 1729.

VIII.

Nový text písně k svatému Václavu.

1. Svatý Václave,
vévodo české země,
kníže náš!
pros za nás Boha,
svatého Ducha.⁴
Kriste eleison!
2. Ty jsi dědic české země,
rozpomeň se na své plémě!
nedej zahynouti
nám i budoucím,
svatý Václave!
Kriste eleison!
3. Pomoci, my, tvé žádáme,
smiluj se nad námi!

utěš smutné,
zažeň vše zlé,
svatý Václave!
Kriste eleison!

4. Nebeské jest dvorstvo krásné,
blaze tomu, kdož tam dojde:
v život věčný,
oheň jasný
svatého Ducha.
Kriste eleison!

5. Maria, matka žádoucí,
ty's královna velmohoucí,
prosiž za nás,
za křesťany,
svého Syna
Hospodina!
Kriste eleison!

6. Andělé svatí, nebeští,
raďte nás k sobě přivéstí,
tam, kde chvála
nepřestává
věčného Boha.
Kriste eleison!

7. Všichni svatí za nás proste,
zahynouti nám nedejte:
svatý Víte,
svatý Norberte,
svatý Zikmunde,
svatý Prokope,
svatý Vojtěše,
svatý Jene Nepomucký,
svatá Lidmilo!
Kriste eleison!

8. Bohu Otci chválu vzdejme,
svatým křížem se žehnejme:
ve jménu Otce,
i Syna jeho,
i Ducha svatého!
Kriste eleison!

Rejstřík jmen a věcí.

- Ades bonus Dux 153
Admont 119, 127
Alemanni 5
Aleš 179
Alexander III. 143, 158
Aliprandi 189
andělé 71—72
Anglická píseň 169
Antové 1
arcijáhen 37
arcikněz 37, 96
Arn biskup 7, 9
Arnold Jan 187
Arnošt z Pardubic 131, 162
Arnulf 8, 10, 13, 26, 46, 69,
70, 76
Audulf 4
Augšpurk 11
Augustin probošt 183
Avaři 1—5, 47
Avignon 63

Balbín 139, 210
Bamberg 145, 152
Bard 6
Basilej 162
Bavoři 4, 5, 7, 8, 12, 56
Bedřich vévoda 193
Bechyně 47
z Bechyně Tobiáš 161
Bělboh 62
Bély notář 11
Benátky 11, 157, 183
Benedikt biskup 13, 38
Benedikt mnich 106
Benedikt XIII. 158
Benedikt XIV. 158
Benediktini 18

Beneš 189
Benno 32
Berlín 120
Berounka 19, 47
biskup 25, 26
Blaniční rytíři 211
bobroviny 67
Bodrci 4, 5, 10
Böhm 187
Bohnice 145
Bödecke 124
Boleslav I. 16, 26, 27, 40, 41, 63,
70, 71, 73, 78—96, 118, 121,
123, 126, 127, 133, 140, 142,
155, 223
Boleslav II. 4, 10, 120, 126, 137
Boleslav Chrabrý 78, 146, 169
Boleslav Mladá 73
Boleslav Stará 19, 35, 38, 49, 73,
74, 169, 174, 176, 178, 182,
183, 199, 202
Borovsko 121
Bořivoj 4, 7—9, 12, 14, 24, 42,
119, 125, 191, 192
Bovima 67
Boží hrob 65
brakteáty 191
brána zemská 68
Brandl 178
Brandýs n. L. 49
Branibory 69
Braničevci 5
Braslav 8
brašna 22
Bratislava 10
Braun 189
Breuner 103, 133
Břeclava 27, 30, 31

- Břena 90
 Břetislav I. 40, 110, 190, 191, 192
 Břetislav II. 12, 40, 78, 108, 129, 150, 190, 191, 192
 Břevnov 51, 124
 Březno 187
 Bříství 51, 177
 Brokof 189
 brtníci 20
 Brussel 120, 122, 124
 Budeč 12, 25, 26, 63
 Budějovice 47
 Budňany 177
 Bug 47
 Bulhaři 8, 37, 118
 Burgundi 5
 Bykoš 108
- Cáchy 120, 121, 143, 149
 Cařihrad 3
 Carosselli 182
 Cavallini 183
 Celovec 120, 130
 centrální stavba 65, 77
 Ciampini 179
 cín 67
 Církvice 145
 Clugny 58
 coepiscopus 27
 Corpus sanct. 127, 228
 Crescente fide 118
 Crescente per orbem 121
 Crescente religione 129
 Cyril a Method 38, 77, 129, 140
 Čech Mikuláš 71
 čepice 20
 Černá věž 34
 Černý potok 51
 Černoboh 62
 Česká družina 29
 Český Brod 51
 Česta 85
 Čestibor 6
 Čeští bratři 152, 162
 Čistá 201
 Čivice 178
 čočka 20
- Dagobert 3
 Dalimil 127
 Daniel bisk. 13, 18, 145
 Děčín 124, 127
- dědic 108, 111
 Dědictví sv. Václava 204
 dějepisci 164
 denár 68, 189, 192
 Dětmar 121, 143
 Děva 62
 Děvané 62
 dílo římské 74—5
 Dítě 178
 Diviš sv. 60, 63
 Dlouhoveský 182
 Domažlice 3
 domy 21
 Doublovičky 48
 Doubravčice 49
 Doubravka 23
 Doudlebce 47
 Doudlebice 48
 Doudleby 47, 48
 Drahomír 15, 20, 24, 27, 40—52, 73, 86, 89, 90, 94, 119, 122, 123, 125, 129, 155
 Drachovský 153
 drát zlatý 68
 Drážďany 196
 z Dražic Jan 199
 Drevan 3
 Drslav 199
 dub 19
 Dubany 189
 Dubeček 177
 Dublovice 48
 dukát 191, 192, 209
 Dunaj 7, 8
 Duryňsko 3, 7, 11, 14, 26
- Ehrenberger 212
 Eigenkirchen 37, 56
 Einsiedeln 63
 Emma Burg. 190
 Emricho 7
 Enže 4
 Erich 109, 127
 Erlangen 120, 121
 Ernst 6
 Erpf 6
 Esop 9
 evangeliář 183
- Falk 189
 fara 23, 37

- Ferdinand I. 208, II. 192, 203,
 208, III. 163, 208
 Fiala 189
 Filomena 115
 Forchheim 8
 Formosa 18
 Francie 14
 Frankové 3
 Frankfurt 5
 Fredegar 2—3
 Fridrich děkam Olom. 199
 Führich 182, 187
 Fulda 7, 121

 Gelasius 18
 Georgistan 18
 Glomači 4, 6, 10, 69, 70
 Gněvin most 68
 Grimaldi 179, 180
 groš 191
 grotte Vaticane 181
 Gumpold 120
 Gumpold ruský 121
 Gunthar 63

 Halberstadt 145
 Halič 20
 haťový most 68
 Hatto 18
 Havola 15, 69, 70
 hedvábí 67
 Heiligenkreuz 124
 Hemma 120, 144
 Heriman 7
 hierarchie morav. 13
 Hilbert K. 133
 Hloubětín 95
 Hluboká 178
 Hnátek 133
 Hněvsa 84, 128, 139
 hodinky kněžské 37, 55
 holeň 22
 Hora A. 133
 hospic v Římě 183, 188
 hostie 34
 Hostivít 4
 Houštka 76
 hradba 74—76
 Hradčany 91
 Hradištko 49
 Hradsko 4
 hrách 20
 hrnčiči 21
 Hron 8
 humno 21
 Hus Jan 167, 209
 Hutský 173
 Hynais 182
 Hyzo 119

 Charvatec 187
 chata 21
 chléb 20
 chlév 21
 Chlotar II. 3
 Chlumín 189
 Choceň 201
 Chomútov 48
 chorepiscopus 27, 64
 Chorušice 178, 188
 Chorvatsko 8, 16, 86, 90
 Chrodegang 37
 Chrudim 187
 Chutici 9
 Chýnov 47

 Ibrahim 2, 19—21, 190
 Inclitam 129, 217—224
 In diebus 129
 indikce 88
 Isangrim 63

 Jaenig 183
 Jahna 69
 jáma 21
 Jan sv. pod Skalou 19
 Jan IX. 13
 Jan arcib. 13, 38
 Jan bisk. 27, 39
 Jan z Dražic 199
 Jan III. 110, IV. 137
 Jan Jenštejn 152, 155
 Jan Očko 103, 132, 162
 Jan Lucemb. 112, 151, 191, 192
 Jan scholastik Olom. 199
 Jan ze Středy 128, 170
 Jaromír 103, 190
 Jaroš 112
 jazyk Svatováclavský 203
 ječmen 20, 67
 Jerusalemský 65
 Jesenice 48
 Jihlava 162
 Jimram 9, 80

- Jindřich II. 47, 57
 Jindřich III. 110
 Jindřich děkan 199
 Jindřich kníže 194
 Jindřich Ptáčník 36, 41, 60, 63, 69—71, 127, 190
 Jindřich Zdík 146
 Jindřich Berka z Dubé 147
 Jindřichův Hradec 189
 Jiří sv. 18, 27, 37, 39, 40, 153
 Jiřina 51
 Jiří z Poděbrad 162
 jizba 21
 Jizera 75

 Kačák 19
 Kadaň 3, 4
 Kaich 24
 Kalousek 78, 163, 209
 Kamenice Sas. 127
 Kamýk 137
 Kanburg 4
 Kanina 4
 kánon 118
 kanovník 37, 39
 Karel IV. 91, 97, 105, 114, 129, 131, 177, 179, 187
 Karel VI. 198
 Karel Velký 4, 5, 8, 190
 Karlštejn 138, 171
 Karlmann 7, 8
 kapitola 37, 196
 Karner 65
 Kastner 189
 kaše 20
 Katz 190
 Kazaň 121
 Kazi 48
 Kbely 150
 Kladno 16
 Kladruby 193
 Kladsko 47, 151
 Klárov 34
 Klášter (Paulánský) 189
 klášter 37—38
 Klecany 187
 klet 21
 Kliment 38, 76—77, IX. 157, X. 157
 klobouk 22
 kmotr 27
 kněží slov. 13, vyhnání 43—44, volání 56
 kniha sv. Václava 183
 knížecí kaple 77
 Koblenc 130
 kohout černý 61
 Kolín 137
 komín 21
 komoň 43—46
 konkurrenty 88
 Konrád I. 13, 36, 96
 Konrád K. 161
 konvertité 59
 Konstancie 66
 koření 20
 koruna Svatováclavská 206
 Korutany 3, 5, 8
 Korvej Nová 60, 145
 kosa 20
 Kosmas bisk. 12
 Kosmas a Dam. 77, 80—81, 85, 88, 89, 93, 139
 kostely 56
 kostely panské 37, 56
 Kostelec n. Orl. 48
 košile 22
 Kouřim 18, 47, 50
 Kováry 31
 kováři 21
 kožešiny 22
 Krakov 67, 147
 král 8
 Králové Hradec 163, 179, 189
 Kranach 178
 Krastěj 86
 krčmy 57, 68
 Kremnice 127
 Kremsmünster 130
 Kressenbrunn 111
 křesadlo 20
 Křesomysl 4
 křest 14 lechů 5
 křest slavný 55
 Kristián 124
 Kristina královna 183
 Křivoklát 189
 Krosina 62, 139
 Krok 4
 Krt 62
 kruh sluneční 88
 Krušné hory 4

- krzno 22, 89
 Kunhuta 39
 kuřata 67
 Kutná Hora 113, 163
 z Květné Daniel 172

 Labe 51, 76
 Lada 62
 Ladislav Pohrobek 149
 latina 27
 lázně 21
 legenda 114
 Lemuzi 4
 len 22
 Leopold bisk. Olom. 188
 Letnice 62
 Levín 201
 Libiř 178
 Libuše 4, 16, 24, 36
 Libušín 4, 16, 17, 18, 23
 Libice 18, 26, 47, 48, 51, 73, 144
 Liblice 189
 Licet plura 121
 Lidmila 14, 23, 24, 27, 41, 44, 53,
 54, 58, 73, 94, 118, 119, 122,
 125, 139
 Liège 120
 Lichtenberg 189
 Linec 119
 Lipsko 122, 183
 Litice 47
 Litoměřice 159
 liturgie 25
 Liutbert 7
 Liutpold 13, 47
 Liutswinida 8
 z Lobkovic Boh. 213
 Lobkovice 49
 Londýn 119
 Loreta 91
 Lothar 6, 110
 Louka 193
 Lublaň 117
 Lucca 66
 Lučané 5, 16
 lucerna 65
 Ludvík Němec 5—8
 Ludvík Pobožný 5
 Ludvík Dítě 10, 13, 18, 67, 69
 Ludvík I. 192
 Lutici 5, 14, 15
 Lydda 18

 Lyon 58
 lžíce 20

 Madrid 130, 173
 Maďaři 8, 10, 11, 13, 14, 18, 19,
 26, 27, 37, 39, 48, 65, 67, 111
 Mánes 179
 Mantua 120
 Marie P. kostel 11, 25, 96
 Maria P. St. Bol. 11, 100
 marka česká 4, 6, 13
 marka srbská 6
 marka východní 11
 maso 20
 Massanec 178
 Matějček 154
 Matiegka 133, 183
 Matyáš 192
 Maurikios 1, 4
 Max Jos. 187
 Maxmilian 192
 Mayer 177
 med 20
 medaile 202
 Media vita 161, 164
 Mělník 4, 7, 75, 138, 178
 Menhart 103
 merovejské hroby 3, 136
 Method 8, 12, 13, 125, 139
 Mezibor 68
 Michal sv. 51, 82—3
 Michal bisk. 27, 63
 Michelsberk Petr 114
 Mikuláš kanovník 199
 sv. Mikuláše kostel 170, 178
 Milčané 69
 mince 189
 Míšeň 5, 69, 147, 152, 192
 Mlada 37, 129
 Mlečice 189
 mléko 20
 Mnata 4
 Mnichov 119, 122, 130
 modly 45, 62
 Mohan 4
 Mohuč 7, 18
 Mochovský potok 51
 Mojslan 7
 Mojmir II. 9—12
 Mokoša 62
 Morana 62
 Moravané 5, 7, 8, 10, 11

- Moravské pole 3
 Moskva 117, 118, 209
 Most 58
 mošna 22, 40
 mouka 20
 Mstina 87
 Mühldorf 112
 Mühlhausen 178
 Mysl bek 188
 Mže 47

 Nába 4
 Nedomice 34
 Naegle 24, 163
 Neklan 4, 5, 16
 Němci 4, 6, 112—13, 162—3
 němčina 27
 nesvornost 1, 2, 9, 10, 14, 52, 80, 108
 Netolice 47
 Nezamysl 4
 nohavice 22
 Nonantula 11
 Norimberk 188
 Normanni 8, 135
 Notar 26—27
 notář Bely 11
 Novi 117
 nože 20

 Oberzell 18
 oběti modlám 45
 obřad latin. 13, 58
 obřad slovan. 17, 27, 38
 obrazy 169
 obydlí 21
 Očko Jan 103, 177, 179
 Odra 8
 oheň 20
 Ohře 7
 Oldřich 192
 Olomouc 19, 119, 125, 127, 128, 129, 134, 146, 151, 163
 Omuntesperk 8
 Ondřej biskup 195
 Ondřej sv. 65
 opánky 22
 Opava 124
 Opatovice 126, 150
 Oportet nos 122
 Opyš 34
 Oriente iam 126

 ordalie 106
 Osek 47
 Osvald 186
 Oškobrh 211
 Otgar 6
 Otto I. 7, 119, 127, II. 120, 144, III. 143
 otroci 67, 68, 106
 oves 20

 Pacák 189
 Paderborn 60
 páni 45
 Pannonie 8, 47
 panny 23
 Pantheon 65
 Pardubice 137
 Parlér 97, 173, 183, 187
 Paříž 60
 pás 20, 22, 110
 Pavel 24, 34, 42, 86, 91
 Pavia 11
 paveza 162
 pečeti 192
 Pekař Jos. 32, 119 n.
 Pendl Jiří 187
 peníz 67
 Perun 61
 Pešina 118, 211
 Petrohrad 162
 Petronilla 65
 Petr probošt 198
 Pfalz 210
 píseň k sv. Václavu 159, 235
 plátno 22
 Plasy 193, 231
 plášť 23
 pleť 67
 Plzeň 189
 pluk sv. Václava 209
 Plzenec 26
 Písty 51
 Pius X. 152
 Počápy 137
 Podbaba 3
 Podiven 100—103, 121, 126, 140
 Podivín 27, 39, 149, 192
 Podlaha A. 128, 132 n., 172 n.
 Pogoda 62
 pohané 45
 Poláci 24, 78, 110
 Polešov 39

- Polička 189
 poplatek 5, 6, 8, 13, 69, 70
 Poppo 9
 poroba 2
 postoly 22
 postřihy 24
 Post triennium 127
 posvícení 80, 212
 pouti 140, 152
 Poznaň 130
 Praha 4, 16, 24, 26, 48, 53, 67, 69, 119, 121, 122, 124, 128, 157, 159, 178, 187, 188, 189, 199, 201
 prebenda 37
 Preiss 118
 Přemýšlení 187
 Procházka K. 179, 202
 Prokopius z Caesaree 1, 2
 prolog 118
 prorocství 42, 127
 Prosek 145, 178
 proso 20
 Průcha 133, 154
 Přemysl 4, 22, 40
 Přemysl Otakar 39, 109, 192, 193, 194
 Přibyslav 189
 Přibyslava 27, 90, 91, 103, 107
 Přerov n. L. 49
 přípitek 32
 Přistoupim 49
 pšenice 20, 67
 Přívlaky 48
 Pšované 73, 75
 Purberk 3

 Quedlinburg 145
 Quitainer 187, 189

 Raab 178
 Radhošť 62
 radlo 20
 Radslav 47, 49, 128, 155
 Rajhrad 120, 123, 124, 128, 192
 Rakousy 11
 Rataři 70
 Ratenice 4, 79
 Regino 9
 Reichenau 18
 Rheingau 145
 Rhinau 119

 Ribe 109
 Ried 67
 robota 66, 75, 106
 Rokycany 187
 Rokytnice 95, 108
 Romano 182
 Rostislav 5—7
 Rota 67
 rotunda 64—65
 rubáš 22
 Rudolf II. 192
 Rumjancev 117
 Ruodolt 7
 Rusové 24, 67
 rytíř 34, 208

 Řečany 145
 řečtina 30, 33
 Řehoř VII. 149, XIII. 157
 řemesla 21
 Řezno 10, 12, 26, 38, 46, 56, 62, 121, 126, 153
 Řím 59, 65, 80, 123, 147, 157, 179
 říše slovanská 3
 Řivnác 5

 saiga 68
 Sála 8, 20, 79
 Salius 155
 Salve decus 153
 Samo 3, 47
 Saraceni 18
 Sasové 4, 11, 26, 60
 scotus 68
 seminář svatováclavský 203
 Senonago 3
 Sedlčánky 49, 51
 sedlo 67
 Semil 4
 Sequens 177
 Siva 62
 Schnirch 188
 Schöller 18
 Schrenk 187
 Sigihart 7
 Slavita 6
 Slovensko 7, 8
 Slavník 9, 46, 47, 58, 73, 126
 Slované polabští 46, 62, 69, 79
 Smíchov 177, 178
 Smolík 189

- Smrčiny 4
 Soběslav 110, 151, 192
 sochy 183
 Soluň 65
 soud 44, 151
 soud Boží 106
 soumar 67
 Spitimar 7
 Spitzer 178
 Spytihněv 8—14, 18, 23, 26, 27, 31, 36, 67, 69, 119, 123
 Spytihněv mladší 73, II. 103, 131, 150, 169, 192
 Srbové 4—7, 10, 24
 srp 20
 Stadice 4
 Stamatovič 187
 Staré Město 10, 189
 Stargrad 70
 Starosta 115
 Stbečno 17
 Steinfeld 127, 156
 stodola 21
 Stodor 15, 16
 Stochov 16, 19, 23
 stolec kamenný 40
 Strachkvas 89, 126, 128
 Stranná 48
 Stránov 136
 stromy 20
 Střelice 70
 střevíce 22, 40
 Střezislava 46
 stůl 21
 sukně 22, 83
 Suselci 7
 sůl 20
 Surina 47
 Svantovít 61—62
 Svatopluk 7—9, 12, 14, 129
 Svatopluk ml. 9, 10
 Svatováclavské náměstí 187, 188
 Světlá 119, 193
 Svojslav 111
 synaxarion 118
 šátečky 67
 šelmy 19
 Šebíř 103
 šibenice 54
 Šimek 187
 Šimon de Keza 11
 škorně 22
 škrpál 22
 Škramníky 49
 Škreta 176, 178
 šlechta 45, 52
 špaček 21
 Štěpán 107
 Štěpánov 201
 Šteyer M. V. 204
 štíty 67
 Štolmíř 50—51
 Štulc 188
 šuba 22
 Šumava 4
 Švábsko 8, 11, 26, 56
 Táboriti 152, 162
 Táborsko 47
 taušovací technika 135
 Tegernsee 145
 Těhov 95
 terra Slavorum 4
 Tetín 19, 27, 42, 43, 51, 73, 83
 tetřívěk 21
 Thakulf 6
 Thankmar 70
 tkalci 22
 tolar 191
 Tomáš Aquinský 141
 Toušeň 49
 tradice 116
 Trastevere 182
 tremissa 68
 z Třebovel Hanuš 198
 Třeboň 124
 Trenkvald 178
 Trevír 64, 145
 Triglav 62
 Tugamír 15, 69
 tumba 132
 Tuna 43, 46
 Turci 48
 Tursko 5
 Tuto 26, 27, 62
 Tuža 85
 Týn 12, 141
 Týr 5
 Tyra 85, 87
 Učený 32
 úděl knížecí 10, 13, 14, 16, 26, 27
 Udine 151

Úhost 3
 Uhry 10
 Uherské Hradiště 10
 universita pražská 199, 200
 Urban VIII. 149, 157
 Urban Fr. 178
 úřednická šlechta 45
 Ut annuncietur 128
 uzda 67

sv. Václava *ž i v o t*: narození 23, křest 23, jméno 24, 28, postřižiny 25, učí se slovansky 27, latině 27, 32, hry 32, hostie peče a víno lisuje 34, vinice 35, kuchyňka 35, krádež 35, knížetem 40, za Drahomíře 42, vidění 42, překážky 44, obrana vlasti 46, rýžovna zlata 48, boj s Radslavem 49, kříž na čele 51, samostatný 52, ctnosti 54, 59, 202, chodí bos 55, šlépěje teplé 55, 102, žíněný oděv 55, jídlo, pití 56, vítá kněze 56, staví kostely 56, čistota 57, není ženat 57, neměl syna 57, do Říma 59, 223, řehole 59, rámě sv. Víta 61, 71, králem ctěn 61, kostel sv. Víta 62, obchod 67, vojsko 68, poplatek 70, sjezd knížat 71, titul krále 72, 224, výtky 78, pozván k hodům 80, hra 81, přípitek 82, smrt 84—86, pronásledování stoupenci 87, rok smrti 87—88, pohřeb 93, chrám nad ním 86 až 93, převezen 94—97, datum 97; *z á z r a k y*: krev 86, 99, 128, 134, 135, 155, ucho 91, 97, ze žaláře osvobodil 104 až 106, 115, od nemoci 106 až 107, 113—114, od hříchů 109, v bitvách 110; *ž i v o t o p i s y*: 114—130; *h r o b* 131; *o s t a t k y* 131—134, lebka 131, 133; *p a m á t k y*: přílbice 135, brnění 136, meč 136, obuv 137, roucho 138, koflík 138, cilicium 138, kopí 139, obraz Staro-Boleslavský 139—141, kniha 183, kruh 141; *ú c t a* 141; mučedník 141, důvody

142, prohlášen za svatého 143, 158, svátek 144, ostatky do oltářů 145, kostely k jeho účtě 145, oltář ve Vatikáně 147, 179, cesta do St. Boleslavě 150, ochránce národa 150, svátek zasvěcený 151, officium 152, Harach 153, Průcha 154, mše sv. 154, Jan z Jenštejna 155, martyrologia 157, účta rozšířena na celou církev 157, píseň 159 až 164, 235, anglická 169, dějepisci 164, spisy o sv. Václavu 165, kázání 167, mince 189, modlitby 167, divadla 168, román 169, malířství 169, medaile 202, obrazy 169, pečeti 192, sochy 183, víra sv. Václava 202, jazyk svatého Václava 203, seminář sv. Václava 203, dědictví sv. Václava 204, koruna 206, volba krále 207, korunovace 207, rytíři Svato-václavští 208, pluk sv. V. 209, dukát československý 209, rytíři Blaničtí 211, I. officium svátku 215, II. mše sv. 224, III. officium přenesení 227, IV. mše sv. 232, V. sebrání ostatků 232, VI. zvláštnosti řádové 233, VII. rozhodnutí papežů 234, VIII. nový text písně 235.

Václav I. 40, 190

Václav II. 127, 131, 151

Václav III. 191

Václav IV. 192

Valdsasy 192, 193

z Valdštejna Jan Bedřich 204

válka 33

Valluch 3

vápno 21, 67

Vatikán 117, 119, 147, 157

Vavřinec 128

včely 20

Velehrad 7, 10, 24, 27

Veles 61

Velislavova bible 120, 147

Velkomoravská říše 8—10, 13

Velvary 189

Werimar 4

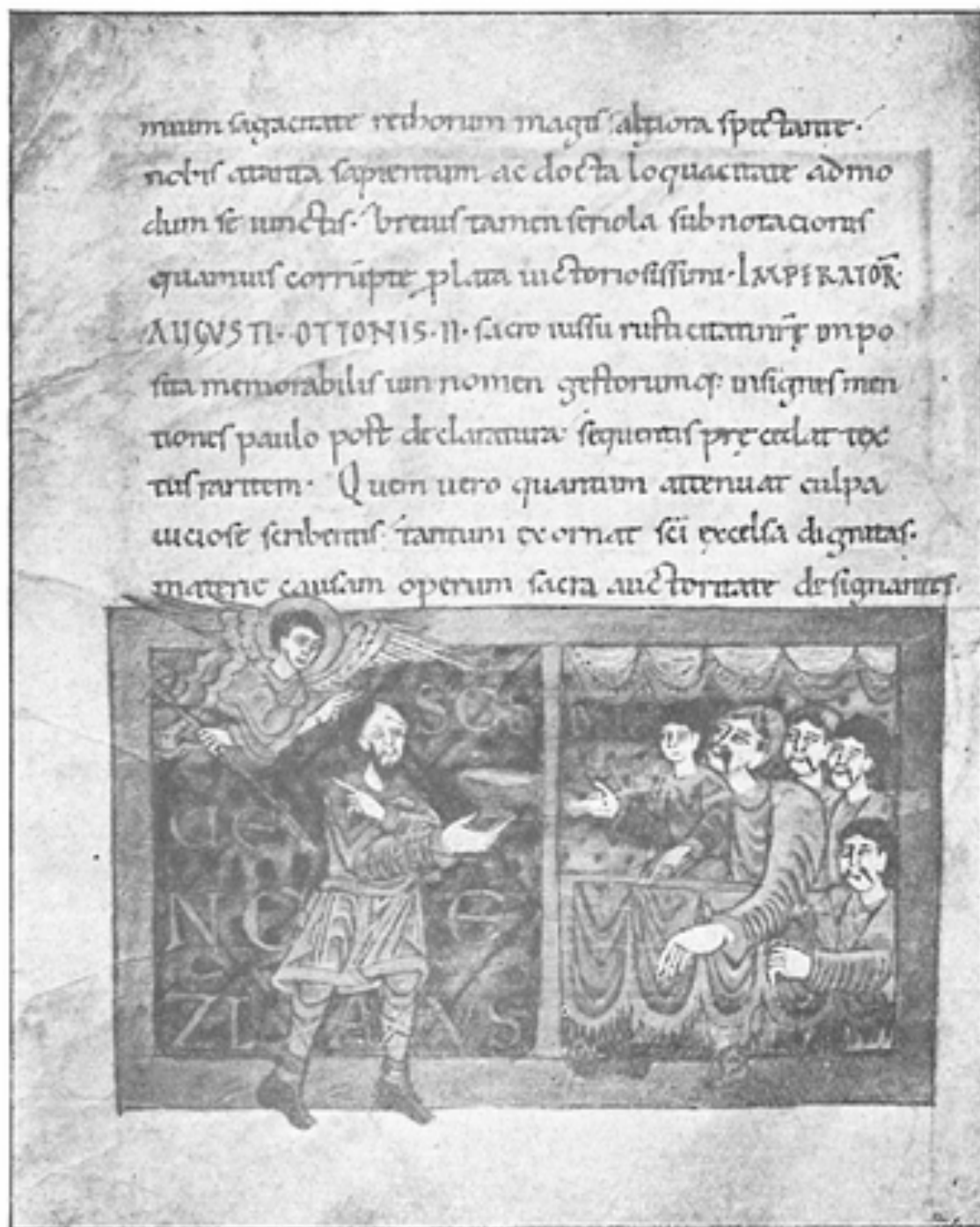
Verona 65

Verona sakramentář 143

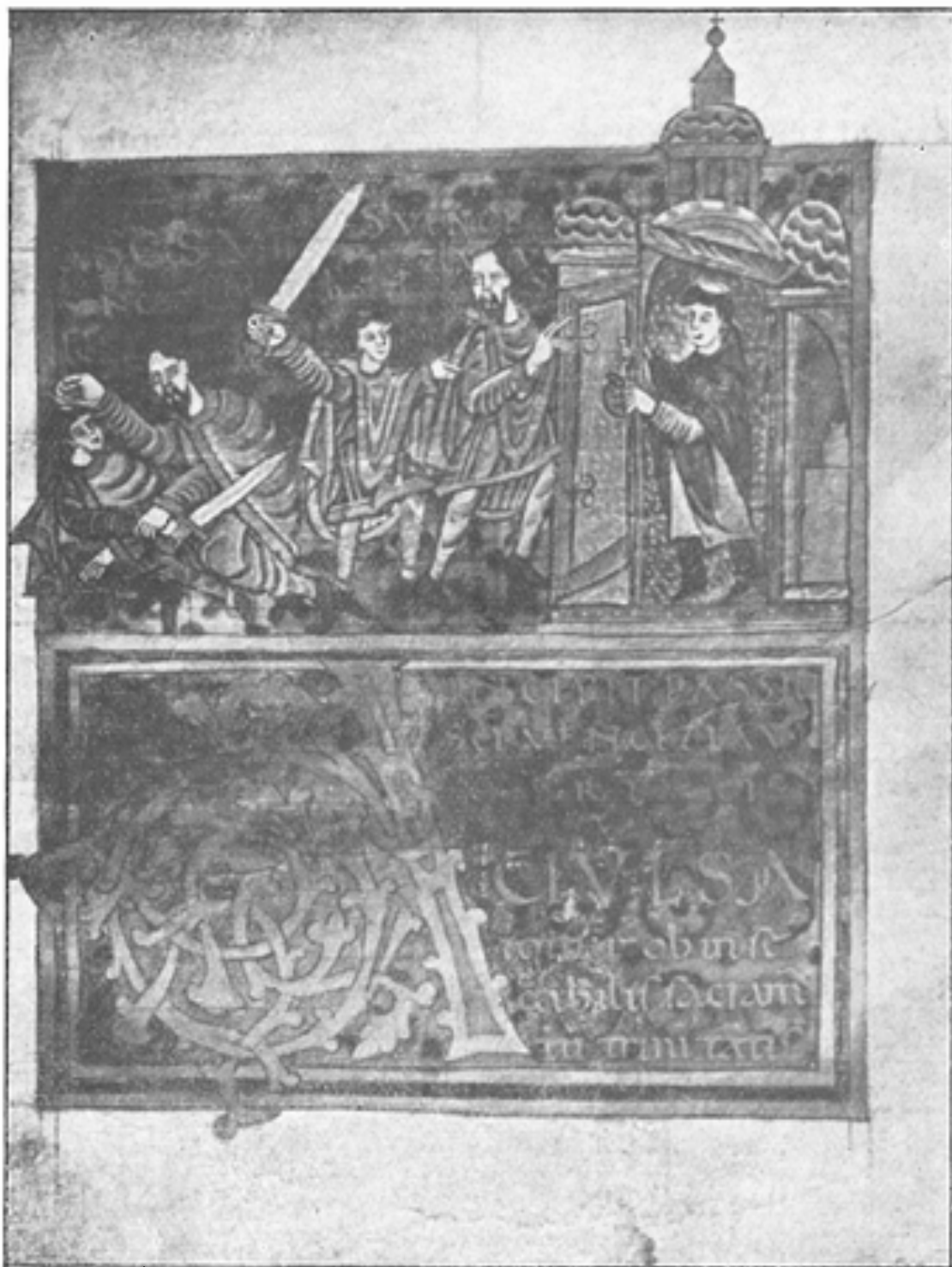
- Veselý Ed. 187
 Vesna 62
 Vestfálsko 4, 11
 Vídeň 171, 173
 Wicking 12
 Viking 136
 Vilík 123
 viniční úřad 199, 200
 víno 20, 34
 Vinohrady 189, 202
 Vinoř 150
 Virzburg 7
 Vischer H. 188
 Witislan 7, 9
 Vít sv. 60, kostel 59, 94, 96
 Vítek V. 179
 Vítoraz 6
 Wiztrach 6
 Vladislav I. 141, 191, 192
 Vladislav II. 131, 141, 162, 179
 191, 192
 Vlastislav 5
 vlasy 23
 Vlk sakrista 199
 Vltava 87, 95
 Vodňany 201
 Vogastisburg 3
 Vojen 4
 Vojtěch, arcib. Solnohrad. 125
 Vojtěch sv. 46, 51, 58, 89, 90, 96,
 110, 121, 123, 126, 143, 196
 volba knížat 36
 Voletice 177
 Wolfgang 143
 Wolfenbüttel 120, 121, 126, 137,
 144, 169
 Volyň 202
 vopleč 23
 Vora 170
 vosk 67
 Vosmík 187
 Vostokov 117
 Votice 202
 vous 23
 Vratislav 9, 14, 16, 18, 23, 36,
 38—40, 69
 Vratislav I. 108, 129
 Vratislava 120, 127
 Vrativoj 114
 Vrbčany 110
 vřeteno 22
 Všemil 39
 Vršovci 46
 Vykáň 51
 výpravy vojenské 14
 Vysočany 95
 Vyšehrad 19, 22, 170, 178, 188,
 192, 211
 Zajíc z Valdeka 112
 Zálešák 189
 závoj 23
 zázraky 98
 Zbraslav 57, 122
 zbraně 4
 Zákolany 31
 Zborov 209
 Zbyněk Berka 152
 Zbyněk Zajíc 199
 zeleniny 20
 Zelu 62
 Zikmund 132, 139
 Zlatá Koruna 141
 Zličsko 47
 Zoubek Matouš 132, 157
 Zuentislan 7
 Zvěřínek 51
 žaláře 52
 Žatec 16, 78
 Železný Jan 199
 ženy vdané 23
 židé 67
 Žirovnice 177
 Žitava 113
 žito 20
 Žitomiř 49—51
-

**Tab. I. Rukopis Wolfenbüttelský fol. 18_v.
Kněžna Hemma líbá nohu sv. Václava.**

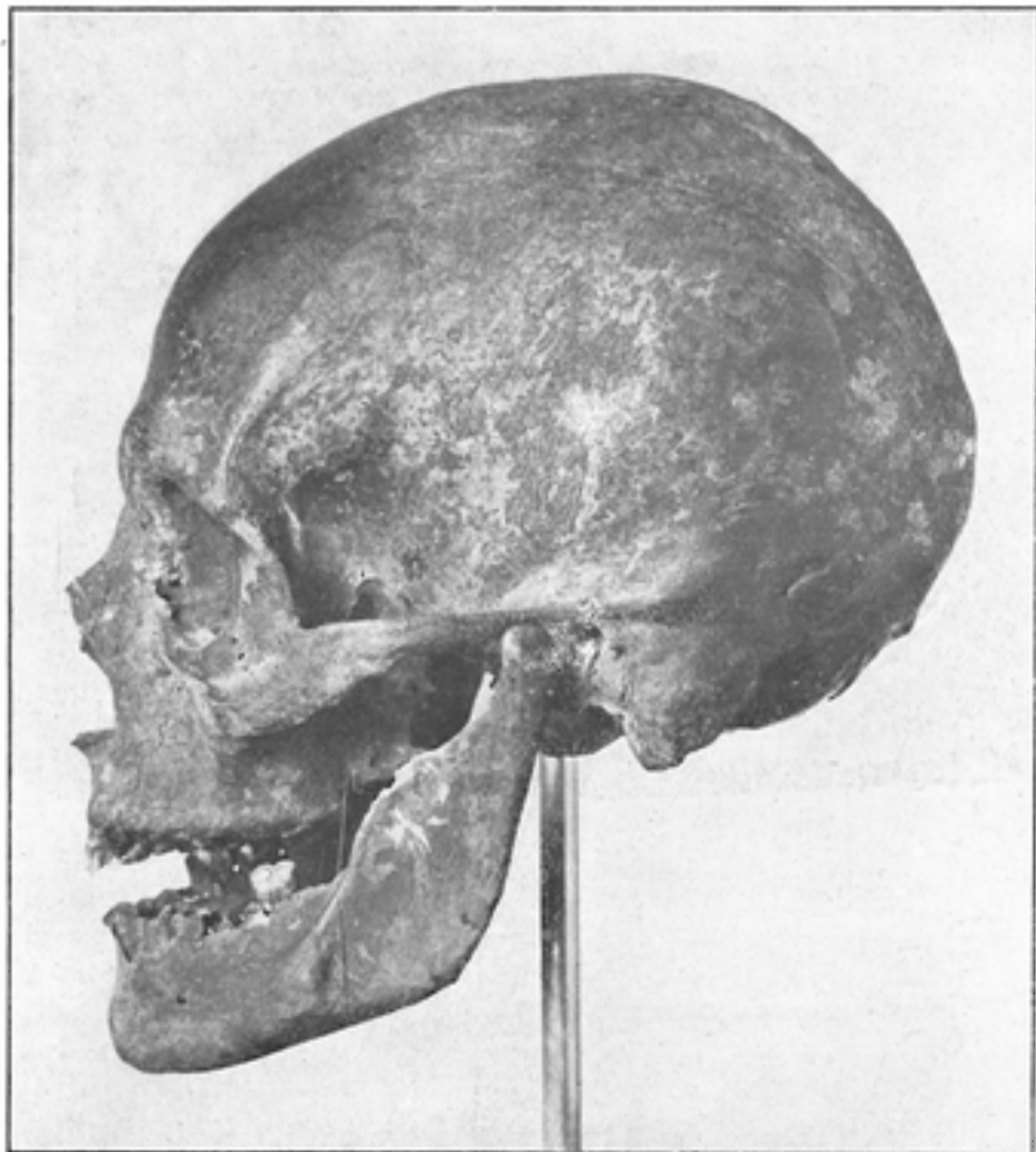
Tab. II. Rukopis Wolfenbüttelský, fol. 20 v.
 Přípitek ke cti sv. Michala. Konec předmluvy Gumpoldovy.

Tab. III. Rukopis Wolfenbüttelský fol. 21.
Boleslav útočí na sv. Václava. Začátek skladby Gumpoldovy.

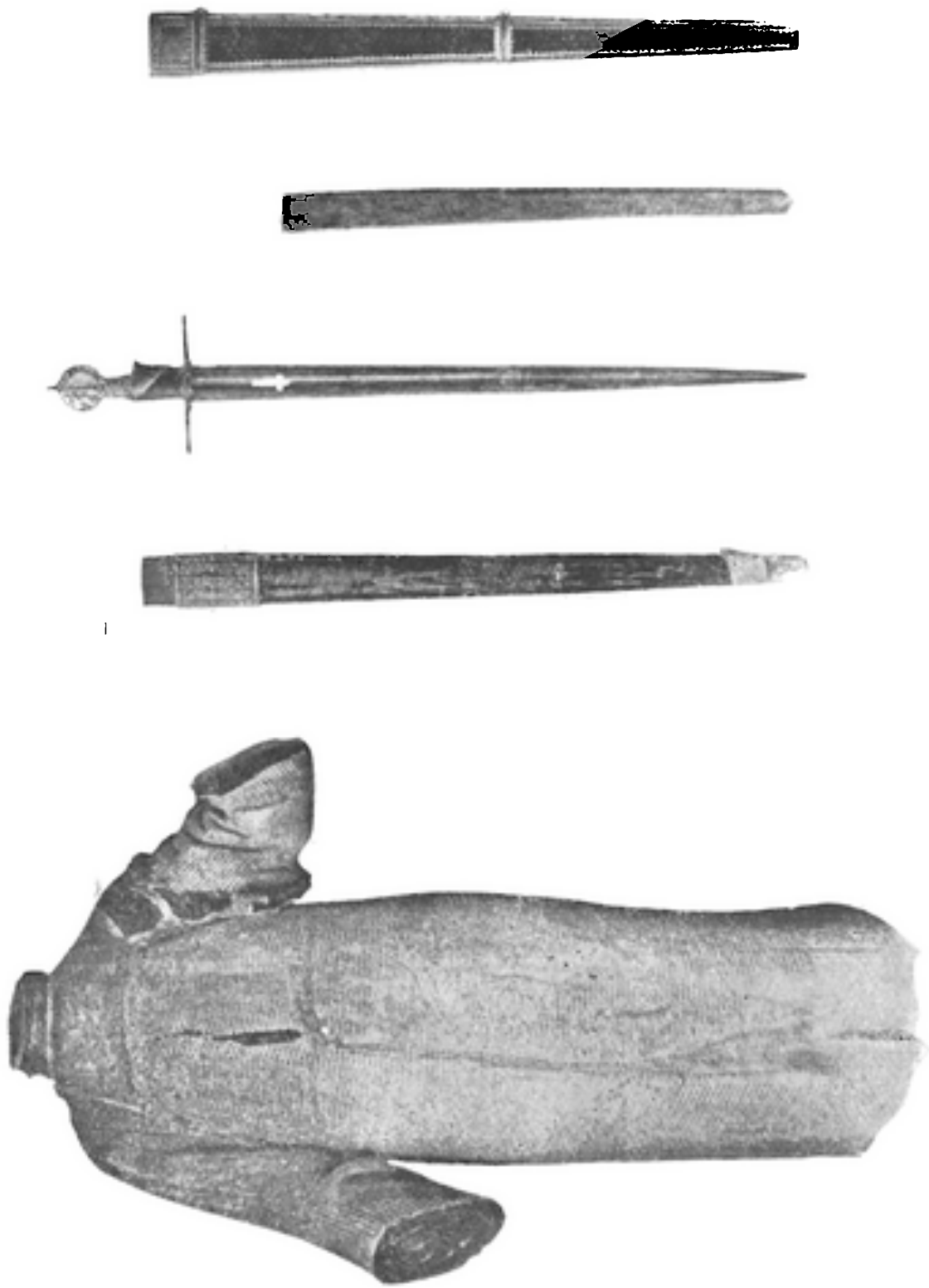
Tab. IV. Evangeliar Vyšehradský. Univers. knih. XIV A 13.

Tab. V. Lebka sv. Václava.

Tab. VI. Přilbice sv. Václava.

Tab. VII. Brnění a meč sv. Václava.

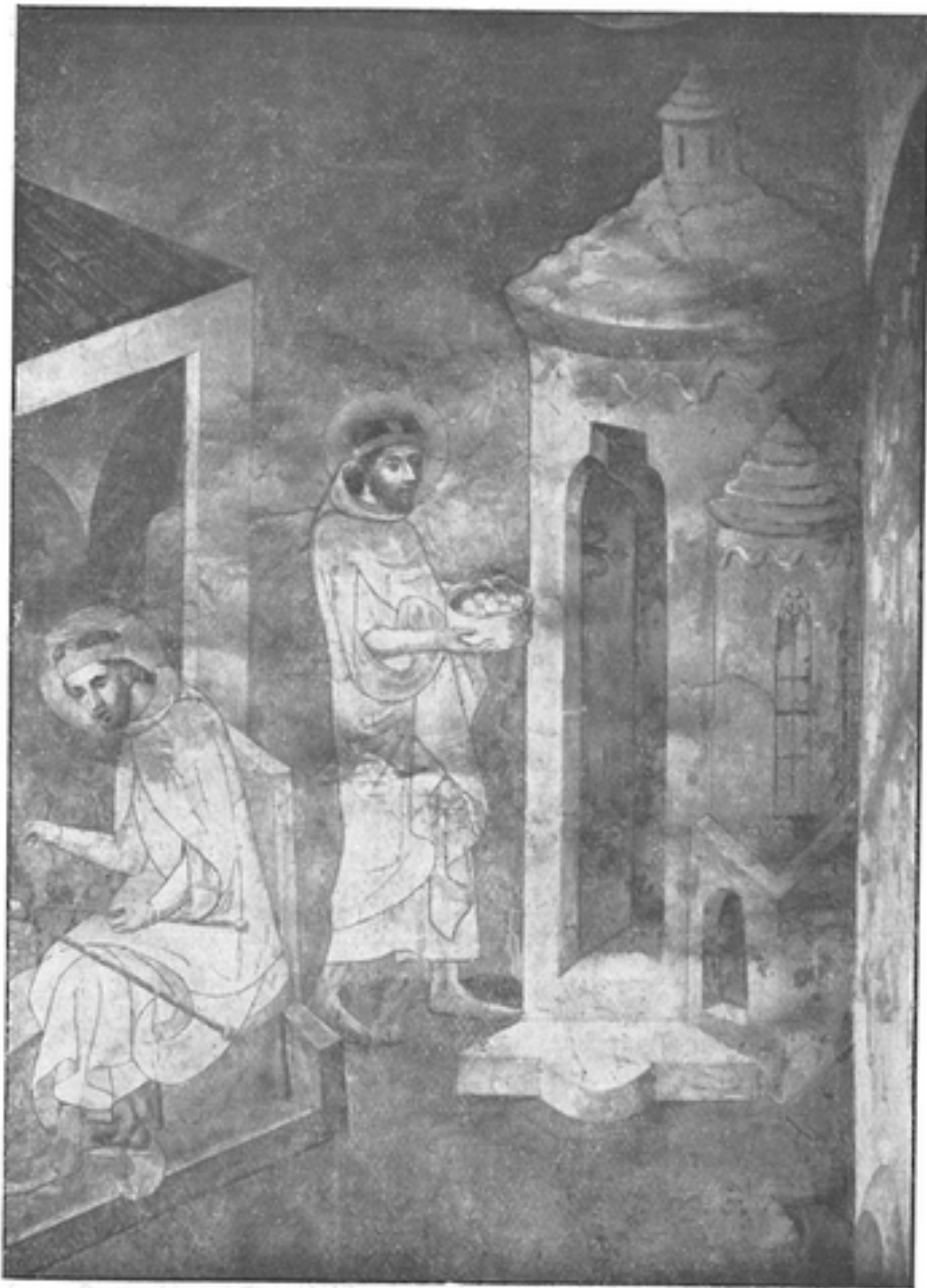
Tab. VIII. Obuv sv. Václava?

Tab. IX. Paveza kutnohorská.

**Tab. X. Obraz sv. Václava z kostela sv. Mikuláše
na Malé Straně.**

Tab. XI. Sv. Václav peče hostie (Karlštejn).

Tab. XII. Sv. Václav a král Jindřich. Obraz z kaple Svatováclavské.

Tab. XIII. Sv. Václav od Carossella u sv. Petra ve Vatikáně.

**Tab. XIV. Zvěstování P. Marie a sv. Václav.
V předšní kostela p. Marie in Trastevere v Římě.**

Tab. XV. Sv. Václav. Socha Petra Parléře v kapli sv. Václava.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

Tab. XVI. Mince panovníků českých s obrazem sv. Václava.